

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK SOLU VE ORTADOĞU
(1960-1971)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabit DUMAN

HAZIRLAYAN
Sevil HARIKÇI

MALATYA- 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRK SOLU VE ORTADOĞU (1960-1971)

(Yüksek Lisans Tezi)

SORUMLU ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Sabit DUMAN

HAZIRLAYAN

Sevil HARIKÇI

MALATYA 2020

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak yazdığım “*Türk Solu ve Ortadoğu (1960 – 1971)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve gereklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığı ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Adı Soyadı: Sevil HARIKÇI

İmza:

Tarih: 14.10.2020

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1990 yılında Malatya’da doğdum. İlköğretim, orta ve lise, üniversite eğitimimi Malatya’da tamamladım. 2010 yılında İnönü Üniversitesi Malatya Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Teknolojisi ve Programlama bölümünden mezun oldum. 2016 yılında İnönü Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldum. 2015 yılında Ankara’da Kültür Turizm Bakanlığında Araştırma ve Geliştirme Bölümünde staj yaptım. Şu anda İnönü Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihinde Yüksek Lisans eğitimime devam etmekteyim. 2019 yılında BİLSAM Kurtuba Akademi VI. Ulusal Öğrenci Sempozyumunda “Gençlik ve Siyaset” Başlıklı bir bildiri sundum. 2020 yılında VII. BİLSAM Toplum, Siyaset ve Ekonomi Uluslararası Kongresinde “Din, Toplum, Siyaset Bağlamında 12 Eylül ve Din” konulu bildiri sundum. Aynı yıl BİLSAM’da Şubat-Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen Siyaset Akademisine, İslam Düşüncesinin Temel Sorunları, Mülteci Okumaları eğitimlerine katıldım ve BİLSAM Ulusal Öğrenci Sempozyumunda Türk Solu’nun Ortadoğu Bakışı üzerine bir bildiri sunacağım.

ÖNSÖZ

Türk solu'nun Ortadoğu'ya bakışını çalışmak, Türkiye'nin 1960-1971 Arası Ortadoğu Politikası, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki bölgeye yönelik tutumunu ve bölgedeki algısını, imajını anlayabilmek açısından önemlidir. Bu çalışma çok partili hayata geçiş süreciyle birlikte Türk sol kesiminde meydana gelen dönüşümleri ve 27 Mayıs darbesinden sonra 1961 anayasasıyla birlikte solun temel haklar ve özgürlükler noktasında özellikle Ortadoğu meselelerini nasıl ele aldıklarını anlamamız açısından önemlidir. Bu çalışma ile Türk solu'nun, Türkiye'deki eylemleri ve söylemleri boyutundan neden silahlı mücadele boyutuna giriştiklerini de anlayacağız.

Bu noktada 1960 darbesinden sonra Türk solu, Ortadoğuyla ilgili görüşlerini dile getirmeye başlamıştır. Bu kapsamda özellikle bu dönemde çıkan yayınlar ve dönemdeki sol partiler (Yön ve Ant dergileri, TİP vb.) görüşlerini dile getirerek, politika ve kamuoyu oluşturmuşlardır. 1960 ve 1971 yılları arasında Türkiye'nin Batılı ülkeler tarafından özellikle Kıbrıs konusunda yalnız bırakılması, Türk solunun yönünü Ortadoğu'ya çevirmesine neden olmuştur. Bu noktada Vietnam Savaşı, 1962 Küba Krizi, 1964 Johnson mektupları, 1967 Arap İsrail Savaşı, 1969 Rabat İslam Konferansı gibi gelişmeler Türk solu'nun antiemperyalist söylemlerle bağımsızlık mücadelelerine girişmesini sağlamıştır.

Diğer bir perspektifde Ortadoğu'dan ülkemize okumaya gelen gençlikle, Türk gençliğinin etkileşimidir. Bu gençlik, Türkiye'de Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler noktasında eylemlere, boykotlara ve zamanla bu bölgelere gidilerek silahlı mücadelelere katılmalarına zemin hazırlamıştır. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından sonra Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında bir durulmaya ve Türk solunda Ortadoğu politikalarında kırılmaya sahne olmuştur. Bu çalışmayı yapmamı güçleştiren kapsamının genişliğidir. Diğer bir yönü de Türkiye gibi kısa sürede büyük olaylara ve dönüşümlere sahne olan bir ülkeyi çalışmaktır.

Tezimde bu konu üzerinde çalışmamı öneren, tezimde bilgi birikimi, tecrübesi ve fikirleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Sabit DUMAN'a şükranlarımı sunarım.

Sevil HARIKÇI

Malatya 2020

ÖZET

Bu çalışmada, 1960-1971 döneminde Türk solu'nun Ortadoğu bakışı ele alınıp incelenecektir. Bu dönemde meydana gelen U2 Uçak Krizi, Küba Krizi, Kıbrıs Meselesi ve Johnson mektupları, Arap-İsrail savaşı vb olaylar karşısında Türk solunda ne gibi değişimler yaşandığı ve Ortadoğu'da meydana gelen olaylar çerçevesinde Türk solunun yüzünü Ortadoğu'ya dönmesindeki etkiler ele alınacaktır.

1960-1971 döneminde bölgesel politikaların belirlenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu sorunsallaştırılmıştır. Türkiye, kimliğini yeniden sorgulama ihtiyacı hissetmiştir. 1971'de 12 Mart Muhtırasıyla Türk solunun Ortadoğu bakışında bir kırılma yaşanmıştır.

Türk solunun Ortadoğu'ya yönelik bakışında kamuoyunun ve iç, dış politikanın da etkisi çerçevesinde gelişmiştir. Bu açıdan Türk solu, meydana gelen politikalarda muhalif bir ses olarak kamuoyu oluşturmuş ve Türk dış politikasını etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Ortadoğu, Süleyman Demirel, İsmet İnönü, İhsan Sabri Çağlayangil, Türk Solu, Filistin.

ABSTRACT

In this study, the Middle East perspective of the Turkish left in the period 1960-1971 will be handled and analyzed. What kind of changes have been experienced in the Turkish left in the face of the events such as the U2 Airplane Crisis, the Cuban Crisis, the Cyprus Issue and Johnson letters, the Arab-Israeli war, etc., and the effects of the Turkish Left turning its face to the Middle East within the framework of the events in the Middle East will be discussed.

Which factors were effective in determining regional policies in the 1960-1971 period was problematized. Turkey, questioning her identity needs to feel again. In 1971, there was a break in the Middle East perspective of the Turkish Left with the March 12 Memorandum.

The view of the Turkish left towards the Middle East has developed within the framework of the influence of public opinion and domestic and foreign policy. In this respect, the Turkish left formed the public opinion as an opposing voice in the policies that occurred and influenced Turkish foreign policy.

Keywords: Foreign Policy, Middle East, Süleyman Demirel, İsmet İnönü, İhsan Sabri Çağlayangil, Turkish Left, Palestinian.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖZGEÇMİŞ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. 1945-1960 ARASI TÜRK SOLU'NUN ORTADOĞU BAKIŞI.....	7
1.1. Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sisteme Geçiş Süreci	7
1.2. Darbeye Giden Süreçte Öğrenci Hareketleri	15
1.3. 27 Mayıs Darbesi	21
BÖLÜM 2. 1960-1971 ARASI TÜRK SOLU VE ORTADOĞU	25
2.1. Türkiye'de Sol Akımlar (1960-1971).....	25
2.2. Türkiye İşçi Partisinin Kurulması.....	31
2.3. Türkiye'nin 1960- 1971 Arası Ortadoğu Politikası.....	39
2.3.1. Arap-İsrail Savaşı ve Türkiye	47
BÖLÜM 3. TÜRK SOLUNUN ORTADOĞU POLİTİKALARINA BAKIŞI (1960-1971)	78
3.1. Antiemperyalist Söylemin Ortaya Çıkışı ve ABD Karşıtlığı.....	78
3.2. Yön Dergisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971).....	82
3.3. Ant Dergisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971)	91
3.4. Türkiye İşçi Partisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971).....	96
BÖLÜM 4. 12 MART MUHTIRASI İLE TÜRKİYE'NİN VE TÜRK SOLUNUN DEĞİŞEN ORTADOĞU BAKIŞI.....	110
4.1. 12 Mart Muhtırası.....	110
4.2. 12 Mart Öncesinde ve Sonrasında Ortadoğu Kapsamında Türkiye'de Öğrenci Eylemleri	112
4.3. İsrail Başkonsolosu Elrom'un Öldürülmesi	133

4.4. Türk Solunun Ortadoğu'yu Yeniden Değerlendirmesi.....	144
SONUÇ	150
KAYNAKÇA.....	154

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AP: Adalet Partisi

AÜ: Ankara Üniversitesi

AÜHF: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

AÜHFÖDB: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği Birliği

BAAS: Hizb el ba's el-arabi el-iştiraki" (Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi)

BAC: Birleşik Arap Cumhuriyeti

BİLSAM: Bilgi Yolu Eğitim Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

BK: Birlik Komitesi

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Konseyi

BP: Birlik Partisi

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezî Antlaşma Teşkilatı)

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇKP: Çiftçi ve Köylü Partisi

Dev-Genç: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

DHKPC: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DÖB: Devrimci Öğrenci Birliği

DP: Demokrat Parti

EKİP: Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi

EOKA: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)

FDHKC: Filistin Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi

FKDC: Filistin Kurtuluş Devrimci Cephesi

FKF: Fikir Kulüpleri Federasyonu

FKH: Filistin Kurtuluş Hareketi

FKHC: Filistin Kurtuluş Hareketi Cephesi

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

GCHQ: Government Communications Headquarters (Hükümet İletişim Merkezi)

GP: Güven Partisi

GUPS: General Union of Palestinian Students (Filistin Öğrencileri Genel Birliği)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

İTÜTB: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebeler Birliği

İTÜTOTB: İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okul Talebe Birliği

İTÜTÖB: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği

İÜ: İstanbul Üniversitesi

İÜHF: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

İTÜTF: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Federasyonu

İYTOTB: İstanbul Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüs

LSP: Liberal Sosyalist Partisi

MB: Milli Birlik

MBK: Milli Birlik Komitesi

MC: Milletler Cemiyeti

MDD: Milli Demokratik Devrim

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MGP: Milli Güven Partisi

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MKP: Maoist Komünist Partisi

MOSSAD: İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü

MSF: Müstakil Sosyalist Fırkası

MSP: Milli Selamet Partisi

MTTB: Milli Türk Talebe Birliği

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

ORSAM: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

PDA: Proleter Devrimci Aydınlık

SAP: Sosyal Adalet Partisi

SBF: Siyasi Bilgiler Fakültesi

SD: Sosyalist Devrim

SDF: Sosyal Demokrat Fırka

SFK: Sosyalist Fikir Kulübü

SGÖ: Sosyalist Gençlik Örgütü

SDHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDG: Türkiye Devrimci Gençlik

TDGF: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

THİF: Türkiye Halk İştirayıkun Fırkası

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Parti Cephesi

TİÇP: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi

TİÇSF: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

TİİKP: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi

TİKKO: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TİSF: Türkiye İşçi ve Sosyalist Fırkası

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi/ Marksist-Leninist

TMGT: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı

TMTF: Türkiye Milli Talebe Federasyonu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon

TSDP: Türk Sosyal Demokrat Partisi

TSEKP: Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Partisi

TSF: Türkiye Sosyalist Fırkası

TSİP: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TSP: Türkiye Sosyalist Partisi

TUDEH: Hizb-i Tude-yi İran (İran Kitlelerinin Partisi)

TÜSTAV: Türkiye Sosyal Araştırmalar Vakfı

UK: United Kingdom (Birleşik Krallık)

YTB: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Türk solu 1960-1971 dönemini bazı devrelere ayırmaktadır. Bu devrelere baktığımızda 1960-1968 arası siyasal işçi hareketinin oluşum süreci, 1968-1971 arası kitle hareketinin yükselişi ile birlikte bir siyasal hareket olarak solun dehompozisyonu olarak tanımlanmıştır. 1960'lı yıllar solun bütünü üzerinde konuşulabilecek yegâne dönem olarak kendini göstermektedir. 27 Mayıs'ta yeniden bir doğuş yaşayan Türk solu'nun kaderi ilk yedi-sekiz yılda belli olmuştur. Türkiye solunda 1968-1971 ve 1974-1980 gibi iki parlak dönem vardır. Solun kaderi 1968'den sonra belirginleşmiştir. ¹

Adnan Menderes dönemi öğrenci hareketlerinin ilk kıvılcımları 23 Ocak 1956'da AÜSBF Fikir kulübünün düzenlediği "Demokraside Parlamento Hâkimi Mutlak Değildir" konulu bir toplantı ile başlamıştır. Her geçen gün DP ile gençlik karşı karşıya gelmektedir. Zaten gençlik DP'nin Kore savaşına ve NATO'ya girmesi, Truman doktrini, Marshall yardımları, Komünizmle Mücadele kapsamında seri tutuklanmaların yapılması ve bu derneklerin milliyetçiler ve ABD fonları ile kurulacağı iddiası vardır. Bir diğer iddia ise dinin siyasete alet edilmesi kapsamında din derslerinin zorunlu hale getirilmesidir. Burada DP eleştirilmekte fakat sol kesimde CHP'de Yüksek İslam Enstitülerini ve İmam Hatipleri açmıştır. Vatan cephesi adında bir örgütlenme kurularak DP yanlısı olanlarla olmayanların fişlenmesi, Köy Enstitülerinin kapatılması (bunda CHP'ninde oyları mevcuttur), ezanın yeniden arapça okunması... Bu gibi nedenler hem DP'ye karşı mecliste muhalefet oluşmasına hem ordu kesiminde hemde öğrenci kesiminde tepkilere neden olmuştur. Olayların çığrından çıktığı nokta ise Tahkikat Komisyonlarının kurulması olmuştur. Bu komisyonun bazı katı uygulamaları üniversite ile iktidarı karşı karşıya getirmiştir. ²

İÜTF Öğrenci Derneği tarafından Beyazıt Beyaz Saray toplantı odasında düzenlenen öğrenci kongresi polisler tarafından basılır ve öğrencilerin coplanması son damlayı taşırır ve ertesi gün tüm yurtlarda ve eğitim kurumlarında büyük bir miting yapılacağı duyurulur. 28 Nisan 1960'da Hukuk Fakültesi öğrencisi olan Nuri Yazıcı'nın

¹ Akif Toprak, **Mahir ve İbrahim**, İzmir 2013, s. 42 vd.

² Aslan Akyar, **Deniz Gezmiş**, İzmir 2013, s. 30-40.

“Hukukun bittiği yerde hukuk okunmaz” lafi direnişi başlatmıştır.³ Gençler yürüyüş ve protestolara başlamıştır. İstanbul’da başlayan bu olayların sonucunda Hukuk Profesörü Sıddık Sami Onar’ın tartaklanması karşısında polis ve öğrenciler karşı karşıya gelmiştir. İstanbul olayları 29 Nisan 1960’da Ankara’ya sıçrar. SBF öğrencileri “zulme ve diktatörlüğe” karşı amacıyla yürüyüşe başlar. Olayların karşısında Fakültenin polislerce kurşunlanması, 30 Nisan 1960’da İstanbul Sultanahmette çıkan olaylarda İstanbul Lisesi öğrencisinin öldürülmesiyle DP Hükümeti sıkı yönetim ilan eder. 27 Mayıs’a adım adım yaklaşırken DP yanlıları Ankara’da 555K (5’inci ayın, 5’inci günü, saat 5’de Kızılay’da) adında bir miting düzenlemesi sol kesim ve üniversitelerde misilleme olarak adlandırılmıştır.⁴ Menderesin son dönemindeki öğrenci olayları öğrencilerin dominant bir rol oynadığını göstermektedir. DP’nin devrilmesinde 27-28 Nisan öğrenci olayları etkili olmuştur. 1960’dan sonraki öğrencilere bir yol gösterici olmuştur. Öğrencide “biz istersek hükümeti deviririz” algısı oluşturarak, güçlenmiştir. 1960’dan sonrada askeri darbe olur ve Rusya’nın uzay yarışında öne geçmesiyle, Türkiye’de özellikle üniversitelerde sol hareket sempati kazanır.

Türk solunda 1961 Anayasası’nın temel haklar ve özgürlükler noktasında getirdiği geniş haklardan dolayı sol kesimin bu dönem hem yayın yapma konusunda hemde dış politika vb. konularda söz sahibi olması bu anayasanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Hatta yıllardır ağza alınmayan sol düşüncenin bu darbe ve anayasa ile özgürlüğüne kavuştuğu düşünülmektedir. Devlet nezdinde solun güçlenmesi ve yayın yapmaları konusunda hükümette sağ potansiyel vardır. O sağ potansiyeli kırmak için sol yayınlara izin verilir ama bunlar yazılı değildir. Neden sol yayınlara destek verilmiştir? Çünkü antikomünisttirler. DP ne kadar antikomünistse askerlerde o kadar antikomünisttir. Fakat darbeden sonra DP’nin oy potansiyelini azaltmaya çalışmaktadırlar. Azaltmak içinde sol yayınları devlet nezdinde serbest bırakmışlardır. Bu sol yayınlar daha çok üniversiteler temelinde etkili olmuştur.

Türk solu için en önemli radikalleşme dönemi 1968 senesinde başlamıştır. 1968 yılına kadar öğrenciler üniversiteler temelinde FKF aracılığıyla çeşitli örgütlenmelere

³ “Tarihte Bugün”, <http://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-28-nisan/>, İnönü Vakfı 1983, 13.10.2020.

⁴ Ali Dikici, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/2020/05/27-Mayıs-1960-Askeri-Darbesi-ve-T%C3%BCrk-Polisi.pdf>, 13.10.2020.

gitmiştir. Bu döneme kadar gençlik üniversite sorunları vb. meselelerle ve dünya sorunlarıyla ilgilenmiş ve bu noktada eylemler ve boykotlar baş göstermeye başlamıştır. Bu süreçte TİP kurulmuş, öğrenci örgütleri aktif olarak çalışmaya başlamıştır. Ankara Üniversitesinde devrimci gençler kendi içindeki örgütleri “Fikir Kulüpleri” olarak birleştirmiş, daha sonra da beş üniversitenin fikir kulüpleri birleşerek TİP çizgisine paralel olarak gelişeceklerdir (daha sonra MDD çizgisini benimseyecek olan gençler TİP’in sosyalist devrim anlayışına sahip kadroları bu örgütlenme içinden tasfiye edecektir). TİP içerisinden ve kurdukları örgütlerde fikir farklılıklarından bölünmeler yaşayacaklardır. FKF altında toplanmışlardır. Son olarakta Dev-Genç’e dönüşmüştür.⁵

1968 Haziran’ı, Türkiye’nin üç büyük şehrinde gençlerin akademik talepler doğrultusunda büyük boykot ve işgal olaylarına sahne olmuştur. Üniversite gençliği bu tarihten 12 Mart 1971 Muhtırasına kadar yoğun bir siyasallaşma yaşamıştır. Boykot ve işgallerin yanısıra şiddeti ve kitleselliğide gittikçe artan Anti-Amerikan gösterilerinin temel gücü oluşturan o dönemin üniversite öğrencileri olmuştur. 1968 yılında Türkiye’de üniversite çağında gençlerin %6,5’ini oluşturan 150 bin dolayında üniversite öğrencisi vardır. Önceleri birkaç yüz kişilik bir gençlik örgütü olan FKF, bir iki yıl içinde iki-üç bin dolaylarında üyesi olan Dev-Genç’e dönüşecektir. Üye sayısı öğrenci kitlesinin en fazla %2’sini oluşturan Dev-Genç’in, geniş gençlik kitlelerini seferber etme potansiyeli düşünüldüğünde, üniversite gençliğinin öncü ve yönlendiricisi olmuştur. 1967-1968 sonrasında Türk sol öğrenci gençliği kırsal bölgelerde siyasallaşmaya ve silahlanmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise artık silahlı eylemlerle ülkede yeni düzen getirilebileceği düşüncesidir.⁶

II. Dünya Savaşından sonra Latin Amerika, Afrika, Asya gibi ülkelerde ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri antiemperyalist söylemin vücut bulmuş hali olmuştur. Türk sol kesiminde hem Ortadoğu hem de Türk dış politikası açısından hükümetin politikalarını sorgulama NATO, CENTO ve ABD varlığının Türk kamuoyunda sorgulanması ile başlamıştır. O dönemde Vietnam, Küba, Çin ve Ortadoğu’da Kral yönetimlerine karşı meydana gelen darbeler Mısır’da sosyalist bir Nasır yönetiminde çıkması Türk sol kesiminide etkilemiştir. Özellikle öğrenci kesiminin yönünü

⁵ A. Akyar, s. 41.

⁶ A. Toprak, s. 46.

Ortadoğu'ya döndermesinde ÷lkemize yurt dışından okumaya gelen gençliğin etkisi b÷y÷ktür.

Türk solu'nun kafasında Ortadoğu neydi? Ortadoğuya nasıl bakıyorlardı? Nasıl algılıyorlardı? Ortadoğu ile ilgili ana düşünceleri şuydu; "Bütün devrimciler hep birlikte emperyalizme karşı Ortadoğu devrimci çemberini oluşturalım. Ortadoğu devrimci çemberi içinde proleter ideolojisini öncü bulalım"⁷ şeklindedir. TİP'in Ortadoğu algısı ise; dünya petrol üretiminin önemli bir bölümünün sağlandığı bir coğrafi alan olmanın ötesinde, son derece çeşitli toplumsal kaynaklardan beslenen radikal değişim özlemlerinin ve tepkilerin büyük bir etkinliğe sahip olduğu bir bölgedir. Ortadoğu'yu ideolojik, yeni bir devlet düzeni kurma ve ekonomik boyutlarda ele alarak incelemektedirler.

Arap-İsrail savaşı ile birlikte Türk solu Ortadoğu'yu emperyal tehdit altındaki bir bölge olarak görmektedir⁸. Ortadoğu Devrimci Çemberi teorisinde Türkiye ve Kıbrıs'da içine aldığı için bu bölgelerin ABD vb. ÷lkeler tarafından emperyal tehdit altında olduğu gör÷şündedir. Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Aden, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Ürdün, Filistin, Kıbrıs, Irak ve Suriye bu çemberin içindedir. Bu çember Ortadoğu'da ki devrimcilerin emperyalizme karşı oluşturdukları çemberdir. Ortadoğu'da emperyalizme kesin darbe bu çemberin güçlölüğü oranında kurulabileceği noktasında bir teorileri mevcuttur.⁹ Ortadoğu'da çıkacak olan bir savaşta Türkiye'ninde tehlike altında olduğunu düşünmektedirler.

Özellikle bölgede patlak veren savaştan sonra Türk solu içindeki öğrenci kesimi bölge ile ilgili kurulacak düzen hakkında çıkardığı yayınlar ve yaptıkları bildirimlerle duyurmaktadırlar. Özellikle Filistin'de halkların kardeşliğine ve eşitliğine dayanan bir rejim kurmak istemektedirler. Bu savaşta ve bölgeyle ilgili çok farklı sol ideolojiler bulunmaktadır.¹⁰ Tüm bunların ışığında ÷lkede eylem ve boykot yapan gençlik 9-10 Haziran 1969'daki polisle yapılan sokak savaşlarından sonra Türkiye'de bu yolla istediklerini elde edemeyeceğini düşünen gençliğin bir kısmı tamda o sıralarda

⁷ "Emperyalizme Karşı Devrimci Çember Kurulmalı", **Ant**, S.158 (1970), s. 12.

⁸ Mümtaz Soysal, "Yalnızlık", **Yön**, S. 3 (1965), s. 3.

⁹ "Emperyalizme Karşı.....", s. 12.

¹⁰ "Arap Halklarının Kurtuluş Mücadelesini Hiçbir Güç Durduramayacaktır", **Proleter Devrimci Aydınlık**, S. 9 (1970), s. 369 vd.

FDHKC'nin, TDG ile ilişki kurma girişimleri ve Filistin'e daveti olunca kafalarında da "Türkiye'de yeni bir düzen kurma" algısı olduğu için Filistin'e gitme kararı alırlar. Filistin'e gitmelerinde artık sözlü ve yasal eylemlerle bu yeni düzeni getiremeyecekleri düşüncesi vardır. Bu yüzden tek yol olarak silahlı mücadeleyi görmektedirler. Filistin'e gidip gerilla eğitimi almaya karar verirler.¹¹ 1971'de ise çok büyük bir silahlı eylem gerçekleşir. İsrail Elçisi Elrom THKP-C'nin lideri Mahir Çayan tarafından öldürülür. Kaçırılmasının birçok sebebi bulunmakla birlikte buradaki esas mesele Türk solunun sessiz kalmasıdır. Sessiz kalmasının arkasında birçok sebep bulunmaktadır. Fakat en önemlisi 12 Mart Muhtırasıyla birlikte gelen tutuklama dalgasında Türk solundaki her kesimin kendi derdine düşmüş olmasıdır. Bu süreçte bir kısmı idam edilmiş, bir kısmı hapse atılmış, bir kısmıda yurt dışına kaçmıştır. Muhtıranın olduğu zamanlarda Filistin kamplarına İsrail tarafından saldırılar düzenlenmiş ve Filistin'deki devrimcilerde orda darbe yemiştir. 1971 Muhtırasından sonra Filistin davasının İslami bir ideoji olması, o dönemde Türk solunun hem 12 Mart'la hem de Filistin Kamplarında darbe yemesi ve o dönem sağ kesimdeki aydınların bölgeyle ilgili yazıları tercüme etmesi, Ortadoğu meselelerinin özellikle Filistin'in sağ kesimde yer bulmasına neden olmuştur.

Çalışmanın Birinci Bölümünde; Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte 27 Mayıs'a götüren gençlik hareketleri, Türkiye'de sol akımlar ve TİP'in kurulması ele alınmıştır. İkinci Bölümünde ise Türkiye'nin 1960-1971 arası Ortadoğu'da izlediği politikalarını, Türk solu'nun nasıl ele alıp incelediği ve Arap-israil Savaşını, Türk solu ve Türk Hükümetinin nasıl ele aldığı incelenmiştir. Üçüncü Bölümde; Türk solu'nun antiemperyalist bakış açısıyla Ant, Yön, TİP'in Ortadoğu'ya bakışları ele alınmıştır. Son Bölümde ise 12 Mart Muhtırası, öğrenci eylemleri, Muhtırayla birlikte solun neden Ortadoğu'dan koptuğu incelenmiştir.

¹¹ Turhan Feyizoğlu, **Denizler ve Filistin**, İstanbul 2011.

Bu araştırma, 1960-1971'de Türk solunun Ortadoğu'yu ele almasında meydana gelen gelişmeleri nedenleri ve sonuçlarıyla; ortaya çıktığı dönemin gelişmelerinden soyutlanmadan, tarihsel dönem içindeki yerini ortaya koymaktadır. Ortadoğu sadece coğrafya olarak değil siyasi, ekonomik, sosyal olarak bölge ülkelerinin politikalarını şekillendirmektedir. İnsanlık tarihi burada başlayıp, devam etmiştir. Geleneksel ve modern imparatorluklar bu bölge üzerinde mücadele etmişlerdir. Ortadoğu'da meydana gelen bir kıvılcım tüm dünya siyasetini etkilemektedir. Tarihsel, kültürel, toplumsal birikimi zengin olan böyle bir bölgenin ekonomik, siyasi, stratejik açıdan da önemi artmaktadır. Türk solu'nun Ortadoğu'yu nasıl ele aldığını anlayabilmek için Ortadoğu'da meydana gelen gelişmelere ve Türkiye'de meydana gelen olaylara yakından bakmak gerekir.

Türk Solu Akademik literatürde hem öğrenci olayları kapsamında hemde yasal zeminde mecliste parti olarak Türk siyasal hayatındaki serüvenine sıklıkla yer verilmiştir. Fakat Türk solunun dış politika temelinde Ortadoğu mücadelesine yeterince yer verilmemiş eksik kalmış ve hatta bu konuda akademik olarak yapılmış bir tez bulunmamaktadır. Türk solunun Ortadoğu mücadelesini anlayarak, Türkiye'de neden silahlı ve şiddet yanlısı bir tavırla devrim yapıp, yeni bir düzen kurmak istediklerini bu araştırma ile anlayabileceğiz. Türk solunun Ortadoğu meselesini ele almadan solun devrim anlayışını anlatmak eksik kalacaktır.

Özellikle Türk solunda ve Türk siyasal hayatında 1960 darbesi ve 1971 muhtırası birer dönüm noktasıdır. Bu sebeple araştırmamızı bu şekilde sınırlandırdık. Bu dönemde meydana gelen U2 Uçak Krizi, Küba Krizi, Kıbrıs Meselesi ve Johnson mektupları, Arap-İsrail savaşı vb. olaylar karşısında Türk solunda ne gibi değişimler yaşandığı ve Ortadoğu'da meydana gelen olaylar çerçevesinde Türk solunun yüzünü neden Ortadoğu'ya döndüğü noktasında bu tarih aralığı önem arz etmektedir.

Araştırmada TBMM Tutanakları, Cumhuriyet Senatosu Tutanakları, TBMM'nin yapmış olduğu anlaşmalar, Milliyet, Cumhuriyet gazeteleri, dönemin dergileri, Belgeseller, Anılar, dönemin tanıklarının ifadeleri, Ansiklopediler, Makaleler, Araştırma eserleri ve dönemin kitaplarından ve internet kaynakları araştırmanın ağırlığını oluşturmaktadır.

BÖLÜM 1. 1945-1960 ARASI TÜRK SOLU'NUN ORTADOĞU BAKIŞI

1.1. Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sisteme Geçiş Süreci

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok partili hayata geçiş sürecinde Mustafa Kemal Atatürk döneminde bazı denemelerde bulunulmuş fakat başarılı olunamamıştır. II. Dünya Savaşından sonra dünyada meydana gelen gelişmelerinde etkisiyle çok partili hayata geçiş yeniden gündeme gelmiştir. Çok partili hayata geçiş denemelerinde komünist partilerde kurulmuştu.

Osmanlılar'da ve Türkiye'de Sosyalist düşüncenin gelişmesi, bir İngiliz seyyahın 1848'de İzmit Valisi Osman Bey'in kendisine Paris'te yeni neşredilen sosyalist bir bildiri gösterdiğini şaşırarak ifade etmesinden hareketle Osmanlı siyasetçi ve aydınlarının bütün Avrupa'yı etkisi altına alan 1848-1849 devrimlerini yakından takip ederken sosyalist fikirlerle de tanışmış oldukları söylenebilir.¹² 1871'deki Paris komünü¹³ hakkında İstanbul, Kahire ve Lübnan'da yayımlanan gazete ve dergilerde haberler çıkmıştır. Bu komüne katılan Mehmed, Nûri ve Reşad adlı üç Türk yurda döndükten sonra gözlemlerini kaleme almışlar ve sosyalist fikirler Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan azınlıklar arasında yayılmaya başlamıştır. Bunda Avrupa'dan ve Rusya'dan gelen yahudi göçmenlerin de etkisi vardır.¹⁴

Osmanlılar'da sosyalistlerin ilk teşkilâtlandıkları yer Selânik olmuştur. İlk işçi grevleri 1870'lerin başında ortaya çıkmaya başlamış ve 1872'lerde tersaneye çalışmak için getirilmiş İngiliz işçilerinin bir günlük grev yapmasının ardından Şubat ayında Beyoğlu telgrafhanesi işçileri grev yapmıştır. Nisan ayında Haydarpaşa–İzmit demiryolunda çalışan işçiler grev yapmışlardır. Bu dönemde sanayi hızla gelişmekte ve İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerden pek çok uzman ve işçi getirilmiştir. Kurulan ilk sosyalist parti 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra oluşmuş görece özgürlük ortamında 1910 yılında Hüseyin Hilmi ve arkadaşları tarafından kurulan TSF'dir. 1908 Meclis-i Meb'ûsânı'na merkezi Selânik'te bulunan Federal Halk Partisi temsilcileri olarak katılan Milletvekillerinden Dimitri Vlahof ve Zohrap efendiler kendilerinin

¹² Hilal Görgün, “*Sosyalizm*”, **İslam Ansiklopedisi**, C.37, İstanbul 2007, s. 384.

¹³ Bkz. Paris Komünü Paris'te 18 Mart'tan 1971'den 28 Mayıs 1871'e uzanan kısa sürede iktidarda olan sosyalist hükûmet. Paris Komünü, resmi anlamda 1871 baharı boyunca iki ay iktidarda kalmış yerel bir yönetimdir., Kenan Somer, **Paris Komünü ve Marksizm**, Aralık 2017.

¹⁴ H. Görgün, s. 384.

sosyalist olduklarını söyleyen ilk kişiler arasında yer almıştır. “İştirakçi” lakabıyla tanınan Hüseyin Hilmi de ihtilâlden hemen sonra İstanbul’da İştirâk dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu dergi etrafında toplananlar Eylül 1910’da Osmanlı Sosyalist Fırkası’nı kurmuşlar ve sürekli İttihat ve Terakkî’nin baskısı altında kalmışlardır. Refik Nevzat 1911’de bu partinin Paris şubesini açmış ve 1913’te Ocak ayındaki Bâbîâli Baskını’ndan ve Haziran’da Sadrazam Mahmud Şevket Paşa’nın öldürülmesinden sonra Hüseyin Hilmi Anadolu’ya sürülmüştür.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti’nde radikal sosyalizmin önde gelen savunucusu, bir süre İttihat ve Terakkî’nin danışmanlığını da yapan Rus yahudilerinden Parvus lakaplı Alexander Israel Helphand olmuştur. Parvus, millî bir burjuvazinin doğmasını sosyalizmin ön şartı saydığından İttihatçılar’ın millî iktisat oluşturma gayretlerini desteklemektedir. 1917’de Bolşevik İhtilâliyle, Türkiye’de sosyalizm yanlısı düşüncelerin cazip hale gelmesinde etkili olmuştur. İhtilâlin önderlerinden Tatar asıllı müslüman Mîr Said Sultan Galiyev de önceleri etkin bir şekilde “Sosyalist Turan” düşüncesinin Asya’daki Türkler ve müslümanlar arasında yayılması için çaba göstermiştir. Fakat sonradan proletarya diktatörlüğünün sömürge altındaki halklara bir fayda getirmeyeceği fikrine varmıştır. 1923’te Rus Komünist Partisi’nden çıkarılmış ve daha sonra Stalin rejimi tarafından idam edilmiştir.¹⁵

Atatürk dönemi komünist faaliyetler ise 1917 Ekim Devrimiyle Çarlık Rusya’nın yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin kurulmasına kadar götürülebilir.¹⁶ Türkiye’nin sosyalist çizgisi Ekim devriminden ayrı düşünülemez. Emperyalizm karşıtlığı düşüncesi Ekim devriminden bizim düşünce dünyamıza girmiştir. Ekim devriminin Türkiye’ye iki yönlü etkisi olmuştur; İlki Birinci Dünya savaşında Osmanlı’nın yenilmesiyle devleti kurtarma amacıyla olan kadrolar Bolşeviklere ve sosyalizme yaklaşırken, ikinci olarak da Anadolu’da, İstanbul’da, yurt dışında etkinlik gösteren sol gruplar ortaya çıkması olmuştur.

1918 yılı itibariyle kendini gösteren savaş koşulları; iç politikada iktidarın devrilmesi, yeni bir hükümetin kurulması, Meclis-i Mebusan’ın feshedilmesi gibi önemli değişiklikler doğurmuştur. Bu yeni iktidar boşluğu, İkinci Meşrutiyeti andıran bir siyasi

¹⁵ H. Görgün, s. 384.

¹⁶ Hüseyin Anıl, **Türk Solu**, İzmir 2013, s. 9.

özgürlük dönemini beraberinde getirmiş ve Türk siyasal yaşamında en çok siyasal partinin kurulduğu dönem 1918-1923 yılları olmuştur. Bu dönemde, 55 tane siyasal parti kurulmuştur.

Kurtuluş savaşını yöneten kadro, Sovyetlerin desteğini elde etmenin stratejik bir zorunluluk olduğunu görmüş ve sol hareketler SSCB ile Türkiye etkisinde gelişmiştir. Komünist faaliyetler Türkiye’de asıl 1919 – 1923 yılları arasında sol adı altında üç grup parti olarak ortaya çıkmıştır.

1. Milli güçlerin denetimi altında kurulan Halk Zümresi, Yeşil Ordu, Resmî Türkiye Komünist Partisi.

2. Ekonomik savaşı öne alan İkinci Enternasyonal paralelinde görülen SDF, TSF, TSF’den ayrılan MSF’ye ve TİÇSF’ne.

3. Komintern (Üçüncü Nasyonel ’e bağlı olan TKP, THİF, TİSF’dir.¹⁷

Türk siyasi tarihi 1940-1946 arasını tek parti yönetimi ve onun sol siyasi hareketlere ve işçi hareketlerine baskısıyla geçirdi. 1925’ten sonra işçi hareketleri olduysada bunlar sendikadan yoksun, iktidarın kontrol altında tutabileceği hareketlerdi. Bu tarihten 1960 sonrasına kadar sol hep baskı altında tutularak yer altı faaliyetlerine itildi. Sadece sol faaliyetler değil, memleketteki en basit demokratik hakları bile savunmak toptan komünizm etiketiyle yaftalanıyordu.¹⁸ 1936’daki İş Kanuna göre işçiyi koruyucu haklar verilsede örgütlenmesine izin vermiyordu.¹⁹ 1940’lı yıllar II. Dünya Savaşıyla geçti. Türkiye bu savaşa girmemesine rağmen savaştan etkilendi ve savaş vurgunculuğu ortaya çıktı. Türkiye tarafsız olmasına rağmen memleket üzerinde Almanya etkisi hissediliyordu. Dış ticaret Almanya’ya dönük olduğu için Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesiyle Almanya’dan profesörlerin Türkiye’ye kaçması ve Türk Üniversitelerinde eğitim vermesiyle, Naziliğin Türkiye’de etkisi başladı. 1930’ların ikinci yarısında Almanya’ya okumaya gönderilen gençliğinde etkisi vardı. 1940-1945 arasında bu kadrolarda eğitim alan gençlik yönetiminde yer aldı ve CHP’ye girdi. Bu

¹⁷ Bülent Akkuş, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm: Türkiye Komünist Partisi’nin Cumhuriyet Halk Partisi’ne Bakışı ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.40 (2018), s.240 vd., Mete Tunçay, **Türkiye’de Sol Akımlar 1**, İstanbul 2000, s. 85-89.

¹⁸ Behice Boran, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul 2016, s.91.

¹⁹ “*İş Kanunu*”, **T.C. Resmî Gazete**, Kanun No: 3008, S. 3330, 8 Haziran 1936, s.1.

gençlik yüksek görevlere kadar tırmandı. O dönem Hitler Almanya'sına bir hayranlıkta vardı. CHP bu yeni aydınlarla kendisini yenilediği, gençleştirdiği düşüncesindeydi.²⁰

Türkiye II. Dünya Savaşından sonra yüzünü batıya dönmeye başlamıştır. II. Dünya savaşından sonra baskıcı ve diktatör rejimler tarihe gömülmüştür. Savaş boyuncada Türkiye'de uygulanan politikalar ve öncesindeki özel sektörü koruyan devletçi politikalar neticesinde yurt içinde de yönetimde söz sahibi olmak isteyen bir sermaye sınıfı olmuştur. Bu gelişmeleri yakından takip eden İsmet İnönü çok partili demokratik düzene geçişin ortamını hazırlamaya çalışmıştır.²¹ Köylü savaş yıllarında yoksul düştüğü için CHP, 14 Mayıs 1945 tarihinde "Toprak Reformunu" getirmiştir. Bu reformun amacı arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak için kendilerine arazi verilenlerle yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamaktır.²² Fakat bu topraklar hazine arazisi, belediye, vakıf arazileriyle toprakları 5000 dönümden büyük çiftliklerden elde edilecektir. CHP'nin bu tasarısı mecliste büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. En büyük tepkide toprak sahibi Menderes ile Refik Koraltandan gelmiştir. Bu yasa çiftçiye toprak sağlayamamış ama Türk siyasal tarihinde çok büyük siyasal bir değişime neden olmuştur.²³ Toprak sahiplerinin CHP'den ayrılıklarının başlamasına neden olmuş, toprak kanunu değiştirilmeye zorlanmış ve 1950 seçimlerinden önce değiştirilmiştir.

1945'de savaşın bitimine çok az kala Türkiye şeklen savaşa katılarak Almanya'ya karşı safta yer aldı ve San Fransisko'da BM şartlarını imzaladı.²⁴ Türkiye, Nazizm ve Faşizmin belini doğrultamayacak bir seviyeye gelmesi savaşta demokrasinin bir nevi zafer kazanması, BM örgütünün kurulması, bu örgütünde insan haklarını güvence altına alma görevini üstlenmesi ve Türkiye'nin bu örgüte girmesi Türkiye'de çok partili hayata, tek şef sistemine son vermesi gerektiğini gösteren bir anlayış doğurdu. II. Dünya

²⁰ B. Boran, s.91-95.

²¹ Şahin Atacan, **Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları**, TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü, Ekim 2020, s. 1.

²² "Çiftçiye Topraklandırma Kanunu", **T. C. Resmî Gazete**, Kanun No: 4753, S. 6032, 15 Haziran 1945.

²³ Ş. Atacan, s. 1.

²⁴ B. Boran, s.91-95.

Savaşının getirdiği ağır şartlarda Türkiye ekonomisinde de alınan ağır ekonomik, politik, sosyal şartlar yoksul halkın ve aydın kesimin tek parti yönetimine karşı cephe almasına neden oldu.²⁵ CHP içinde de Dörtlü Takririn reddedilmesiyle parti içi muhalefet sona ermedi. 15 Temmuz 1945'te TBMM'de Menderes'in BM yasasının kişi hak ve özgürlüklerini teminat altına aldığını belirterek bu yasayı onaylayan ülkelerinde kendi iç politikalarında ulusal egemenliği uygulamak zorunda olduklarını, anayasamızın da BM anayasasıyla uyumlu olduğunu belirtmesi ve parti içi muhalefetin gittikçe artmasıyla dönemin Tan ve Vatan gazetelerinde CHP'yi eleştirildi. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Fuat Köprülü ve Menderes kişi hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınmasını, antidemokratik yasaların kaldırılıp, bireysel özgürlüklerin yeniden düzenlenmesini hem bu gazetelerde eleştirdiler hem de bu konuda bir bildiri yayınladılar.²⁶

1945 yılı sonunda Görüşler adlı derginin ilk sayısı çıktı ve dergide “Zincirli Hürriyet” başlığı altında tek şef ve tek parti sisteminin demokratik hak ve özgürlükleri nasıl zincire vurduğu, kuvvetli yazılar ve resimlerle anlatıldı. Birinci sayfada da Celal Bayar, Menderes ve Köprülü'nün yazıları yer aldı. Görüşler halkın yıllardan beri baskı altında boğulan özgürlük ihtiyacına cevap verdiği için çok geniş bir ilgi uyandırdı. Halk, bu dergide söylemek isteyip de söyleyemediklerini bulmuştu. Fakat derginin çıkışı hükümeti, özellikle İnönü ile Saraçoğlu'nu kızdırmıştı. Bazı üniversiteli gençlerin matbaa önünde gösteri yapacağı haberinin gelmesi üzerine Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın, “Kalkın Ey Ehli Vatan” başlığı ile, halkı Tan'a karşı kızdıran bir yazısıyla Tan gazetesini ve Tan'cuları komünistlikle suçlaması ve halkı matbaayı yıkmaya çağırması ortalığı karıştırdı. Zekeriya Sertel gösterinin önceden hükümet tarafından hazırlandığını ve Hüseyin Cahit'e de böyle bir yazı yazması için emir verildiğini belirtti. O sabah erkenden üniversiteli gençlerden birinin evine telefon ederek, bir kısım gençlerin Tan matbaasını basmaya hazırlandığını bildirdi ve matbaaya inmemesini söyledi. Sertel iki kere Valiye telefon ederek durumu bildirip önlem aldıklarını validen duyduğunu belirtmiştir.

Sertel o günü kendi ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır;

²⁵ Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara 2013, s. 9.

²⁶ Sabit Duman, **Osmanlıdan Günümüze Türk Siyasal Tarihi**, Malatya 2012, s. 153.

“4 Aralık 1945 gününün sabahı üniversiteli faşist gençler, ellerinde önceden hazırladıkları baltalar, balyozlar ve kırmızı mürekkep şişeleriyle matbaaya saldırdılar. Orada bekleyen polisler olup bitene seyirci kaldılar. Görevlerini yapmaya kalkmadılar. Göstericiler, baltalarla matbaa kapısını kırıp içeri girdiler. Makineleri balyozlarla kırdılar. Binanın camlarını indirdiler. İçindeki eşyayı kırıp döktüler. Elleri ne geçtiyse yakıp yıktılar. Sonra ellerinde kırmızı boya şişeleriyle, ‘Serteller nerede?’ naralarıyla bizleri aramaya koyuldular. Amaçları, bizi çırlıçıplak soyup üzerimize kırmızı boya dökmek ve sonra önlerine katıp sokaklarda, ‘İşte kızillar,’ diye gezdirmektir. Bütün bunlar polisin gözü önünde oluyordu. Göstericiler bizleri bulamayınca vahşi naralarla yollara düştüler. Beyoğlu yakasına geçtiler, orada Sabahattin Ali ile Cami Baykurt’un çıkardığı La Turquie gazetesinin matbaasına gittiler. Orasını da kırıp döktükten sonra vapurla Kadıköy’e geçip bizi evimizde basmaya teşebbüs ettiler. Biz bütün olup bitenleri evde telefonla izliyorduk. Bu son haberi alınca valiyi tekrar aradım, ‘Aldığımız tedbirin verdiği sonuçtan memnun musunuz?’ dedim. ‘Şimdi de faşistler evime geliyorlar. Matbaamı yıktırdınız, bari hayatımıza kastedilmesini önleyin.’ Vali, özür dilemeye bile lüzum görmedi. Yalnız gene teminat verdi; ‘Merak etme, dedi. Olan oldu.’”²⁷

Burdan anlaşılıyor ki tek parti rejimi sol kesimin bastırılması için elinden geleni yapmıştır. Ertesi gün Bayar’la, Menderes Görüşler dergisiyle hiçbir ilgileri olmadığını gazetelerde ilan etmişlerdir. Bunun nedeninde aslında tek parti yönetimine temelde muhalif olmadıklarından ve kurmak istedikleri partiyi tehlikeye atmak istemediklerinden olabilir. Tevfik Rüştü Aras Ankara’dan telefon edip üzüntüsünü bildirmiştir. Hükümet, olaydan önce olduğu gibi, olaydan sonra da bu cinayeti işleyenlere karşı hiçbir harekette bulunmamış, hiç kimse tutuklanıp mahkemeye verilmemiştir. Sertel bu işin İnönü’nün bilgisi içinde, Saraçoğlu’nun verdiği emir üzerine polis tarafından tertiplenip yürütüldüğü düşüncesindedir. Gösteri yapan ve matbaaya saldıran gençler arasında birçok sivil polis vardır ve saldırıyı asıl bunlar yönetiyordur. Bu olayın sorumlusu ve suçlusu olarak Serteller ve Cami Baykurt tutuklanmıştır. Baykurt parti kurmaktan vazgeçmiştir.²⁸

Çok partili siyasal hayata geçişte İstanbul’da 8 Temmuz 1945’te Nuri Demirdağ başkanlığında ilk siyasi parti olan MKP kuruldu.²⁹ Nuri Demirdağ, 1954 yılında DP listesinden bağımsız milletvekili seçilince MKP’de 1958 yılında kapatılmıştır.³⁰ DP 7

²⁷ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Ekim 2000, s. 229-234.

²⁸ Z. Sertel, s. 229-234., F. Ahmad, B. T. Ahmad, “*Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*”, www.tbmm.gov.tr/partiler/partiler.htm, s. 14.

²⁹F. Ahmad F, B. T. Ahmad B. T., s. 14.

³⁰https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2007_0000_0140_0000/0042.pdf, 14.10.2020.

Ocak 1946'da Bayar, Menderes, Köprülü, Koraltan tarafından kuruldu. Genel Başkanlığa Bayar getirildi. Aynı gün partinin program ve tüzüğü açıklandı.³¹

Çok partili döneme gelindiğinde sınıf esasına dayalı partilerinde kurulmasına izin verildi ve sınıf esasına dayalı ilk siyasi parti TSP kuruldu. İstanbul'da 14 Mayıs 1946'da kurulan bu parti, 16 Aralık 1946'da kapatılmıştır.³² O sıralarda, DP'nin bir muhalif parti olduğu konusunda tartışmalar mevcuttur. Parti programında DP'nin, CHP'den biraz farklılaştığı ortaya çıkmaktadır.³³ Bu sadece parti programında mevcuttur. Yalnız Türkiye'de şunu yanlış algılamaktadırlar. Türkiye'de CHP ve DP'yi farklı kefelere koyuyorlar. Oysa dış politikada her ikisinde görüşleri aynıdır. CHP'de gelse, İnönü'de gelse aynısını uygulayacaktır. DP, İnönü'nün pasifis politikasını eleştiriyor ve Ortadoğu'da daha aktif bir politika izleyelim diyor. 1946 seçimlerinde 465 milletvekili seçilmiş ve CHP %85, DP %13 oy almıştır.³⁴

1946-1950 döneminde CHP artık devrimleri yavaşlatıyor hatta 1946-1950 döneminde kurulan Hasan Saka, Şemsettin Günaltay hükümetlerinde devrimlerden geri adımlar atıyordu. O dönemin politikaları arasında seçmeli din dersinin ilkökul müfredatına eklenmesi, imam ve hatip yetiştirmek için 10 aylık kurslar açılması, Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi kurulması ve Köy Enstitüleri'nin açılmasının durdurulması vardı.³⁵ Bu dönemlerde 1946 yılında Cemiyetler Kanununda yapılan bir değişiklikle dernek kurma yasağı kalktı ve sendikalarla sosyalist partilerin kurulmasının önü açıldı. İşçi sınıfında sendikalaşma başladı ve sosyalist, sosyalizme eğilimli partiler kuruldu. Vatan Gazetesi ABD demokrasisini örnek alarak Tan'da sosyal bir eğilimle iktidara karşı bir tenkit kampanyası başlattı. Ufak ufak sol dergiler çıkmaya başladı.³⁶ İktidarın amacı çok partili siyasal hayata geçmektir ama sol partilerin kurulup meclise girmesi değildir. Bu dönemdeki sol partiler; TSP ve TSEKP dışında, kuruluş tarihlerine

³¹ Cemil Koçak, *Çağdaş Türkiye Tarihi 4 1908-1980* (Ed. S. Akşin), İzmir, s. 141.

³² <https://www.tbmm.gov.tr/.....>, 14.10.2020.

³³ *DP Parti Programı Umumi Prensipler 1946*, Yer: 2008-56, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 17.10.2020.

³⁴ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1923-2011*, Ankara 2020.

³⁵ Ozan Örmeci, *"Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Karşılaşılan Sorunlar"*, <http://www.tuicakademi.org/turkiyede-cok-partili-hayata-gecis-ve-karsilasilan-sorunlar/>, 15.08.2011.

³⁶ B. Boran, s.101.

göre, “pek bir varlık gösteremeyen” bu partiler şunlardır: SAP, ÇKP, TSDP, TSİP, TİÇP, YVİP, EKİP.³⁷

CHP ve DP arasında da o dönem bir gerginlik vardı. Devam eden gerginliği yumuşatmak için devlet adamları ve gazeteciler bazı girişimlerde bulundu. Bu girişimler bazı iş adamları, devlet adamları ve gazetecilerden geliyordu. İnönü, Haziran ayından itibaren iki partinin de yetkilileriyle görüşerek bu krizin giderilmesi için büyük çaba gösterdi. Haziran-Temmuz 1947’de İnönü, iktidar ve muhalefet partisi liderleri ve yetkilileriyle ayrı ayrı ya da beraber yaptığı görüşmelerden sonra CHP ve DP arasında orta bir yol bularak iki parti arasındaki gergin ilişkileri giderdi. Bu görüşmelerden sonra, 12 Temmuz Beyannamesi yayınlandı. Bu beyannamede İnönü, iki taraf arasındaki şiddetli suçlamalarda gerçeklik payı olduğunu, ama bunları tekrar açmanın yararsız olduğunu, iki tarafın artık birbirine daha anlayışlı yaklaşacağını ve muhalif partinin ihtilalci değil kanunlara riayet eden bir parti olarak güven içinde çalışacağını, bunu sağlamak için de üzerine düşen vazife konusunda kendisini iki tarafa da eşit uzaklıkta gördüğünü belirtti. 12 Temmuz Beyannamesi Türk demokrasi tarihi için önemli bir dönemeçti. Çünkü bu bildirgeyle İnönü iki partiye de eşit uzaklıkta bulunduğunu belirterek partiler üstü konuma geçmede önemli bir adım atmış oluyordu. Ayrıca iki parti de demokratik yolların dışında başka bir yola başvurmamayı taahhüt ediyordu. Diğer bir önemli nokta da kamu görevlilerinin muhalefet partisinin çalışmalarına engel olmaması konusunda İnönü’nün tarafsız tavrının olumlu etkisi olacaktı. Beyannamenin yakın gelecek için diğer önemli bir sonucuda İnönü-Peker arasındaki ilişkilerin farklı bir yola girmesidir. Bundan sonra İnönü, Peker’e karşı daha mesafeli durmaya başlamış, hatta aralarında çatışma başlamıştır. Beyanname, başka bir açıdan bakılırsa Demokrat Parti’nin aleyhine de olabilirdi. Çünkü DP uzun zamandan beri CHP’yi anti demokratik ve baskıcı olarak suçlamakta ve bundan da kazançlı çıkmaktaydı. İnönü’nün bu tavrı DP’nin elindeki en önemli kozu almış oluyordu.³⁸ Bu gelişmelerin sonucunda 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine “Yeter Söz Millettin” sloganıyla giren DP 408 sandalye kazanarak büyük bir zafer elde etmiş; Menderes Başbakan, Bayar da Cumhurbaşkanı olmuştu. CHP ise ancak 69 milletvekilliği kazanmıştı. Türkiye’de artık çok partili siyasal hayat

³⁷ https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, 15.10.2020.

³⁸ Mustafa Cufalı, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem 1946-1950**, C. 1, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, s. 9-11.

başlamıştı. Ancak güzel bir şekilde başlayan Türkiye'nin demokrasi serüveni oldukça sancılı geçecekti.³⁹

1.2.Darbeye Giden Süreçte Öğrenci Hareketleri

27 Mayıs Darbesini doğuran kuvvetlerden biride üniversite gençliyiydi. O dönem gençliğin bir kısmı hükümete karşı idi. O dönemdeki gençlik eylemleri hükümeti rahatsız etmekteydi. Halit Çelenk “Saldırısız, silahsız gösterileri, devrim iktidarını rahatsız ediyordu. İktidar sahipleri silahlı devlet zabıtasını gençlik üzerine saldırtıyor, devletle gençliği karşı karşıya getirerek polisin itibarını zedeliyordu. Bundan ders alan ve ters yönde değerlendiren o zaman iktidar edenlerinden birinin bu zaman iktidar edenlerine tavsiyesi kulaktan kulağa fısıldanıyordu: Gençliği bölünüz!”⁴⁰

Gerçektende öğrenciler iki kampa ayrılmış vaziyette birbiriyle çarpışıyor. Söylentilere göre yetkililerin sadece bir gruba yardımcı olduğu söyleniliyordu. İlk ilerici ve devrimci yönüyle temayüz eden grup, hükümete karşı idi. Hükümete karşı diğer güçlerden destek gördükleri için diğer gruptan daha çok seslerini yükseltebiliyorlardı. İç mücadeleleri sertleşmeden önce başlayan boykot hareketlerinde kurdukları temsilciler komitelerini karma yaptılar. Sokaklar yüksek tahsil imkânı bulamayan gençlerle doluydu. Ders kitapları ve diğer öğrenim şartları gibi problemleri vardı. Başta öğrenci haklarının ve üniversite sorununun çözülmesini istiyorlardı. Zamanla gençler artık kendi sorunları yanında memleket meseleleri ile de ilgilenmeye başladı.⁴¹

³⁹ O. Örmeci, 15.08.2011.

⁴⁰ Halit Çelenk, **THKO Davası 1**, Mayıs 2008, s.41,130.

⁴¹ Halit Çelenk THKO Savunmalarında 27 Mayıs gününü şöyle anlatmaktadır. 27 Mayıs'ta gençlerin bu mücadelesini alkışlayanların 12 Mart'ta bu gençlerden hesap sorduğu belirtmektedir. Birebir cümleleriyle; “Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde, kurtuluş ve Mustafa Kemal hareketinden sonra yeni bir döneme girmiştir. Kurtuluş vadeden, mutluluk vadeden yeni bir dönem! Ordunun Atatürkçü doğrultuda kendi halkının, kendi ulusunun yanında olduğunu kanıtlayan bir dönem! 27 Mayıs hareketi Türk ulusunun, Türk halkının ve Türk ordusunun yurtseverliğini, temizliğini kanıtlayan bir hareket! Bilinen kurallar dışında, ihtilali hatırlatan bir ‘ihtilal’. Gençlerimiz bayram yaptı, yaşlılarımız sevinçten göz yaşları döktüler. Bir ihanet şebekesi bir gece içinde toplanıvermişti. Sonra... bekledik. Hiç değilse devletin ‘ihanet şebekesi’ ağlarından arındırılmasını, girişilen hareketin kendi amaçları doğrultusunda yeni bir devlet kuruluşuna yönelmesini bekledik. Kısa bir sürede anlaşıldı ki, romantik özelemlerden, tertemiz bir yurt sevgisinden başka bir şeyleri yok yüreklerinde, Babîli basını da bunu çok çabuk anladı. Ve her devirde olduğu kendi melanetinin kapılarını aralamaya başladı. Sonra, sonra da başladı dişlerini göstermeye. Geçmiş iktidar kadrosu yabancı uzman müşavirleri de dahil, olduğu gibi yine iktidardaydı ve bunlar devrimin düşmanıydılar. Devrimin getirdiklerini götürmeyi başlıca ödev sayan karşı-devrimci güçleri muhafaza edip örgütlemekle yükümlü idiler. 27 Mayısçıların tecrübesiz, siyasi eğitimden yoksun, tertemiz yurtseverliklerinden başka bir güvenceleri yoktu. Ülkenin ihtiyaçlarına göre Atatürk'ün kendilerine öğrettiği doğrultuda, özlemi çekilen bir anayasayı tüm heyecanlarıyla birlikte kendi uluslarının bekliliğine terk ederek sessiz sedasız, geldikleri gibi iyi niyetlerle çekiliverdiler. Yeni dönemin dayanak sosyal sınıfı bilinçsizdi. Yeni dönemin kadrosu yoktu. Ama

27 Mayıs 1960 öncesinde Türkiye'nin bir "krizde"⁴² olduğuna işaret edilmektedir. Bu krizi yaratan olayların dökümü yapıldığında ise, bu olayların fevkalade zayıf kaldığı ortaya kendiliğinden çıkmaktadır. "Kriz" olarak şunlardan bahsedilmektedir:

Türk aydınına 10 yıl sürecek okuma, düşünme ve konuşup örgütlenme, özgürlüğünün heyecanını yaşatan bir Anayasa bırakmışlardı ya! İşte biz, bugün Türk gençleri, Türk aydınları tüm Türk devrimcileri olarak, sosyal mücadelede bize olumlu deneyler kazandıran bu özgürlüğün hesabını vermek zorunluluğunda bırakıldık." Buradan anlaşılıyor ki gençlik 27 Mayıs'a giden merdivende bir basamak olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs'ı sadece gençliğe mal etmek doğru değildir. H. Çelenk, s.41,130.

⁴² Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yaptığı THKO Mahkeme Savunmasında, 27 Mayıs İhtilaliyle ilgili şunları söylemiştir: "27 Mayıs İhtilali toplumumuzdaki sosyal bir patlamadır. Amacını anlayabilmek için iki temel ilkeye dikkat etmek gerekir. 1) 27 Mayıs'ı doğuran sebepler, 2) Başarıdan sonra elde edilen sonuç. Bu iki gerçek özelliğe cevap verdiğimiz zaman 27 Mayıs'ın asıl sebebinin anlamak mümkün olur. İhtilali doğuran sebepler, kökü derinlerde olan ve büyük bir sosyal değişimi gerektiren sebepler değildir. On yıllık DP politikası ile ilgilidir. Ayrıca bu sebepler DP politikasının tamamında da içine almamıştır. DP'nin ekonomik yapıda uyguladığı ve bazen kendisinin de kontrol altına alamadığı partizanlık, rüşvet, suiistimal, keyfi muamele gibi tutumlar halkın ve muhalefetin tepkisi ile karşılaşılıyordu. Enflasyon ve devalüasyon politikası işçi, köylü ve dar gelirli olanların yaşama şartlarını çok daha zorlaştırıyordu. Memurlar, öğrenciler ve subayların gelirleri düşük, yaşama şartları ağırdı. Amerikan, bol yardımlı parlak dönem geride kalmıştı. Ekonomiyi dış yardım olmadan ayakta tutmak mümkün değildi. Bu durum iki yıl devam etti. Muhalefet partisi CHP halkın bu hoşnutsuzluğunu bildiğinden erken seçime gitmeyi arzuluyordu. Fakat DP'nin seçim yapmaya niyeti yoktu. Toplumdaki ezilen sınıflardan işçi sınıfı grev ve hiçbir demokratik hakkı olmadığını için çıkış yapıyordu. Köylüler, tefeci ve ağaların kontrolünde oldukları için susuyorlar ve yardım kendilerini sömüren ağa, tefeci takımından bekliyorlardı. Memurlar en ufak bir çıkışta oradan oraya sürgün ediliyorlardı. Geriye toplumda çıkış yapabilecek iki güç kalıyordu. Bu güçlerden başka politik bir örgüt olan CHP'de direniyordu. Üniversitelerde öğrenci ve öğretim üyeleri direnmeye başladı. Bunu ordu içindeki ciddi kıpırdanışlar ve örgütlenmeler takip etti. Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerimiz her gün sokak çatışmalarına sahne oluyordu. Bu hareketler muhalefet partisi CHP'den tam destek görüyordu. Üniversiteler basılıyor, rektörler dövülüyor ve okullar kapatılıyordu. Ordudaki kıpırdanışlar gözle görülür oldu. Hükümet varlığını korumak için hazırlıklara başladı. Bu amaçla bir meclis Tahkikat Komisyonu kuruldu ve bu komisyona olağanüstü yetkiler verildi. Ayrıca DP Meclis'te muhalefeti feshettiğini bildirdi, basını susturmak için tutuklamalara girişti, Ankara ve İstanbul'daki gençlik hareketlerini bastırmak için sıkıyönetim ilan etti. Fakat ordu genel tutumuyla DP'ye karşıydı. DP kendisini güçlü zannetmesine, Vatan Cephesi kurmasına rağmen ordu karşıındaydı. Menderes pervasız davranıyor ve düşüncesini şöyle dile getiriyordu: 'Paşalar saltanatını yıkacağım. Ben orduyu yedek subaylarla da idare ederim.' Bu sözler kulaktan kulağa dolaşıyor ve bilhassa kurmayların tepkisini arttırıyordu. Menderes, çevresindeki bir avuç kişiyi mutlu etmek için vatani satarak her türlü tahakkümü kabul etmesine rağmen Amerika'nın dar zamanında yardıma yetişmemesi Menderes'in zoruna gidiyordu. Öyle ki, yardım almak için Sovyetler'e yanaşılıyor ve onlardan medet umuyordu. Sonra Sovyet yardımı olmadı ve Hükümet ekonomik krizin batağına iyice saplandı. Ekonomik ve politik krizin son haddine vardığı bir ortamda 27 Mayıs İhtilali oldu. Kısaca ifade etmek gerekirse, 27 Mayıs sadece politik krize son vermek için yapılmıştır. Ekonomik kriz ise siyasî değişikliğin etkisi ile bir müddet göze görünmemiş, fakat sonradan tekrar su yüzüne çıkmıştır." Gezmiş ABD'nin ihtilale ses çıkarmayıp seyirci kaldığından bahsetmiştir. ABD'nin sessiz kalmasının nedeni olarak önemli olan şeyin ABD'nin çıkarına hizmet eden bir iktidarın gelmesidir şeklinde yorumlamış ve ABD'nin ihtilali bildiğini söylemiştir. "CIA, Cemal Gürselin ihtilaldeki rolünü vaktinde sezmemiş olmakla birlikte, ihtilalin hazırlandığını yakinen biliyordu. Zira sabrının son haddine gelen Türk Milleti açıktan açığa bir ihtilâlden bahsetmeye başlamış ve gözlerini orduya çevirmişti. 27 Mayıs'ı yapan subay kadrosu, iyi niyetli olmasına rağmen, politikadan anlamadıkları için çok zorluk çekmişlerdir. Öyle ki, gece ihtilal planı yapılırken ertesi gün ne yapacaklarını bilmiyorlardı. İhtilal başarıya ulaştıktan sonra ertesi gün bir komite kurmak ihtiyacı duydukları için Millî Birlik Komitesini kurmuşlardır. İhtilal halkın arzusunun ve isteklerini cevaplamış olmasına rağmen toplumsal bir temeli yoktu. İhtilalden önce halk kesimi ile hiçbir ilişkiye ve örgütlenmeye gidilmemişti. Esasen ihtilali yapanlar politikayı uzun müddet ellerinde tutmaya niyetli değildi. DP'nin hatalı yanlarını Anayasa'daki boşluklarda gördükleri için hiçbir iktidarın keyfi muamelesine meydan vermeyecek bir anayasa hazırlayıp iktidarı sivil idareye devretmek

1. MP, din mezhep ve tarikat esaslarına dayalı propaganda yaptığı gerekçesiyle 27 Ocak 1954 günü kapatılmıştır.

2. Seçim Kanununda 30 Haziran 1954 tarihinde yapılan değişiklikle propaganda yapma özgürlüğü iktidar partisi lehine bozulmuştur.

3. 30 Haziran 1954'te DP'ye oy vermeyen Kırşehir ili, ilçe haline getirilerek cezalandırılmıştır. Ancak 1930 yılında CHP de, Silifke ilini Serbest Fırkaya oy verdiği için ilçe haline getirmişti. Dolayısıyla bu uygulamanın eski örneği de vardır.

4. Hakimlere ve memurlara baskı yapılmıştır. 5434 sayılı Emekli Sandığı kanununun 39'uncu maddesinin b fıkrasının son bendi 6422 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve "bu fıkra hükümlerine göre re'sen emekliye sevk edilenler hakkında kararlar katidir. Bu karar aleyhine hiçbir surette kaza mercilerine başvurulamaz" denmiştir.

5. 27 Nisan 1960 gün ve 7468 sayılı Kanun ile TBMM Tahkikat Encümeni yargısal yetkilerle donatılmıştır.

6. 27 Mayıs Hükümet Darbesini destekleyen yazarlar, yukarıdaki yasal tedbirlerden başka, gerilim yaratan olaylar olarak sadece bir-iki olay söyleyebilmektedir. Bunların başında 28 Nisan 1960 günü İÜ bahçesinde toplanan bir grup öğrenci Hükümetin istifasını istemiş, polis zor kullanarak toplananları dağıtmıştır. Bu olaylarda iki öğrenci ölmüştür.

Görüldüğü gibi, ülkede 1960 öncesi gerçek anlamda bir kriz yoktur. Ülkeyi halkın oylarıyla seçilmiş ve düzenli olarak yapılan seçimlerden galip çıkan bir siyasi parti yönetmektedir. Ülkede ekonomik veya sosyal bir bunalım da yoktur. Tersine ülkede, tarihinde görmediği ölçüde ekonomik ve sosyal ilerlemeler kaydedilmektedir. Ancak, böyle bir ekonomik vb. kriz, halk düzeyinde olmasa da üniversite hocaları, gazeteciler ve

niyetindeydiler. İhtilal günü İstanbul'dan uçakla profesörler, Ankara'ya çağırıldı. Cemal Gürsel'in onlara hitabı kısaca şu idi: 'Sizden istediğim yeni anayasa, Türk milletinin yaradılış ve karakteriyle, ilerleyen zamanın icaplarına uygun olmalı ve bu anayasayı bir daha, hiçbir hükümetin istismar edip, millet kaderini oyuncak edemeyeceği bir şekilde olmalıdır.' Bunun üzerine toplanan bir Bilim Kurulu, 1961 Anayasası'nı hazırladı ve halkın referandumuna sunarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî anayasası oldu.", H. Çelenk, s.417-421.

subaylar düzeyinde vardır. Darbeyi de onlar yapmıştır.⁴³ Darbeye neden olarak gösterilen siyasi eylemlere değinecek olursak;

27-28-29 Nisan 1960 Olayları; DP'nin üniversite özerkliğine müdahale etmesi, gazetelere sansür uygulaması, İnönü'nün yurtiçi propaganda gezilerinde saldırıya uğraması vb. olaylardan dolayı CHP ile DP arasındaki ipler kopma noktasına gelmiştir. DP muhalefeti susturmak için yumuşak bir tutum takınması gerekirken sert bir tutum takınmıştır. Tahkikat Komisyonunu kurulmuştur. Meclisteki komisyonun oluşumu ve yetki kanununun onay süreci tartışmalarında, CHP liderine 12 celse uzaklaştırma verilmesiyle siyasi ortamı daha da kötüleşmiştir. Darbeye giden süreçte hükümete karşı sivil merkez üstü görevini üniversiteler üstlenmiştir.

Nisan'da bazı üniversite öğretim üyeleri Tahkikat Komisyonunun faaliyetlerinden dolayı DP'yi eleştiren demeçler verdi. 19 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonuna karşı ilk siyasi öğrenci eylemi gerçekleşti. Bu siyasi eylemde İnönü'nün para çekmek için İş Bankasına gittiği sırada yol boyunca kendisine yapılan sevgi gösterileri ve DP aleyhine gösteriler oldu. "Hürriyet! Ya ya ya şa şa şa İsmet Paşa çok yaşa" gibi sloganlar atmaları üzerine güvenlik güçleri olaya müdahale etti ve 11 öğrenci, 1 gazetecinin de aralarında olduğu 22 kişi göz altına alındı.⁴⁴ Bu olaylar İstanbula'da sirayet etti ve 27 Nisan'da İÜTF Derneğinin Marmara öğrenci lokalinde Tıp Talebe Cemiyetinin genel kurulu toplandı. Toplantıda DP'ye karşı bir bildiri hazırlandı. Bildirinin yayınlanmaması için polis müdahalesinde bulunuldu. Buradaki polis müdahalesi 27-28 Nisan İstanbul olaylarını etkiledi.⁴⁵

Tıp Fakültesinde yaşanan olaylar ve polisin sert müdahalesi üzerine öğrenciler ertesi gün genel anlamda hükümetin tutumunu protesto etmek amacıyla miting yapma kararı aldı. Çeşitli dernek ve örgüt mensubu öğrenciler gece yurtları dolaşarak ertesi gün yapılması planlanan mitingin kalabalık olması için yoğun çaba sarfetti. 28 Nisan'da Beyazıt Hukuk Fakültesinde toplanan öğrenciler yürüyüşe geçti ve polis müdahalesi ile karşılaştı. Polisin tavrından dolayı İÜ Rektörü Sıddık Sami Onar, "Talebeye bu şekilde

⁴³ Kemal Gözler, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm, Ankara 2019.

⁴⁴ Sefa Salih Aydemir, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte Üniversitenin Etkisi**, International Journal Of Eurasian And Culture, Ankara 2016.

⁴⁵ Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul 2007.

müdahale etme hakkınız yok. Üniversiteden derhal çekilin” dedi. Rektörde polis tarafından şiddete uğradı ve gözaltına alındı.

Bunun üzerine olaylar kontrolden çıktı ve silahın da kullanıldığı polisin orantısız müdahalesi sırasında 2 öğrenci ölmüş, 16 polis memuru ve çok sayıda öğrenci yaralanmıştır. 150 kadar öğrenci gözaltına alınmıştır. Polis yetersiz kaldığı için ordunun sevk edilmesi üzerine mülki amirler tarafından verilen idari kararlar olayların seyrini değiştirecek bir dönüm noktası oluşturmuştur. Ordunun olaylarda görev almasından sonra en fazla kullanılan sloganlardan biri “Ordu gençlik el ele” olmuştur. Ordu öğrenci bağlantısı şu şekilde anlatılmıştır; Olayların görgü tanıklarından olan Cumhurbaşkanı'nın yaveri Mustafa Tayyar;

“Üniversite civarı mahşer. Tanklar, cemseler, jipler, Subaylar... Atatürk heykelinin etrafında kızlı erkekli öğrenciler kol kola girmişler, orada duruyorlar. Bir oyun havası içinde, bir laubalilik içinde. Subaylarla erlerle konuşuyorlar. Beraber sigara içiyorlar. Ben hemen Refik Tulga'yı aradım. 'Sayın Generalim, beni Cumhurbaşkanı'nız gönderdi. Hadiseler hakkında iyi malumat alamadık. Ne oluyor?', 'Vallahi Tayyar Bey ben başa çıkamadım. Bu çocukları öğretim üyeleri, CHP yanlıları kandırıyorlar, CHP Gençlik Teşkilatı da bunları harekete geçiriyor' dedi. Askerler o gün Cumhurbaşkanı'nın elçisine göstericilerin tutuklandığını söylediler. Gerçekten de üniversite çıkışında yürüyüş yapan yüzlerce genç cemselere doldurularak Davutpaşa Kışlasına götürülmüştü. (...) İstanbul'dan Vali Yetkiner arıyor dediler, çıktım telefona. Dedi ki, 'Tayyar Bey, akşam yakalanıp cemselere bindirdiğimiz o öğrencilerin hepsi Davutpaşa Kışlasına gitmeden yolda serbest bırakılmışlar. Sadece 40-50 kişi gitmiş. Ertesi gün Davutpaşa Kışlası'nın futbol takımıyla maç yapmışlar. 2-2 berabere kalmışlar' Ordunun tavrı böylece ortaya çıkmıştı. Ordu, artık iktidarın kontrolünde değildi (...)"⁴⁶

Olayların başlaması ve kontrol edilemez bir hal almasını CHP'nin kışkırtmalarına bağlayan hükümet önce İÜ'ni tatil eder ve basına olaylarla ilgili yayın yasağı getirir. Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilir. Bunun üzerine CHP ve bazı üniversite hocalarının da kışkırtması sonucu olaylar İstanbul'dan Ankara'ya sıçrar. Ankara ve İstanbul'da meydana gelen bu olaylar 28 Nisan 1960'da sıkıyönetim ilan edilmesine neden olur. Bu sıkıyönetime ancak 30 Kasım 1961'de son verilecekti.⁴⁷

⁴⁶ Aydemir, S., 2016.

⁴⁷ T.C. Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü, “0300116869”, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1961.

29 Nisan 1960'da SBF öğrencileri bazı üniversite hocalarının da katılımıyla DP'ye karşı ayaklandı ve çatışmalar yaşandı. 27 Mayıs'a adım adım yaklaşırken DP destekçileri de Ankara'da bir miting düzenledi. Buna karşılık gençlerde misilleme yapmak için 555K (5'nci ayın, 5'nci günü, saat 5'te, Kızılay'da) adında bir miting düzenledi. Bunun üzerine 19 Mayıs gösterilerinin yasaklanması ile ordu ile hükümetin arası iyice gerildi.⁴⁸ Menderes Anadolu Ajansına verdiği beyanatta, 21 Marttaki olaylarla öğrencilerin kanunları ihlal ettiğini, olayların makamlarca bastırıldığını belirterek, bu olayın bazı çevrelerde tasvip ve teşvik edilmesini hayret verici bulduğunu, Üniversiteli öğrencilerle her zaman dikkat ve sevgi ile ilgilendikleri vatan çocukları olduğunu, hiç kimsenin hükümete resmen müracaat etmeden bir miting tertibine kalkışamayacağını söylemiştir.⁴⁹ Bu olayların sonucunda üniversiteleri kapatma kararı alınmıştır. Örfi idarenin devamı müddetince üniversitelerle yüksek okulların (öğretmen yetiştiren okullar hariç) kapalı kalması ve Ekim devresinde öğrencinin iki sınav hakkının mahfuz bulunması; İcra Vekilleri Heyetinin 22.05.1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁵⁰ 27 Mayıs'ta sıkıyönetim komutanlığı 5 kişinin dahi bir arada gezmesini yasaklamıştır.⁵¹

Onar ve arkadaşlarının raporuna göre 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi olduğunda, daha o sabah, İÜ bir grup öğretim üyesi (Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli) askeri bir uçakla Ankara'ya gitmişler ve MBK'ne bir rapor sunmuşlardır. 28 Mayıs 1960 tarihli rapor, “bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir” cümlesiyle başlamakta ve DP hükümetinin meşruluğunu yitirdiğini, buna karşılık 27 Mayıs hareketinin ise meşru olduğunu iddia etmektedir.⁵²

Mihri Belli, ülkeyi 27 Mayıs'a götüren yığınsal gösterilerin arkasında CHP ve İnönü olduğunu belirtmektedir. Gösterilerdeki en büyük kitleyi öğrencilerin oluşturduğunu ve CHP'nin belirlediği muhalefet çizgisinde ilerlediğini, bu öğrencilerin CHP'nin anti-sosyalist propogandasının etkisinde olduğunu belirtmiştir.⁵³ Buradan 27

⁴⁸ A. Akyar, s. 37-47.

⁴⁹ T.C. Başbakanlık Hususi Kalem Müdürlüğü, “0300113764”, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1961.

⁵⁰ T.C. Cumhuriyet Arşivi, “010001203772”, No; 4/13103, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1960.

⁵¹ A. Akyar, İzmir 2013.

⁵² K. Gözler, Ankara 2019.

⁵³ Mihri Belli, **Esas Hadise O Kiraz Ağaçları**, İstanbul 2002, s. 134.

Mayıs'a giden öğrenci hareketlerinin klasik öğrenci hareketinden ziyade CHP, ordu, Üniversite hocalarında etkisiyle meydana gelen muhalif sol bir hareket olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. 27 Mayıs Darbesi

Türk anayasa hukuku literatüründe, 27 Mayıs Hükümet Darbesi genellikle olumlu karşılanmıştır. Bazı yazarlarda 27 Mayıs Hükümet Darbesine yapılmış açık övgüler vardır. Örneğin Bülent Nuri Esen'e göre DP iktidarı meşruluğunu kaybetmişti. 27 Mayıs Hükümet Darbesi, anayasal düzeni korumak uğrunda bir ihtilaldi. 27 Mayıs Hükümet Darbesi, Türkiye'de istibdat teşebbüslerine son verici ve demokratik düzeni koruyucu bir hareketti. 27 Mayıs Hükümet Darbesi bir meşru ihtilaldi. 27 Mayıs Hükümet Darbesi insan hakları prensiplerine saygılıydı. 27 Mayıs Hükümet Darbesi, bir hürriyet mücadelesiydi. 27 Mayıs Hükümet Darbesi bir hukuk devleti ihtilaliydi. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı, 27 Mayıs Hükümet Darbesi hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“27 Mayıs'ta Türk milleti adına Silahlı Kuvvetlerimiz, gayri meşru duruma düşmüş bir iktidarı tasfiye etmiştir. Aydınların totaliter eğilimli bir idareye karşı ayaklanması, direnme hakkını kullanması doğaldır. Hürriyet mücadelesi daima aydınlar tarafından yapılmıştır. Çünkü aydın düşünür ve düşündükçe hürriyeti ister... Hürriyete karşı baskı, toplum hürriyeti benimserse başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Bilakis baskı altına alınan toplumda, karanlıklara gömülen hürriyet fikri, eğer toplumun ihtiyaçlarını karşılıyorsa, karanlıklardan keskin kılıçlar halinde çıkar. Bizde de böyle olmuş, ilkel görüşleriyle her şeyi satın alabileceğini sanan 1950-1960 iktidarı, satın alınamayacak varlıkların mevcut olduğunu böylece anlamıştır. Cumhuriyeti gençliğe emanet eden Atatürk'ün dehası bir kere daha anlaşılmıştır”.⁵⁴

Bülent Tanör'e göre de 27 Mayıs Hükümet Darbesi, siyasal demokrasiyi kurumsallaştırmak isteyen bir sivil toplum canlılığı üzerine oturmuştu. Askeri müdahale başarılı olmuştu ve bir meşruluk sorunu da yaratmamıştı. Mustafa Erdoğan'ın ise 27 Mayıs Hükümet Darbesinin sivil toplumla veya direnme hakkıyla bir alakası olmadığını ve direnme hakkı değil, askerlerin sivil yönetime meydan okumasının söz konusu olduğunu belirtmiştir. Erdoğan'a göre, “Darbeye yardımcı olan ortam ‘sivil toplum canlılığı değil, sadece CHP'nin sempatzanı bir grup üniversite hocası ve çok az sayıdaki üniversite öğrencisi ile onlarla aynı ideolojik bakışı paylaşan basın camiası idi. Bu

⁵⁴ K. Gözler, Ankara 2019.

nedenle, bu kesimler arasında müdahalenin ‘meşruluk sorunu’ olmaması normaldi, ama meşruluk eğer sivil-toplumsal temelli bir şey ise, halkın büyük bir çoğunluğunun sahnede olmadığı apaçık ortadaydı”.⁵⁵

Mihri Belli, 27 Mayıs Darbesini “işbirlikçi sermaye ile feodal mütegalibenin, parlamenter politika alanında baş temsilcisi durumundaki DP’nin düşürülmesidir” şeklinde tanımlamıştır. DP’yi, ABD uydusu olmakla suçlamaktadır. 27 Mayıs hareketinin antiemperyalist bir nitelik taşımadığını, çatışmanın orduda ve devlet kurumlarında egemen olan bürokrasiyle, ekonomiye hükmeden ve parlamentoda egemen bulunan “işbirlikçi kapitalistler ve büyük toprak sahipleri” arasında olduğunu belirtmiştir.⁵⁶

Çelenk, 27 Mayıs 1960 tarihini “Türk tarihin önemli bir günü” olarak nitelendirmiştir. “İstibdat idaresinden ayrılan Türk Milletinin, özgürlüğüne adım adım ilerlerken yeniden ufuklar kararmaya başlamıştı ki, o ufkun aydınlanması o gün yeniden temin edildi.” demiştir. Yeni Anayasa ile devletin sağlam temellerle kurulduğu sanılırken Üniversiteler temelinde bazı kıpırdanırlar başladığını ve bu anayasanın getirdiği özgürlük havasından yararlanan aşırı uçlarında köklenmeye başladığını da belirtmektedir. Bilhassa aşırı solun, Türk Yüksek Öğrenim Gençliğine hâkim olduğunu, bu durumun lise ve ortaokullara kadar götürüldüğünü, iktidar edenlere karşı direniş gücü olarak gösterilen genç öğrencilerin, artık direnişle de yetinmeyip saldırıya geçtiklerini belirtmektedir. Önceleri hükümetlere karşı gösterilen bu eylemler, artık hükümetlerle ilgilenmekten ziyade devlete yönelmiştir. Çünkü yönleri öyle tayin edilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki 27 Mayıs hareketine götüren sebep sadece öğrenci hareketi değildir. Sol içinde o dönem aşırı uçların köklenmeye başlaması ve klasik üniversite sorunları dışına çıkılması, gençliğin üniversite, dönemin sol partisi, ordu ile kışkırtılmasıdır.⁵⁷

Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs’ı siyasi bir olay olarak görmektedir fakat siyasi olduğu kadar sosyal ve ekonomik patlamanında bir çıkmazı olarak görmektedir. Kıvılcımlı 27 Mayıs Darbesinden beklenti içindedir. DP Hükümeti yüzünden Türkiye’nin modern kalkınmalı bir ekonomiye sahip olmadığını, finansal, kapital oturaklı ve tutarlı bir kapitalist sınıfın bütünlüğünü ve kendince haklılığını, meşruluğunu temsil ettiğini ve

⁵⁵ K. Gözler, Ankara 2019.

⁵⁶ M. Belli, s. 45.

⁵⁷ H. Çelenk, s.61.

o yüzden Türk ordusunun ruhuyla finansal kapitalin ayrıcalıklı metropol kastı ve sömürge aylıklı askeri olamadığını belirtmiştir.⁵⁸ Behice Boran'da 27 Mayıs'a sosyal ve ekonomik temelli yaklaşmaktadır.

Burda çıkarılacak sonuç; Türk solu'nun 27 Mayıs'a giderken bir basamak olarak kullanıldığıdır. Fakat daha sonra yazdıkları yazılarda 27 Mayıs'ı hem sosyal ve ekonomik nedenlere bağlamakta hemde ordunun artık bu bozuk ekonomiye dayanamadığını belirterek ordudan yana tavır alarak kendi paylarını görmezden gelmektedirler. Türk solu, orduyu ve darbeyi kafalarındaki düzeni gerçekleştirmede bir adım olarak görmektedir. Orduda, Türk solunu bu darbeyi gerçekleştirmede kullanmıştır.

27 Mayıs'la birlikte Türkiye'nin fikir ortamında da değişmeler yaşandı. 27 Mayıs 1960'tan sonra sosyalizm, ilk defa kanun çerçevesinde meşru bir fikir akımı ve politik hareket olarak ortaya çıkıp kendini ifade etme fırsatı buldu. Sosyalist hareket bir taraftan gazete sütunlarında, dergilerde, aydınlar arası bir fikir akımı olarak gelişirken, diğer taraftanda politik bir örgütlenme şekli olarak TİP'de birleşti. Beş yıl iki ayrı koldan fikir hareketleri gelişti. Daha sonra TİP dışında ve ondan ayrı olarak gelişme kaydeden sosyalist fikir akımının bariz vasfı, somut memleket meselelerini de ele almıştı. Öyleki Türk toplumunun bazı kesim ve sorunlarının daha akademik seviyede bilimsel metodla incelenmesi şeklinde beliren sosyalist fikir akımı, bu kez belirgin politik "tazammulları, ihtilatları olan sorunları" geniş anlamda politik açıdan eleştirmek şeklinde ortaya çıktı.

Bu dönem özellikle hem dış politikada hem de iç politikada temel dayak noktaları; Milli Kurtuluş Savaşı Türkiye'si, Atatürk devrimleri, savaş sonu Cumhuriyet dönemi ve giderek Tanzimattan bu yana Türk toplumundaki değişmeler ve gelişmelerdir. Atatürk devrimleri günün konusu haline getirilerek yeniden değerlendirmelere gidilmiştir. O güne bakarak bugünün düzenin eksiklikleri, yanlışları, hangi yöntemlerle, tedbirlerle ve özellikle hangi politik güçlerle düzenin değiştirilebileceği konusu ve bunun yerini alacak düzenin niteliğinin ortaya konması idi. Bugünkü çıkmazdan Türkiye'nin nasıl kurtulacağı, hangi yoldan, toplumda hangi güçlere dayanarak kalkınılabileceği ve nasıl bir düzen meydana geleceği sorununu çözmek işini üstlenmişlerdir.⁵⁹ Burada hem TİP aracılığı ile hemde gazete, dergi, öğrenci hareketleri ile yapma yoluna gitmişlerdir. Fakat

⁵⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Eleştirisi**, Köxüz Yayınları, s. 119, 238.

⁵⁹ B. Boran, s. 122 vd.

bir müddet sonra TİP ve öğrenci örgütleri arasında kopmalar yaşanmıştır. Bu kopmanın nedeni sosyalist grupların bir kısmının politik mücadele etmek isterken diğerlerinin silahlı mücadeleye gitme istemesi olacaktır.

BÖLÜM 2. 1960-1971 ARASI TÜRK SOLU VE ORTADOĞU

2.1. Türkiye’de Sol Akımlar (1960-1971)

1960 sonrası üniversite gençliği, yurt sorunları üzerinde söz sahibi idi. Gençliğin fikri önemliydi. Çünkü gençler 27 Mayıs üzerinde hak sahibi sayılıyordu. Bunun nedeninde gençliğin 27 Mayıs’a giden süreçte “Hürriyet Hürriyet” diyerek DP iktidarına karşı direnmeleri idi. Gençliğin başlattığı hareketi ordu tamamlamış 27 Mayıs gerçekleşmişti. Fakat buna rağmen Türkiye’nin hiçbir problemi çözülmemiş ve daha da kötüye gitmişti. Üstelik 27 Mayıs’ı benimsememiş büyük bir kitlede vardı. Buna rağmen Türk solu 27 Mayıs’ı benimsemiş, 27 Mayıs’ın getirdiklerini Atatürk ilkeleri ile bağdaştırarak iktidar değişikliğinden öte bir devrim hareketi ve Atatürk ilkelerine yeniden sahip çıkma olanağı elde etmişti.

1960-1965 arası gençlik hareketleri Atatürk ilkelerine, devrimlerine ve 27 Mayıs’a benzeten o güne dek nelere devrim denilmişse, onlara sahip çıkmak ve yaşatmak amacıyla hareket etmişlerdir. Bu yıllar arasındaki gençlik hareketleri Atatürk ilkelerine, 27 Mayıs’a karşı olan davranışlara bir cephe almaz. Demokrasi, cumhuriyet, anayasa, basın, gericiilik, ilericiilik, komünizm tartışmaları, öğrenci ve üniversite reformu konuları daima 27 Mayıs ve Atatürk ilkeleri temelinde ele alınmıştır. 1965’ten sonra “sömürü, faşizm, emperyalizm” sözcükleri gençlik örgütlerinin bildirimlerine ve yöneticilerinin konuşmalarına girmeye ve çeşitli adlar altında Fikir Kulüpleri kurulmaya başlanmıştır. Bu kulüpler genellikle sol düşüncüyü benimseyen aydınlar tarafından kurulmuştur. Bir süre sonra Fikir Kulübü yerine “Sosyalist Fikir Kulübü kurulmaya başlanmış ve FKF’nu TİP’e paralel olarak örgütlenmiştir.

Bu dönemin bildirimlerinde ve konuşmalarında gençlik adeta Atatürk ve 27 Mayıs adına konuşmaktadır. Bu hava 27 Mayıstan ve Atatürk’ün Gençliğe Hitabesinden ve Bursa nutkundan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde yaygın olan kanı ise; bir gerçek Atatürkçüler, birde Atatürkçülüğü maske olarak kullanıp kişisel çıkarlar peşinde koşanlardır. Gençlik bu algıyla hareket etmektedir. 1962’den sonra bazı gençler sosyalist bir çizgiye yaklaşmışlardır. Çeşitli toplantılarda bu sosyalist görüşlerini dile getirerek zaman zaman bazı kitleleri etkileyebilmişlerdir. 1965 yılına doğru gençlik örgütleri

içinde sosyalist dünya görüşünü benimseyenler ortaya çıkmıştır. Bunlar daha sonra sosyalist dünya görüşünü kitle önünde savunacaklardır. ⁶⁰

Gençlik hareketleri, 1965'te FKF ile başlayıp, 1969'da Dev-Genç ile ivme kazanmıştır.⁶¹ FKF bir yıl içinde iki-üç bin dolaylarında üyesi olan Dev-Genç'e dönüşmüştür. Üye sayısı öğrenci kitlesinin en fazla yüzde ikisini oluşturan Dev-Genç'in geniş gençlik kitlelerini seferber etme potansiyeli düşünüldüğünde, onu üniversite gençliğinin öncü ve yönlendirici örgütü olarak düşünmek olanaklıdır. 1967 başlarında işçi sınıfı cephelerinde de yeni gelişmeler olmuştur. 1967'de DİSK kurulmuş ve 1968'den sonra sendikalaşma hız kazanmıştır. 1967'de yedi yüz bin küsur dolaylarında olan sendikalı işçi sayısı, 1970 yılında iki milyonu aşmıştır.⁶²

1960 ve 1970 yılları arası ise Türk sol akımları, TİP'in "Sosyalist Devrim" anlayışı ile MDD'cilerin "Milli Demokratik Devrim'i" arasında gerçekleşti. O dönemin öğrencilerinden olan ve solu kendi içinde eleştiren Münir Aktolga o dönemi hayretle karşıladığını belirtmekte ve Lenin'i, Mao'yu okuyup onlardan "devrimcilik" adı altında toplum mühendisliği nasıl yapılır bunu öğrenerek Türkiye'yi kurtarmaya çalıştıklarını belirtmektedir. "Devrim" adı altında bir şeyler yapmak istediklerini, bunu "kırlardan şehirleri kuşatarak mı" yoksa "ağırlığı şehirlere vererekmi, şehirlere kırlara mı gideceklerini düşündüklerini belirtmektedir. Hangi biçimde olursa olsun ilk aşamada "ezilenlerin ezenleri alaşağı etmeleriyle" sonuçlanacak olan devrimin barışçı-parlamentar yollarla mı, yoksa Küba'da, Sovyetlerde veya Çin'de olduğu gibi bir halk ihtilali yoluyla mı gerçekleşeceğini düşündüklerini ama bu konuda yanıldıklarını düşünmektedir.⁶³ Çünkü Türkiye'nin geçirdiği aşamalar bir Küba'dan, Sovyetlerden, Çin'den farklıdır. Türkiye kendi içinde çok farklı yapılara, oluşumlara sahiptir. Sadece sosyalizm çerçevesinde tek bir çatı altında toplamak Türk yapısına uymamaktadır. Türkiye'de muhafazakâr, demokrat, İslamcı vb. birçok oluşum vardır.

⁶⁰ Harun Karadeniz, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, İstanbul 2015, s. 19-26.

⁶¹ Mehmet Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", **Birey ve Toplum Dergisi**, S. 15 (2018), s. 87-109.

⁶² A. Toprak, s. 46.

⁶³ Münir R. Aktolga, "Hatıralar Nerden Başlamıştık Nerelere Gitti İşin Ucu 68'den Bu Yana İdeolojik, Teorik Bir Arkeoloji Çalışması", <http://www.aktolga.de/m63.pdf>, 09.11.2019.

O dönem bilimsel sosyalist bir çerçevede yayın çıkaran Aydınlık çevresinde bölünme yaşandı. Türk solu 1966'da Mihri Belli teorisini ve öncülüğünü yaptığı MDD ve Boran'ın öncülüğünü yaptığı SD stratejileri çevresinde ikiye bölündü. Mao'yu tutanlar, 23-24 Mart 1968 günlerinde toplanan FKF 2. Genel Kurultayı'nda Genel Başkan seçilen Perinçek liderliğinde PDA'yı ve sonrada TİİKP'yi kurdu ve yasal olarak da TİKP'i oluşturdu. TİP'in 1966 yılında toplanan 2. Genel Kurultayı'nda MDD tartışması önemle ele alınmış ve MDD'yi savunan eski TKP'lileri partiden ihraç edilmişti. MDD ve SD arasındaki fark: Türkiye, ABD emperyalizminin baskı ve tahakkümü altında, o günlerin ifadesiyle “yarı sömürge, yarı feodal” bir ülkeydi. “Sosyalizm hedefine ulaşmak için, milli yani bağımsızlık mücadelesi, demokratik yani toprak devrimiyle köylünün özgür yurttaşa haline getirildiği, ortaçağ karanlığının kökünün kurutulduğu demokrasi mücadelesini vermek zorundaydı”. Devrimin ilk aşaması MDD'idi. SD'yi savunanlar ise bu aşamayı atlayarak doğrudan işçi sınıfı önderliğinde sosyalizme ulaşmayı savunuyordu. MDD başarısı için milli ve demokratik örgütlerin güçbirliği temel şarttı. SD'yi savunan TİP yönetimi ise ittifakları reddediyordu. MDD ve SD arasındaki tartışma TİP'te bölünmeye sebep oldu ama öte yandan Türkiye Devrimi'nin stratejisinin belirlenmesinde ve teorinin gelişmesinde büyük katkı sağladı. MDD teorisi devrimci kitle hareketini desteklemeyi hatta önderlik etmeyi gerektiriyordu. TİP yönetimi devrime karşı olduğu için MDD'yi kabul etmiyordu. SD ise parlamentarizmi gizlemek için bir kılıftı. Türkiye'nin önünde Sosyalist Devrim diye bir seçenek yoktu. Milli Demokratik Devrim bir mecburiyet idi. MDD ve SD tartışması aslında “Devrimcilik mi?” yoksa “Reformculuk mu?” tartışmasıydı.⁶⁴

MDD ve TİP ayrışmasının temelini dayandığı nokta ise; TİP, Tanzimat'la başlayan ve Cumhuriyet'le devam eden tarihsel süreci bir “burjuva devrimi” süreci olarak görüyor, bu nedenle artık kapitalist bir ülke haline gelmiş olan Türkiye'deki devrimci adımın sosyalizm olduğunu söylüyordu. MDD ise TİP'in aksine “Türkiye'nin önündeki devrimci adımın sosyalizm olmadığını”; çünkü, 1950 “karşı devrimiyle” birlikte “Türkiye'nin tekrar emperyalizmin kucağına düşerek bir yarı sömürge haline geldiğini” söylüyorlardu. Bu nedenle, MDD'ye göre Türkiye halâ, emperyalizme karşı verilecek

⁶⁴ Özgürlük Meydanı, “*Sosyalist Hareket İçinde MDD-SD Ayrışması*”, <https://www.aydinlik.com.tr/sosyalist-hareket-icinde-mdd-sd-ayrismasi-ozgurluk-meydani-agustos-2019-1#2>, 26. 08. 2019.

“ikinci bir kurtuluş savaşıyla” birlikte ele alınması gereken bir tür burjuva devrimi aşamasındaydı.

“Sosyalistler olarak, önce, bu görevi yerine getirmek amacıyla, “milli burjuvazi” ve “küçük burjuva radikallerinden” oluşan “asker-sivil aydın zümreyle” birlikte, emperyalizme ve onun işbirlikçisi komprador burjuva, feodal-yarı feodal ağa ittifakına karşı savaşmalı, onların iktidarını alaşağı etmelilerdi”. Bu “işbirlikçilerin” temsilcisinin DP ve AP olduğu apaçık ortada idi. CHP ve “asker-sivil aydınlar” ise “millici güçlerdi”. Buna iki aşamalı devrim teorisi diyorlardı. Aktolgalı ilk aşama olarakta 27 Mayıs’ın askeri zümresiyle birlikte hareket edilerek emperyalizmin işbirlikçileri olan AP ve DP’yi indirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu mücadele şekilleri arasındaki farklılıkta ortaya koyuyordu. TİP, Türkiye’nin burjuva devrimini tamamladığı için kapitalist üretim ilişkilerinin egemen hale geldiği bir ülke olduğu için, yapılması gerekenin, işçi sınıfının partisini hayatın her alanında örgütleyerek, demokrasi mücadelesinin kazanılmış bir mevzii olan parlamenter sistem içinde kalarak mücadele etmek gerektiğini savunuyordu. MDD ise TİP’in bu anlayışını kabul etmeyerek devrimci mücadeleyi parlamentoya hapsetmek olarak görüyordu.

O dönem MDD’ciler içinde de bir bölünme vardı. Aktolgalı gençlik hareketi içinde MDD’cilerin sağ kanadını temsil ettiklerini söylüyor ve kendi MDD tezlerinin “Sol-Kemalist milliyetçi duygularla karışık bir ‘antiemperyalizm’ anlayışı” olduğunu söylüyordu. Vietnam savaşının etkisiyle Türkiye koşullarıyla bağlantılı bir şekilde Türkiye’nin içinde olduğu süreci “ikinci bir kurtuluş savaşı” olarak gördüklerini söylüyordu. Kendi duruşlarına bilimsel bir kılıf geçirmek içinde Maoculuğa yöneldiklerini ve bu şekilde Kemalizmle sosyalizmi de birleştirmiş olduklarını belirtmektedir. MDD’cilerle TİP arasında bir ayrım söz konusu olduğunu fakat ayrım şundan kaynaklandığını belirtmektedir; MDD’ci kanada göre TİP daha demokratik bir süreci temsil ediyor ve buradaki fark daha çok strateji ile ilgilidir. Varılacak hedef konusunda bir fark bulunmamaktadır. Sadece amaca giden yolları farklıdır.⁶⁵

1968 sonrasında Çin, Vietnam, Küba gibi ülkelerdeki devrimci deneyleri öğrenmeye çalışan sol kadrolarda, Türkiye devrimci potansiyelinin oluşmasını da

⁶⁵ M. R. Aktolga, 09.11.2019.

beraberinde getirdi. 1968'in ilk yarısı Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Fransa'daki gençlik hareketlerinin etkisinde büyüktü. Dev-Genç'in siyasal mücadelesinde böyle bir ortamda ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Dev-Genç siyasal olarak olgunlaşırken aynı zamanda taşıyamayacakları bir sorumlulukta yüklenmişti.⁶⁶

Aktolgalı 1969 yılına gelindiğinde bir telaşa kapıldıklarını belirtmektedir. Bunun nedeninde sol içindeki bütün fraksiyonların isteselerde istemeselerde bir darbe ortamına sürüklendiklerini hissettiklerini ve amaçlarının da bu darbeye hazırlıksız yakalanmamak olduğunu belirtmiştir. Sol içinde bu dönem darbeci olarak bilinen çevrelerle ilişkisi olan unsurların yavaş yavaş ortaya çıktığını belirten Aktolgalı, Belli'nin yazılarının yanısıra Kıvılcımlı'nın kitaplarının da arka arkaya yayınlanmaya başlamasının, Dev-Genç içinde sayıları artan "ordunun devrimci geleneği", "ordu kılıcını atmaya hazırlanıyor" şeklinde düşünen kişilere sırtlarını dayayacak bir zemin oluşturduğunu belirtmektedir. Bunların sırtlarını sol bir darbeye dayadıklarını ve darbe karşıtı olan devrimcileride küçümsediklerini belirtmektedir. Aktolgalı darbe yanlısı devrimciler; "ya darbe soldan değil de sağdan gelirse o zaman ne yapacaksınız" falan deyince, cevapları hazır. "Devrimci gençler olarak, Dev-Genç'liler olarak eğer bizler yeterince destek olursak bu mümkün değil" diyorlardı!.." Bu yüzden sol darbe yanlısı devrimciler Dev-Genç yönetimini ele geçirmeye çalışıyorlardı.

Hem Dev-Genç'i cunta zihniyetine kaptırmamak hemde darbe olursa bütün legal imkanları kaybedeceklerini bildiklerinden, vakit kaybetmeden "illegal örgütlenme" konusunda hazırlık yapmaya başladılar. Buda onları öğrenci statüsünü bırakıp profesyonel devrimci statüsüne gelmeleri konusunda zorladı. Bunu yapmaları için maddi imkanları yoktu bu yüzden üniversitelileri kullanmaya karar verdiler. Aktolgalı, "işte, o zamana kadar belirli bir demokratikleşme talebinin taşıyıcısı olarak gelişen devrimci gençlik hareketini içten içe çürütmeye, lumpenleştirmeye, şiddete açık hale getirmeye başlayan ortam bu ortamdır, içine girilen kısır döngüden çıkış yolu arama çabasındır" şeklinde ifade etti. Bir nevi artık kendi kendilerini yok etmeye başladılar. O yüzden amaca giden her yolu mübah görerek silahlı mücadeleye, banka soygunlarına, kaçırma girişimlerine, kantinlerden hırsızlık yapmaya, geceleri üniversitenin kalörifer dehlizlerinden binalara sızarak para edecek şeyleri çalmak gibi birçok illegal yola

⁶⁶ A. Toprak, s. 46.

başvurdular. Bu tür eylemler yavaş yavaş öğrenci kitlesinin kendilerinden kopmasında yol açmıştır. Bu tür şeyler onları üniversitelerden üniversite temelli demokratikleşme taleplerinden uzaklaştırmaktadır.⁶⁷

1970'lerde birçok soruna çözüm üretmeye çalışan siyasi devrimci örgütlere dönüşmüştür. Türkiye'de sol kesimdeki gençliğin esin kaynakları artık dünyadaki gelişmelerinde etkisiyle; FKÖ, Ernesto Che Guevara, Mao'nun Çin Kültür devrimi idi⁶⁸. Hatta bir kısmı Türkiye'de de bir bağımsızlık mücadelesi verebilmek için Filistin'e gitti. Filistin'e gitme meselesini 9-10 Haziran 1969'daki polisle yapılan sokak savaşları etkiledi. Başta Üniversite içi reform çağrılılarıyla başlayıp olayın devam ettiği günlerde "Bağımsız Türkiye", "Gerçekten Demokratik Türkiye", "Halka Dönük Üniversite" diye sloganlara dönüştü. Bu dönemde çeşitli fotoğrafların gösterildiği toplantılarda, öğrenci kuruluşlarının yayınladıkları bildirimlerde 1961 Anayasası'nın tatbiki, ABD emperyalizmine ve TCK'nın 141 ve 142. maddelerindeki düşünce özgürlüğünü engelleyen hükümlerin kaldırılması için bir manifesto yayınlandı. Tamda bu sırada FDHKC'sinin, TDG ile ilişki kurma girişimleri ve Filistin'e daveti söz konusuydu. Bu daveti değerlendirdiler.⁶⁹ Che Guevara ise bu sol, sosyalist mücadelede Türkiye'deki gerilla harekâtının esin kaynağıydı. Sol açısından 1970 sonrasında Dev-Genç kuşağı solun krizine olumlu bir çözüm getirebilme yeteğinde değildi. Tersine yaptıkları bu krizi dahada ağırlaştırdı.

68 kuşağında Deniz Gezmiş THKO, Mahir Çayan THKP-C'yi kurdu. Çayan'ın tutuklanmasından sonra THKP-C'de bölünmeler oldu. İbrahim Kaypakkaya TKP-ML, TKP/TİKKO'yu kurdu. Kaypakkaya Aydınlik içindeki ayrışmada Doğu Perinçek'in başında yer aldığı PDA kanadında yer aldı. PDA ile yollarını ayırdıktan sonra TKP/ML-TİKKO'yu kurdu. Bunun nedeni Perinçek ve çevresini revizyonist ve oportünist görüşünde olmasıydı. Hüseyin İnan ODTÜ öğrencisi olan Sinan Cemgil ile yaptığı Türk sosyalizm tarihinin ilk silahlı örgütü olan THK'nın çekirdek kadrosunu oluşturdu. Daha sonra Gezmiş ile THKO'yu kurdu. Gezmiş, Cemgil, Alptekin'in kuruluşunda yer aldığı THKO'nun öncü teorisyeni oldu. Yusuf Aslan ise THKO'nun kurucularından olan

⁶⁷ M. R. Aktolga, 09.11.2019.

⁶⁸ M. Koca, s. 87-109.

⁶⁹ T. Feyizoğlu, s. 17.

Marksist-Leninist bir devrimciydi. Solu kendi içinde çeşitli fraksiyonlara bölen devrimci ve eylemci öğrenciler olmuştur.⁷⁰

Burda cevaplandırmamız gereken bir soru vardır. Gençlik oluşumlarına ve sol partilere baktığımızda CHP'nin adı hiç geçmemektedir. Türk sol kesimi içinde CHP'den bir kopuş var. Bu kopuşun nedenini ise Mahir Çayan CHP'nin küçük burjuva kaypaklığı içinde bocalayan bir parti olduğunu ve doğası gereği herhangi bir devrimci harekette sonuna dek yürüyemeyeceğini ve içinde bulunduğumuz Milli Demokratik Devrim mücadelesinde atacağı doğru slogan ve yapacağı eylemlerle CHP'yi etkileyecek bir proleter sosyalist partinin hali hazırda olmaması ve de içindeki antiemperyalist güçlerin varlığına karşın işbirlikçilerin bugün için ağırlıklı olması da CHP'nin bu bocalamasında ve gerici tavrında çok etkili olduğunu belirtmektedir. Emperyalizme karşı olan güçbirliğindeki tüm sınıfların, savaşın kendi yönetiminde yürütülmesi için mücadele ettiğini, bu toplumsal mücadelenin her katı için geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle ve eski paternalist alışkanlığın da etkisiyle CHP gençliği daima kendi denetimi altında tutmak istediğini, bu son gençlik hareketlerinde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Şuanki gençliğin, CHP'nin dilediği gibi kanalize ettiği 1960 öncesinin gençliği olmadığını, artık gençliğin gerçeğin temeline indiğini belirtmiştir. CHP'nin eylemlerini baltaladığını belirterek gençlik kesiminde egemenliğini kaybetmek istemeyen SHP'nin, FKF'nin mesleki istemlerinden hareketle anti-emperyalist bir hedefe yönelttiği demokratik öğrenci hareketlerinin karşısında yer aldığını gördüğünü belirtmiştir. Amaçlarının FKF'yi yalnız bırakarak güçsüz bir duruma düşürmek olduğunu ve CHP'nin bu tavrının tam ters bir sonuç doğurduğunu, FKF demokratik öğrenci hareketlerinde, öğrenci yığınlarının büyük desteğini alarak daha çok güçlendiğini belirtmektedir.⁷¹

2.2. Türkiye İşçi Partisinin Kurulması

1955-1956 yıllarında İ. Güzelce, Türkler, Nebioğlu, Şaban Yıldız bir işçi partisi kurulması konusunda aralarında tartıştılar ve bir sonuca varamadılar.⁷² 27 Mayıs 1960 Darbesiyle birlikte ortaya çıkan anayasanın getirdiği olanaklar çerçevesinde Türk sol kesiminde yeni bir parti kurma girişimleri başlamıştı. Bu parti kurma özellikle işçi

⁷⁰ A. Akyar, s. 48-65.

⁷¹ Mahir Çayan, "Demokratik Öğrenci Hareketleri C.H.P. ve FKF", **Türk Solu Dergisi**, S. 77 (1969), s.14.

⁷² Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi (Türkiye İşçi Partisi) 1**, İstanbul, s. 196.

sınıfında canlanmalarında bir göstergesidir.⁷³ Haklarının yeterince temsil edilmediğini ve CHP'yede herhangi bir yakınlık duymadıklarından ve Türk-İş'inde partiler üstü sendikacılık anlayışına karşı olan sendikacılar, yeni bir parti kurmak istediler.⁷⁴ 27 Mayıs darbesinden sonra Sendikacı Nuri Beşer, AP için çalışmalar yaptığı sırada arkadaşlarını da bu partiye davet etti. Kemal Türker'e, Rıza Kuas'a, İbrahim Güzelceye ve birkaç kişiye daha bildirdiler. Toplantılar Müskirat Federasyonu Genel Merkezinde yapıлып, partinin kurulması kararlaştırıldı. Adı Türkiye İşçi Partisi olacaktı. 40-50 sendikacı Basın-İş lokalinde toplantı yaptı ve kurucu olarak 10 kişi seçildi. Seyfi Demirsoy, Nuri Beşer, Kemal Türkler, Avni Erakalın, Rıza Kuas, Nebioğlu, Ş. Yıldız, Ziya Hepbir, Güzelce, Denizcier. Demirsoy kurucu olmak istemiyor ve üye olurum diyordu. Beşerde vazgeçti ve Salih Özkarabay kurucu oldu. Adnan Arkın, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüoğlu, kuruculuk için başvurdu ve itiraz eden olmadı. Böylece kurucu sayısı 12'ye yükseldi. 13 Şubat 1961 Pazartesi günü TİP'in kuruluş dilekçesi İstanbul Valiliğine verildi.⁷⁵ 1961 yılında 12 sendikacı tarafından kurulan TİP, henüz emekleme aşamasındaydı. Sendikacılar tam bir siyasi yönelim belirleyemedikleri için arayış içindeydiler. O güne kadar sosyalist ve bilim adamı kişiliği ile tanıdıkları Aybar'a başvurmaya karar verdiler.⁷⁶

1 Nisan 1961'de Türkiyede siyasi parti çalışmaları serbest bırakıldı. 24 Nisan 1961'de Seçimlerin Temel Hükümleri Yasası kabul edilerek, nispi seçim sistemi belirlendi ve 2 Mayıs 1961'de Resmî Gazetede yayımlandı. Bu yasa TİP'in o dönem rahat örgütlenip, faaliyetlerde bulunmasını sağladı.⁷⁷

Yeni partinin nitelikleri ise reformcu, sosyal adaletçi olarak belirtilmiş ve partinin başkanının ise antikomünist ve antifaşist olması gerektiği belirtilmişti. Türk-İş, İstanbul İşçi sendikaları Birliği, TİP'i yalnız bırakmamıştı. Bunun nedeni ise partinin kuruluşunu aceleyle getirmemek ve tüm sosyal adaletten yana olan sendikacıların biraraya gelerek partinin kurulması, Türk-İş'in kendi yönetimi dışında bir parti istememesiydi.⁷⁸ Bu anlamda TİP, ülkede tabandan kurulan ilk partiydi ve bu bile bir şeylerin değiştiğinin

⁷³ Nebil Varuy, **Türkiye İşçi Partisi Olaylar-Belgeler- Yorumlar 1961-1971**, İstanbul, 2012, s. 15.

⁷⁴ Ünsal Artun, **Umuttan Yalnızlığa TİP 1961-1971**, İstanbul 2020, s. 78.

⁷⁵ M. A. Aybar, s. 196 vd.

⁷⁶ Oral Çalışlar, **Portreler**, İstanbul 1999, s. 76.

⁷⁷ "1961 Anayasası", **Resmî Gazete**, Sayı: 10859, Kanun no: 334, 20.07.1961.

⁷⁸ Ü. Artun, s. 78-79.

göstergesiydi.⁷⁹ TİP, 27 Mayıs'la ortaya çıkan siyasi iktidar krizinden yararlanarak ülkenin eski yöntemlerle yönetilemeyeceğini belirterek ve sadece aydınlar kesiminde değil, geniş işçi ve köylü kitlelerinde ilgisini çekmekteydi. Yeni söylemler ve o zamana kadar kullanılmamış bir dil halkın ilgisini çekti, TİP'de bunu oy almak için kullandı.⁸⁰

Sadun Aren, 12 işçi sendikacısının kurmuş olduğu TİP ile Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesinden sonraki TİP'in birbiri ile herhangi bir ilgisinin olmadığını belirtmektedir. Aybar'ın genel başkan olmasından sonra partinin sosyalist/marksist bir yapı aldığını belirtmiştir. Aren TİP'in başta sosyalist bir parti olarak kurulmadığı görüşündedir.⁸¹ 31 Aralık 1961'de İstanbul Saraçhane'de bir işçi mitingi yapılmış ve partiyle birlikte ülkedeki işçi sınıfı hareketleri ve sosyalist düşüncede gelişmiştir.⁸² 15 Ekim 1961 seçimlerine TİP yeterince örgütlenemediği için katılamamıştır. 25 Mayıs 1961'de Milletvekili Seçim Yasası, bir partinin milletvekili seçimlerine girebilmesini en az on beş ilde ve bu illerin de bütün ilçelerinde örgütlenmiş olmak koşuluna bağlayınca TİP bu örgütlenmeyi henüz sağlayamadığından seçime girememiştir. Avni Erakalın TİP seçime girmediği için ve Yeni Türkiye Partisine geçtiği için genel başkanlığı bırakmıştır.⁸³

Parti ile ilgili kuruluş bildirgeleri İstanbul Valiliğine verilmesiyle birlikte bir basın toplantısı yapılarak; ezilen işçi sınıfının haklarını korumak amacıyla kurulduğunu ve işçi kesiminin siyasi partilerde eridiğini belirterek, TİP'in aydınlarla beraber sosyal güvenliğin temini ve grev hakkının tanınması için çalışacağını, kamuoyuna ilan etmişlerdir.⁸⁴ Partinin yönetim kuruluna ise genel başkanlığına Erakalın, başkan vekilliğine Kemal Türkler, genel sekreterliğe Şaban Yıldız, saymanlığa Rıza Kuas getirmiştir.⁸⁵

Sol yayınların ve sol örgütlenmelerin 27 Mayıs anayasası ile hız kazanmasıyla birlikte Yön devrim hareketi başlamıştır ve Yön dergisi ve Türk-İş yönetiminin Çalışanlar Partisi adında yeni bir siyasi oluşumuda başlatmıştır. TİP'i ele almaya çalışmışlardır. Bunun nedeni ise "TİP'in ilk kurulduğu zamanlardaki heyecanın yavaş yavaş kaybolması,

⁷⁹ Uğur Mumcu, *Aybar ile Söyleşi Sosyalizm ve Bağımsızlık*, Ankara 1986, s. 25.

⁸⁰ "Yurt Sorunları ve Çözüm Yolu", *Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları*, TÜSTAV Arşivi, s. 4-50.

⁸¹ Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, İstanbul 1993, s. 32 vd.

⁸² M.A. Aybar, s. 188.

⁸³ S. Aren, s. 36.

⁸⁴ *Vatan Gazetesi*, 14.02.1961.

⁸⁵ Nihat Sargın, *TİP'li Yıllar 1961/1971 Anılar-Belgeler*, C.I, Felis Yayınevi, s. 65-66.

dışa kapalı kalma gayretlerinin getirdiği kısmi yalnızlık, kamuoyu gündeminde kalamamaktır. Buna rağmen TİP'e ilgi duyan aydınlar çoktu. Ancak Çalışanlar Partisi girişimide başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Partiyi canlandırmak isteyen TİP kurucusu sendikacıları daha önce İÜ'de öğretim üyeliği yapmış olan, Vatan, Zincirli Hürriyet ve Hür gazetelerindeki yazılarıyla aydın kesim üzerinde önemli etkiler yaratan,⁸⁶ Aybar'ın kapısını genel başkanlık önermek için çaldı. Aybar aralarında Kemal Türkler, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu ve Şaban Yılmaz gibi sendikacıların getirdiği öneriyi kabul etti. Aybar'ın yaşamında yeni bir dönem açıldı. Yıllardır savunduğu sosyalizmin gerçekleşebilmesi amacıyla örgütsel mücadeleye atıldı. Partiyi örgütlemeye girişti. Ülkenin neredeyse bütün önde gelen aydınları TİP çevresinde toplandı.⁸⁷ 1962 yılında sosyalist Aybar'ın ve aydınlarında bu partiye katılmasıyla birlikte ve TİP Birinci Büyük Kongresinde kabul edilen parti programıyla parti artık sosyalist ve marksist bir kimlik kazandı. 27 Mayıs'tan sonra marksist çevirilerin yapılması, işçi sınıfında gelişip güçlenmesiyle parti sosyalistleşmeye başladı.⁸⁸

TİP, 1962'lerde hemen her konuda ağırlığı olan bir parti haline geldi. Mevcut partilere karşı ilk defa sosyalist bir parti sahnelerdedeydi. Sadece siyasette değil, sanat, kültür, tiyatro, sinema, müzik, resim gibi sanatların her alanında sanatçılar, üniversite öğretim üyeleri TİP'in ve sosyalizmin yanında saf tutuyorlardı. Sosyalizm ve antiemperyalizm rüzgârı, Türkiyenin yaşamına yeni bir boyut ve yeni bir renk katıyordu.

TİP'in güçlenmesi bazı çevrelerinde harekete geçmesine yol açtı. Oral Çalışlar TİP'in düzenlediği toplantı ve mitinglerin, iktidardaki AP'nin desteğiyle önce "Komünizmle Mücadele Derneklerinin", daha sonra da MHP'nin saldırısına uğradığını iddia etmektedir. TİP yöneticilerinin ve üyelerinin, AP'yi tutanlar tarafından saldırıya uğradığını belirtmiştir.⁸⁹ Aybar ise kendilerine milliyetçi diyen çevreler tarafından saldırıya uğradıklarını, güvenlik güçlerinin bu saldırıları engeller gibi olsada polisleri omuzlarına alan zorbalardan "Yaşasın Türk Polisi" ifadelerini kullandıklarını belirtmiştir. Ellere geçirdikleri bir bayrakla "Moskova uşaklarına Milliyetçi gençlerin ilk tepkisidir"

⁸⁶ Günay Dumrul Uygur, **Türkiye İşçi Partisi 1961-1971**, İstanbul 2020, s. 41.

⁸⁷ O. Çalışlar, s.76 vd.

⁸⁸ S. Aren, s. 32-34.

⁸⁹ O. Çalışlar, s. 77.

denildi. TİP'i, Gizli Komünist Partisi olmakla suçladı. Jandarmaya bir buket çiçek vererek uzaklaştı.⁹⁰

TİP, 1963 yılında parlamentoda iki senatör tarafından temsil edilmiştir. 1964 yılındaki ilk kongresinde aralarında Boran ve Ünal Sargın'ında bulunduğu yönetim kurulu belirlenmiştir.⁹¹ CHP'nin henüz "ortanın solu" sloganını ortaya atmasından önce, CHP'nin tabanında yer alan önemli bir kesimi TİP'in etkilemeye başlaması üzerine, İnönü'nün ağzından, "solculuğunu" açıklamak zorunda bırakan etkiyi yaratmıştı. İnönü liderliğindeki CHP'de TİP'in estirdiği rüzgârdan etkilenerek solcu bir çizgiye yöneldi ve 1965 yılında geleneksel çizgisinden değiştirerek "ortanın solu" sloganıyla solda saf tuttuğunu ilan etti.⁹² 1965 seçimlerinde AP iktidar olurken Aybar liderliğinde TİP 15 milletvekili ile meclisteydi. Cumhuriyet döneminde Meclise girebilen TİP, 54 ilde, yüzde 3'le ilk sosyalist parti oldu.⁹³ TİP, 4 yıl boyunca mecliste önemli bir hale geldi. Mecliste sürekli emekçi halkları, işçi, köylü, gençliğin özgürlüğünü ve sosyalizmi savunuyordu. Adalet Partisinin bu ülkeyi kalkındıramayacağından, anayasanın sosyalizme açık olduğundan, hükümet programı ile anayasanın kolayca bağdaştırılamayacağından, Hükümetin anayasayı eksiksiz uygulaması gerektiğinden, kalkınmanın sosyalizme yönelmiş karma ekonomi ile mümkün olduğundan bahsederek savunmuştur.⁹⁴ 1965 seçimlerinde oyu olmasına rağmen yalnızca İstanbul'dan iki milletvekili çıkarabilmiştir: Aybar ve Kuas.⁹⁵

TİP, o dönemde işçi kesiminde grevler, fabrika işgalleri, sokak çatışmaları şeklinde olan mücadeleyi sendikal mücadele sınırları içinde kapatmaya çalışırken, gençlik hareketiyle ayrışmaya başladı. Gençliğin mücadelesini sosyalist mücadele olarak görmüyor ve maceracılık olarak tanımlıyordu. Bunun nedeni TİP'in sınıf mücadelesi kavramıydı. Aybar, TİP'i sınıf mücadelesini kışkırtmakla suçlayan Demirel'e verdiği cevapta, Demirelin, sınıf kavgasını önlemek istiyorsa, petrolü kamulaştırmasını, imtiyazları geri almasını, topraksız köylüleri toprağa kavuşturmasını, vergiyi zenginden

⁹⁰ M. A. Aybar, s. 222 vd.

⁹¹ Cemal Hakkı Selek, "Cemal Hakkı Selek TİP'i Anlatıyor", Kutu 1 / Kart 428-432, <https://www.tustav.org/gorsel-isitsel/cemal-hakki-selek-tipi-anlatiyor/>, 10.02.2019.

⁹² O. Çalışlar, s. 76 vd.

⁹³ "1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", ysk.gov.tr, 10.10.2020.

⁹⁴ M. A. Aybar, **TİP Mecliste Türkiyeyi Adalet Partisi Kalkındıramaz**, İstanbul 1966, s. 5-61.

⁹⁵ O. Çalışlar, s. 79.

çok almasını, yoksuldan hiç almamasını, işsizliğe çare bulmasını ve işsizlik sigortası getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Kısacası anayasayı eksiksiz, tastamam, yani ekonomik bakımdan güçsüz olan vatandaşlardan yana uygulanmasını istedi. Bu ve bunun gibi reformlar yapılmazsa, sınıf kavgasını önlemek sözlerinin altında yatan amaç bugünkü bozuk düzeni ayakta tutmaktır dedi.⁹⁶

1965 yılındaki seçimlerde TİP, kendisine yapılan kökü dışarda suçlamalarına Can Yücel şöyle cevap vermiştir; TİP'in kökünün Türk işçisinin, Türk köylüsünün, Türk aydınının, Türk küçük esnafının, dar gelirli Türk memurunun insan gibi yaşama özlemi olduğunu belirtmiştir. TİP yurtta tek bir aç, tek bir çıplak yurttaş kalmayınca kadar didinmeye ant içen bir yurtseverlerin ocağı olduğunu ifade etmiştir. Bu özlemle ve bu kararlar beslenen bu ağacın şimdilik körpe olduğunu ama Anadolu'nun dört köşesine yayılmış ulu çınarlar kadar Türk olduğunu belirtmiştir. TİP'in tek bir kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bu kaynak, sevinç, sevgi, halkın yanında ve halktan olmanın verdiği sevinç ve sevgidir. Bir tek aracı ve pusatı olduğunu onunda bilim ışığı olduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Kökü dışarda suçlamaları Türkiye'de Türk solu için hep yapılmıştır. Yurt dışındaki olaylardan etkilendikleri doğrudur. Orada ortaya çıkan ideolojileri kendi yerli fikirleriyle bağdaştırmaya çalışmışlardır. Ama kaynağı yurt dışıdır. Tek pusatının bilim ışığı olduğunu söyleyerek silahlı mücadeleden yana olmadıklarını belirtmektedir.

TİP milletvekilleri mecliste çoğu kez konuşurilmuyor ve AP'liler tarafından saldırıya uğruyorlardı. O dönem hem partiye hem işçi ve köylülere, gençlere güvenlik güçleri ve iktidar tarafından yapılan baskı ve saldırılar, sosyalistler içindede şiddet yanlısı eğilimlerin gelişmesine neden oldu. Dönemin devrimci gençlerinin polis saldırısı sonrası hayatlarını kaybetmeleri silahlı mücadele fikrinin gençlik içinde yayılmasına zemin hazırladı. Aybar önderliğinde TİP yönetimi, saldırılardan endişe etmekte ve gençlik içinde gelişen şiddet eğilimini önlemeye çalışmaktaydı. Aybar'ın bunu yapmasının nedeni yasal zeminde kurulmuş olan partiyi gençlerin şiddet yanlısı davranışlarından ayrı tutmaktı. Çünkü sol ideolojide birleştikleri için gençlerin yapacağı silahlı bir şiddet davranışı partisinde adını kirletirdi. Yasal zeminde partiyi koruma kaygısı, gençlerle Aybar yönetiminin arasının açılmasına yol açtı. Gençler ülkenin dört bir yanında gelişen

⁹⁶ M.A. Aybar, **TİP Tarihi.....**, s. 251.

⁹⁷ Can Yücel, **Can Yücel'in Konuşması 1965**, KUTU 2 / KART 308, TÜSTAV Görsel-İşitsel Arşivi, 10.02.2019.

eylemlerden heyecanlanıyor ve kendileride eylem gerçekleştirmek istiyordu. TİP yönetimi ise temkinli davranmaktan yanaydı. Bazen bu temkinlilik isteği parti içi geriliminide arttırıyor, disiplin kurulları işliyordu. Bu çelişme devrimci gençlerin TİP'ten kopmasına sebep oldu.

TİP Genel Başkanı Aybar'ın Partinin 20-24 Kasım 1967'de Malatya'da yapılan 2. Büyük Kongresi'ni açış konuşmasında, bu kongre'de MDD görüşünü savunan muhalifler bir grup halinde hareket ettiğini belirterek TİP'in faaliyetleriyle ilgili eleştirilere cevabı Kongre kürsüsünden Boran'a vermiştir. Bu konuşmada; kapitalist rejimin kendi yapısında olan çelişkiler yüzünden artık tarihi görevini tamamlamak üzere olduğunu bildiklerini ve bunun kolay bir iş olmadığını belirtmiştir. Çünkü daha halkların özgürlüklerine tam manasıyla kavuşabilmeleri için, sosyalizmi dünya üzerinde kurmaları için çok çetin mücadeleler vermeleri gerektiğini ama kalın çizgilerle tarihin gidişi ve bu gidişin yönü kesin olarak ortaya çıktığına inandıklarını, sosyalizmin zaferini hiçbir güç ne dünyada ne Türkiye'de önleyebileceğini belirtmiştir. Halkın bu meseleleri daha geniş bir kitleyle kavradığıda vurgulanmıştır. Aybar için en önemli dava ikinci milli kurtuluş mücadelelerini başarıya ulaştırmak, ona bağlı olarak bu zaferin kesin olarak artık bir daha tehlikeye düşmemesi için de aynı zamanda Türkiye'yi sosyalist bir ülke haline getirmek.⁹⁸

1968'den itibaren TİP içindeki ayrılıklar, partiyi derinden yaraladı. Aybar'ın, "güler yüzlü sosyalizm", "Türkiye sosyalizmi" tanımlamaları da parti içindeki muhaliflerin eleştirisine uğruyordu. Aybar, bu sözleriyle uluslararası sosyalist hareketin anlayışlarını aynen Türkiye'ye aktarmaya çalışan taklitçi tutumlara karşı çıkıyordu. Yasal siyasi mücadeleyi savunuyordu. Sovyetler Birliğinin ve Çin'in sosyalistler üzerindeki etkisi büyüktü, kimse Aybar'ı dinlemek istemiyordu. Devrimci gençler ise Küba devriminin büyümesine kapılmışlar ve yeni bir silahlı devrimin hazırlıklarını yapmaktalardı.

Aybar parti içinde azınlıkta kalmasına ve etkisini kaybetmesine rağmen "Türkiye sosyalizm anlayışını terk etmedi. 1969 seçimleri öncesi Tip'i meclise sokmamak adına seçim yasası değiştirildi. Milli bakiye sistemi kaldırıldı. 1970'te TİP, Boran ve Aren önderliğine geçti ve Aybar partiden koptu. Boran-Aren yönetimi Aybar'ın aidatını ödemediği gerekçesiyle onu Haysiyet Divanına vermişti. Seçimlerden hemen sonra TİP

⁹⁸ M.A. Aybar, **TİP 2. Büyük Kongresi'ni Açış Konuşması**, KUTU 7 / KART 622, Rasih Nuri İleri Arşivi, TÜSTAV Arşivi, 10.02.2019.

yönetimi içinde varolan ayrılıklar kızıştı. Aybar, parti için muhalefetin seçimlerde olumsuz bir rol oynadığını belirtti ve seçimlerden hemen sonra genel başkanlıktan istifa etti.⁹⁹ 1971 yılında anayasa mahkemesi bölücülük gerekçesiyle partiyi kapattı ve TİP yöneticileri tutuklandı. Ancak 3 yıl sonra çalışmalarına başlayan TİP, 12 Eylül Askerî harekâtı neticesinde tekrar kapatılmış ve kimi yöneticileri yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştı.¹⁰⁰

Bu dönemde Türk solu ve TİP çerçevesinde yepyeni bir konu gündeme geldi; “Kürt Sorunu”. Kürt aydınları TİP içinde gittikçe daha bağımsız hale gelmeye başladı. “Doğulular” olarak adlandırılan bu grup artık TİP’te kongre eğilimlerinin ya da kongre seçim listelerinin demirbaş unsurlarından birini oluşturmaktaydı. Bağımsız siyasal davranış dehompozisyon ve kimlik konusunda daha duyarlı Kimi Kürt Gençleri ise bu eğilimlerini Devrimci Doğu Kültür Ocakları’nın Kuruluşu ile dile getirdi.¹⁰¹ Bu dönem Kürtlük eksenli politika ile özleştirilen ilk yasal parti eski DP üyeleri tarafından kurulan YTP oldu.¹⁰² Kürt kökenli politikacılarının üye ve yönetici olarak içinde yer aldığı parti Kürtlerin çoğunlukta olduğu illerde başarılı oldu. Bizi ilgilendiren burada hem TİP içinde hemde Türk sol gençliği içindeki Kürt hareketidir. Kürtlüğün bir özne olarak doğuşu açısından bu dönemde sosyalizmin bir hegemon söylem olarak ortaya çıkması ve Türk-Kürt gençliği arasındaki gelişmeyle ortaya çıkan bir kitle hareketi olmasıdır. Bu hareket “Kürt” söylemini sadece bir seçim politikası olmasının ötesine çıkarmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen “Doğu Mitingleri”, bu gelişmenin kitlesel düzeyde yansımalarının göstergesi olmuştur. TİP içerisindeki doğulular olarak adlandırılan Kürt Hareketi, Kürt sorununa olan ilginin doğmasına yol açmıştır.¹⁰³ TİP hem programında hemde tüm söylemlerinde Kürt meselesini, “Doğunun Kalkındırılması, Doğunun sorunları, Doğu dramı”¹⁰⁴ olarak ele almıştır. TİP’in Ekim 1970’deki Kongresinde Türkiye’nin Doğusunda bir Kürt halkının yaşamakta olduğu, Kürt Halkının yaşadığı bölgenin hâkim sınıfların güttüğü ekonomi ve sosyal politikaların bir sonucu olarak

⁹⁹ O. Çalışlar, s. 78 vd.

¹⁰⁰ C. H. Selek, 10.02.2019.

¹⁰¹ A. Toprak, s. 49.

¹⁰² <http://www.tbmm.gov.tr/k.....>, 15.10.2020.

¹⁰³ Hamit Bozarslan, “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol** (Ed. Murat Gültekingil), C. 8, İstanbul 2008, s. 1169-1207.

¹⁰⁴ Tarık Ziya Ekici, **Doğu’nun Dramı**, TİP Mecliste:5, Ankara Basım ve Ciltevi, TÜSTAV Arşivi, s. 5-76.

bölgenin geri kalmış olduğunu, bu nedenle doğu sorununu bir bölgesel kalkınmanın sonucu olarak ele almanın hâkim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin bir uzantısı olduğu kabul edildi. Partinin Kürt sorununa, işçi sınıfının gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan etmiştir. TİP, Kürt sorununu sosyal ve demokratik haklar bakımından ele aldığını vurgulamaktadır.¹⁰⁵ Burada önemli olan nokta ilk defa yasal bir siyasi parti tarafından Kürt varlığının kabul edilmiş olmasıdır.

1962'den 1970'lere kadar TİP, Türk siyasal yaşamında önemli bir ağırlık haline geldi. Amerikan aleyhtarı mitingler, gençlik gösterileri, köylülerin toprak talebiyle ülkenin dört bir yanında harekete geçmesi, doğu mitingleri, işçi grevleri, fabrika işgalleri, Türkiye'yi sarsmakta ve taşları yerinden oynatmaktaydı. Bunu 1968 yılında her yana yayılan üniversite işgalleri izledi. TİP işçi ve köylü önderlerinin siyasete atılmasında yolunu açtı.

2.3. Türkiye'nin 1960- 1971 Arası Ortadoğu Politikası

1960 yılına yaklaşırken dış politikada sıkıntılar baş göstermeye başladı. İngiliz yıllık belgelerine göre darbenin, Türk dış politikası üzerinde çok fazla bir etkisi olamadı. Darbeden önce ve sonrasında dış politikada bazı küçük farklar vardı. Bu farklar özellikle Ortadoğu noktasında Arap dünyasındaki komşularla ilişkilerin daha esnek bir şekilde ele alınmasında ortaya çıktı. BAC ile olan ilişkilerdeki gerginliği ortadan kaldırmak için hükümet gönülsüz bazı denemelerde bulundu. Fakat Suriye ve Mısır'da ortaya çıkan Hatay ile ilgili taleplerden dolayı suya düştü. MBK'den Kasım ayında atılan 14 aşırılık yanlısı üyelerin doğrudan ilgilendiği bir meselede değildi. Genç aydınlar arasında tarafsızlığa ve Afro-Asyacılığa¹⁰⁶ yönelik kıpırdanmalar başladı. Cezayir'e karşı yaygın bir sempati vardı ve bu durum Türkiye'nin BM'de Cezayir'e yönelik bir Afro-Asya kararına oy vermesine ve büyük şehirlerde öğrenciler ve diğer kişiler tarafından düzenlenen destek gösterilerine neden oldu.¹⁰⁷

¹⁰⁵ B. Boran, **Savunma**, İstanbul 1992, s. 163 vd.

¹⁰⁶ Kuzey ve Güney Afrika'da Kültür vb. aksiyonların tanımı.

¹⁰⁷ B. A. B. Burrows, "T.N.A, FO 371. 160212/1960 Yıllık Rapor", **İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye (1950-1960) Turkey in the UK Reports (1950-1960)** (Ed. Murat Kasapsaraçoğlu), İstanbul 2015, s. 135-144.

Yönetimi ele alan subayların korkusu ABD'nin bu askeri müdahaleyi yanlış değerlendirebileceği idi. Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasındaki antlaşma gereğince¹⁰⁸ darbe sonrası yayınlanan bildiri ile “Bütün ittifakımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağılıyız. Düşüncemiz Yurtta Sulh ve Cihanda Sulh” diyerek inançlarını belirttiler.¹⁰⁹ Bunun üzerine 29 Mayıs'ta İran, ABD, İngiltere yönetimi tarafından 30 Mayıs'ta, Sovyetler Birliğı tarafından da 31 Mayıs'ta ve 3 Haziran'a kadar da 31 devlet tarafından yeni yönetim tanındı. Yönetimin endişesi ABD ile olan ticari ilişkilerin bozulmasıydı. NATO, CENTO gibi kurumlara dahil oldukları için buradaki intibanın kaybolmasını istememektedirler.

16 Eylül 1960'da MBK üyeleri ve Devlet başkanı Cemal Gürsel Cezayir-Fransa meselesinde Cezayir'e karşı bir sempati duyduklarını ve bağımsızlık savaşında Cezayir'in yanında olduklarını belirtti. Türkiye BM'de de Cezayir yanlısı bir tutum sergiledi.¹¹⁰ Sadece devlet nezdinde değil Dünya Milli Talebe Birlikleri Koordinasyon Sekreterliğı tarafından İsviçre'nin Klosters şehrinde 19-30 Ağustos 1960 tarihleri arasında yapılan Milletlerarası Talebe Konferansına (ISC), TMTF'nunu temsilen İÜ öğrencilerinden Aydın Eğilmez ve Erol Ünal masrafları bakanlık tarafından karşılanmak üzere katıldı. Bern Büyükelçiliğinde Cezayir mücadelesini desteklediklerini belirterek Fransa ve NATO'nun tutumlarını eleştirdiler. Bu konferansta 1 Kasım 1960 Cezayir günü olarak ilan edildi. Türkiye öğrenci temsilcilikleri tarafından bugün savaşan Cezayirli öğrencilerle yardım ve iş birliğı günü olarak kabul edildi.¹¹¹ Cezayir'e destek Arap

¹⁰⁸ “MADDE 1. — 5 Mart 1959 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında İş Birliğı Anlaşması kabul ve tasdik edilmiştir.

MADDE 2. — Bu kanun neşri tarihinde meriyete girer.

MADDE 3. — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

11 Mayıs 1960

MADDE 1. — Türkiye Hükümeti tecavüze mukavemet etmeye azimlidir. Türkiye'ye karşı tecavüz vukuunda, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, talebi üzerine Türkiye Hükümetine yardım etmek için, karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varılabilecek şekilde ve Orta - Doğu'da sulh ve istikran idameyi istihdaf eden müşterek karar suretinde derpiş edildiğı veçhile, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dâhil olmak üzere Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasasına uygun gerekli her türlü harekete girişecektir. ”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında İş Birliğı Anlaşmasının tasdikine dair Kanun”, S. 10506, No. 7480, 16 .V. 1960., https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207480.pdf.

¹⁰⁹ Mehmet Ali Birand, “Demirkirat Belgeseli 8. Bölüm Darbe”, 32.Gün Arşivi <http://www.32gun.com/demirkirat-8-bolum>, Ocak 2016, 04.03.2019.

¹¹⁰ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, s. 323, 325.

¹¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “600.131-D-IV/3-434, 030016338712/Milli Talebe Federasyonu Tarafından 1 Kasım 1960 Gününün Cezayir Günü İlan edilmesi”, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 27.10.1960.

Dünyasında olumlu karşılandı ama MBK Cezayir’i desteklemenin Türkiye’nin tarihine duyduğu saygının gereği olduğunu söylerken, Dışişleri Bakanlığı NATO içinde müttefik Fransa ile karşı karşıya gelmenin Türkiye’nin ortak pazara kabul edilmemek dâhil birçok soruna yol açacağını düşünmektedir. 20 Aralık 1960’ta BMGK Cezayir’e self determinasyon hakkı tanınması ilk kez desteklendi.¹¹² Türkiye’nin Cezayir konusundaki desteği ölü bir destek olarak kaldı. Devletlerarası çıkar bunu gerektirmekteydi. Alparslan Türkeş ise Cezayir’e konusunda 1995’deki açıklamasında o dönem silah gönderdiğini kabul etmiştir. Türkeş’in bu davranışı dış politikada kabul edilemez bir şeydir. Sizin Cezayir’e sözlü destek olmanız bile Türkiye’nin uluslararası camiada tehlikeye sokarken silah göndermek Türk-NATO, Türk-Fransa ve daha birçok devletle ilişkilerinizin bozulmasına neden olabilir. Türk solu ise Cezayir’in haklı davasında yanında olduklarını belirtmiştir.¹¹³

29 Eylül 1961’de Suriye, Mısır’la kurulmuş olan BAC’dan ayrıldı. Türkiye bu konuyu Suriye’nin iç meselesi olarak gördü.¹¹⁴ Suriye’de yeni kurulan hükümeti Türkiye tanıdı. Mısır’la diplomatik ilişkileri kesilmesi ise tamamen şahsi meselerdendi. Türk büyükelçisinin Nasır’ın elini sıkıkmaması ve Nasır’ı eşinin gayrimenkullerini vermemekle suçlaması diplomatik ilişkileri kesmiştir. Nasır 2 Haziran’da elçi yollamıştır ama ilişkileri tekrar kesmiştir.¹¹⁵

1960 yılında Türkiye kritik bir konu olan Kıbrıs konusunda Johnson Mektubuyla yüzyüze geldi. Ortadoğu’da ise askeri darbeler oluyordu. Kıbrıs meselesi yüzünden Araplara daha çok yakınlaşmaya başlayacaktı. Çünkü Arapların desteğini almadan Kıbrıs konusunu lehine çeviremeyecekti. Bu dönemde Türk sol kesiminde de dış politika konusunda eleştiriler başlamıştı. Bu eleştiriler özellikle NATO, CENTO ve ABD emperyalizmi odaklıydı. Aynı zamanda Ortadoğu bölgesinde meydana gelen darbeleride Türk solu destekliyordu. Özellikle Nasır’ın Mısır’da yaptığı darbe Türk Solu için bölgede

¹¹² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980**, İstanbul 2014, s. 786.

¹¹³ <https://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/03/turkes-55-yil-once-cezayire-silah-gondermis>, 03.06.2015, 04.03.2019.

¹¹⁴ “Güney Komşumuz Suriye’de silahlı kuvvetlerin idareyi ele almaya müteveccih bir ihtilal hareketine tevessül ettiği öğrenilmiştir. Milletlerin ve komşu memleketlerin hürriyet ve istiklallerine daima riâyetkar bulunan Türkiye, bu hareketi Suriye’nin bir iç meselesi olarak görmekte ve hükümetimiz durumun inkişafını yakından ve hassasiyetle takip etmektedir.”, “Suriye’de İhtilal Oldu”, **Milliyet**, 29.09.1961, s. 5.

¹¹⁵ “Mısır, Bizimle Münasebetini Kesti”, **Milliyet**, 02.10.1961, s. 1.

bir idoldü. Türk solu, Nasır sonrası bölgenin daha farklı bir çizgiye geldiğini düşünmekteydi. Dev-Genç Başkanı Bülent Uluer, Ortadoğu'daki tüm bu darbeler ve hareketleri o dönemdeki Sovyetler Birliğinin varoluşu nedeniyle iktidara geç kalmış iktidarlar, görüşler olarak tanımlamaktadır. O dönemlerde dışarıdan kapitalist olmayan yoldan sosyalizme geçmek gibi bir teorinin arkasından iktidara gelen BAAS iktidarı olmasa o dönemlerde iktidara gelmiş olsalar dönüşümü tamamlamış olacaklardır.¹¹⁶ Bu yüzden şu an günümüzde bile sorun yaşadıkları düşülmektedir.

Irak konusunda ise General Abdülkerim Kasım'ın iktidarını güçlendirmemek, komünistlerden ve Kürtlerden destek almasını önlemek için 1 Haziran 1960'da 485 Kürt gözaltına alındı. Sivas'ta bir kampa yerleştirilip, 55 aşiret ileri geleni 19 Ekim 1960'da çıkarılan kanunla sürgüne gönderildi. Çünkü Irak'taki Kürtlere yeni olanaklar tanınması ve Nisan 1962'de Kuzey Irak'taki Kürtlerin Molla Mustafa Barzani önderliğinde ayaklanması, bölgeyi ele geçirip Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devleti kurması, Türkiye'deki Kürtleri de ayaklandıracağından Türkiye korkmaktaydı. Bağdat'taki ayaklandırılmaların bastırıldığında meydana gelen sınır olayları iki ülkenin ilişkilerini gerdi.¹¹⁷ Ortaya çıkan konjonktürde Türkiye bu kanunun kaldırılmasını da kabul etmedi. Bundan sonraki dış politikasında Arapların içişlerine karışmamak tutumunu takındı. Türk solu içindede özellikle TİP içinde Kürt aydınlarının da güçlenmeye başlaması buna zemin hazırlayabilirdi. O dönem Devrimci Kültür Ocakları şeklinde örgütlenmeye başlamışlardı. Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerini destekleyen bir yapıları da vardı. Ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını savunuyorlardı.¹¹⁸

1964 yılında Türkiye artık bölgenin kendisi için hayati bir öneme sahip olduğunun farkına vardı.¹¹⁹ 1964'te Türkiye Ortadoğu, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika memleketlerine Kıbrıs anlaşmazlığı konusunda 7 iyi niyet heyeti yollayarak hem ilişkileri kuvvetlendirmek hemde Kıbrıs konusunda Türkiye'nin görüşünü iletmeye çalıştı. Kıbrıstaki savaş durumundan ötürü birçok Avrupa ve Ortadoğu ülkesi, Kıbrıs halkına aynı ve para yardımında bulundu.¹²⁰ 27 Aralık 1964 tarihinde Somali'nin başkenti

¹¹⁶ Bülent Uluer, "Türk Solu ve Ortadoğu", <https://www.haberturk.com/video/haber/izle/turk-solu-ve-ortadoğu/97031>, 28.08.2013.

¹¹⁷ B. Oran, s. 786 vd.

¹¹⁸ B. Boran, *Savu.....*, s. 147-168.

¹¹⁹ Dışişleri Belleteni, S.2, Ekim 1964, s. 93.

¹²⁰ Dışişleri Belleteni, S.3, Ekim-Aralık 1964. s. 11.

Mogadişu’da toplanan 6. Dünya İslam Kongresinde Türkiye Enosis politikaları şiddetle eleştirildi ve Kıbrıs’ta her iki toplumun eşit statüye sahip oldukları bir federasyonun kurulmasının uygun olacağı belirtilmiştir.¹²¹ Türkiye 24-30 Mart 1965 tarihleri arasında Tunus Cumhurbaşkanı Burgiba, ile görüşerek Kıbrıs ve Ortadoğu konusunu ele aldı. Kıbrıs meselesinde Adadaki Türk camiasının “bir adaletsizliğe kurban gittiği hissine varmadan” halledilmesinin en büyük arzuları olduğunu söyledi.¹²² 7 -8 Nisan Tahran’da toplanan XIII. CENTO Bakanlar Konseyinde de Kıbrıs hakkında derin endişe’li oldukları belirtildi.17-22 Nisan’da Mekke’de toplanan VI. Dünya İslâm Kongresi oy birliği ile kabul ettiği kararda, Kıbrıs meselesinin BM’de savunulması kabul edilmiştir.¹²³ VI. İslam Kongresinde Asya, Ortadoğu, Arap Yarımadası ve Afrika’dada halen cereyan eden Filistin, Kıbrıs, Keşmir, Yemen ve Habeşistan’da mevcut problemlerin sadece o bölgeleri değil tüm İslam alemini ilgilendirdiği savunulmuş ve Kıbrıs’la ilgili olarak Filistin Başmüftüsü, Irak Üleması Muhammed ve Fas İstiklâl Partisi lideri Ali Elfatih’in Kıbrıslı Müslüman kardeşlerinin hak ve hukukunu savunan Türk tezini desteklemiş ve Türk delegasyonun kongreye sunduğu Kıbrıs’la ilgili karar taslağı bütün ülke temsilcileri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.¹²⁴ 23 Nisan’da Cidde’de altıncısı düzenlenen İslam Kongresi’nde Kıbrıs sorununda İslam ülkeleri oybirliğiyle Türkiye’nin kararını destekleme kararını kabul etti.

Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile yakınlaşmak üzere Afrika-Asya Milletler Konferansı’na katılmak için attığı ilk adımı attı. Cezayir’de Albay Hayri Bumedyen askeri bir darbe yaparak iktidarda değişikliğe neden oldu ve bu durum Afrika-Asya Milletleri Konferansı’nın Kasım ayına ertelenmesine neden oldu. Bu konferans Türk dış politikası açısından önem taşımaktadır. Konferans 28 Ekim’de Cezayir’de Dışişleri Bakanlarının toplantısıyla açıldı. Çin ve Pakistan bu konferansı boykot etti.¹²⁵ Türkiye bu dönemde Arap devletleriyle diplomatik, ekonomik alanlarda ilişkilerini kuvvetlendirmeye gitti.

28 Haziran’da Cezayir’de bulunan Suriye Dışişleri Bakanı Haşan Mureyved, A.A. muhabirine verdiği özel demeçte, Kıbrıs konusunda, iki cemaatin de bağımsız bir Kıbrıs

¹²¹ Dışişleri Belleteni, S.4, Ocak 1965, s. 29.

¹²² Dışişleri Belleteni, S.6, Mart 1965, s. 39-40.

¹²³ Dışişleri Belleteni, S.7, Nisan 1965, s. 5.

¹²⁴ Dışişleri Belleteni, S.7, Nisan 1965, s. 87-90.

¹²⁵ F. Ahmad, B. T. Ahmad, s. 289-296.

bayrağı altında, askeri üslerden ve dış müdahalelerden uzak yaşamasını istediklerini ve self- determinasyon prensibini benimsediklerini belirterek, Türkiye-Suriye münasebetleri hakkında, “bizim tutumumuz, Türkiye’nin İsrail ile olan münasebetleri ile ilgilidir. Türkiye bu münasebetlerine samimi bir şekil vermediği takdirde, Türkiye ile Suriye arasında dilediğimiz yapıcı yolu bulmak güç olacaktır” demiştir.¹²⁶

Kıbrıs konusunda ise yine 24 Kasım 1965’te Irak ve Afganistan tarafından ortak verilen karar tasarısında BM barış gücünün faydalı olduğu belirtilmekte, ancak 4 Mart tarihli Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak, yeni arabuluculuk müessesesini tesisi talebinde bulunmaktadır. Bu tasarı ile adadaki iki milli cemaatin bir arada yaşayabilmesinin, ancak müzakere yolu ile arabuluculuk müessesesinin kurulması sayesinde mümkün olabileceği kaydedilmektedir.¹²⁷

Aralık 1965’te Irak, Afgan, Suudi Arabistan ve Libya tarafından sunulan ikinci karar tasarısında Kıbrıs’ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması ve iki cemaat arasında barış, ahenk ve karşılıklı güven sağlayacak bir çözüm yolu bulunması yolunda arabuluculuk çabalarının devamı tavsiye edildi. Asya- Afrika ülkelerinin taktikleri yüzünden, bu tasarinın da oya konmasından vazgeçildi. Bütün ülkeleri Kıbrıs’ın bağımsızlığına, egemenliğine, birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye davet eden 32 Asya-Afrika devleti karar tasarısı ise 17 Aralık 1965 günü Komisyonda 6 aleyhte oya karşı 47 lehte ve 51 çekimser oyla; 18 Aralık günü Genel Kurulda 5 aleyhte oya karşı 47 lehte ve 54 çekimser oyla kabul edildi.¹²⁸ 1965 yılında AP iktidara geldiğinde Kıbrıs yenilgisini de dikkate alarak Arap ülkeleri ile yakınlaşmaya başladı. Türk Devletinin Ortadoğu’ya karşı tutumu 1966 AP’nin parti programında Arap kardeşleriyle yakın münasebetlerde bulunacaklarını belirtti.¹²⁹

¹²⁶ Dışişleri Belleteni, S.9, Haziran 1965, s. 50 vd.

¹²⁷ Dışişleri Belleteni, S.14, Kasım 1965, s.41.

¹²⁸ Dışişleri Belleteni, S.13, Aralık 1965, s.5 vd.

¹²⁹“Yakın komşularımızla, tarihî bağlarla bağlı bulunduğumuz Orta Doğu milletleri, Asya ve Afrika’da bağımsızlığına yeni kavuşmuş memleketlerin halkı ile yakın münasebetler kurmayı, dostluk tesis etmeyi, hem Türkiye’nin dünya milletler camiası içindeki şerefli yerini alması, hem de dünyada hürriyet ve barışın teessüsüne yardım eden bir adım olarak mütalâa ederiz“, “27,28,29 Kasım 1966 tarihlerinde yapılan A. P. Üçüncü Büyük Kongresi Tarafından Kabul Edilmiş ve Yürürlüğe Girmiştir”, **Adalet Partisi Program ve Tüzük**, T.B.M.M. Kütüphanesi, s. 132.

1966 yılında Ortadoğu mesajı karşılığını buldu ve Arap Ülkeleri Türkiye ile ilişkileri geliştirmek ve Kıbrıs'ın çözüme ulaşması için demeçlerde bulundular.¹³⁰ Türkiye'nin Ortadoğu'daki amaçlarından birisi Arap ve Müslüman ülkeleri ile her türlü şüphe ve tereddütten uzak, hakiki ve yakın bir dostluk kurmak ve çeşitli sahalarda verimli bir iş birliğini gerçekleştirmektir. Bu hususun gerek Hükümet Programında gerekse Başbakan ve Dışişleri Bakanı tarafından verilen muhtelif demeçlerde belirtilmiştir. Bu dönemde Arap ülkeleri ile ticari ilişkiler konusunda anlaşmalar yapılmıştır. 9 Nisan'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Arap ülkeleri ile sıkı ilişkiler kurulmasının ve korunmasının gerekli olduğunu söylemiştir.¹³¹ Arap ülkeleri Kıbrıs konusunda taraf tutmaktan uzak, bölgedeki halka zulüm noktasında Türkiye'nin haklı talepleri olduğunda kabul etmektedirler ve bölgede mevcut anlaşmalara uyarak, BM nezdinde sorunların çözülmesinden yanadırlar. Suudi Arabistan'ın Kıbrıs buhranında Türkiye'nin yanında bulunduğunu, Kıbrıs'ta Türk Cemaatine karşı girişilen vahşiyane tecavüz karşısında Türkiye'nin taleplerini tamamen desteklediğini ve Kıbrıs'ta adil bir barışın kurulması için BM Genel Sekreteri Uthant'a çağrıda bulunduğunu bildirmiştir.¹³²

İsrail'le ilişkiler noktasında Çağlayangil "İsrail ile olan normal münasebetlerimiz fiilî ve tarihî bağlarla merbut olduğumuz Arap devletlerinin aleyhine bîr inkişaf göstermeyecektir" demiştir. 25 Mayıs 1966'da Irak, Kıbrıs konusunda Türk tezinin bütün Arap ülkelerince çok daha iyi anlaşılmiş bulunduğunu Arap ülkelerinde ilk defa, Dışişleri Bakanı Adnan El Paçacı tarafından BM'de destek bulan bu görüşün değiştirilmeksizin diğer Müslüman ülkelerde de benimsenmiştir. Bu tezin sadece Müslüman ülkelerde değil diğer ülkelerde iyi anlaşıldığına inandıklarını söylemişlerdir.¹³³

29 Ağustos'ta Suudi Arabistan Kralı Faysal Türkiye'ye geldi.¹³⁴ Kral Faysal'ın ziyareti sırasında Türkiye'nin İslam Birliğine alınması hususu ele alındı.¹³⁵ Türkiye Suudi Arabistan'ın isteği üzerine bu konferansa gözlemci olarak katılacağını belirtti. Türkiye'nin amacı Arap ülkeleri ile ikili ilişkileri her alanda geliştirmek, Arapların birbirleri ile ilişkilerinde tarafsız olmak, Arapları bölecek paktlara ve antlaşmalara

¹³⁰ Dışişleri Belleteni, S.16, 31 Ocak 1966, s. 69.

¹³¹ Dışişleri Belleteni, S.18, Mart 1966, s. 35-42.

¹³² Dışişleri Belleteni, S.38, Kasım 1967, s. 92 vd.

¹³³ Dışişleri Belleteni, S.20, Mayıs 1966, s. 84-89.

¹³⁴ "Kral Faysal Dün Ankara'ya Geldi", **Milliyet**, 30.08.1966, s. 1.

¹³⁵ "Faysal Bizi İslam Birliğine Çağırıyor", **Milliyet**, 01.09.1966, s. 1.

katılmamaktı.¹³⁶ Arap devletlerinin amacı ise İsrail işgalinden Filistin'i kurtarmak ve Müslüman komünizmin, milliyetçilik ve sosyalizm kisvesi altında yayılmasını önleyerek İslam Birliğine, Türkiye ve İran'ın alınmaması gerektiği vurgulamaktı. Mısır, Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri olduğundan dolayı bu konferansa katılmamasını istedi. Aynı zamanda Türkiye'nin konferansa katılmaması halinde, Arap ülkeleri dışında Müslüman Afrika ülkelerini de gücendirmiş olacaktı. Türkiye'nin 1965'den sonra izlemeğe başladığı politika açısından iyi bir sonuç doğurmayabilirdi. Ayrıca, Anayasası gereği laik bir ülke olan Türkiye'nin adeta bir "İslam Cihadı" görüşünü alabilecek bir toplantıya katılmasının doğruluğu tartışması vardı. Türkiye'nin İslam Konferansına davet edilmesi, dış basında da yer almıştır. Müslüman ülkeler arasında askeri bakımdan en güçlüsü olan Türkiye'nin, İslam Zirve ve Konferansı'na davet edildiği takdirde güç bir duruma geleceği ifade edilmiştir. Türk Hükümeti, İslam ülkelerinin arasına girilmesinin, girilmemesinden daha az sakıncalı olacağını düşünerek, Başbakan Demirel tarafından 16 Eylül'de tercihinin Konferans'a katılmak yönünde kullandığını bildirmiştir. Yaşanılan kararsızlık sonucu bulunan formül hem tam üye olmamak hem de bütün görüşmelerde bir sınırlama şartı ileri sürmektir. Türk Anayasası'na uygun bir dış politika ve BM anlaşması çerçevesinde, İslam ülkeleriyle işbirliği yapabileceğimiz belirtilmiştir.¹³⁷

Bu dönem muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. Özellikle TİP, NATO'yu Türkiye'nin iç rejim sorunu olarak görmekteydi. Türkiye'de buna karşı başlatacakları mücadeleyi ABD vb. ülkelerin ve onların NATO gibi uluslararası kuruluşlarının, kapitalizme ve yerli işbirlikçilerine karşı bir mücadele olarak görmekteydi. Çözüm olarak ise Türkiye'nin ilk önce bu ittifaktan ayrılması gerektiğini bildirmekteydiler.

Bu dönem Türkiye 5 Ağustos 1970'de Yemen Arap Cumhuriyeti Hükümetini tanıdı.¹³⁸ 22 Eylül 1970'de Ürdün'de bir iç savaş başladı ve bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Oktay İşcen, Ürdün'deki son olaylarla ilgili olarak Türkiye'nin Ürdün'deki iç savaşta Kardeş Arapların kanının dökülmesini büyük bir üzüntü ile karşıladığını belirtti ve bu çatışmayı Ürdün'ün iç meselesi olarak görüp ve dışardan

¹³⁶ B. Oran, s. 789.

¹³⁷ Yeşim Demir, "Türkiye'nin İslam İş birliği Teşkilatı'na Katılma Süreci", <http://ankaenstitusu.com/turkiyenin-islam-isbirligi-teskilatina-katilma-sureci/>, 09.03.2019.

¹³⁸ Dışişleri Belleteni, S.71, Ağustos 1970, s. 101.

müdahalelerin çatışmayı durdurmasını engelleyeceğini belirtmekteydi. 27 Eylül'de Türkiye ile Irak arasında ticaret antlaşması imzalandı.¹³⁹

Türkiye tek yanlı dış politikadan çıkıp komşularıyla ilişkilerini normalleştirip geliştiren çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamıştır. Böylece Türkiye dış politikada yalnız kalmaktan kurtulmuştur. Ortadoğu ile olan ilişkileri 1970'li yıllarda siyasi, kültürel ekonomik alanlarda gelişme gösterdi. Kıbrıs noktasında ise Araplarla Rumların yakınlığı kırılma noktasına geldi. Enosis karşısında Kıbrıs'ta NATO üssü kurulması Rumlarla Arapları karşı karşıya getirdi ve Arap basınında Türk-Mısır ilişkilerinin geliştirilmesi savunuldu. Türkiye Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerini laiklik ilkesini temel alarak düzenlemek istedi. Bunun nedeni ise kamuoyundaki tartışma ve baskıydı.¹⁴⁰

2.3.1. Arap-İsrail Savaşı ve Türkiye

1967 Arap-İsrail Savaşı başlamadan önce Ortadoğu'da Arap devletleri içerisinde karışıklıklar devam etmekteydi ve yönetimler ihtilalle devrilmekteydi. Bölgede etnik birliğe rağmen Arap devletleri arasındaki coğrafi, ideolojik, siyasi yapı nedeniyle mevcut farklılıklar, liderlik ihtirası, kültürel ve iktisadi eşitsizlikler ve Ortadoğu'da iç, dış etkenlerden dolayı ortaya çıkan istikrarsızlık bölgede yaşanan sorunların çözümsüzlüğünü daha anlaşılır hale getirmişti.¹⁴¹

İngilizlerin Filistin'den çekilmesi üzerine Arap-İsrail savaşı başlamış ve Filistin konusu başta Mısır ve Suudi Arabistan olmak üzere bütün Arap devletlerini etkilemişti. 1952'de Suudi Arabistan'ın Basra Körfezindeki İngiliz emirliklerine karşı harekete girişip Buraimi'yi kıyıya 100 km daha uzaklığa gelmesiyle çözüm görüşmeleri uzadı ve Suudi Arabistan-İngiliz ilişkileri soğudu. Mısır bu durumdan faydalanarak İngiltere'yi ülkesinden çıkarmaya çalışırken Filistin, Arapların en önemli meselesi oldu.

Savaşın asıl çıkış nedeni İsrail ile bir savaşa girmek değil Arap-İsrail gerginliğini Nasır'ın yükseltmesiyle Arap halkları üzerindeki hakimiyetini kuvvetlendirmektir. 1966 yılında Suriye'de sol içerikli bir darbenin olmasıyla Suriye'nin liderleri bir bağımsızlık savaşıyla Filistin'i kurtarmak istediler. Fakat Suriye daha sert bir politika izleyince

¹³⁹ Dışişleri Belleteni, S.72, Eylül 1970, s. 22-33.

¹⁴⁰ Ahmet Karaca, **İki Askeri Darbe Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları (1960-1980)**, Kütahya 2010, s. 125 vd.

¹⁴¹ Malike Bileydi Koç, **İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)**, Aralık 2006, s. 159 vd.

savaşta gerilim artmıştır.¹⁴² Türk Solu, Arap-İsrail savaşının çıkma nedeninin Arap dünyasının emperyalizmin sömürsü altındaki en zengin petrol alanlarını kapsadığını, Ortadoğu'nun emperyalizme en büyük karlar getiren yatırım bölgelerinden biri olduğunu (ABD resmi kaynaklarına göre, 1965 yılında ABD petrol tekelleri sadece Arap ülkelerindeki yatırımlardan 813 milyon dolar net kar elde etmişlerdir. Bu rakam ABD petrol tekellerinin toplam kazançlarının hemen hemen yarısını teşkil etmektedir.) bu sebeple, emperyalistlerin Arap ülkelerini sömürmekten vazgeçmeyeceklerini, bunun için her şeyi göze alacaklarını belirtmektedir.

Türk Solunun İsrail'e ve siyonizme karşı görüşünün ana felsefesi şudur; Arap ülkelerinde I. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu'da şekillenen düzen ve daha sonra bölgede meydana gelen darbelerden sonra 14 Mayıs 1948'de İsrail'in bölgede kurulmasıyla başladı. İsrail devletinin kurulması, sosyalist kamp dahil dünyanın ilerici kamuoyuda desteklemiştir. Mihri Belli bunca zulüm çekmiş Ortadoğu halkının dünyada bir karış toprağa vatan deme hakkının olması gerektiği temelindedir. Kurulacak olan İsrail devletinin gerici Arap halklarının ortasında bağımsız ve demokratik bir ülke olacağı yaygındır. Elbette ki siyonizme karşılardır. Siyonizmin başından beri dünya Yahudiliği içinde gerici akımı temsil ettiğine inanmaktadırlar. Siyonizmi, sosyalist akıma oranla çok daha zayıf bir hareket olarak görmektedirler. Çünkü sosyalist akımın gücüne Rosa Luxemburg, Troçki, Sverdlov gibi isimler öncülük etmektedir. Avrupa'da Nazilerin Yahudi soykırımı en ağır darbeyi, Yahudi sosyalizmine indirmiştir. Mihri Belli bu noktada bu görüşten dolayı Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasından yana olduğunu belirtmiştir. Bu devletin Filistin Arap halkının ulusal halklarıyla bağdaştırılabileceğine inanmaktadır. Spinoza'dan Einstein'a kadar insanlığa ilerici düşüncenin bunca yüce temsilcilerini vermiş olan bir halktan bunu beklemektedirler.

Siyonizme karşılar fakat İsrail'in kurulmasını Yahudi bir sosyalizmden ötürü desteklemektedirler. Ortadoğu'da kralcı, demokrasiden uzak devletler, halkın bu kralların altında zulme uğraması vb nedenlerden Filistin halkının hakkınıda koruyacak demokratik bir Yahudi devleti kurulmasından yanadırlar.¹⁴³ Gezmiş ise İsrail'i şu şekilde değerlendirmektedir; İsrail'in bir devlet olarak var olduğunu fakat bir İsrail ulusunun

¹⁴² S. Duman, **Modern Ortadoğunun Oluşumu**, İstanbul 2010, s. 401.

¹⁴³ M. Belli, **İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları**, İstanbul 2002, s. 361 vd.

olmadığını belirtmiştir. İsrail devletinin sınırları içinde, Arap halkı ve İbrani halkı yaşamaktadır. Bu iki halkın birbirleriyle kültür alışverişleri çok zayıf olduğu gibi tarihsel gelişmelerinde ortak olmadığını belirtmiştir. Gezmiş ayrıca Arap halkının demokratik haklarına sahip olamaması, komşu Arap uluslarıyla ortak dil, kültür, psikolojik birlik içinde olmasının, İbranilerin de her birinin yakın zamana kadar başka başka ulusların kültürel, ekonomik, psikolojik etkileri altında olmalarının, ulusun teşekkülünü engellemekte olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Fakat daha sonra bu görüşleri değiştirmiştir. Bu görüşlerinin değişmesinin sebebi ise; Mihri Belli İsrail’de kaldığı üç günde Hayfa’nın bütün kahvelerinde ABD müziğinin çalması, orada arkadaşlık ettiği birkaç kişiye “Siz bağımsız bir Yahudi devleti kurmak için mücadele ettiniz. Amacınız kendi ulusal kültürünüzü kurmak, geliştirmek değil miydi? Yahudi müziğinin nesi eksik onu neden çalmıyorsunuz?” dediğinde bir kısmı dediğini anlarken bir kısmında anlamamıştır. İsrail’de dolaşırken ordaki 3-4 gencin politik görüşlerini açıklayarak “Arapları yok etmeliyiz” görüşünde olduklarını ve “Hitler’de Yahudiler için aynı şeyi söylüyordu, bak sonu ne oldu?” gibi bir soru karşısında “Ama Hitler onu Yahudiler için söyledi, Araplar için değil.”¹⁴⁵ Bunlar halkın görüşleriydi. Esas karşı durmalarının nedeni bölgede İsrail’in yayılmacı bir emperyalist politika izlemesi ve ABD’nin buna destek verdiği düşüncesi idi. Arap-İsrail savaşının başlamasıyla İsrail’le, ABD’ye, savaşın gidişatında Türkiye’nin rolüne yönelik hem parlamento içinde hem öğrenci kesimlerinde hem de kamuoyunda tepkiler yükselmeye başladı.

Türk solu İsrail’i emperyalist büyük devletlere bağlı kapitalist bir devlet olarak görmekteydi. İsrail’in kapitalist gelişmesinin, başta ABD, İngiltere, Fransa olmak üzere büyük emperyalist ülkelerin ve dünya Yahudi cemaatlerinin teknik ve ekonomik yardımlarına bağlı olduğunu, kapitalist sistemin sınırları ile İsrail’deki Yahudi milletinin sınırları ile çakıştığını belirtmektedir. İsrail’deki kapitalist sistemin, Filistin’in Arap bölgelerindeki kapitalizm öncesi veya az gelişmiş kapitalist sistemle keskin bir çelişme içinde olduğunu belirtmektedir. Ortadoğu’daki Arap devletlerinin sistemleriyle çelişme halinde olduğunu ve İsrail devletinin bu çelişmeler nedeniyle, Filistin Arap milletini gittikçe artan bir baskı altına almaya, Filistin Arap milletinin kurtuluş hareketini desteklemeleri bahanesiyle sınır komşusu olan Arap devletlere karşı saldırgan bir tutum

¹⁴⁴ H. Çelenk, s. 451.

¹⁴⁵ M. Belli, **İnsanlar.....**, s. 361 vd.

takınmaya doğru itilmekte olduğunu ve bu şartlar altında, belli sınırlar içinde İsrail devletinin, ABD emperyalizmi tarafından kendisine verilen elverişli koşullar içinde petrol veren Arap devletlerine karşı koyabileceğini belirtmektedir. Levi Eşkol “US News and World Report” dergisine verdiği demeçte, ABD’nin destek verdiğini doğrulamıştır.¹⁴⁶

Emperyalist dünya bakımından İsrail’in, Arap ülkelerine göre tam tersi bir durum gösterdiğini emperyalist devletlerin İsrail’in yapay ekonomisini desteklemek için yılda ortalama olarak 250 milyon dolar bağış ve düşük faizli kredi yardımı yapmakta olduklarını, o halde İsrail emperyalistlerin sırtında bir yük olduğu görüşündedirler. Ama emperyalist ülkelerin kendi çıkarları ile İsrail’in çıkarlarının birleştiğini ve bunun için Arap halklarına karlı İsrail’in desteklenmesi gerektiğini, İsrail’in kendi çıkarlarına beççilik yapacağını bilirler.

Dönemin en önemli sol dergilerinden Aydınlık, İsrail’in ABD emperyalizminin bir kuklası olmadığını, İsrail’e ülkenin milli burjuvazisinin egemen olduğunu, emperyalistlerle İsrail’i mutlak bir iş birliğine sokan şeyin her iki tarafın aynı politikası ve ortak çıkarları olduğunu. Bu politika nedir? Bu politikası Arap dünyasını zayıf ve bölünmüş halde tutma politikası olduğudur. Bu emperyalist devletler açısından, güçlü ve birleşmiş bir Arap dünyasının eninde sonunda petrollerini millileştirip gerçek bir kalkınma yoluna girerek emperyalizmden kurtulacağını düşünmesidir. İsrail açısından güçlü ve birleşmiş bir Arap dünyasının, siyonist politikaya devam etmesine izin vermeyeceğini, Filistin Araplarının topraklarının ellerinden alınması; Araplara karşı ırk ayrımı siyasetinin uygulanması o zaman mümkün olmayacaktır. Ortadoğu’da İsrail meselesinin, İsrail-emperyalizm ortaklığından soyut olarak konmasını, bütün Arap devletlerinin İsrail’e karşı ırkçı bir politikada birleşmeleri, gerçekte Arap dünyasının kendi içindeki sınıf mücadelesini gizlemiş ve geriletmiş olduğunu belirtmiştir. Türk solu El-Fetih hareketinde bölgede güçlenmesiyle Arap devrimcilerinin Arap-İsrail savaşı ile ilgili artık şu bilinçte olduklarını belirtmiştir;

¹⁴⁶ “İsrail’in büyük devletlerle ilişkilerini küçümsemek gerekirken birlikte, biz herşeyden önce kendi güçlerimize ve dünya Yahudilerinin yardımına güveniyoruz. Amerikalılar bize daima şunu söylemektedirler: <<Paranızı savunma için israf etmeyiniz. IV. Filomuza güveniniz.>> Biz onlara cevap olarak, savunmamızı VI. Filoya dayandıramayız, çünkü herhangi bir sebepten dolayı zamanında buraya yetişemeyebilir.>>”, Burdan Türk solunun neden 6. Filoya karşı bir eylemde bulunduğu anlaşımktadır., Erdoğan Güçbilmez, “*Filistin Araplarının Milli Kurtuluş Savaşı*”, **Aydınlık Sosyalist Dergisi**, S. 3 (1969), s. 227-245.

1. İsrail’le karşı savaş, mevcut Arap devletlerinin düzenli orduları ile başarılmaz. Çünkü İsrail gerek teknik malzeme ve gerekse teknik bilgi bakımından her zaman daha üstün olacaktır.

2.İsrail, ancak Arap halklarının milli demokratik devrimini başarıya ulaştıracak bir halk savaşı yoluyla yenilebilir.

3.İsrail’e karşı düşmanlık, İsrail-emperyalizm ortaklığına karşı düşmanlıktır. İsrail’in Asya ve Afrika kökenli Yahudi proleteryası, Arap hakının müttefikidir. İsrail’in yenilmesi Yahudi ırkının kökünün kazınması değil, İsrail’in emekçi, halkı ile Arap emekçi halkının elele birlikte kuracağı bir Filistin devletinin kurulması demektir.¹⁴⁷

Türk solunun Arap-İsrail savaşının çıkma nedeni olarak ekonomik çıkarları göstermesi belki bir nebze doğrudur. Ancak buradaki esas sebep İsrail’in bölgedeki yayılmacı politikasıdır. Türk solunun Arap-İsrail savaşındaki amacı bölgede İsrail-Filistin kardeşliğinde bağımsız bir devlet kurulmasına dayanmaktadır. Fakat bu şartlar altında bölgede mümkün değildir. Arap-İsrail savaşını Türk solu emperyalist bir savaş olarak görmektedir ve Filistin’in yanında yer alan Arap halklarının hatta Filistin’de kurulan örgütlerin yanında bir fiil yer alıp eylemlerine katılarak Filistin yanlısı bir çizgi izlemektedir. Bunun en temel nedeni Filistin’in bölgede koloni durumunda olmadığıdır. Türk solu, Filistin’i İsrail topraklarında oturanlar olarak tanımlamış ve Filistinlileri, İsrail devletinin iktidarının uyruğu olarak görmektedir.¹⁴⁸ Arap-İsrail savaşını, Arap halklarının devrimci mücadelesi olarak görmektedirler. Ortadoğu’yu ise bütün dünyada devrimin güçleri ile karşı devrimin güçleri arasındaki savaşın en sertleştiği yer olarak tanımlamaktadırlar. Bu bölgedeki gelişmelerin, zaferler ve güçler dengesinin aynı zamanda Türkiye’yi’de yakından etkileyeceğini, bütün devrimcilerin ve bütün ilericilerin, Ortadoğu’daki mücadelenin seyrini dikkatle izlemeleri gerektiğini belirtmektedirler. Ortadoğu’daki savaşı bir “emperyalizme karşı savaş” olarak görmektedirler.¹⁴⁹ ABD, İsrail’i desteklediği için Türkiye’nin’de ABD, NATO gibi emperyalizmin kısılcacında olduğunu düşünerek Ortadoğu’da başlayan bir devrim

¹⁴⁷ “Aydınlık ve Türkiye”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S. 1 (1969), s. 261-279.

¹⁴⁸ “Filistin Araplarının.....”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, s. 227-245.

¹⁴⁹ “Arap Halklarının Kurtu.....”, **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 369-377.

kıvılcımın Türkiye’yi de içine alarak etkileyeceği inancındadırlar. Bunda Türk solunun “Ortadoğu Çemberi” teorisinin etkisi bulunmaktadır.

Arap-İsrail savaşında ABD’nin barış planının Suriye, Irak, Cezayir, Güney Yemen ve FKÖ’nün reddetmesiyle Ortadoğu’da ve dünya çapında sınıf mücadelesinin bütün alanlarda gelişmesine ve şiddetlenmesine yol açmıştır. Devrimci fikirlerle reformcu fikirler, zafere kadar mücadele çizgisi ile teslimiyet çizgisi; Marksizm-Leninizm, Mao Zedung düşüncesi ile modern revizyonizmi bir kere daha birbirinden ayırmışlardır. ABD emperyalizminin barış planını kabul edenlerle bu planı reddedenler arasında gelişen mücadele, dünyanın her yerinde proleter devrimci hareket için son derece uyarıcı olmuştur.

Arap-İsrail savaşında Marksizm, Leninizm ve Maocu, devrimci, emperyalist tavır nerden çıktı? Sonuçta bu devletler arasında bir savaş... Biz buna emperyalizmle mücadele diyoruz ama bunu dememizin kanıtı nedir? Bunun kanıtı şudur; Barış planının reddedilmesiyle birlikte önce Ürdün’ün başkenti Amman’da 3000 gerilla, sonra 25 bin kişilik bir halk kitlesi barış planını ve bu planı kabul edenleri protesto etti. Mısır gazetesi El Ahram, barış planını reddeden Irak hükümetine “kendine yol arayan kanlı, yapayalnız bir rejim” diye saldırdı. Cezayir barış planını kabul eden BAC topraklarından askerlerini çekti. Mısır, Ürdün ve İsrail tarafından gerek barış planının gerekse uygulamanın ilk safhası olan ateşkesin kabulünden sonrada, Filistin Kurtuluş Örgütlerinin en devrimcisi FDHKC, Lübnan sokaklarını Mao Zedung’un devrimci düşüncesini öngören afişlerle donattılar ve halkın azmini yükselttiler: “Siyasi iktidar namlunun ucundadır. ABD emperyalistlerinin barış planının tezgahlanmasından sonra Ortadoğu’da sahlar işte böyle belirdi.”¹⁵⁰

El Fetih ve FKÖ hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir: Yasef Arafat, Ebu Cihad (Halil el-Vezir), Ebu İyad (Salah Halef), Faruk Kaddumi ile 1959’da Filistin Ulusal Kurtuluş Savaşının en büyük örgütü El Fetih’i kurdu. 1960’lara geldiğinde de Filistin Ulusal Kurtuluş Savaşı, dünyada yükselen antiemperyalist mücadele dalgası içinde yeni bir aşamaya geçti. Bir yandan silahlı mücadele başladı diğer yandanda silahlı mücadele yürüten yeni Filistin örgütleri kuruldu. 1967’de Arap-İsrail savaşında Araplar bakımından

¹⁵⁰ “Filistin İhtilalini kimse durduramaz”, **Proleter Devrimci Aydınlik**, S. 10-24 (1970), s. 418 vd.

ağır bir yenilgiyle sonuçlanması, Arap dünyasında İsrail'e karşı tepkiyi arttırdı. Birbirinden ayrı ve kopuk direniş örgütlerinin kurulması, Filistin mücadelesinde dağınıklık ve kargaşa olmasına neden oldu. Buda mücadelede önemli bir zaaf oluşturdu. Bundan dolayı Arafat ve El Fetih liderliği, 1969'da bütün Filistin direniş örgütlerini FKÖ adında tek bir milli çatı altında birleştirdi. Sağlanan milli birlik, Filistin direnişinin Arap ve İslam dünyası tarafından desteklenmesinde ve Filistin davasının dünya çapında tanınmasında dönüm noktası oldu. Sağlanan bu birlik aynı zamanda Arafat tarafından, Filistin Milli Birliğini, laiklik ve antiemperyalizm temelinde sağlayarak İslamda mezheplere bölünmüş Müslüman ve Arap dünyasını da birleştirdi.¹⁵¹

Peki bunun Türkiye'deki öğrenci hareketleri üzerinde etkisi nasıl oldu. FKÖ'ye nasıl bakıyorlar? Neden FKÖ? Bunlar halk mücadelesi ve yerine getirecekleri rejimle ilgili bir düşünceleri varmı? Dolayısıyla bunlar ütöpik, romantik veya gerillacı kişiler mi? Yoksa ayakları yere sağlam basan kişilermi? O dönemde bu mücadele içinde Doğu Cephesi, Hak Cephesi var FKÖ'nün içinde fakat El-Fetihi tercih ediyorlar. Bunun sebebi ise El-Fetihi, FKÖ'nün temel örgütü sayıyorlar. Sosyalist ülkelerde bunu bu şekilde değerlendiriyorlar. Demokratik Cephenin bağnaz ve Pekinci olduğunu, Halk Cephesinin ise daha çok varlıklı aile çocuklarının kahramanca sansasyonel eylemler koydukları için FKÖ'nün marjinal bir örgütü olarak görüyorlardı. Filistin direnişi ise daha çok mülteci kamplarındaki köylü kökenli gençler oluşturuyordu. Arafat onların lideriydi. Savaş ulusal kurtuluş savaşıydı onların düşüncesinde. Arap yurtseverliğinin onları aynı cephede birleştirdiği noktasındalar. Neden FKÖ' yü seçtiler? sorusunun cevabıda buradaydı. Mihri Belli'nin anlatımına göre Arafat Türk solu içindeki mevzilenmeleri yakından izliyordu. Dev-Genç'in antiemperyalist, antisiyonist mücadelesine hayrandı ve iyimserdi. O 12 Mart günlerinde bile Türkiye'de devrimcilerin son sözlerini söylemediklerine inanıyordu. Türkiye gibi ülkelerde her türlü parlamento arayışının fiyaskoyla sonuçlanacağından emindi. FKÖ ile Türkiye Marksist hareketi fiilen güç birliği içindeydiler. Yardım söz konusu olduğunda ellerinden geleni yapmaya hazırdılar. Mihri Belli'ye göre Arafat'ın bu düşüncelerinden dolayı başka kapı çalmalarına gerek yoktu. FKÖ'yü dünyaya açılan kapı olarak görmekteydiler. Dış ilişkilerde de FKÖ'nün olanaklarından yararlanabileceklerini düşünmektedirler. Kamplarda "Niçin savaştıkları"

¹⁵¹ www.aydınlık.com.tr, 20.09.2020.

sorulduğunda içerisinde hem Allah için hem “Guevara” hemde “Hitler” adını alarak savaşanlar vardır. Hatta içlerinde Fransız ordusunda bulunmuş bir paraşütçüde vardır.¹⁵² Bunlar ütopyik, romantik, devrimci gerillacı hareketlerdir ve kişilerdir. Dolayısıyla ayakları yere sağlam basan kişiler olduklarını söylemek zordur. Marksist ve Leninist ideolojilerle bir ülkenin kurtuluş savaşını yürütmek mümkün değildir. Marksist-Leninist ideolojiler çıktığı ülkelerin dönemlerinde, çıktıkları koşullarda, ülkelerinin gelişim seviyelerine göre geçerli olabilir. Guevara, Hitler, Mao, Lenin vb fikir akımları Ortadoğunun Filistin’ini yansıtmamaktadır. Filistin sorunu bölgede bambaşka bir sorundur. I. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu’nun meydana çıkan yeni düzenin sorunudur. Bununda FKÖ vb. örgütlerle aşılamayacak kadar büyük, devletlerarası bir sorundur. Elbetteki bölgede BM’nin 1947 tarihli taksimi esas alınarak toprakların yüzde 56’sının Yahudilere, yüzde 43’nün Araplara verilmesi iki devlet kurulmasını ve tanınmasına imkân vermektedir. Filistinde, Yahudi olmayan topluluklarında medeni ve dini haklarının sonuna kadar korunacağı bir gerçektir. Bu yüzden FKÖ vb. örgütler bu haksızlık karşısında tepki göstermekte haklıdır. Bunun Marksist-Leninist ideolojilerle yapılması bölgeye uymamaktadır. Bu olsa olsa Arafat vb. liderlerin bölgeye güç çekebilmek için bu ideolojileri kullanmalarındadır. Burada, Türk öğrenci örgütleri ve birçok Türk sol kesimindeki örgütlerin bu ideolojilerle bölgeye ve bu örgütlere yaklaşması Filistindeki bu söylemlerden, Filistinde eğitim alarak Türkiye’de bir silahlı mücadele ile devrim yapamaya çalışma amacından gelmektedir. Şu gerçekte unutulmamalıdır; Eğer İsrail’e daha fazla toprak verilir ve 1949 yılından başlayarak devam ettirdiği haksız işgallerle toprak kazanması meşru bir hak sayılırsa Balfour bildirisinden bugüne kadar bütün uluslararası sözleşmeler ve uluslararası hukuk çiğnenmiş olur. İslam dünyası bu Arap-İsrail savaşıyla birlikte parçalanmış, birbirine düşürülmüş, bir kısmı ABD ve İsrail ile iş birliğine girmiş, İsrail’i yola getirmenin tek yolu güç iken ortada bulunmamaktadır. İslam ülkeleri BM, ABD ve İsrail’e (bunların herbiri diğerini desteklediği için) savaş açamazlar. İsrail’e karşı savaş dışında diplomasi yolu ile yola getirecek çare ve tedbirlerde bulunabilirler.

Bölgedeki ulusal kurtuluş hareketinin ise ABD emperyalizminin Ortadoğu’daki en güçlü ortağı siyonist olarak adlandırdığı İsrail hükümetinin saldırgan politikasının,

¹⁵² M. Belli, **İnsanlar.....**, s. 613 vd.

Arap halkları arasında giderek güçlenen bir ulusal kurtuluş hareketinin doğması şeklinde tanımlanmaktadır. Yeniden savaşa sürüklenmelerinin nedeni ise halklarını sağlam bir şekilde örgütleyip silahlandırmaktan korkmaları; zayıf hissettikleri iktidarlarının her an bir karşı darbe ile yıkılabileceği korkusu içinde olmaları yüzünden, kuvvetlerinin önemli bir kısmını cepheye sürmemeleri; sağlam bir ideolojik ölçüleri olmadığı için aralarına kolaylıkla sızan emperyalizmin ajanlarının faaliyetleri nedeniyle, küçük burjuva diktalarının 5 Haziran 1967 savaşında faşist olarak adlandırdığı İsrail hükümetinin karşısında çabucak çözümleri ve bu kolay yenilgide Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan gibi işbirlikçi Arap hükümetlerinin büyük ihanet paylarının açıkça gözükmesi, Arap milliyetçilerine yeni savaş örgütleri kurma gereği hissettiklerini ve böylece ilk fedayi örgütlerinin doğduğunu belirtmiştir.¹⁵³ Türk solu Filistin'de nasıl bir rejim kurulmasını istemektedir? Filistin'de halkların eşitliğine ve kardeşliğine dayalı devrimci bir devlet kurulmasını istiyor. Bütün bölgenin emperyalizmden ve siyonizmden arınmasını istiyor. Bu savunanlar ise Arap hakları ve Filistin Kurtuluş Örgütleri ve aynı zamanda Türk solu içindeki gençlik hareketleridir. Bu savaşta ve bölgeyle ilgili çok farklı sol ideolojiler bulunmaktadır.¹⁵⁴

Aydınlık dergisi, emperyalizmin faaliyetlerinin ağırlık merkezinin Ortadoğu'ya kaydıkça, Türkiye'nin de başta gelen alanlardan biri haline geleceği bir gerçek olduğunu vurgulamaktadır. Türk politikacılarının bu durumu göremediğini belirtmektedir. Emperyalizmin rahat hareket edebileceği ülkeler seçtiğini düşünmektedir. Bu ülkeler; İsrail, Kıbrıs ve Türkiye'dir. Türkiye Ortadoğu'yu kontrol altında tutabilecek en stratejik yeri işgal etmektedir. Türkiye NATO ve ikili anlaşmalarla ABD'nin çıkar yörüngesine sağlam bağlarla bağlanmıştır.¹⁵⁵

Türk solu Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'daki en güçlü ortağı "Siyonist İsrail Hükümetinin" saldırgan politikası, Arap halkları arasında giderek güçlenen bir ulusal kurtuluş hareketinin doğmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Halklarını sağlam bir biçimde örgütleyip silahlandırmaktan korktukları için zayıf hissettikleri iktidarlarının her an bir karşı darbe ile yıkılabileceği korkusu içinde olmaları yüzünden, kuvvetlerinin önemli kısmını cepheye sürmemelerini; sağlam bir ideolojik ölçü olmadığını

¹⁵³ "Aydınlık Dünya ve Türkiye", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S. 23 (1970), s. 407-432.

¹⁵⁴ "Arap Halklarının Kurt...", **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 369 vd.

¹⁵⁵ "AYDINLIK'ta Dünya ve Türkiye", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S. 5 (1969), s. 337 vd.

için aralarına kolaylıkla sızan emperyalizmin ajanlarının faaliyetleri nedenleriyle, küçük burjuva diktalarının 5 Haziran 1967 Savaşında İsrail Hükümeti karşısında çabucak çözümleri ve bu kolay yenilgide Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan gibi işbirlikçi Arap Hükümetlerinin ihanet ettiğini söyleyerek bunun açıkça gözükmesi, Arap milliyetçilerine yeni savaş örgütleri kurma gereğini duyurduğunu ve böylece ilk fedayi örgütleri doğmaya başladığını belirtmektedir. Onlara göre emperyalizmin ajanlarının çabaları ve hareketin yönetimini elinde tutan küçük burjuva milliyetçilerinin sınıfsal nitelikleri, küçük burjuva ideolojisinin milli demokratik devrimi tamamlayacak gerçek bir halk savaşına öncülük edebilecek güçten yoksun olması nedeniyle, Filistindeki kendi terimleriyle “fedayi” hareketinin başlangıçta sadece İsrail’i hedef alan dar çerçeveli bir hareketken sınırlarda sürdürülen komando baskınlarından dolayı öteye geçemedi. Şüphesiz başta Filistin hareketi olmak üzere bütün ezilen Arap halklarının demokratik taleplerine acil çözüm yolu bulması gereken ve dar çerçeveli bir askeri hareketten öteye geçirilmemeye çalışılsa da halkın emperyalizme karşı silahlı bir mücadele süreci içine girildiği Filistin gibi hareketli bir bölgede bir kolu İsrail Hükümetine karşı savaşılırken diğer kolu ile işbirlikçi Arap rejimleri ile uzun süre uzlaşmalı bir tavır sürdürebilmek, Arap halkının devrimci atılımını sadece İsrail’e karşı yürütülen dar çerçeveli bir askeri hareket içinde boğmanın mümkün değildir. Arap Marksist-Leninistlerinin çeşitli küçük burjuva örgütleri içindeki faaliyetleri, doğru devrimci stratejisi izleyen Marksist-Leninistlerin önce Filistin Demokratik Halk Cephesini ve peşindende cephenin esas yöneticisi durumuna gelecek olan Marksist-Leninist bir partiyi oluşturmaları ve bunların gerici Arap rejimlerine karşı kesin politik tavır takınıp, küçük burjuva milliyetçilerine karşı da doğru bir cephe politikası izlemeleri tüm dünya halklarının mücadellerinde etkili olacağı inancındadırlar.

Savaştan sonra bölgedeki yeni düzeni Eğer İsrail devleti yenilirse Araplarla, Yahudilerin birarada yaşayabilecekleri emperyalizmle bir göbek bağları olmayan bütün sınıfların temsil edildiği “Demokratik Filistin Halk Cumhuriyeti” ilkesini hedef olarak kabul eden ve aralarında El-Fetif, El-Saika, FHKC, FDHKC gibi en güçlülerinde bulunduğu on bir fedayi örgütünün aynı askeri komutanlık altında birleşmesi, oluşan söz konusu antiemperyalist milli cephenin en somut örneği olarak görmektedirler. Savaşı İsrail’in saldırıları ve ABD emperyalizmi, İsrail’den yana Arap ülkelerinin etkisiyle hareketin kontrolünün giderek Marksist-Leninistlerin ele almaya başlamasıyla bir halk

savaşı olarak görmektedirler.¹⁵⁶ Ateşkesden sonra Filistin mücadelesine katılmak üzere gönüllü yolları için FKÖ'nün yaptığı çağrıya Arap devlet başkanları mecburen olumlu cevap vermişlerdir. Ortadoğu'da savaşan halklar devrimin ancak sabır ve azimle yürütülecek uzun süreli savaş yoluyla, halk savaşıyla başarılı olunacağını kavramıştır.¹⁵⁷

Türk solu BMGK'nun almış olduğu kararların¹⁵⁸ bir barış planı değil aksine Arap halklarını teslim alma planı olduğunu amaçlarının Ortadoğu'da gelişen silahlı kurtuluş mücadelesini pasifleştirmek, bölmek ve bastırmak olduğunu belirtmektedir ve ABD'nin Arap halklarının mücadelesini zorla bastıramayınca diplomasi yoluna gittiklerini düşünmektedir. Bu barış fikrinin Ortadoğu'daki Arap Hükümetlerinin en gericiyle ve SSCB ile iş birliği yaparak, bunun iyi bir barış olduğu fikrini yaymakta, Arap halklarının mücadelesini devrimci hedeflerden saptırmak düşüncesindedirler. Bu savaş ve barış planı ile emperyalistlerin Ortadoğu'da açığa çıkan saldırgan nitelikleri örtbas ederek, 1967 savaşı ile saplantıkları bataktan kurtulmak istedikleri kanaatindedirler. ABD emperyalizmini, İsrail saldırganlığını, Sovyetlerin modern revizyonizmini bu pencereden izleyip değerlendirme taraftarıdır. ABD emperyalizmine ve İsrail'e karşı bütün gerici güçlere karşı silahlı mücadeleyi savunmaktadırlar.

Türk solu bölgede ABD ve Sovyetlerle birlikte yapılmak istenilen ateşkes ve barış planını, Ortadoğu halklarını teslim alma planının tezgahlanması olarak yorumlamıştır. Rogers-Gromiko barış planının gelişen halk savaşını durdurmayı ve Filistin halkını silahsızlandırarak sindirmeyi amaçladığını düşünmektedir. Arap halklarının mücadelesini yok etmek için tasarlanan bu planın uygulanması için "ABD emperyalistlerinin ve Sovyet revizyonistlerinin", reformist ve tutucu Arap rejimleri üzerindeki nüfuzlarını kullandıklarını belirtmiştir. Türk solu bu şekilde Arap halklarının savaş cephesini parçalamayı tasarladıkları görüşündedir. Mısır ve Ürdün Hükümetleri bu planı desteklemeyi kabul etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ve Arnavutluk başta olmak üzere Vietnam Demokratik Cumhuriyeti ve Kore, Filistin halkını desteklemişlerdir. Türk solu bu ülkelerin enternasyonalist tutumunun, barış planına ABD ile birlikte hazırlanan Sovyetlerin maskesini düşürdüğü görüşündedir. Bütün dünya halklarının ve bütün

¹⁵⁶ "Ortadoğu'da Fedayi Harekâtı ve Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S. 19 (1970), s. 92.

¹⁵⁷ "Filistin İhtilali.....", **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 417-425.

¹⁵⁸ İsrail'in 1967 savaşında hazırladığı topraklardan geri çekilmesi ve İsrail'in bütün ülkelerde varlığının ve güvenliğinin kabulü.

ülkelerin devrimcilerinin desteklediği, Filistin halkının silahlı mücadele örgütleri barış planını sahte olarak adlandırıp asla kabul etmeyeceklerini ve mücadeleye devam edeceklerini tüm dünyaya duyurmuştur. Bu tutum karşısında ABD ve Sovyetlerin yeni bir plan yaparak Arap halklarını dize getirmenin yollarını aradıklarını belirtmektedir. Türk solu Ürdün ve Mısır'ın politik nüfuzlarının devrimi durdurmaya yetmediğini kanaatindedir.¹⁵⁹

Türkiye Hükümeti cephesinde ise 1964 yılına kadar İsrail ile iyi ilişkiler sürdürmeye çalışan Türkiye, Filistin konusunda izlediği politikayı değiştirmede. Fakat Filistinli mülteciler konusu ile ilgilendi ve Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatının bütün çağrılarına cevap verdi. Filistin meselesi ile daha çok insani yönü ile ilgilendi.¹⁶⁰ 1964 yılından itibaren Kıbrıs meselesi hükümetin politikalarını değiştirmesine yol açtı. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 13 Ocak'ta İngiltere'de Kıbrıs Meselesi hakkında bir görüşme yaptıktan sonra, 16 Ocak'ta New York'a geçerek, 25 Ocak'ta BMGK'da "Milletlerarası Siyasi Durum ve Kıbrıs Meselesi" hakkındaki konuşmasında;¹⁶¹

"Türkler, Filistin mültecilerine büyük sempati duymakta ve kaderin onlara reva gördüğü trajik durumdan elem duymaktadır. Türk Delegasyonu, Filistin mültecileri meselesi ile ortaya çıkan durumun sonsuza kadar devam etmemesi gerektiği kanaatindedir. Türkiye bu problemi, Ortadoğu'da bir istikrarsızlık faktörü olarak telakki etmekte ve bu durumun devamının tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinden endişe etmektedir. Bu problemin hak ve hakkaniyet ilkelerine uygun olarak çözülmesi amacıyla BM'nin bu konu üzerine ciddi bir şekilde eğilmesi gerekir" diye belirtti.¹⁶²

Burada sadece mülteci meselesi değil aynı zamanda Ortadoğu meselesinin çözümü de vurgulandı. 26 Mart 1965'te Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık verdiği bir demeçte "Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri Arap ülkelerinin aleyhine doğru olmayacağını ve İsrail ile ilişkiler diğer ülkeler gibi normal seviyede olduğunu belirtti." Türkiye İsrail ile ilişkisini açıkça ortaya koymak istememekteydi. Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkilerini belirli bir mesafede tutması, bu konuda radikal bir değişikliğe gitmemesi Arapları memnun etmemiştir. Bu dönem Türkiye Kıbrıs meselesi ile karşı karşıya kalmıştır ve Arap ülkeleride Türkiye'nin yanında olmamıştır. 1963-1964 yıllarında

¹⁵⁹ "Filistin İhtilali.....", **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 418 vd.

¹⁶⁰ S. Duman, **Modern Or.....**, s. 401.

¹⁶¹ Dışişleri Belleteni, S.4, Ocak 1965, s. 7 vd.

¹⁶² S. Duman, **Modern Or.....**, s. 402 vd.

Rumlar ve Makarios adadaki Türkleri katlederken Araplar Makariosu desteklemeye devam etmiştir. İsrail mevzusunda Araplar sürekli Türkiye'nin desteğini ararken, Kıbrıs mevzusunda Yunanistan'ın yanında yer alarak BMGK'da 14 Arap ülkesi Türkiye'nin tezini desteklememiştir. Bu oylama Türkiye'nin hem Batı desteğini almadığının hem de Araplar tarafından yalnız bırakıldığının göstergesidir. Basında da Jhonson'ın mektuplarının açıklanması Türk- ABD ilişkilerini güvensiz hale getirmiştir. Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerde eskisi gibi devam etmiş ve 1966 yılı boyunca Türkiye Arap ülkeleri ile ilişkilerine hız verip Filistin meselesinden söz ederken İsrail'i kınamaktan kaçınmıştır.¹⁶³

Mısır'ın yarı resmî gazetesi olan El Ahram gazetesinde çıkan habere göre NATO üyesi Türkiye, Arap-İsrail uyuşmazlığında Arap dünyasının yanında yer aldığını ve Türk hükümetinin topraklarındaki NATO üslerinin Araplara karşı kullanılmasına izin verilmeyeceğini Mısır'a bildirildiğini açıklamıştır. Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Semih Günver, Mısır Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı El Zeyyad ile görüşerek hükümetin politikasını izah etti ve Türkiye'nin, Suriye sınırında askeri yığınak yapmayacağına dair söz verdi. El Ahram'a göre Büyükelçi Türk hükümetinin Mısır'ı son siyasi ve stratejik kararları almaya sevk eden sebepleri takdir ettiğini söyleyerek Türkiye, Arap ülkelerinin sadece kendi ulusal hükümlerlerini korumaya niyetli olduklarına inanmaktadır demiştir. ABD ise böyle bir durumdan haberi olmadığını belirterek, hükümet sözcüsü böyle bir meselenin hiçbir zaman söz konusu olamadığını ve ABD'nin, Türkiye'de bir üssü olmadığını, sadece Türkiye'nin ABD'ye karşı bazı kolaylıkları olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁴

1967'de ABD savaşta tarafsızlığını ilan ederken Başbakan Demirel İsrail'in saldırganlığından doğan konulara değinmekten kaçındı. İsrail'in kınanması belirsiz ifadelerle oldu. Türkiye daha çok savaşın sonucu konusunda net bir tutum takınarak İsrail'in elde ettiği kazanımlara karşı çıkarak Filistin mültecileri ve Kudüs konusunda daha fazla hassasiyet göstererek kararlı bir tutum sergiledi.¹⁶⁵ Arap-İsrail meselelerinde Dışişleri Bakanı, bu konuda Filistin'in, asırlarca Osmanlı hakimiyetinde kalmış bir toprak parçası olduğunu ve o zaman içinde bir İsrail devleti doğmadığını, İsrail devletini de biz

¹⁶³ S. Duman, **Modern Or.....**, s. 402 vd.

¹⁶⁴ "Mısır'a NATO Üsleri İçin Garanti Verdik", **Milliyet**, 01.06.1967. s. 1-7.

¹⁶⁵ S. Duman, **Modern Or.....**, s. 403. vd.

icad etmediğimizi, İsrail devleti doğarken bunun bölgede bir huzursuzluk yaratacağını BM’de ifade ettiğini belirtti. Türkiye’nin burda İsrail devletinin kurulmasından tedirgin olduğu aşıkardır. Ancak vücut bulduktan sonra tanıdıklarını söylemiştir. Türkiye’nin İsrail’le normal ilişkileri olduğunu bu ilişkilerin hiçbir zaman Arap dostlarımız aleyhinde olmadığı vurgulanmıştır. “Arap devletlerle dost olurlarken nasıl şart koşmuşlarsa, Türkiye için de böyle bir teklif ileri sürülmüyor yahut böyle bir teklif Türk Devleti tarafından kabul edilmiyordu”.¹⁶⁶

7 Mart’da Başbakan Demirel, Kahire’de çıkan El Cumhuriye gazetesinde yayınlanan bir demecinde, “Türkiye, Arap devletleri ile ilişkilerini Kıbrıs konusunda bu devletlerin desteğini kazanmak için geliştirmek amacıyla değildir” demiştir. Fakat Türkiye’nin Arap devletleriyle en yoğun ilişkilerinin Kıbrıs konusunun BM’de reddedildikten sonra yoğunlaştığı ortadadır. Başbakan demecinde, Filistin mültecilerinin davasını daima desteklediğini ve desteklemekte olduğunu ve Türkiye’nin İsrail’in kuruluşundan sorumlu bir devlet olmadığını belirtmiştir. “1948 yılında İsrail devletinin kuruluşu aleyhinde oy kullandık ve bir Yahudi devleti kurulması söz konusu olmaksızın Filistin 400 yıl Osmanlı imparatorluğunun bir parçası oldu” demiştir.¹⁶⁷

22-24 Mayıs 1967’de Ortadoğu ülkelerinde görevli büyükelçiler, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri başkanlığında bir toplantı yaptı. Toplantıda Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerimiz ve BAC-İsrail çatışması görüşüldü. Toplantıya Cezayir Büyükelçimiz İsmail Sosyal, Şam Büyükelçimiz Bedii Karabuçak, Bağdat Büyükelçimiz Ali Binkaya, Amman Büyükelçimiz Halûk Kura, Cîdde Büyükelçimiz Necdet Özmen, Kahire Büyükelçimiz Semih Günver, Kabil Büyükelçimiz Hamit Batı, Telaviv Maslahatgüzarımız Sakip Bayaz katılmışlardır. 26 Mayıs’da Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İşcen, “Ortadoğu’daki son tehlikeli gelişmeler muvacehesinde, Türkiye’nin Arap ülkeleri ile münasebetleri nasıl bir manzara arz etmektedir?” yolundaki bir soruya hükümetin, Arap ülkeleri ile ilişkilerinin sağlam bir dostluk zemini üzerinde gelişmesine atfettiği özel önemi programında belirtmiş ve bu tarihten “Arap ülkelere karşı siyasetimiz, bu esasdan mülhem olmuştur. Bu münasebetle kısa zamanda kaydedilen inkişaf,

¹⁶⁶ Dışişleri Belleteni, S.29, Şubat 1967, s. 39,40.

¹⁶⁷ Dışişleri Belleteni, S.30, Mart 1967, s. 15-16.

memnuniyeti muciptir.” Bugün, bütün Arap ülkeleri ile Türkiye arasında dostluk ve yakınlı mğinevcut olduğunu söylemiştir.

Savaştan iki gün önce Sovyetler Birliği Türkiye nezdinde girişimde bulunarak, Türkiye’yi de kendi tarafına çekmek istedi. Ankarada’ki Sovyet Büyükelçisi Çağlayangili ziyaret ettikten sonra, verdiği demeçte; Arap ülkelere karşı İsrail’in “mütecaviz hareketlerde” bulunduğunu ve Arap memleketlerininide desteklediğini belirtti. Dışışleri Bakanı da bu meselede kendi hükümetinin tutumlarını izah etti. Görüşme karşılıklı anlayış havası içinde geçti. Türkiye, Arap ülkelere yanaşmak isterken İsrail ile ilişkilerini bozmak istemedi. ¹⁶⁸ Türkiye adeta bir moderatör görevi görmüştür. İsrail’le ilişkileride önemlidir ve bölgede barış ve huzur istemektedir.

2 Haziran 1967’de Türk solu ile Türkiye arasında Arap İsrail savaşında çok önemli bir tartışma başladı. Çağlayangil, Türkiye’nin kendi topraklarında NATO üslerini Arap ülkelere karşı kullanılmayacağına ve Suriye hududunda yığınak yapmayacağına dair haberi doğruladı.¹⁶⁹ Türkiye Ortadoğu konusunda böyle bir politika izlerken farklı kesimlerden gelen tepkiler sonucunda Ortadoğu politikasını şekillendirmiştir. Bu noktada Türk solu bu konuya şu şekilde yaklaşmıştır; 4 Haziran 1967’de GP Belediye Başkanı Turhan Feyizoğlu, TİP Genel Başkanı Aybar bu konuda şunları dedi;

Feyizoğlu; “Ortadoğu Buhranı milli birlik ve bütünlüğün önemini daha iyi ortaya koymuştur. İç politikada olduğu gibi dış politikada da rehberimiz Atatürk milliyetçiliğidir. Bir milletin dış politikası sosyalist veya kapitalist iktisadi sistemle duyulan hayranlıkla yürütülemez. Milli menfaati her şeyden üstün tutan barışçı ve gerçekçi bir dış politika yürütmeye mecburuz. İttifaklar ve dostluklar, ideolojik yakınlığa ve uzaklığa değil gerçekçi ve akılcı hesaplara dayanır.” ¹⁷⁰

Türk solunda bir kesim Arap-İsrail savaşında Türkiye’yi suçlamaktadır. Faşist olarak nitelendirdiği Ürdün birliklerine Türkiye’deki ABD üslerine yardım gönderildiğini Türkiye’deki ABD üsleri ve işbirlikçi olarak nitelendirdiği Türkiye Hükümetinin, öldürülen Filistin halkı ve onlara yardım etmeye çalışan Suriye “küçük-burjuva” yönetimi üzerinde büyük bir ABD tehdidi olarak durduğunu, Türkiye’deki devrimcilerinde bunun farkında olmadığını belirtmiştir. Filistinlileri kardeşleri olarak gördüklerini ve her zaman

¹⁶⁸ Duman, S., **Modern Or.....**, s. 406. vd.

¹⁶⁹ Nilüfer Yalçın, “Suriye İsrail Sınırında”, **Milliyet**, 03.06.1967, s. 7.

¹⁷⁰ “Aydınlık Dünya ve Türkiye”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S. 24 (1970), s. 496-504.

yanlarında olduklarını belirterek “Filistinli kardeşlerimiz boğazlanırken” Türkiye’den herhangi ciddi bir sesin yükselmemesini başta proleter devrimciler olmak üzere bütün devrimci hareketin en büyük zaaflarından biri olarak görmüştür. Küçük-burjuva fraksiyonculuğundan kurtulmasını bilerek, marksist-leninist ilkeler etrafında sağlam, örgütlü çalışma içine girmelerinin ve Ortadoğu devrimci hareketinde eksik olan taraflarını ciddiyetle almanın zamanının geldiğini düşünmektedirler.¹⁷¹

Aybar ise; “Bu konuda Batı savaşına yol açabilecek olan bu buhrana mahalli bir anlaşmazlık gözüyle bakılamaz. Mesele çok yanlı ve basit olmaktan uzak bulunmakla beraber, son tahlilde Ortadoğu’daki, Amerikan İngiliz çıkarlarının korunmasıyla ilgilidir. Meselenin bu yanı ağır basmaktadır. Akabe Körfezinin kapatılması münferit bir olay değil fakat Ortadoğu’da Anglo-Amerikan Emperyalizminin nüfuz politikası açısından bir bütün olarak görmek ve öyle değerlendirmek gerekir.

Ortadoğu’da emperyalist entrikalara son vermek ve Filistin meselesinin gerçek ve adil bir çözüme kavuşmasında ilk şarttır.” Hükümete şu soruyu sormaktadır;” Ortadoğu buhranında Amerikan-İngiliz emperyalistlerinden yana mıdır? Araplardan yana mıdır?”¹⁷²

Savaş başladıktan sonra liderler bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir; Demirel, bu konuda Bakanlar Kurulunu toplayıp sorunu görüştü ve hükümet sözcüsü Seyfi Öztürk, Çağlayangil’in görüşlerini tekrarlayarak bu konuda Türkiye’nin taraflı ya tarafsızlık denilemeyeceğini, barışın tesisi için bütün güçleriyle çalıştıkları, vakur ve vatanperver bir tutum içinde olduklarını belirtti. Mısır, Ürdün, Suriye, Irak, İsrail’deki büyükelçiliklere bir telsiz emri göndererek Büyükelçilik mensuplarının ailelerini derhal yurda göndermelerini, Türk turistlerinde yurda dönmelerini sağlamalarını istedi.¹⁷³ Çağlayangil, ABD tesislerinin müsademiz dışında kullanılmayacağını belirtti.¹⁷⁴ İnönü, Ortadoğu’da Araplarla-İsrail’in sulh içinde yaşamalarını ve bu konuda ABD, Rusya ve diğer devletlerin yardım sağlayarak Araplarla-İsrail arasında bir yasama düzeni oluşturulmalıdır dedi.¹⁷⁵ İnönü bu açıklaması ile hükümete destek vermiş oldu. Aybar ise Türkiye’deki üslerin kullanılmaması için yeterli tedbirlerin alınmasını ve antiemperyalist bir dış politika yürütmeye mecbur olduğumuzu, Türkiye’nin bu tip bir savaştan hayat almış bir devlet olduğunu, savaşın dışında kalmak

¹⁷¹ “Aydınlık Dünya.....”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, s. 496-504.

¹⁷² “Liderler, Ortadoğu İçin Konuştu”, **Milliyet**, 05.06.1967, s. 7.

¹⁷³ “Kabine Dün Gece Orta-Doğu’daki Savaşı Görüştü”, **Milliyet**, 07.06.1967, s. 1.

¹⁷⁴ “Çağlayangil Amerikan Tesisleri Müsademiz Dışında Kullanılmaz”, **Milliyet**, 07.06.1967, s. 1.

¹⁷⁵ “İNÖNÜ”, **Milliyet**, 07.06.1967, s. 1.

için her türlü tedbiri almasını söylemiştir. Osman Bölükbaşı ise durumun kesin olarak bilinmediği için konuşmak için erken olduğunu söylemiştir. YTB Genel Başkanı ise Türkiye'nin bu konudaki tutumunun yerinde olduğunu, olayları izlemesi gerektiğini, Türkiye'nin vereceği kararın bütün dünyayı etkileyip tehlikeye sokacağını ve Dışişleri Bakanının Hükümet adına yaptığı açıklamaları yerinde bulduğunu belirtmiştir. Feyizoğlu bu konuda konuşmak istemediğini bildirmiştir. BP Kurucusu Tahsin Sevinç, Türkiye'nin Arap bloğuna karşı tarafsız kalmasını ve Arap devletlerini manen desteklemesini ve yanında yer almasını belirtmiştir.¹⁷⁶

Buradan şu ortaya çıkıyor ki hükümetin politikası durumu iyi analiz edip savaşın büyümesine fırsat vermeden BM aracılığı ile savaşa barış getirmesidir. Türk solunun hükümetle uyduğu nokta savaşa girmemektir. Fakat manevi olarak Arapların yanında yer alıp sorunu BM aracılığı ile değil kendisinin arabulucu olup İsrail emperyalizmine karşı çıkmasıdır. Sol partiler kesiminde savaşa girmemesi nezdinde uyarılar yapılırken, öğrenci kesimi ise Türkiye'nin bir fiil savaşa girmesini istemektedir. Fakat böyle bir savaşa Türkiye'nin girmesinin çok ağır sonuçları olacağıda açıktır.

6 Haziran'da Cumhuriyet Senatosunda Çağlayangil, "NATO anlaşmasının 3. maddesi uyarınca meydana getirilen tesislerin, Türk Hükümetinin arzusu hilafına, bir olup bittiğe getirilerek kullanılmasına imkânı yoktur" dedi. Bunun anlamı ABD'nin Türkiye'nin haberi olmadan üsleri kullanmasıydı. Böyle bir durumda Arapların Türkiye'ye olan tepkisi artacaktı. Arapların bu savaşta yenilmesi, Araplar'da aşırı milliyetçiliğin artmasına neden oldu ve terörist hareketlerinde artmasına sebep oldu. Arapların yenilmesi Türkiye'de ki üslerin kullanıldığına dair spekülâtif haberlerinde dolaşmasına neden oldu. Türkiye Şam Büyükelçiliği aracılığıyla bu haberlerin doğru olmadığını belirtti.¹⁷⁷ 8 Haziran 'da Dışişleri Bakanı, Millet Meclisinde bir gün evvel Ortadoğu olayları ile ilgili olarak parti grup sözcülerinin yaptıkları gündem dışı konuşmalarına verdiği cevapta Nihat Erimin, konuşmasında Türkiye'nin barışçı politikasını tahlil ettikten sonra, CHP'nin gerek BM içinde gerek Ortadoğu'daki faaliyetlerinde ve barışçı gayretlerinde hükümeti desteklediğini ve hükümetle beraber olduğunu söylemiştir. CHP'nin bölgenin geçirmekte olduğu bu kritik devrede "millî

¹⁷⁶ "Liderler, Savaş Dışı Kalmak İstiyor.", **Milliyet**, 07.06.1967, s. 1.

¹⁷⁷ S. Duman, **Modern Ort.....**, s. 419.

tesanüd ve millî politika kaygısıyla hareket etmesi, hiç şüphesiz hükümetimizin çalışmalarının miessiriyetini arttıracak önemli bir unsur teşkil edecektir.”

Feyizoğlu, Güvenlik Konseyinin ittifakla ateşkes kararı almış bulunmasını memnuniyetle kaydetmiştir. Dışişleri bakanı kendilerinde aynı fikirde olduğunu belirtmiş ve bu kararın Ortadoğu bölgesinde adalete ve hakkaniyetle uygun bir barışın tekrar tesisi için olumlu bir ilk adım teşkil edeceği ümidinde olduğunu söylemiştir. Gerçekten bölgemizin barışı ve sükûnu için ateşkes gelmesinin şart olduğunu belirtmiştir. Feyizoğlu, “memleketimizdeki ittifaklarımıza dayanılarak kurulmuş üs ve tesislerin müttefiklerimiz tarafından Ortadoğu bölgesinde savaşa müdahale maksadıyla kullanılmasına müsait olmadığını hükümetimizin resmî görüşü olarak müttefiklerimize” resmen bildirilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bu tesis ve üsler konusunda “hâlâ bazı tereddütlerin mevcut olmasını biz hükümet olarak anlamakta güçlük çektiklerini” belirtmiştir. Bunların ortak üs ve tesisler olduğunu ve Türkiye’nin iradesi dışında kullanılmayacağını, Türkiye’nin menfaatleri ile politikası ile bağdaşmayacak şekilde kullanılmaları asla konu dahi edilmeyeceğini belirtmiştir. Müttefiklerinde Türkiye’nin bu konudaki görüşünü bildiklerini, Feyizoğlu’nun da emin olmasını rica etmiştir. Feyizoğlu, dış politikada, ideolojik yakınlık veya ayrılığın temel unsur olmayacağını akılcı, gerçekçi ve milli menfaat hesabına dayanan soğukkanlı bir politika takibi gerektiğine de işaret etmiştir. Bu hususta Dışişleri Bakanı kendisi ile aynı fikirde olduklarını söyleyerek Ortadoğu bölgesindeki çabalarının aynı prensiplere dayandığını belirtmiştir. “Feyizoğlu’nun Ortadoğu’daki buhran muvacehesinde millî tesanüd ve bütünlüğün tam olarak korunması gerektiğine dair sözlerini şükranla” karşılamıştır.

Çetin Altan, NATO üs ve tesislerinin “Ortadoğu krizlerinde bizim inisiyatifimizi ve kontrolümüzü aşan bir ölçüde kullanılıp kullanılmayacağını emniyeti içinde değiliz” demesi üzerine Dışişleri Bakanı bunların NATO çerçevesinde kurulmuş müşterek tesisler olduğunu Türkiye’nin iradesi dışında kullanılmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. Altan, Bunların Arap devletlerine karşı kullanılmayacağı yolundaki teminatın da bazen fiili kuvvetler karşısında geçerli olmadığını belirtmiştir. Bakan bu düşüncelerin hiçbirine katılmadığını belirterek Türk hükümetinin iradesini zorlayacak hiçbir kuvvet mevcut olmadığını söylemiştir. Altan, müşterek tesislerin Türkiye’nin iradesi dışında kullanılmayacağı yolundaki teminatın Türkiyenin tam bir bağımsızlık içinde olmadığı

gibi bir intiba yarattığını söylemiştir. Bakan bu konuda gerek ilgili devletlerin gerek ABD'nin bir tereddütü olmadığını kendi içlerinde Türkiye'nin bağımsızlığından şüphe edilmesinden ve bu şüphelerin sistematik bir şekilde tekrarından nasıl bir fayda beklenilemeyeceğini söylemiştir.

Altan, bugünkü dış politikanın Ortadoğu'da bize ait olması gereken liderliği dünya diplomasisi çerçevesi içinde temsil eder görünmediğinin ifade etmiştir. Bakan ise bir liderlik iddiasında olmadıklarını, "liderliğin iddia ile kazanılan değil, fakat fiiliyat ile elde edilen bir haslet olduğunu" söylemiştir. Altan, buhranda ağırlık sahibi olmamız için bir formül getirmemiz gerektiğinden de bahsetmiştir. Bakan dış politikada formüllerin ne kadar dahiyane olursa olsun, bazen faydadan ziyade zarar getirdiğini belirtmiştir. Büyük devletlerin dünya barışını korumak hususunda gösterdikleri temenninin, bu bakımdan çok memnuniyet verici olduğunu, bu temenninin devam etmesi ve bölgemizdeki ihtilafların daha geniş buhranlara ve çatışmalara yol açmama hedefinde olduklarını, en samimî temenniyle belirtmişlerdir.¹⁷⁸

8 Haziran'da BMGK bölgede ateşkes kararı aldı.¹⁷⁹ Savaşın sonucu anlaşılınca Türk tarafında Arapların yanında olduğu belirtti ve savaş sonucunda oluşturulan mevcut durum protesto edildi.¹⁸⁰ 10 Haziran'da ateşkesin sona ermesi ile Çağlayangil; Ortadoğu'daki çarpışmalarla ilgili olarak, BMGK tarafından alınmış bulunan ateşkes kararlarına riayet edilmemesinden dolayı İsrail- Suriye kesiminde silâhlı harekâtın devam etmekte olduğu, üzüntü ile karşıladığını beyan etti. Ortadoğu'da barışın temini için Güvenlik Konseyinin söz konusu kararlarına, tarafların hepsinin tam bir riayet göstermesinin lüzumlu olduğunu belirtti. Bu nedenle Güvenlik Konseyi kararlarının bütün taraflarca gecikmeden yerine getirilmesini temenni etti.¹⁸¹ "Kuvvet kullanılarak toprak kazancı sağlanması ve pozisyon takviyesi yoluna gidilmesine karşıyız" diyerek savaş sonucu oluşan statükoyu eleştirdi.¹⁸² Türkiye'den gelen bu açıklama 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararında ortaya çıktı. İsrail'in bu işgal ettiği

¹⁷⁸ Dışişleri Belleteni, S.33, Haziran 1967, s. 39 vd.

¹⁷⁹ "Güvenlik Konseyi Rusların İsteği ile Ateşkes Kararını Dün Gece Tekrarladı.", **Milliyet**, 08.06.1967, s. 1.

¹⁸⁰ Bulut Gürpınar, "Türk Dış Politikasında Değişimin Bir Örneği: 1967 Arap-İsrail Savaşı", **Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan**, C. 229 (Ed. Ersin Embel), Ankara 2008, s. 14.

¹⁸¹ Dışişleri Belleteni, S.33, Haziran 1967, s.18 vd.

¹⁸² "Şam'a Dayanan İsrail Ateşkesi Kabul Etti", **Milliyet**, 11.06.1967, s. 1.

topraklardan çekilmesi istenirken güvenli kabul edilmiş topraklarda kalması hakkı tanındı.¹⁸³ Çağlayangil, BMGK'da Türkiye'nin bu konudaki tutumunu şöyle açıkladı;

“Türkiye'nin politikası daima komşuları ve bölge memleketleri ile siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne riayet şartına dayanan iyi münasebetleri geliştirmeye, siyasi bağımsızlığa yönelmiştir. Arap ülkeleri halklarına beslediğimiz derin dostluk ve sempatemizi tekrarlamak isterim. Arap ülkeleri Türkiye'ye çeşitli tarihi ve kültürel bağlarla bağlıdır. İsrail Hükümeti'ne büyük bir sorumluluk düşmektedir. Kudüs'te bir emrivaki yaratılmaması gerektiği kuvvete başvurulması sonucunda meydana gelen toprak kazanımlarının kabul edilmeyeceğini, Genel Kurul'un, İsrail kuvvetlerinin işgal ettiği topraklardan çekilmesi konusunda ısrar etmesi gerektiğini belirtti.¹⁸⁴

14 Haziran'da NATO Dışişleri Bakanları toplantısı sonunda yayınlanan bildiriye göre, Arap- İsrail anlaşmazlığında bir ateşkesin uygulanmaya başlanmasını memnunlukla kaydeden NATO üyeleri, bu bölgedeki kalıcı bir barış kurulması ve ortadaki sorunların, ilgili bütün tarafların meşru haklarına uygun olarak ve adil bir tutumla çözümlenmesi amacıyla sarfedilecek her türlü çabayı desteklemeye kararlı olduklarını belirtmektedirler. Bildiride, “NATO üyesi ülkeler, bütün Ortadoğu ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmak istediğindedir” denmektedir.¹⁸⁵

22 Haziran'da Dışişleri Bakanı BM Genel Kurulunda olağanüstü Ortadoğu toplantısında bölgede barışı tesis etmemenin tüm ülkelerin bir görevi olduğunu söylemiştir. Bu dönemde, her ne kadar faciaya engel olmak için çabalar ortaya konmuşsada silahlı çatışmaya engel olabilecek bütün yollar milletlerarası camia tarafından denenmediği belirtilmiştir. Türkiye, Ortadoğu'da sulhun ve sükunun muhafazasında hayati menfaati olan bir memleket olmasından dolayı olaylar karşısındaki derin endişesini ifade ederek bu olaylar karşısında gerekli çabayı sarfettiğini belirtmiştir. Olayın Güvenlik Konseyinde müzakere edildiği ve milletlerarası diplomasinin tarafları ayıran başlıca ihtilaf noktasına bir hal çaresi bulmağa gayret ettiği bir sırada başlamış olmasını kınamıştır. Güvenlik Konseyinin oybirliği ile aldığı ateşkes kararını memnuniyetle karşılayan Türkiye tedbirlerin yeterli olmadığınıda söylemiştir. “Muhasemanın neticesinde zuhur eden en âcil meseleleri halletmek ve âdil ve hakkaniyete müstenit sürekli bir barışı sağlayacak zemini hazırlamak için kısa zamanda yeni

¹⁸³ B. Gürpınar, s. 15.

¹⁸⁴ “Çağlayangil: Ortadoğu'da Barışçı Yol Denenmedi”, *Milliyet*, 23.06.1967, s. 1-7.

¹⁸⁵ Dışişleri Belleteni, S.33, Haziran 1967, s. 43.

tedbirlerin alınması elzemdir” demiştir. “BM’nin bütün üyeleri tarafsız bir tutumla hareket etmeğe çalışmalı ve Ortadoğu bölgesinde sağlam bir barışa hizmet etmek başlıca endişeleri olmalıdır” demiştir. Türkiye’nin politikası daima bütün komşuları ve bölge memleketleri ile siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne riayet şartına dayanan iyi münasebetler geliştirmeye yönelmiştir. Türk Hükümeti, kuvvete başvurulması sonucunda meydana gelen toprak iktisaplarını kabul edemeyeceğini derhal beyan etmiştir. Bu tutum, Türkiye’nin dış siyasetinin temel kaidelerine uymaktadır. Türkiye ülke genişlemesi konusundaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi veya müzakerelerde avantajlı bir durum elde edilmesi amacıyla kuvvet kullanmasına ya da çözüm yollarının hazırlanmasında hareket noktası olarak emrivakilere müsaade etmeyeceğini belirtmiştir. Türkiye bu prensibe saygı gösterilmediği takdirde, BM yasasının ve teşkilatın temelini tamamıyla tahrip edilmiş olacağına ve yeniden sadece kuvvetin hüküm süreceği bir dünyanın ortaya çıkacağına göstergesi olduğunu, sadece Ortadoğu’daki durumu değil, BM ve dünya barışının geleceğini de ilgilendiren hayati bir mesele bahis konusu olduğunu Genel Kurulun İsrail kuvvetlerinin işgal ettikleri topraklardan geri çekilmesi hususunda ısrar etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye İsrail Hükümetine büyük bir sorumluluk düştüğünü ve BM prensiplerine bağlı kalarak tekrar savaşa girişmekten ve barışın yeniden tesisini daha da güçleştirmekten başka bir tesiri olmayacağını söylemiştir. İsrail Hükümeti’nin Güvenlik Konseyinin ilgili hükümetleri, askeri hareketin vuku bulduğu mıntikalarda yaşayan ahalinin refah ve güvenliğini sağlamağa davet eden kararında titizlikle uyması gerektiğini ve bütün tarafların, ateşkes ile ilgili Güvenlik Konseyi kararlarına saygı göstermesini ve amaçlarının Ortadoğu’da barışın sağlam ve devamlı temellere “istinat etmesine imkân verecek şümullü bir hal tarzına varmak olduğu bir gerçek” olduğuydu. İlgili memleketlerin, bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmakla görevli olmadığını aksine, tedbirlerin alınması ve halihazır buhranın asıl sebeplerini teşkil eden durumların ortadan kaldırılması, durumun sıhate kavuşturulmasına ve dünyanın bu bölgesinde âdil ve devamlı bir barış gayesine ulaşılması için gecikmeden sarfedilmesi gereken amaçlara yardımcı bir havanın yaratılmasına geniş ölçüde hizmet edecektir dedi.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Dışişleri Belleteni, S.33, Haziran 1967, s. 37,57.

23 Haziran 1967’de Şam’daki Türkiye Büyükelçiliği, Suriye radyosunda yayınlanan bir bildirisinde, Türkiye’deki İncirlik üssünden havalanan Amerikan uçaklarının Ortadoğu bunalımı sırasında Araplara karşı girişilen hücumlara katıldığı yolunda çıkan söylentileri kesinlikle yalanlamıştır. Türkiye Büyükelçiliğinin bildirisinde şöyle denilmektedir: “Bu üsteki Amerikan uçaklarının Arap ülkelerine karşı saldırıya katılmaları, Türkiye’nin egemenliği ve Ortadoğu bunalımında Arap ülkelere karşı benimsediği tutum bakımından bir çelişme teşkil eder.”¹⁸⁷

4 Temmuz 1967’de BM Genel Kurulu Ortadoğu buhranına çözüm arayan karar tasarılarının hiçbirini kabul etmemiştir. Genel Kurulun kabul ettiği karar tasarıları sadece Pakistan’ın Kudüs’le ilgili tasarısı ile İsveç’in Ortadoğu mültecilerine yardım ile ilgili tasarısı olmuştur. Pakistan’ın karar tasarısı hakkında 99 lehte, 20 çekimser (ABD dahil olmak üzere) oy kullanılmıştır. İsveç’in sunduğu karar tasarısı sıfıra karşı 116 oyla kabul edilmiş, Küba ve Suriye çekimser kalmışlardır. Türkiye, bu tasarıya da imza koyan 21 ülke arasındadır. İsrail’in birliklerini derhal savaş patlak vermeden önceki mevzilerine çekmesini öngören “tarafsızlar” karar tasarısı 53 lehte, 46 aleyhte, 20 çekimser oy almıştır. Tasarı üçte iki çoğunluğu sağlayamadığından reddedilmiştir. Türkiye, tasarı lehinde oy kullanmıştır. İsrailin kayıtsız şartsız geri çekilmesini öngören Sovyet karar tasarısının üç paragrafı ayrı ayrı oya konmuştur. Paragraflar tek tek basit çoğunluğu sağlayamadığından tasarı tam metin halinde oylamaya konmamıştır. Türkiye bu oylamada çekimser kalmıştır. Lâtin Amerika tasarısı, 57 lehte, 43 aleyhte 20 çekimser oy toplamıştır. Türkiye oylamada çekimser kalmıştır.¹⁸⁸ 5 Temmuz’daki BM oturumunda Türkiye’nin de içinde olduğu 6 Müslüman ülkenin Kudüs ile ilgili kararı BM’ye sunuldu ve İsrail’in Kudüs’ü ve Ürdün’ün bir kısmını ilhakının reddedilmesini içeren karar 99 olumlu ve 19 çekimser oyla kabul edildi. Oylamaya katılmayan İsrail, Kudüs’ün tekrar bölünmeyeceğini bildirdi. İsrail bu tutumu ve BM’nin yetersizliği TBMM’de kınandı.¹⁸⁹ 6 Temmuz’da Türkiye, Birleşmiş Milletler Filistin Mültecileri Yardım Komisyonuna, onbin dolarlık bir yardım yapmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Dışişleri Belleteni, S.33, Haziran 1967, s. 21-27.

¹⁸⁸ Dışişleri Belleteni, S.34, Temmuz 1967, s. 14 vd.

¹⁸⁹ B. Gürpınar, s. 16.

¹⁹⁰ Dışişleri Belleteni, S.34, Temmuz 1967, s. 15-21.

28 Ağustos'ta Filistin Milli Kongresi, olağanüstü bir toplantı yaparak, BMGK'nin 242 sayılı kararının Rogers planında dahil olmak üzere her çeşit uygulamasına karşı çıktı. Aynı gün Amman'da sokak çarpışmaları patlak verdi. Türk sol kesimi içinde bu plana Filistin Halkların bağımsızlık savaşlarını durdurmak için bir hareket olarak bakıldı. Sadece Türk sol kesimi değil aynı zamanda Ortadoğu öğrencilerini aynı görüşteydi. Ertesi gün Kral Hüseyin Rogers barış planının Ürdün ve Mısır tarafından kabul edilmesini hedef alan eleştirileri reddetti ve komando örgütlerine karşı kuvvet kullanma tehdidini savundu. 30 Ağustos'ta Amman'da silahlı çarpışmalar baş gösterdi. Gericî Ürdün ordusu komandalara her tarafta tanklar, topçu ateşi ve ağır makinalılarla saldırdı. 31 Ağustos'ta komando örgütleri ile Ürdün devlet makamları gerginliği ortadan kaldırmak konusunda anlaşmaya vardılar. Bu savaş öncesi dönemde varılan birçok kısa süreli anlaşmadan ilki olacaktır. 1 Eylül'de Kral Hüseyin, gerginliği yeniden arttırmak amacıyla, kendisine karşı bir suikast planlandığına dair asılsız iddialar ortaya attı. Amman'da tekrar şiddetli çarpışmalar oldu. 3 Eylül'de Kral Hüseyin Ürdün'de düzeni sağlamak için hükümete tam yetki verdiğini iddia etti.¹⁹¹

5-11 Eylül'de Ankara'yı ziyaret eden Kral Hüseyin, "Türk Hükümeti ve asil Türk milleti, Arap milletinin ve onun haklarının yanında yer alan hükümet ve milletlerin başında idi. Bu tutumdan dolayı kendisine en derin minnettarlık duyguları beslemek vazifemizdir" dedi. "Türkiye'nin şu ana kadar siyasi prestij deneyimi, daha mantıklı ve kuvvetli olan siyasi avantaj şekline dönüştürmüş olmasıydı. Bu ikisi arasında önemli fark olduğu kuşku götürmez." dedi.¹⁹² ABD Cumhurbaşkanı Nixon, Beyaz Saray'da Ürdün meselesini çözümlmek için bütün danışmanlarını topladı. 15-16 Eylül'de Arap Birliği Uzlaştırma komisyonu, 13 maddelik bir anlaşma üzerinde silahlı kurtuluş örgütleri ile El Rifai başkanlığındaki Ürdün hükümetinin ittifakını sağladı. Bu anlaşma, Filistin devrimcilerine, saldırgan Siyonizme karşı mücadele serbestisi tanıyordu. Bu anlaşmaya cevap olarak Kral Hüseyin 16 Eylül'de sivil El Rifahi hükümetini feshetti. Kral Hüseyin'in en gericî unsurları halka karşı harekete geçirmesi karşısında, Filistinli devrimcilerde gerekli tedbirleri alarak savaşa hazırlandılar. FHKC'nin Filistin Mukavemet Hareketi Merkez Komitesi üyeliği, uçak kaçırma olaylarından ötürü askıya alınmıştı. Bu karar derhal kaldırıldı ve Filistin Kurtuluş Ordusu, bütün milis kuvvetleri

¹⁹¹ "Filistin İhtilali....", **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 418 vd.

¹⁹² S. Duman, **Modern Ort.....**, s. 425 vd.

ve bütün fedai örgütlerinin kuvvetleri tek bir konutanlığa bağlandı. Arafat başkomutanlığa getirildi. Bütün Filistin kuvvetlerine, saldırıya uğradıklarında ordu birliklerine karşı savaşmaları emri verildi. 17 Eylül sabahı, Ürdün ordu birlikleri Filistin halkına karşı topyekûn saldırıya geçti.¹⁹³

1968 Şubat ayına gelindiğinde Türkiye Kudüs konusundaki tavrını ortaya koydu. Dışişleri Bakanımız Çağlayangil, İsrail hükümetinin Kudüs'ün Arap kesimindeki kamulaştırma kararlarının, Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye matuf tek taraflı tedbirler cümlesinden olduğunu belirterek, bu gibi kararları Türk hükümetinin tanımadığını bildirmiştir. Bakan, Türkiye'nin bundan duyduğu endişeyi ifade ettikten sonra, bu tedbirlerin Türkiye'nin arasında bulunduğu BM kararlarına da aykırı olduğunu söylemiştir.¹⁹⁴

20 Şubat'ta Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Ortadoğu bölgesinde çıkan savaşın kısa sürede ateşkesle sonuçlanmasıyla beraber, savaşın yarattığı problemler ortada olduğunu ve Türkiye, bölgede âdil, şerefli ve devamlı bir barışın en kısa zamanda yürütülen çabaların devamında herkesden evvel bölge memleketlerinin çıkarı bulunduğu kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Ortadoğu bölgesinde Arap- İsrail ihtilâfının yanında başka problemlerinde mevcut olduğunu bu problemlerin de bölgenin barış, güvenlik ve istikrar ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çözümlenmesini dilediklerini belirtti.¹⁹⁵

21-23 Mart'ta Başbakanın basın toplantısında kuvvetin, emrivakinin ve silahın kullanıldığı bir Ortadoğu'nun aleyhinde olduklarını söyledi. Bölgede adalete dayanan devamlı bir barışın tesisini mecbur gördüklerini belirtti. 22 Kasım 1967 de Güvenlik Konseyi bütün taraflarca iyi niyetle kabul edilmesi ve tatbik edilmesi için gerekli bir karar almıştır. Özellikle 21 Mart'ta İsrail'in Ürdün'e karşı giriştiği askerî harekâtı ateşkes kararlarına ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarına aykırı ve durumu kötü bir duruma sokacağı görüşündedir. "Bu hareketi kınadığımızı esasen ifade etmiş bulunuyoruz."¹⁹⁶

1 Mayıs'ta BMGK'da, Ürdün'ün çağrısı üzerine 27 Nisan'da toplanarak, İsrail'i, 2 Mayıs'ta Kudüs'te yapmayı düşündüğü askerî resminden vazgeçmeğe oy birliği ile

¹⁹³ "Filistin İhtilali...", **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 418 vd.

¹⁹⁴ Dışişleri Belleteni, S.41, Şubat 1968, s.16 vd.

¹⁹⁵ Dışişleri Belleteni, S.41, Şubat 1968, s. 38-40.

¹⁹⁶ Dışişleri Belleteni, S.42, Mart 1968, s. 75 vd.

davet etmiştir. İşgal altındaki Doğu Kudüs'ü de içine alacağı bildirilen bu resmi geçitini, Güvenlik Konseyi kararına riayet edilmeyerek yapılması halinde, Ortadoğu buhranına barışçı yollardan bir hal çaresi bulunması amacıyla Birleşmiş Milletler aracılığı ile yapılan çalışmaların zorlaşacağı ve bölgede hüküm süren gerginliğin daha da artacağı ortadadır. Türk Hükümeti, Kudüs'ün statüsünü değiştirmeğe tek taraflı tedbirleri tanımadığını ve bu tedbirlerin, sunumları arasında bulunduğu Birleşmiş Milletler kararlarına da aykırı olduğunu açıklamıştır.¹⁹⁷

9 Aralık'da İran, Pakistan, Senegal ve Türkiye delegeleri Genel Kurulun Haziran ayındaki savaşta evlerinden ayrılan Arap mültecilerinin memleketlerine dönmeleri için gerekli tedbirlerin vakit kaybetmeden alınmasını İsrail'den isteyen bir karara, özel siyasî komisyonunun dikkatini çekmişlerdir. Bu ülkelerin sundukları bir karar tasarısında Genel Sekreterin kararın uygulanmasını denetleyerek bu konuda Genel Kurula bir rapor sunması öngörülmektedir.¹⁹⁸

5 Haziran savaşı takiben acilen olağanüstü Genel Kurul'da BM üyelerinin büyük çoğunluğu Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesi yolunda İsrail'in almakta olduğu tedbirlerden endişe duyarak, “bu tedbirleri gayri muteber addeden ve İsrail'i almış olduğu kararların uygulanmasını tehire ve yenilerini almamaya dâvet eden bir karar kabul etmişlerdir. “Güvenlik Konseyi 21 Mayıs 1968 tarihinde kabul ettiği diğer bir kararlar İsrail'in Genel Kurul kararlarına aykırı hareketlerde bulunmasından duyduğu üzüntüyü tekrarlamış ve Genel Kurul kararında yer alan prensipleri teyid etmiştir. Türkiye Genel Kurulun kararının teklifçileri arasında yer almıştır.

Ürdün'ün talebi üzerine Güvenlik Konseyi toplanarak Kudüs'teki durumu bir kere daha görüşecektir. BM meseleyi son defa görüşmesinden bu yana İsrail'in teşkilatın kabul ettiği kararlarla “kabili telif olmayan tedbirler aldığı bir vakiadır. Doğu Kudüs'te Araplara ait evlerin ve arazinin istimlâk edilmesi, birçok ailenin evlerinden çıkmaya mecbur tutularak rızaları dışında başka yerlere yerleştirilmeleri, İdarî Kanunun “isdarı bu gibi tedbirlerin müşahhas misalleridir.” Türkiye, Ortadoğu konusunu daha da güçleştireceği muhakkak olan bu ve buna “mümasil tedbirleri tasvib etmemektedir” ve hiçbir zaman etmeyecektir. Türkiye Güvenlik Konseyi konuyu detaylıca ele alınıp yeniden tetkik

¹⁹⁷ Dışişleri Belleteni, S.44, Mayıs 1968, s. 12.

¹⁹⁸ Dışişleri Belleteni, S.51, Aralık 1968, s. 20.

etmeye Güvenlik Konseyini davet etmektedir. Türk Hükümetinin bu görüşü, şimdiye kadar olduğu gibi bu defada ilgili devletlere ve özellikle Güvenlik Konseyi üyelerine izah edilecektir.¹⁹⁹

21 Ağustos tarihinde Kudüs'te, Mescid-i Aksa'da çıkan yangın dolayısıyla, Başbakan Demirel Türk milletinin, bütün dünyadaki Müslümanların duyduğu elem ve teessür hislerini paylaşmakta olduğunu ve Hükümetin olayın sebeplerinin bir an önce öğrenilmesi üzerinde önemle durmakta olduğunu belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil de Mescid'i Aksa bütün Müslümanların kalbinde çarpan mukaddes bir mahal olduğunu ona toz kondurulması her Müslümanı kendi evinin kül olmasından daha çok inciteceğini belirtmiştir. Yangının bir kaza eseri zuhur ettiğinin kesinlikle sabit olmasını temenni ettiğini ve böyle değil de “işde siyasî bir veçhe varsa, bu durum tarih ve insanlık için kara bir leke teşkil edecektir.” demiştir. 22 Ağustos'da Türkiye'nin de dahil olduğu 24 müslüman ülkenin BM'deki temsilcileri, Genel Sekreter Uthant ile Güvenlik Konseyi Başkanına gönderdikleri mektupta, yangın olayı ile ilgili olarak bir araştırmanın açılmasını istemişlerdir. 26 Ağustos'da Mescid-i Aksa yangınından sonra, Kahire'de toplanan Arap Dışişleri Bakanları Arap devlet başkanlarından başka Asya ve Afrika'daki Müslüman ülkelerin devlet başkanlarının da katılacağı bir zirve konferansı toplanmasına karar vermişlerdir. İslam Zirve Konferansı için gerekli hazırlıkları yapmak ve gerekli temaslarda bulunmakla Fas ve Suudi Arabistan görevlendirilmişlerdir. 27 Ağustos'ta 20 ülkenin, Paris'teki diplomatik misyon başkanları, Ürdün Büyükelçiliğinde toplanarak Kudüs'teki El Aksa camii yangını dolayısıyla duydukları infiali ifade eden bir karar tasarısı kabul etmişlerdir. Kararda, “yangının sorumluluğu, doğrudan doğruya İsrail işgal yetkililerine aittir” denmektedir. Toplantıya şu ülkelerin diplomatik misyon başkanlarının katıldığı bildirilmektedir; Mavritanya, Afganistan, Mali, Nijer, Somali, Fas, Cezayir, Lübnan, Suriye, BAC, Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Kuveyt, Tunus, Türkiye, Endonezya, Libya, İran ve Pakistan. 28 Ağustos'ta Ankara'daki BAC Büyükelçiliği, Kudüs'deki kutsal Mescid-i Aksa'nın yakılma olayını şiddetle protesto ettiğini ve bu olaydan derin üzüntü duyduklarını bir bildiri yayınlamış ve açıklamıştır. Mübarek Mescid-i Aksa'nın yakılmasından tek sorumlu olarak siyonistlerin gösterildiği bildiride, İsrail'lilerin olayı yabancı bir şahsın üzerine atacakları veya keza eseri meydana geldiğini

¹⁹⁹ Dışişleri Belleteni, S.57, Haziran 1969, s. 30 vd.

bildirerek dünya kamuoyunu yanıltmaya çalışacakları da ifade edilmekte ve Türk milletinin bu olayda gösterdiği tepkiye katıldıkları belirtilmektedir.²⁰⁰ 8 Eylül'de Ürdün Krallığı Ankara Büyükelçisi Omar Aadanî, Mescid-i Aksa'nın yakılması dolayısıyla Türk ulusunun yakın ilgilerinden büyük memnunluk duyduklarını bir bildiri ile Türk kamu oyuna açıklamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 25 Müslüman ülkenin isteğine uyarak, Mescid-i Aksa'nın yakılması olayını görüşmek üzere 9-15 Eylül arası toplanmıştır. Kudüs'ün Arap kesimini ilhak etmemesini öngören BM kararlarına uymamasından dolayı İsrail'i "takbih" etmiştir.

16 Eylül'de Başbakan Demirel'in Rabat toplantısı ile ilgili açıklaması şöyledir; Rabat Toplantısına memleketimizin davet edildiğini, toplantının ismi ne olursa olsun, gündemi belli olduğunu, gündemde Mescid-i Aksa'nın yakılması ve Kudüs meselesi bulunmaktadır. Mescid'i Aksa'nın yakılmasından dolayı üzüntü duyduğunu, gerek Mescid-i Aksa'nın yakılmasına, gerek Kudüs meselesine Türkiye hiçbir şekilde kayıtsız kalamayacağını belirtmiştir. Toplantıya Dışişleri Bakanı Çağlayangil katılacaktır. Türkiye'de ise bu konuda bazı tartışmalar yapılmaktadır. "Böyle bir toplantıya iştirak etmek lâikliğe aykırıdır, değildir gibi.. Bunlar daha çok, lâiklik nedir?, neyi yaparsanız lâikiğe aykırı olur? şeklindeki suallerin cevaplarının tam ve doğru olarak bilinmemesinden doğmaktaydı.²⁰¹ 9 üyeli Arap ligi İran Şahı ile Faysal, Mescidi Aksa yangını dolayısıyla İslam Konferansı düzenlemiş ve bunu müessese haline getirip, 58 İslam Devletini bir araya toplamak suretiyle Mısır'ı ekalliyette bırakabilmeyi planlamıştı. Türkiye İslam Konferansına müşahit olarak katıldı ve ilk toplantıda beyanat vererek anayasamızın laik olduğunu hatırlattı. Bu ilkeye aykırı karar alamazdı. BM'de alınmış ve Türkiye'nin de kabul ettiği kararları almamızın mümkün olmadığını onun dışındakilere mutabık olacağını belirtti.²⁰² 22-25 Eylül 25 Müslüman ülkenin iştirakiyle Rabat'ta toplanan İslâm Zirve Konferansı sözcüsü Fas Dışişleri Bakanı Ahmed Laraki konferansın yedi maddelik gündemini şu şekilde sıralamıştır: El - Aksa camii felâketi, Kudüs'te durum, İsrail kuvvetlerinin işgal altında tuttuğu bütün Arap topraklarından çekilmesi, Filistin halkının haklarının iadesi ve millî kurtuluş için bütün İslam ülkelerinden tam destek sağlanması, Zirve konferansı kararlarının uygulanması ve Dışişleri Bakanları

²⁰⁰ Dışişleri Belleteni, S.59, Ağustos 1969, s. 66-70.

²⁰¹ Dışişleri Belleteni, S.60, Eylül 1969, s. 5-20.

²⁰² İhsan Sabri Çağlayangil, **Anılarım**, İstanbul 1990, s. 69 vd.

kademesinde bundan sonra yapılacak olan toplantının tarih ve yerinin tespiti, İslâm ülkeleri arasında işbirliği, bütün meselelerde ortak bir tutum tesbiti. Konferansın sonunda bir bildiri ve karar metinleri yayınlanmıştır. Burada iki önemli karar alındı. İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Müslüman ülkelerin Dışişleri Bakanlarının her yıl toplanmasını sağlamak üzere daimi sekreterlik kurmaktır. İsrail'le diplomatik ilişkilerin kesilmesi kabul edilmedi ve Arap devletleri arasındaki bölünme bir kez daha ortaya çıktı. Türkiye, İran'la birlikte İsrail ile ilişkilerini kesmeyi reddetti. Türkiye'nin konferansa katılması içte muhalefet eleştirilerine neden oldu. İsrail konusuna karşı çıkması, Arap devletlerinin CENTO'ya üye devletleri Batı'nın sözcülüğünü yapmakla suçlanmasına neden oldu.

15 Eylül'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kudüs'ün Arap kesimini ilhak etmemesini öngören BM kararlarına uymamasından ötürü 4 çekimsere karşı 11 oyla İsrail'i "takbih" etmiştir. Pakistan tarafından hazırlanarak Konseye sunulan karar tasarısının oylamasında, ABD, Finlandiya, Paraguay ve Kolombiya çekimser kalmışlardır. İsrail'i "takbih" eden kararın lehinde oy kullanan ülkeler ise şunlardır; Cezayir, İngiltere, Milliyetçi Çin, Fransa, Macaristan, Nepal, Pakistan, Senegal, Sovyetler Birliği, İspanya ve Zambia'dır.²⁰³

²⁰³ Dışişleri Belleti, S.60, Eylül 1969, s. 23-38, "25 Eylül Rabat İslam Zirve Konferansı Beyannamesi: Afganistan Krallığı, Cezayir Demokratik ve Halk Cumhuriyeti, Çad Cumhuriyeti, Gine Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu, Haşimî Ürdün Krallığı, Fas Krallığı, Suudî Arabistan Krallığı, Kuveyt Devleti, Lübnan Cumhuriyeti, Arap Libya Cumhuriyeti, Malezya, Mali Cumhuriyeti, Moritanya İslam Cumhuriyeti, Pakistan Cumhuriyeti, Senegal Cumhuriyeti, Somali Cumhuriyeti, Güney Yemen Halk Cumhuriyeti, Demokratik Sudan Cumhuriyeti, Tunus Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap Yemen Cumhuriyeti Devlet veya Hükümet Başkanları ile Temsilcileri ve Hindistan İslam Cemaati Temsilcisi 22 - 25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta toplanmışlardır. Filistin Kurtuluş Teşkilâtı Temsilcileri de Müşahit sıfatıyla bu toplantıya katılmışlardır. İnanç birliğinin milletler arasındaki yakınlaşma ve anlayışı arttırmak hususunda kuvvetli bir âmil olduğuna inanarak, insanlık tarafından kaydedilen gelişmelerin başlıca âmillerinden birini teşkil eden İslamiyetin manevî, ahlâkî, sosyal ve ekonomik değerlerini muhafazaya kararlı olarak, insanlar arasında gerçek hak eşitliğini sağlayan İslam kaidelerine olan sarsılmaz imanlarını ilân ederek bütün milletler arasında verimli işbirliğinin sağlam dayanağını teşkil eden Birleşmiş Milletler Yasası prensip ve gayelerini kabul ettiklerini teyit ederek, milletler arasında mevcut kardeşlik bağlarını ve manevî rabıtayı kuvvetlendirmeye ve adalet, mûsamaha ve tefrik yapmama prensipleri üzerine bina edilmiş olan hüviyetlerini ve müşterek miraslarını korumağa kararlı olarak, her yerde refahı geliştirmeye ve hürriyeti teşviş etmeye azimli olarak, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için gayretlerini birleştirmeye kararlı olarak, bu gayelerle aşağıdaki hususları beyan ederler: Hükümetler, ekonomik, ilmî, kültürel ve manevî alanlarda İslamiyetin kaidelerinden mülhem olarak aralarında sıkı işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma sağlama maksadiyle temaslarda bulunacaklardır. Hükümetler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Yasasının prensip ve hedeflerine uygun olarak aralarında çıkabilecek ihtilâfları milletlerarası barış ve güvenliğin takviyesine katkıda bulunacak şekilde barışçı yollarla halletmeyi taahhüt ederler. Kutsal Aksa Camisinde çıkarılan yangını ve Orta Doğu'daki durumu inceleyen Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler şu hususları beyan ederler: 21 Ağustos 1969'da

4-5 Şubat 1970'de parlamentolararası Ortadoğu Konferansında Türk parlamenterlerden Erzurum Milletvekili zorla toprak kazanmaya karşı olduklarını, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından geri çekilmesini ve 22 Kasım 1967 tarihli BM'nin kararlarına uyulması gerektiğini belirtmiştir. Bölgede istikrar ve güvenin ancak İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesine ve "Güvenlik Konseyi kararının bütün bağlayıcı hükümleri ile bir kül olarak kabul ve tastiki yolu ile müm kün olabileceği düşüncesindeyiz." dedi. Barış ve güvenliği tesis etmek için Kudüs'te 1967'den önceki statüye dönülmesi gerektiğini belirtti. Kudüs'ün sadece Arapların değil bütün İslam aleminin ve Hristiyanların kutsal saydığı bir yer olduğunu belirtmiştir. Filistin sadece bir mülteci meselesi olarak görmeyip, Filistin halkının meşru hakkı olup bunun BM'nin 1948'da alınan kararlar üzerinden halledilmesi gerekmektedir. Barışın temini ile bölgede silahlanma yarışında biteceği düşüncesindedirler. Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesine izin verilmeyeceğini ve mültecilerin çıkarıldıkları bölgelere geri gitmeleri için tedbir alınması gerektiğini, can ve mal kaybından başka savaşın sonuçlarından dolayı doğan ekonomik ve sosyal hayattaki kayıplardan ötürü Süveyş Kanalının tekrar açılması noktasında tedbirlerin alınması gerektiğine inandıklarını

vuku bulan ve Kutsal Aksa Camisinde geniş hasara sebep olan acı olay bütün dünyadaki 600 milyondan fazla Müslümanı en derin üzüntüye gark etmiştir. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için kutsal olan Kudüs şehrinde İsrail'in askerî işgali altında insanlığın en mukaddes mabedlerinden biri olan El Aksa Camisine karşı girişilen bu saygısızlık ve tahrip ve tecavüz hareketleri Orta Doğu'da gerginliği arttırmış ve bütün dünya milletlerinde infial yaratmıştır. Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, Kudüs'te İslamiyetin kutsal mahallerinin maruz bulunduğu tehlikelerin bu şehrin İsrail kuvvetleri tarafından işgalinin neticesi olduğunu beyan ederler. Mukaddes yerlerin kudsiyetinin ve bu mahallere giriş ve çıkış serbestisinin muhafazası, Mukaddes Şehrin 1300 senelik tarihe istinat eden Haziran 1967'den önceki statüsünün ihyasını gerekli kılmaktadır. Binnetice, Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, Hükümetlerinin ve milletlerinin Filistin meselesi hakkında Kudüs'e eski statüsünü tanımayan her türlü hal çaresini reddetmek hususunda azimli olduklarını ifade ederler. Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, Müslümanların Kudüs şehrine olan derin bağlılıklarının ve Hükümetlerinin bu şehrin kurtarılması için gayret sarfı yolundaki azimlerinin gözönüne alınmasını ve bütün Hükümetlerden, özellikle Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetlerinden talep ederler. Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilcilerinin Milletleri ve Hükümetleri, Arap topraklarının Haziran 1967'den beri İsrail tarafından işgalinin devam etmesinden ve Kudüs şehrini ilhak yolunda aldığı tedbirleri iptal etmesi hususunda Güvenlik Konseyinin ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kendisine yaptığı çağrılara uymayı İsrail'in hiç kaale almamasından derin endişe duymaktadırlar. Bu ciddî durumu gözönüne alan Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, askerî işgal yolu ile toprak kazancı sağlanmasının şayanı kabul olmadığı prensibine uygun olarak Haziran 1967 savaşı neticesinde işgal ettikleri bütün topraklardan İsrail kuvvetlerinin derhal tahliye etmelerini temin amacıyla sarfettikleri şahsî ve kolektif gayretleri arttırmaları hususunda Milletler Camiasının bütün üyelerine ve bilhassa milletlerarası barışı idame bakımından özel sorumluluk taşıyan büyük devletlere acil çağrıda bulunmaktadırlar. Filistin trajedisi karşısında teessür duymakta olan Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, çiğnenmiş haklarının ihyası ve millî kurtuluş mücadelesinde Filistin halkını tamamiyle desteklemektedirler. Devlet ve Hükümet Başkanları ve Temsilciler, barışa, fakat şerefli ve âdil bir barışa bağlılıklarını teyit ederler.", Dışişleri Belleteni, S.60, Eylül 1969, s. 43 vd.

belirtmiştir. Senatör Tekin Arıburun ise 26 Şubat'ta senatoda yaptığı konuşmada Filistin Komandolarının kayıt ve hudut tanımadan yapacakları bütün hareketlerin meşru sayılmayacağı Arap ülkelerine rağmen kabul edilmiştir.²⁰⁴ 26-29 Aralık 23 devletin katıldığı İslâm ülkeleri Konferansında (Irak ile Suriye konferansa katılmamışlardır) İslam ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısı sonunda yayınlanan bildiride, İsrail kuvvetlerinin, işgal altında bulundurdıkları topraklardan derhal çekilmeleri ve BM örgütünde bu konuda alınmış olan kararların uygulanması istemektedirler.²⁰⁵

Türkiye 1967 Arap-İsrail savaşından sonra izlediği Ortadoğu politika hatları; Kuvvet yoluyla toprak kazanılmayacağı, bu yolla prestij, siyasi avantaj, menfaat sağlanamayacağı, İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiği üzerine olmuştur. Kudüs konusunda ise BM'nin aldığı kararlara uyulması gerektiğini, toprak iktisabının tek taraflı çözülemeyeceğini ve bu kriz sırasında Türkiye'nin ABD ve NATO ekseninde değil kendi çıkarları doğrultusunda bir dış politika çizgisi izlediğini belirtmiştir. Türkiye, ABD ve İsrail tarafından Araplara karşı olabilecek bir saldırıya karşı olduğunda belirtmiştir. Türkiye BM'nin 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararında desteklemektedir. ²⁰⁶ Türkiye'nin izlediği tüm bu politikalar çerçevesinde Türk solu Türkiye ile zıt düşen bir politika izleyerek bizzat Arap-İsrail savaşında Araplar nezdinde saf tutarak Filistin örgütleri içinde savaşmıştır. Parti temeli dışında Türk sol öğrenci kesimi Arap-İsrail Savaşında barışçıl bir politikadan uzaktır. Türk sol öğrenci kesimi aslında bu savaşı Türkiye'de devrim yapabilmek için bir nimet olarak görmüştür. Bu savaştan doğan bölgedeki örgütleri desteklemektedir. Desteklemesinin ardındaki sebepse hem bölgedeki sosyalizm düşüncesi hemde burada gerilla eğitimi almalarıdır.

Filistin 2. Dünya Kongresinde GUPS'un çağrısı ile Filistin'de ki silahlı mücadeleyi desteklemesi amacıyla 2-6 Eylül 1970'te toplanılır ve Asya, Afrika, Latin Amerika, Avrupa'dan yüze yakın devrimci örgütün, iki yüze yakın halk kurtuluş cephesinin temsilcileri ile PDA temsilcisi de katılır.²⁰⁷ Ürdün Hükümeti kongrenin yapılmaması için her türlü engellemede bulunur. Fakat engelleyemez. Kongrenin

²⁰⁴ Dışişleri Belleteni, S.65, Şubat 1970, s. 67 vd.

²⁰⁵ Dışişleri Belleteni, S.75, Aralık 1970, s. 25 vd.

²⁰⁶ S. Duman, **Modern Ort.....**, s. 426 vd.

²⁰⁷ T. Feyizoglu, s. 37- 45.

amaçlarından birinin “Emperyalist ve Siyonist propogandanın yaymaya çalıştığı ‘Filistin devrimi destekten yoksundur’ yutturmacasını kamuoyunda yırtmaktır” şeklinde belirtilmiştir. Bütün dünya devrimcileri Filistin ve Arap haklarının silahlı mücadelelerini destekleyeceklerini açıklamışlardır. Filistin Komitelerine destek için pratik kararlar alınmıştır. Filistin Direnme Örgütleri Merkez Komitesi Başkanı Arafat da Kongreye katılmış ve konuşmasında Arap halklarının sonuna kadar dayanacağını belirtmiştir. Kongrenin diğer bir amacı ise, ABD emperyalizminin, İsrail saldırganlarının ve gerici Arap Hükümetlerinin, tam bir ittifak üçlüsü olarak, Filistin ve Ortadoğu’da tezgahladıkları oyunların açığa çıkması olarak görmektedir. Rogers planını bir ihanet belgesi olarak nitelendirilmiş ve bu planın artık bugün devrimcilerle karşı devrimcileri birbirinden ayırt edebilecek bir ölçü olduğu vurgulanmıştır. Bu planın hem Ortadoğu’daki devrimci savaşı hem de ilerde olabilecek dünyadaki tüm devrimci savaşları tasfiye ettiği görüşündedirler. ABD ve Sovyet planının aynı paralelde olduğu sonucuna varmışlardır. İran delagasyonu ise Rogers ve Gromiko planının, Ortadoğu’daki statükonun devamını güden bir plandır ve kendi aralarındaki çelişkileri bir tarafa iterek, bu konuda tam bir görüş birliği içinde, Filistin ve Arap halklarının, meşru haklarını ayaklar altında çiğneyerek, Siyonist işgaline hukuken imkân veren bir belge olduğunu belirtmiştir. Kongrede şu gerçeğinde farkına varmışlardır; Filistin’de savaşın şartları, gün geçtikçe devrimi ve devrimcileri daha kararlı bir hale getirdiğini, gün geçtikçe özellikle tabanda örgütler arası güç birliğinin ideolojik birlik yönünde geliştiğini, Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesinin geniş halk yığınları arasında ve kurtuluş örgütlerinin hızla yayıldığı belirtilmiştir. Rogers planından sonra, Filistin ve Arap halklarının devrimci savaşlarının yeni bir aşamaya ulaştığını, tüm Filistin ve Arap halklarının artık kimin dost kimin düşman olduğunu farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Filistinli devrimciler tek kurtuluş yolunun silahlı mücadelede olduğu görüşündelerdir.²⁰⁸

²⁰⁸ “*Filistin İhtilali.....*”, **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 424 vd.

BÖLÜM 3. TÜRK SOLUNUN ORTADOĞU POLİTİKALARINA BAKIŞI (1960-1971)

3.1. Antiemperyalist Söylemin Ortaya Çıkışı ve ABD Karşıtlığı

Antiemperyalist söylemin yayın hayatına ve sloganlara temel olarak yansımaları 1961 Anayasası ile temel hak ve özgürlüklere getirilen serbestlikle olmuştur. 9 Temmuz 1961'de halk oylaması ile %60,4 oy ile kabul edilen anayasa, 38 kişilik MBK tarafından oluşturulup Temsilciler Meclisine yaptırılıp son hali verilmiştir. Bu anayasanın yapılmasının temelinde askeri cunta ile millet iradesini özdeşleştirilip, anayasa ve hukuk dışı davranışıyla meşruluğu kaybetmiş iktidara karşı direnme hakkını kullanarak, 27 Mayıs 1960 devrimini yapan Türk milletinin hazırladığı bir anayasa olduğu iddia edilmektedir. Böylece bu askeri darbeye ve onun yaptığı anayasaya meşruluk kazandırılmıştır²⁰⁹

BK'nin uygulamalarına, 1961 Anayasası'nın getirdiği ilkelere, oluşturulan yeni kurumlar ve değişmelere baktığımızda, 27 Mayıs hareketinin ideolojik temelini CHP tarafından hazırlanmış olduğu görülmektedir. Darbeyi gerçekleştiren MBK'ne destek olabilecek taraflar aynı kaygıyı taşıyan CHP, üniversiteler, basın ve aydın kesim olunca, 27 Mayıs yönetimi ile CHP iş birliği, aynı amaçlara sahip ve bunu bir an önce gerçekleştirme hevesini taşıyan iki cephenin kaçınılmaz iş birliği olarak değerlendirilebilir. 27 Mayıs hareketi ile çoğulcu bir demokrasi anlayışının egemen olmaya başlaması, CHP'nin solundaki partilere de bir canlanma getirmiştir.²¹⁰

1961 Anayasasında temel hak ve özgürlükler ikinci kısımda düzenlenmiştir. Bu 1961 Anayasasının önemli bir yeniliğidir. 1961 Anayasasının, 1924 Teşkilât-ı Esasîye Kanunu göre, temel hak ve özgürlüklere daha geniş bir yer verdiği hemen gözlemlenmektedir. Keza bu Anayasa temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmasını oldukça güvenceli bir sisteme bağlamıştır.

1961 Anayasasında düşünce ve fikir özgürlüklerinin güvence altına alınması, yıllarca ağza alınamayacak sol düşüncelerin açıklanması olanağını yaratmıştı. Ancak en masum sosyal demokrat düşüncelerin ortaya konulması bile belirli çevrelerin komünistlik

²⁰⁹ Emine Öztürk, "1960-1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri", Ankara 2016.

²¹⁰ Sezer Ayan, "Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S. 8/2 (2007), s. 1-24.

suçlamalarında bulunmasına yol açmıştır.²¹¹ Kıvılcımlı sosyalizmin 27 Mayıs'tan önce yasak olduğunu, darbeden sonra yasallaştığını belirtmektedir.²¹²

1961 Anayasasının getirdiği düşünce ve fikir özgürlükleri çerçevesinde Yön, Ant, Türk Solu, Cumhuriyet, Milliyet, Dünya, Akşam, Tercüman gibi yayınlarla da fikirlerini duyurmaya başladılar. Özellikle Yön ve Ant vb. gibi kendi fikirleri çerçevesinde çıkardıkları sol yayınlarda, hem sol görüşlü öğrenciler yazılarını yazmakta hem de Atilla İlhan, Doğan Avcıoğlu, Behice Boran gibi gazeteci, fikir adamları hem devletin mevcut politikalarını eleştirmekte hem de özellikle dış politika konusunda teoriler üretmek hükümetin izlemesi gereken politikaları önermekteydiler. Bunu yaparken de öğrenciler sağ ve sol kesim kendi yayınları aracılığı ile bununla bir kamuoyu da oluşturmakta, devlette bu düşünce ve görüşlere kayıtsız kalamamaktaydı. Bu Anayasa ile ilk kez sendika, toplu sözleşme, grev haklarını yasal güvence altında işçilere vermiştir. Bu dönemin öznel ve nesnel koşulları çerçevesinde Marksist klasikler Türkçe'ye çevrilmiştir. Böylece sosyalist teorinin geniş kitlelere ulaşması sağlanmıştır. 1960'ların ikinci yarısından itibaren giderek derinleşen çatışmalarla sağ-sol ayrımının ilk sürtüşmelerini de ortaya çıkarmıştır.²¹³

1961 Anayasasına yöneltilen eleştiriler ise 1965'te AP'nin döneminde yoğunlaşan ve 1961 Anayasasına dayandırılan şiddet içerikli toplumsal olayların artan bir biçimde gündemde olmasıydı. AP'nin seçimi kazanması ile sol aydınların bir kısmı parlamento seçimlerinden ümidini kesti ve sosyalizmi getirmek için askeri darbeden medet ummaya başladılar. Devrim ya da ihtilal yolu ile kestirmeden iktidar olma hevesi taşıyan siyasi fikir hareketleri olan Yön-Devrim grubu ve MDD'cileri işçi sınıfının da desteğini alarak meclise girmeyi başaran TİP'le devletçi-seçkince cephede bir kesim solcu olmaya başladı. 27 Mayıs'tan sonra çoğulcu demokrasi anlayışının egemen olmaya başlaması ile canlanan sol düşünce alanında "yeni bir düzen" arayışı şeklinde beliren ideoloji başlangıçta yetersiz eğitim sistemine tepki olarak başlayıp siyasi niteliğe büründü. AP Hükümeti bu dönemde DP'nin 27 Mayıs örneğinin etkisi ile öğrenci eylemlerinde baskıcı olmak yerine dinci, gelenekçi, liberal ve gerici grupların tepkilerini destekledi. Hükümetin öğrenci eylemlerine karşı karşıt grupların oluşmasına izin vererek ülkücüler adı altında ortaya

²¹¹ A. Kabacalı, s. 159.

²¹² H. Kıvılcımlı, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul 2007.

²¹³ A. Kabacalı, s.160; A. Akyar, s.40.

çıkan gruptan yana da tavır alması ile şiddet eylemleri büyük boyutlara ulaştı ve AP şiddet eylemlerini Anayasaya karşı oluşturduğu muhalif tutuma dayanak noktası olarak kullanmaya başladı.²¹⁴

1960 – 1971 yıllarında yükselen sol hareketin içinde antiemperyalizm söylemi kendine yer bulmuş ve sol ile bütünleşmişti. II. Dünya Savaşından sonra Latin Amerika, Afrika, Asya gibi ülkelerde ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri bu antiemperyalist söylemin vücut bulmuş hali oldu. Türk solu içerisinde bu hareketler değerlendirildi ve emperyalizmi ABD olarak görüp, ABD'nin kendi hegemonyası altında kukla devletler kurmak istediği belirtildi. Bu konuda Avcıoğlu, Üçüncü Dünya halklarının geri ve satılık yöneticilerinin elinden kurtulup, ilerleme yoluna girdiklerinde karşılarında Amerika'yı bulduklarını belirtmiş ve BM'de sömürgeciliğin yeniden düzenlenmesini savunan Amerika'nın bir sömürgecilik savaşına hazırlandığını vurgulamıştır. Fakat bu savaşın kaybedileceğini söylemiştir.²¹⁵

Buradan da anlaşılıyor ki, Türk solu antiemperyalizm söylemini kendi içinde vakıf olmuş ve ABD'yi bir sömürge savaşında görmektedir. Antiemperyalist mücadelenin Üçüncü dünya ülkelerinde başladığını belirtmektedir. Bu ülkeler artık her türlü sömürge ve hegemonyayı reddederek böyle bir mücadeleye girişmişlerdir. Bunu yaparken de Lenin'in Emperyalizm teorisinden faydalanmışlardır.²¹⁶ Türk solu sadece ABD karşıtı olarak değil Kıbrıs sorununu da içine alarak ABD ve NATO karşıtı eylemler, söylemlerle antiemperyalist fikrini yaptığı yayınlar vasıtasıyla ortaya koymuş ve bu dönem bu yayınlarında etkisiyle üniversite öğrencilerinin katıldığı ABD ve NATO karşıtı gösteriler

²¹⁴ S. Ayan, s. 3-4.

²¹⁵ Doğan Avcıoğlu, "Milli Kurtuluş Savaşları ve Amerika", **Yön**, S. 142 (1965), s. 3.

²¹⁶ Bkz. "Emperyalizm; tekellerin ve mali sermaye egemenliğinin belirginleştiği, sermaye ihracının olağanüstü bir önem kazandığı, dünyanın uluslararası teröristlerce paylaşılmasının başladığı ve yeryüzü topraklarının en büyük kapitalist ülkeler arasında paylaşılmasının tamamlandığı bir gelişim aşamasındaki kapitalizmdir. 1) Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme aşamasına ulaşmıştır ki, ekonomik hayatta belirleyici bir rol oynayan tekelleri yaratmıştır. 2) Banka sermayesi sanayi sermayesiyle iç içe geçmiştir ve bu 'mali sermaye' temeli üzerinde bir mali oligarşi ortaya çıkmıştır. 3) Meta ihracından ayrı olarak, sermaye ihracı olağanüstü bir önem kazanmıştır. 4) Dünyayı aralarında paylaşan uluslararası tekeli kapitalist birlikler kurulmuştur. 5) En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak paylaşımı tamamlanmıştır.', 'Egemen devlet, kendi egemen sınıfını zenginleştirmek ve alt sınıflarına rüşvet kabilinden sus payı vermek için, eyaletleri, sömürgeleri ve bağımlı ülkeleri sömürmektedir. İşçi önderleriyle işçi aristokrasisini satın almayı mümkün kılacak ve proletaryanın üst katmanını alt katmanından sistemli biçimde ayırmaya yarayacak olan böylesi bir rüşvet, hangi biçimde olursa olsun, ekonomik açıdan yüksek tekel kârları gerektirecektir.", Vladimir İlyiç Lenin, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, İstanbul 2009.

yapmıştır. Aybar, ABD emperyalizmini binbir kollu bir ahtapot olarak belirtmektedir. Dünyayı sardığını, gelişmiş kapitalist ülkelerde bile bir kolu olduğunu, bu vantozlu kollardan birinde Türkiye’de olduğunu belirtmektedir. Uyanan halklar, mazlum milletlerin bu ahtapotun kollarından kurtulmak için savaştıklarını belirtmektedir. Sömürü düzenini temsil eden ve ayakta tutan ABD yenilmedikçe, fakara milletler için rahat ve huzur gelmeyecektir. Türk solu NATO’nun ortak bir savunma paktı olmadığını, ABD emperyalizminin çıkarlarına hizmet eden saldırgan bir ittifak olduğunu, Milli kurtuluş savaşıyla kurulmuş bir devlet olarak böyle bir ittifakta bizim yerimizin olmayacağını vurgulamaktadır.²¹⁷

Tüm bu olgular temelinde Türk solu 1960 – 1971 yılları arasında kendini tanımlarken temel dayanak noktası olarak “Kemalizm ve Milliyetçiliği” esas almıştır.²¹⁸ Bu iki terimi esas almasındaki amaç Atatürk’ün Kurtuluş Savaşını bir antiemperyalist mücadele sonucunda kazandığı ve sosyalizmin kökü dışarıda suçlamalarını engelleyip kendisini yerli ve milli bir hareket olarak göstermektir.²¹⁹ Kemalizm ve Milliyetçilik söylemlerini en açık bir biçimde Gezmişin Mahkeme savunmasında görmekteyiz.²²⁰

Sonuç olarak ABD bu hiyerarşik küresel yapının en tepesinde bulunmakta ve dünyanın baş emperyalist gücü olarak yer almaktadır. IMF ve Dünya Bankası, geri kapitalist ülkelerin ekonomilerini bir avuç zengin kapitalist ülkenin çıkarlarına göre biçimlendirmek, bağımsız gelişmelerin önüne geçmek, siyasal bağımsızlıklarını elde etmiş olan eski sömürge ve yarı sömürge ülkelerin emperyalist ticaret ve yatırım ağının dışına çıkmalarını engellemek, onları siyasal olarak çöktürmek için kullanılan temel araç işlevini görmektedir. Emperyalist ülkelerin ve denetimlerindeki kurumların dayatmasıyla, bağımlı ülkelerin ekonomilerinde meydana getirilen yıkımlar, girilen borç

²¹⁷ M1. A. Aybar, “Genel Başkan Aybar’ın Genel Yönetim Kurulunda Yaptığı Konuşma”, **TİP Haberleri**, S. 1 (1967), s. 3 vd.

²¹⁸ Gökhan Atılğan, “Türkiye Sosyalist Hareketinde Antiemperyalizm ve Bağımsızlık (1920-1970)”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol 8** (Ed. Murat Gültekingil), İstanbul 2007, s. 680-681.

²¹⁹ G. Atılğan, **Yön Devrim Hareketi: Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, İstanbul 2008, s. 61-62.

²²⁰ Deniz Gezmiş Mahkeme Savunması; “Türkiye, emperyalizme karşı ilk Kurtuluş Savaşı veren ve onu dize getiren ülkedir. Bütün ezilen uluslara ışık tutan ve Kurtuluş Bayrağını dalgalandıran Türkiye halkı, bundan 50 yıl önce görevini yapmıştır. Ne yazık ki, o zaman yurdumuzu terk etmek ve yenilgiyi kabullenmek zorunda kalan emperyalist ülkeler, sonradan bir avuç satılmışın menfaati uğruna tekrar yurdumuza girdiler. Kurtuluş Savaşında gerçekleştiremedikleri emellerini bugün gerçekleştiriyorlar. Ulusumuz, Amerikan emperyalizminin sömürüsü altında ezilmektedir. Kurtuluş Savaşımızda şehit düşen yüzbinlerin onurları ve cesetleri üzerinde yabancı pençesi cirit atmaktadır”, H. Çelenk, s. 394.

batağı, geleneksel tarım ülkelerinin bile kendi halklarını besleyebilecek durumdan uzaklaşması, halkların açlığın pençesine terkedilmesi artık olağan bir duruma dönüşmüştür.

Peki bu durumdan kurtulmak için Türk sol kesimine göre çözüm nedir? Çözüm Kapitalist mantığı kırıp sosyalizmi getirmektir. Kapitalist sistemin hiyerarşisinde en tepede yer alan emperyalist ülkeler de altta yer alan bağımlı kapitalist ülkelerde de sistemin temel çelişmelerinin çözümü sosyalist devrimi, sosyalist sistemin kurulmasını gerekli kılmaktır. Çünkü emperyalist ülkeler emekçi nesilleri ana babalarından daha kötü koşullarda yaşamaya zorlamakta ve onların hayat şartlarını zorlaştırmaktadır. Emperyalizmin hegemonyası altında yaşayan ülkeler kendi halkının karnını doyurmaktan, barındırmaktan aciz kalmaktadır. İşte Türk solu çok partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkan dış politikadaki ABD ve NATO, IMF gibi kuruluşların emperyalizm için çalıştığını, ülkeleri bu şekilde kendi batağına çekip bağımsızlıklarını ellerinden aldıklarını ileri sürmektedir. Marshall yardımları olsun, NATO'ya üyelik olsun, bu kurumlar Türkiye'yi emperyalizmin batağına sürüklemektedir.²²¹ Bu şekilde Türkiye'nin dış politikasına müdahale etmekte, eleştirmekte ve çözüm önerileri sunmaktadırlar.

3.2. Yön Dergisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971)

27 Mayıs'tan sonra aslında devletin dış politikası sorgulanmaya kapalıdır. Darbenin olduğu bir atmosferde bunu yapmak imkânsızdır. 1961 Anayasası'nın getirdiği göreceli özgürlük ortamında, Türk dış politikası sorgulanma alanı bulmuştur. NATO'nun varlığı sorgulanarak çıkan U-2 Casus uçağı krizinin etkisi ile Ortadoğu'daki görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu olayın ortaya çıkmasıyla ABD'nin üslerinin varlığı sorgulanmaya başlanmıştır.

Yön dergisinden Avcioğlu bu konuyu şu şekilde değerlendirmiştir; Türkiye'de iki üs vardır; NATO üsleri ve ABD üsleri. NATO üsleri, NATO Başkomutanlığına bağlıdır. NATO üsleri Türk silahlı personelinden teşekkül eder. ABD üsleri ise Türk personeline kapalı olduğu halde NATO üsleri Türk askerine dayanmaktadır. Üsler NATO karargâhının teftiş ve denetimine açıktır. Üslerin bazı kaynakları Türkiye'nin milli bütçesinden sağlanır. Hava, harp silahları ve teçhizatlar NATO dışından Amerikan

²²¹ H. Anıl, s. 45-52.

yardımı ile karşılanmaktadır. Türkiye bütün hava harekât birliklerini, hava üslerinin kontrolünü NATO'ya bırakarak Kıbrıs olayında hata yaptığını anlamıştır. Bu olaydan sonra minyatür bir hava kuvvetleri kurulabilmiştir.

U-2 casus uçakları krizinin sorumluluğunu Türkiye yaptığı açıklamalarla üzerine almasa da bu uçak İncirliğe çekildikten 4 saat sonra Türkiye'ye bildirilmiştir. Kral Faysal'ın Irak'ta devrilmesiyle, Amerikan birlikleri operasyonu bitirince Türkiye'ye bildirmiş ve bu uçaklar Sovyetler Birliği üzerinden Türkiye'nin haberi olmadan götürülmüştür. Bu Türkiye açısından tehlike oluşturmuştur.

Kamuoyunun bunun üzerine gitmesi gerekirken olayı başka yere çevirmiştir. Türk kamuoyunun düşündüğü; Türk Bakan ve Kumandanların neden Amerikan üslerine giremediğidir. Demirel, Millet Meclisinde gerçeğe aykırı beyanat vererek bu durumu örtmeye çalışmıştır. İncirlik Hava Atış Destek Grubu Komutanı Albay Zeki Uslu, yetkisi olmamasına rağmen İncirlik üssü Komutanı gibi açıklama yapmıştır. Albayın görevi üssün dış emniyetini sağlamaktır. Albay Uslu, İncirlikten kalkan U-2 uçağının Rusya'da ele geçirilmesine üzerine sorumluluğu reddetmiştir. Prof. Ahmet Şükrü 21 Kasım 1965'te bu sorumluluktan neden kaçtığımızı Ulus gazetesinde anlatmıştır; bu uçağın incirlikten hareket ettiğini inkâr etmeyerek, uçuşuna müdahale edilemediğini ve uçağın Türk sınırını aşarak Sovyet hava sahasına girmedikini, Türkiye'nin kendi hava sahasının dışında bir tek kendi uçaklarından sorumlu olduğunu, bu uçak Türkiye'den geçmiş olsa bile bunun Türkiye'yi ilgilendirmediğini söyleyerek sorumluluktan kaçmıştır. Bu açıklamayla Rusya'yı ikna etmeye çalışmış fakat bu açıklama Rusya'yı tatmin etmemiştir.²²²

²²² "Daha tehlikeli bir olay meşhur U-2 uçağının 27 Nisan'da İncirlik üssünden havalanmasıdır. Uçak Pakistan'a gitmiş oradan Rusya'ya girerken, 1 Mayıs'ta Ruslar tarafından düşürülmüştür. Sovyetler bu olayda Türkiye'yi protesto ederek bir daha tekerrürü halinde misilleme yapacağını bildirmiştir. Türkiye sorumlu olmadığını bildirirse de bu uçağın incirlikten havalandığını inkâr edememiştir. Sadece uçuşuna müdahale edilemediğini, uçağın Türk sınırını aşarak Sovyet topraklarına girmedikini, binaenaleyh, Türkiye kendi hava sahası dışında ancak kendi uçaklarından sorumlu olabileceğini, daha önce kendi topraklarından geçmiş olsa bile, bu geçiş veya duraklamanın Türkiye'yi ilzam edemeyeceğini bildirmiştir. Bu açıklama Rusya'yı tatmin etmemiş ilişkilerimiz bozulmuştur. Görüldüğü gibi Türkiye'de Amerikan üsleri üs bizimdir, değildir gibi günlük tartışmaların çok ötesinde, Türkiye için büyük tehlikeler ortaya çıkarmaktadır. Amerika'nın Lübnan'a asker yollarken İncirlik üssünü kullanmasında Türkiye'yi Ortadoğu'da lüzumsuz bir maceraya sürükleyebilecek NATO dışında bir emrivaki idi. Tüm bunlar Menderes'in döneminde Türkiye'nin nasıl bir Amerikan çiftliği haline getirildiğini göstermektedir. O yüzden Yön dergisinde bu tehlikelere karşı Türkiye'nin dış politikasında 'milli bir dış politika, milli bir ordu, milli bir harp sanayi Türk milliyetçilerinin baş amacı olmalı ve askeri, iktisadi, siyasi bütün bağımlılık ilişkilerinin düzeltilmesi için milliyetçiler bütün güçleri ile mücadele etmelidirler.'" D. Avcıoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Üsleri", **Yön**, S. 139 (1965), s. 8, 9.

Bu dönem sol kesim tarafından Türkiye'nin NATO üyeliğinden ayrılması gerektiği gündeme getirilmiştir. Kıbrıs meselesi, Johnson mektupları, AB üyeliği Kıbrıs'taki haklarımızdan vazgeçmek ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir işgalci gibi görülmesi ile NATO karşıtı eylemler daha da yükselmiştir.²²³ Yönde, Ortadoğu ile ilişkiler konusunda şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır. Emperyal tehdit altındaki Ortadoğu ülkelerinde yaşanan bağımsızlık hareketleri bakımından Ortadoğu'nun önem kazandığı vurgulanmaktadır. Mısır'da Nasır'ın ortaya çıkması ve BAAS hareketinin yükselmesi, Batı'ya karşı bir duruş sergilenmesi ülkelerin sınırlarını ve zenginliklerini emperyal güçlere karşı savunma refleksine önem verildiğini belirtmiştir. Bu durum Türk-Arap ilişkilerinin gözden geçirilmesini gerektirdiğini belirtmekte ve²²⁴ bunun nedeni ilk olarak, Arapların bir nevi Müslümanlığın özü saymalarından dolayı din savunucularının Arapçılığı, Türkleşmiş aydınlar arasında Araplara karşı haksız ama kaçınılmaz bir antipati yaratmasıdır. İkinci olarak da Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışında Arapların emperyal güçlerin arasında yer almasıdır. Üçüncü olarak da Batılılaşma akımından ötürü Doğu'ya arkamızı çevirmemizdir. Artık Doğu'nun bize vereceği bir şeyin kalmadığı düşüncesidir.²²⁵ Yön bu üç nedenden ötürü Türk-Arap ilişkilerinin gözden geçirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Gözden geçirilmesinden kasıt yeniden bir Ortadoğu'ya dönüştür. Burada bağımsızlık hareketleri başladığı için Türk solu, Türkiye'nin yönünü buraya çevirerek, onu devrimci çember içine sokup bir domino taşı etkisiyle Ortadoğu'da başlayacak devrimci mücadeleyi Türkiye'yede yansıtmak istemektedir.

Yönde Türk solunun ilgisi Mısır üzerine yoğunlaşmıştır. Mısır ile ilgili gelişmeler yakından takip edilmiştir. Nasır'ın Mısırda yapmış olduğu devrimi kendisine örnek almaktadır. Hatta Nasır döneminde, "Mısır Sosyalizmi" olarak adlandırılan süreci Ortadoğu'da Üçüncü Dünya ülkeleri için bir kalkınma hamlesi olarak görmektedir. Yön Mısır ve Nasır konusunda şunları belirtmektedir; Ortadoğu ve Arap ülkelerinde en medeni rejimin Mısır'da kurulduğunu belirterek, Nasır'ın bu demesinin başarılı olup olmayacağını zamanın göstereceğini, Nasır'ın denemesini topyekûn ve bir elden kötülemek için ortada hiçbir sebebin olmadığını belirterek rejimlerin iyiliklerinin ve kötülüklerinin kıyaslamalarda ortaya çıktığını ve Nasır'ın düzeninin, Kral Faruk'un

²²³ M. Soysal, s. 3.

²²⁴ Ö. Atagenç, "Yön Dergisi'nde Anti-Emperyalist Söylem ve Ortadoğu", **Mülkiye Dergisi**, S. 36/3 (2012), s. 46.

²²⁵ Niyazi Berkes, "Bir Gezi İzlenimleri Arap Dünyası Uyanıyor mu?", **Yön**, S. 157 (1966), s. 10.

düzeninden bin kat iyi olduğunu ifade etmiştir Bunun kanıtı olarak da “Ortadoğu’ya bakıldığında ortaçağdan daha gerilere uzanan kölelik düzenleri, Taassubun en koyu ve kötü kanunlarından inim inim inleyen kadınlar... Şeyhlerin, Sultanların ayakları altında haysiyetlerini kaybetmiş insan sürüleri...” İşte bu yüzden Nasır’ın Mısır’ı, Arabistan çöllerinde sığınacak tek bir vaha gibi görülmektedir. Nasır’ın içteki ve dıştaki sömürgecileri yenilgiye uğrattığını belirtmekte ve Nasır’ın neden istenmediği noktasında ise İngilizleri Süveyş’ten sürmesinin mi yoksa toprak ağalarını temizlemesi mi olduğunu sorgulamaktadır. Nasır’ın özel teşebbüslere karşı olması, devletçi olması, 1950’de toprak ağaları düzenine teslim olmuş bir Türkiye için sevimsiz görünmesinin normal olduğunu ifade etmektedir.

Yön, Batılı devletlerin Arap sosyalizmi konusundaki yanılığında, Batı sosyalizminin zenginliği paylaşmak, Arap sosyalizminin ise sefaleti paylaşmak konusundaki tespitini cehaletten doğan bir teşhis ve aldatmaca olduğunu belirtmektedir. Bu tanım doğru olsa bile yön, çalışanların çalışmaları oranında paylaştıkları bir düzen aradıklarını ifade etmektedir. Zenginlik varsa zenginliğin, sefalet varsa sefaletin paylaşılmasını, sefaleti elbirliği ile göğüslemeyen ülkelere yirminci yüzyılın medeniyetine giremeyeceğini söylemekte ve şu soruyu sormaktadır; “Tek partiden geçmiş Atatürk ihtilalinin Türkiye’si, niçin Nasır ihtilalinin Mısır’ını durmadan kötüler? Kötüleyenlerin Mısır’da bizim anladığımız manada demokrasi olmadığını söyleyerek Nasır’ı komünistlikle suçlamaktadırlar. Komünistlerde Nasır’ı kitaplarına uymadığı için kızıp, “faşist” diye nitelendirmektedir. Fakat Yön Nasır’ı “insan seven, yeryüzünün gerçeklerini bilen bir milletin cehaletini, ıstırabını, imkânsızlığını yüreğinde duyanların sağduyusuna hitap ettiğini” belirtmektedir. Taa Firavunlardan beri insanca yaşamak yolunda atılmış en gerçekçi adım Nasır’ın adımı olarak belirtmektedir. Milli Mecliste koltukların yarısının işçilere ve köylülere ait olmasını isteyen Nasır olduğunu ifade etmektedir. Nasır’ın elbette kusurları, kötülükleri, yanlışları olduğunu da belirterek “ne kitap faresi solcunun ne fanatik sağcının sesine hak verdiklerini” belirtmektedir. Nasır’ı öldürseler bile attığı adımların Mısırdan silinmeyeceğini belirtmektedir.²²⁶ Yön sürekli Nasır propogandaları yaparak sosyalizm ideolojisini bölge üzerinde Nasır nezdinde

²²⁶ İlhan Selçuk, “Nasır’a Övgü”, **Yön**, S. 28 (1962), s. 6.

güçlendirmeye çalışmaktadır. Burda Nasır'ın sadece bir araç olarak kullanıldığı kanaatindeyim.

Arap sosyalizminin de bölge ülkelerinin emperyalizmden kurtulup gelişmeleri açısından bir rehber olduğu vurgulanmaktadır. Fakat bu sosyalizm, pür bir Marksist sosyalizm değil, Nasır'ın önderlik ettiği kapitalist olmayan bir yol olarak nitelendirilir. Avcıoğlu, bu konuda Mısır tipi bir kalkınma modelinden bahsetmektedir. Ona göre Kemalist devrimdeki gibi sermayenin millileştirilmesi Nasır'ın temel uygulamalarından bir tanesidir. Bu yüzden Nasır, İngiliz ve Fransızların mallarına el koyarak millileştirmiştir. KİT'ler ise Mısır'da Türkiye'deki gibi kurulmuş faaliyete geçirilmiştir. Atatürk dönemindeki planlı kalkınma modelinin de Mısır'da 1958'de uygulanmaya başladığı belirtilmektedir. Atatürk dönemindeki toprak reformu örnek alınarak Mısır'da toprak reformunun başarılı bir şekilde yapıldığı vurgulanmaktadır. Mısır'ın yükselişinin temeli ekonomik bağımsızlıktır. Süveyş kanalı ve Asuan Barajının millileştirilmesi ile asıl ivme kazanılmıştır. Bu yükselişin asıl sebebi olarak ulusal değerler hedef alınarak yapılan sosyalist nitelikli kalkınma yolu olarak görülmektedir.²²⁷ Bu şekilde bir karşılaştırma Türk solunda hep yapılmaktadır. Bu temel nedeni ise bu ülkelerin zamanında sosyalizme geçmemeleri ve ülkelerinde devrim yapılmamasıdır. Türkiye'nin cumhuriyetin ilanı ile birlikte devrim süreci başlamıştır. Ama Ortadoğu ülkeleri 1950'lerde başlayan darbelerle devrim sürecine girmiştir.

1952 devriminden itibaren Nasır'a, Batılı devletler tarafından New-York Times'da da belirtildiği gibi çok önem verilmemişti. Bunun nedeni ilk olarak Fidel Castro gibi geniş ve köklü sosyal devrimlere gitmemiş olmasıydı. İkinci olarak da Nasır bir İsrail problemi ile karşı karşıya idi. Üçüncü olarak da "Müslüman devletler birleşiniz" ya da "Arap devletleri birleşiniz" sloganları Batılılarda, Nasır'ın yalnız ve büyük hayaller peşinde koştuğu düşüncesini sağlamlaştırıyordu. Süveyş Kanalı olayı, bir askeri devrim hükümetinin taşkınlığı olarak yorumlanıyordu. Gerçekte ise Nasır'ın 1952'deki devriminden beri sosyal ve ekonomik alanda derece derece köklü değişimler yapmıştır. İlk adım 1952'deki toprak reformudur. 1956'da Süveyş Kanalı olayı, İngiliz ve Fransız

²²⁷ Ö. Atagenç, s. 47.

bankaları, firmaları devletleştirilmişti.²²⁸ Nasır, diktatör olarak tanımlanmasına alışık olsada sosyalist olarak tanımlanmasını şaşkınlıkla karşılamaktadır.²²⁹

Neden Mısır? Yön Mısır'ı şu şekilde tarif etmektedir. Mısır bütün geri kalmış toplumlar gibi ikili bir bünyeye sahiptir. Mısır çok zengin bölgeleri, çok fakir bölgeleri ile zıtlık göstermektedir. Mısır halkıyla ilk temasta kitlelerin ekonomik olduğu kadar sosyal davranışlar, sanat anlayışları, kişisel zevk ve eğlenceler bakımından da ayrı zıtlık içinde bulunması olmuştur. Devrim bu zıtlığı gidermek ve millileşme üzerinedir. Nasır'ın Mısır'ındaki köklü ekonomik dönüşümlerle ilgili şu değerlendirme yapılmıştır; Köklü ekonomik ve sosyal devrimler denemesi Batı'dan Ortadoğu halklarına kadar ilgi görmüştür.²³⁰ Kingsley Martin, Nasır'la yaptığı röportajda şu tespitlerde bulunmuştur; Arap halkının tek bir millet olması açısından farklı ideolojilere sahip olsalar bile şamal birleşmenin mümkün olduğunu fakat bu problemlerin ilerde sorun yaratacağı vurgulamıştır.

Nasır'ın, Orta Şarkta entrika çevirmediğini, bu bölgede faydalı tohumlar ektiğini belirtmiştir. Memleketindeki yabancı istismarcılarından faydalanmış olanları bertaraf ederse, Mısır için iyi olacak tedbirlerin herkesin kabul edeceğine inanmaktadır. Suriye'deki ayaklanma karşısında ise Suriye'deki gericilerin yabancılarla ittifak yaptığını BAC'yi parçaladıklarını belirtmektedir. Aynı şey Mısır'da da olursa Mısır'ın gelişmeyeceğini belirtmektedir. Nasır sadece Ortadoğu halklarını değil Afrika'nın da bağımsızlık mücadelesinde de etkisi bulunmaktadır. Mısır coğrafi konumu gereği Asya ve Afrika'nın birleştiği yerde bulunduğundan Afrikanın bundan etkilenmemesi kaçınılmazdır. Nasır yeni Afrika devletlerinin siyasetlerine fazla karışmamaya dikkat etmektedir. İsrail-Filistin konusunda ise; Bir milyon Arabın topraklarından sürülmesini makul karşılamayacağını belirtmektedir.²³¹

²²⁸ Melih Tümer, "Nasır'ın Sosyalizmi", *Yön*, S. 1 (1961), s. 19.

²²⁹ Kingsley Martin, "Nasır, Mısır Sosyalizmini Anlatıyor", *Yön*, S. 7 (1962), s. 19.

²³⁰ Ayrıca "Nasır'ın Orta Doğu, Afrika ve Asya halklarının bağımsızlık savaşlarına ilgi göstermesinden ve dış politikada tarafsızlığı desteklemesinden sonra, şimdi de köklü ekonomik ve sosyal devrimleri denemeye başlaması gerek Batı dünyasını gerekse Asya, Afrika ve Orta Doğu halklarının ilgisini daha fazla kendine çevirmiş bulunmaktadır.", M. Tümer, s. 19.

²³¹ "Şamla birleşmesinin arzusu hilafında kendisine kabul ettirilmiş olduğunu ifade ederek hükümdarların ve idarecilerin farklı ideolojilere rağmen Arap halkı tek bir millettir ve bu sebepten Arap dostluğu ve dayanışması tabiidir. Fakat dostluğun bir problem yarattığı yerde evlilik 40 problem yaratır", "Mısır, Asya ve Afrika'nın birleştiği yerdedir. Ve eğer Nasır Orta Doğu'daki diğer Arap memleketlerinin işlerine çok karışmak için dikkat sarfediyorsa, belki bundan daha fazla milliyetçi Afrika'nın yeni ve kompleks

Avcioğlu, Nasır modelinde ordunun ilerici rolüne atıf yaparak silahlı kuvvetlerin ilerici rolü üzerinde durmaktadır. Burada BAAS hareketine de vurgu yapmaktadır. BAAS hareketine Türk solu destek vermektedir. BAAS'ın Ortadoğu ülkeleri için Batı hegemonyasına bir tepki olarak doğduğu belirtmektedir. Buna bir bakıma “Arap Sosyalizmde” denmektedir. Bununla birlikte Arap toplumlarının ulusal bağımsızlık ilkesi temelinde kalkınmaları öngörülmektedir. BAAS hareketi bunu sağlayacaktır. Bu kalkınma hamlesinde ilk olarak yeraltı kaynakları ve tüm ülkelerin ekonomik varlıklarının millileştirilmesi öngörülmektedir. Bunun sonucunda da Batı emperyalizminin azaltılacağı savunulmaktadır. Eylem noktasında da silahlı kuvvetlerin merkezinde olduğu bu hareketler, dogal olarak askeri müdahaleleri de ülkelerinin geleceği açısından kaçınılmaz görmektedir. BAAS hareketi, her ne kadar belirtilen amaçlar dogrultusunda ortaya çıkmış olsa da süreç içinde oligarşik, monarşik diktatörlüklere evrilmişler, antiparlamentarist ve antidemokratik yöntemler ile birlikte tanımlanmaya başlanmışlardır.

Yön, Nasır ve BAAS hareketine, Nasır'ın milli ve ilerici karakteri hakkında olumlu değerlendirmeler yaptığı için darbecilikle suçlanmıştır. Talat Aydemirin darbe girişimine, Türk bir Nasır'ın iktidara gelme talebi olarak değerlendirilmiştir. Müslüman Kardeşlerin, Nasırla sürtüşmesini yakından takip etmekte ve bu Müslüman Kardeşlerin ilk başta Nasır'ın iktidarını desteklediklerini daha sonra ise iktidar amaçlarından vazgeçemedikleri için Nasırla ters düştüklerini, bunun sonucundada Nasır'a suikast girişiminde bulunulduğunu belirtmektedir. Yön, bu durumu yabancı gizli servislerin bir operasyonu olarak yorumlamaktadır. Bu iddialarını Amerikalı bir diplomatın demeçleri ile desteklemekte ve Müslüman Kardeşler'in Amerikan ve İngiliz gizli servislerinin kontrolünde olduğunu belirtmektedir.

meselelerine karışmamaya gayret etmektedir. Emperyalizme karşı savaşan bir memleket olarak, (Naslı) Afrika mücadelesine elbette bigane kalamaz. Bu sebepten Kazablanka konferansında Gana, Mali ve Fas ile birleşerek, 'Kumanda Birliği' adı altında garip bir şekilde yanlış isimlendirilmiş bir anlaşma ortaya atmıştı. Bu hakikatte, sadece müşterek bir maksat ve karşılıklı yardım politikası manasına gelen bir dayanışma jestiydi. Bu durum bu yıl sonunda Afrika devletlerinin Lagos'ta yapacakları daha geniş bir konferansa dışişleri bakanını göndermeyi planlamasına mani teşkil etmedi.”, “Bizden makul hareket etmemiz isteniyor. Fakat insanlar neyin makul olduğu hususunda farklı düşüncelere sahiptir. Ben bir milyon arabın öz memleketlerinden sürölüp çıkarılmalarını makul bir şey telakki etmem. Başkalarında benim Süveyş kanalından İsraililerinde faydalanmasını reddetmemi makul telakki etmezler. Halbuki ben bunu makul telakki etmekteyim.”, K. Martin, s. 19.

Irak devrimi ile ilgili Türkiye'nin nasıl bir tutum takınması gerektiği ile ilgili şu değerlendirme yapılmıştır; BAAS, Irak'ta etkilidir. Irak devriminde BAAS hareketinin önemli liderleri yönetici olarak gelmiştir. Irak hareketi Nasırla ilişkilendirilerek, bu komünist bir hareket olamadığı için ABD'nin de bu harekete destek verdiği iddia edilmiştir. Türk solunun ve Yön dergisinin Ortadoğu ile bağlantısı Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizminden gelmektedir. Buradaki milliyetçilikten kasıt tüm Arapların birleşmesidir. Suriye'nin ve Mısır ile merkezî bir şekilde birleşmesine ön ayak olan bugün Irak'ta ki duruma hakim görünen milliyetçi BAAS hareketidir. Amerika Ortadoğu'da komünizmin gelişmesini önlemek için Kral Suudlar ve Hüseyinler yerine, milliyetçi ve aşırı devletçi, Nasırcı idareleri desteklemekte artık ürkmemektedir.

Suriye'deki ihtilal konusunda ise BAAS'ın sosyalist ve milliyetçi rolü öne çıkarılıp savunulmaktadır. Türkiye'nin bölgede meydana gelen olaylar karşısında uygulamış olduğu dış politika eleştirilmektedir. Bu konuda yön şunları söylemektedir; Suriye'deki kurulan yeni hükümetin Türkiye ile iyi ilişkiler kurmasının mümkün olmayacağını çünkü Cumhuriyet Hükümetlerinin Arap Birliğine karşı çıktıklarını söylemiştir. Türkiye'nin dış politikada Arap devletleriyle iyi ilişkiler kurmasının tek çaresinin Atatürkçü bir dış politika izlerse mümkün olabileceği hatta az gelişmiş ve kalkınma yolundaki Ortadoğu ülkelerinde bir lider olabileceği vurgulanmıştır.²³²

Yön'ün Nasır hakkında güzellemeleri nereden geliyor? Yön ilk olarak Nasır'ın sömürgecilik aleyhtarı her türlü hareket karşı çıktığını, sömürgeciliğe karşı elinden gelen her türlü yardımı yapacağını belirtmekte olduğunu vurgulamıştır.²³³ Mısır ihtilaliyle Arap nasyonalizminin alevlendiğini belirtmiştir. Nasıl güzellemelerinin ikinci bir nedeni ise işçi ve köylü menşeli gerçek sosyalist militant yetiştirme zorunluluğu duyan Nasır yönetimi, uzun zaman temerküz kamplarında tuttuğu marksistler ve komünistlerle kitleleri seferber etmekte tecrübeli oldukları için işbirliğine girişmiştir. Marksistler ve komünistler basında, parti ve devlet yönetiminde önemli yerlere getirilmişlerdir. Başlangıçta askeri kadronun aşırı sol ilişkileri, son derece kötü olmuştur. Nasır iktidar kadrosundan marksist subay Halil Muhiddin'in yönetiminde olmak üzere El-Missa gündelik gazetesini en aşırı sol aydınların emrine vermiştir. Nasır'ın daha sonra

²³² Ö. Atagenç, s. 48-53.

²³³ K. Martin, s. 19.

tasfiye ettiği marksist aydınlardan Enver Abdülmalik, Fransa’da yayınladığı “Mısır askeri toplum” adlı incelemede, El-Missa gazetesini, “Yeni Mısır’ın ideolojik şantiyesi” diye nitelendirmektedir. Gerçektende Mısır toplumunu o dönemin Marksistleri iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Nasır o dönem bu yayınları merak ve ilgiyle takip etmektedir. Nasır 1961’de sosyalizasyon kanununu sahneye koyarken Aralık ayında Nasır, Halk Kuvvetleri Kongresi Hazırlık Komitesinde aşırı sola karşı tutumunu şöyle anlatmaktadır; “Dışardan talimat almayan marksitler varsa onlara karşı tedbirlere girişmemiz mümkün değildir. Fakat ülkede bir çok komünisti, komünizanı ve marksisti serbestçe fikirlerini söylemeye bırakıyoruz” demiştir. 1964 yılında Nasır, bütün aşırı sol unsurları yalnız serbest bırakmakla kalmamış, onlara basında, hükümette ve partide önemli görevler vermiştir. Bu konuda gelen eleştirilere ise; komünist olan kişilerin bir çoğunun kendini düzeltebileceklerini ve sosyalist topluma katılabileceklerini, komünist örgüt kuramayacaklarını belirtmiştir. Bu çeşitli komünist gruplar arasında tartışmalara yol açmış ancak azınlıkta kalan bir grup, bağımsız bir komünist örgütünü muhafaza tezini savunmuştur. Fakat çoğunluk Nasır’ın teklifini kabul etmiştir. O tarihte bin kadar üyesi bulunan Komünist Parti 1965 Nisanında kendini fesederak Arap Sosyalist Birliğine katılmıştır. Partinin sekreteri Kahire Üniversitesi eski İktisat Profesörü İsmail Sabri Abdullah, Mısır’ın halen bütün sosyalistleri toplayan bir politik örgüte ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Bu sosyalistler marksist olabilir ya da marksist olmakla beraber devrime gerçekten yön verme görüntüsü paylaşabileceklerini söylemiştir.²³⁴ Türk solu bu tür bir söylemden dolayı Nasır’ı ve Nasır’ın Mısır’ını kendine yakın hissetmekte ve sosyalizm söyleminden ötürü tüm Arap çoğrayasını, Kıbrıs’ı ve Türkiye’yi de içine alarak Nasır’ın Mısır’ı gibi olmayı savunmaktadır.

Üçüncü neden ise Nasır’ın halkçılığıdır. Mısır’daki gerçek halk kuvvetlerinin neler olduğunu ortaya koymak amacıyla kurulan komisyon çalışmalar yaparak radyolardaki yayınlarında halkın kendisi hakkında neler konuşulduğuna imkan vermiştir. Nasır’ın giriştiği bu yeni demokrasi tecrübesinde, temel organ “Halk Kuvvetleri Milli Kongresidir”. Parlemtionun yerini alacak bu kongrede, temsil, halk kuvvetlerinin toplum içindeki gerçek yerleri gözönünde tutularak sağlanacaktır.²³⁵ Nasır hakkında bu

²³⁴ D. Avcıoğlu, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi Mısır Örneği”, *Yön*, S. 189 (1966), s. 8 vd.

²³⁵ “Dış Durum”, *Yön*, S. 6 (1962), s. 18.

tür güzellemler var ama bir gerçekte unutulmamalı. Türk solu Nasır'ı değerlendirirken sadece sosyalizm yönünden bakmıştır. O yüzden Nasır hakkında değerlendirmeleri eksiktir. O dönemde Yemen'de iç savaş vardır ve Nasır o bölgeye asker göndermiştir. Mısır ekonomisi berbat olmuştur. Dolayısıyla Yön Dergisinde çıkan Nasır hakkındaki yazılar gerçekleri yansıtmamakta propoganda amacı gütmektedir. Tamamen sosyalizm, ideoloji yönüyle, tek taraflı bir Nasır değerlendirmesi vardır.

Diğer bir konu da petrol meselesidir. Yön petrol çıkarları üzerinde durmuştur. Petrol meselelerinde temel nokta İslam Paktı ile ilgilidir. Bu bölgedeki ülkelerde Nasır'ın sosyalizminde ve Türk sosyalizminde de belirttiğim gibi milliyetçilik söylemlerinin yanında millileştirme politikaları bulunmakta ve emperyalizme karşı ülkelerdeki yer üstü ve yeraltı kaynaklarının millileştirilmesi öne çıkmaktadır. Petrol burada devreye girmektedir. Bu millileştirme politikaları Batılı devletleri rahatsız etmektedir. ABD eksenli olmak üzere Ortadoğu'da ki ülkeleri kendine çekebilmek için petrol zengini Krallarla bir İslam paktı kurmaktadır. Milliyetçi söylemler yerini İslamcı söylemlere bırakmaktadır. Zaten sosyalizmin ve Sovyetlerin, İslam dinine karşı olduğu gibi söylemler mevcutken ABD'nin ve Batılı devletlerin bu İslam paktını oluşturması, ABD'nin Arap ülkeleri gözündeki imajını kuvvetlendirmiştir. Bu konuda Avcıoğlu şunları söylemiştir; Türkiye'nin Arap ülkeleri ile dostane ilişkiler kurmasının normal olduğunu fakat bölgedeki ülkeler arasında taraf tutmaktan kaçınılması gerektiğini çünkü bunun Türkiye'yi emperyalist politikaların oyuncağı haline getirmekte olduğu vurgulanmıştır. Kral Faysalla dost olamayacağımızı fakat İslam paktına, Nasır aleyhtarı kampanyalarada karşı olduğumuzu belirterek Nasır ile dostluk kurmamız gerektiği vurgulanmıştır. Burada Türkiye'nin yapması gereken taraf tutmadan dengeli ve tarafsız bir dış politika izlemektir.²³⁶ Nasır aleyhtarı politikalara izin vermemek zaten bir taraf tutmaktır. Türk solu, Türkiye'yi tarafsız dış politikaya davet ederken aslında kendisi Nasır güzellemleri yaparak taraf tutmaktadır.

3.3. Ant Dergisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971)

Ant dergisi özellikle 1960'ların sonunda 3 Ocak 1967'de yayın hayatına girdi. Özellikle dönemin Ortadoğu politikalarını değerlendirmek açısından bir muhalefet görevi

²³⁶ Ö. Atagenç, s. 48-53.

²³⁶ Hüseyin Baş, "Bonn Doğuya Açılıyor", **Ant**, S. 4 (1967), s. 12-13.

²³⁶ Ö. Atagenç, s. 48-53.

gördü. Ant dergisinin yazarı Hüseyin Baş, Türkiye'nin dış politikada emperyalizmden kurtulması gerektiğini belirterek Türk dış politikasının Üçüncü Dünya'ya, Güney komşularımıza ve Arap sosyalizmine karşı çıktığını, talihsiz Bağdat Paketi, güçsüz CENTO yanında monarşiler ve İslam Paketi yönünde girişilen hareketlerin, Türkiye'yi Arap devletleri gözünde emperyalizmin ileri karakolu haline getirdiğini belirtmiştir. Atatürk'ün bağımsız, antiemperyalist ulusal dış politikasına bunca yıldır ters düşmenin dersini, Türk dış politikası Kıbrıs görüşmelerinde acı şekilde gördüğünü dile getirmiştir.²³⁷

Buradan anlaşılacağı üzere Ant dergisi dış politikada Mustafa Kemal Atatürk'ün çizgisinin izlenmesini belirtmiştir. NATO, CENTO gibi kurumlardan çıkılmasını ve NATO üslerinin kapatılmasını dergisinde sık sık vurgulamaktadır. Çünkü Türk solu NATO, CENTO gibi kuruluşları daima emperyalizme hizmet eden aracı kuruluşlar olarak nitelendirmektedir. 1967'de Arap-İsrail savaşının temel noktası olarakta; "Ortadoğu'da sosyalizmin yenilmez yöntemleriyle donanmış, uyanan Arap milliyetçiliği ile emperyalizm arasındaki ölüm kalım savaşının başlamış olmasıdır" der. Peki Türkiye bu noktada ne yapmalı? Türkiye bu durumda Atatürk dönemi bağımsız ve bağımsızlıkları için savaşan milletlerin yanında yer alan geleneksel dış politikasına dönmelidir.²³⁸

Ortadoğu krizi ateşlendiği yahut Ortadoğu krizi etrafında yeni bir dünya dengesi kurulması gerektiğinde, Türkiye sudan çıkmış balığa döneceğini ifade etmektedir. Türkiye 1967 Arap-İsrail savaşında Türk soluna göre Filistin'in yanında yer alsa da NATO içerisinde durduğundan Ortadoğu yeniden şekillenirken burada olamayacaktır. Çünkü emperyalizme aracılık eden kuruluşlarla hala aynı safta olduğundan kendiyile tezata düşmektedir. Türk solunun burada göremediği nokta, Türkiye politikası gereği savaşa bir fiil dâhil olma yolunda değildir. Amacı barış yolu ile bu sorunun çözülmesidir.

²³⁷ H. Baş, s. 12-13.

²³⁸ "1947 Kasım'ında, Birleşmiş Milletlerde, Filistin'in bölünmesine Arap ülkeleri dışında karşı çıkan birkaç ülkeden biride Türkiye olmuştur. O gün bugün Anglo - Amerikan emperyalizminin dümen suyunda Üçüncü Dünya ve bağımsızlık savaşı veren Arap ülkeleri nezdinde Ortadoğu jandarmalığına hükümetler yüzünden çok şey kaybetmiş ve Atatürk'ün sosyo politikasından uzaklaşmanın cezasını Kıbrıs Birleşmiş Milletler önüne geldiği zaman ağır bir şekilde ödemiş bulunuyoruz. Bir eli Vietnam'da öbür eli dostça sıkırmakta hiçbir sakınca görmediğimiz Amerika'nın Kıbrıs'ta yolumuza dikilmesinden bu yana acaba aklımızı başımıza devşirebildik mi? Soruyu kim olumlu cevaplayabilir. Şimdi Ortadoğu kaynıyor. Araplar Uluslararası Kurtuluş Savaşına hazırlanıyorlar. Büyük Atatürk'ün her zaman bağımsızlıkları için savaşan mazlum ulusların yanında yer alan geleneksel dış politikasına dönecek miyiz? Mesele bu", H. Baş, "Kurtuluşun İkinci Süveyş'ine Doğru", **Ant**, S. 22 (1967), s.13.

Fakat Türk solunun eleştirdiği nokta, bu barış yolunu BM aracılığı ile görülmesidir. Çünkü bu kurumda emperyalizme hizmet etmektedir. Bu şudur onlara göre; “Emperyalistlere karşı herkesin birleşmekte olduğu bir bölgede, geri bir ülke olduğu halde emperyalistlerin dümen suyunda gitmeye çalışmaktır. Tıpkı Birinci Dünya Savaşında ters bir noktaya düştüğümüz gibi Üçüncü Dünya Savaşı arifesinde yine pek ters bir tutumdur.”²³⁹ Doğan Özgüden, “bu savaşın ABD ve İngiltere’nin çıkarları için destek vererek İsrail’in üç Arap ülkesinin topraklarını işgal ederek on binlerce insanın hayatı pahasına kesin bir zafer kazanmış olmasıdır” demiştir. Sovyetlerin ve müttefiklerinin ultimatomu üzerine ateşkesten sonra masaya oturacak olan İsrail diplomatik olarak avantajlı olacağını ve bunun tehlikeli bir zafer olduğunu çünkü burada Anglo-Amerikan emperyalizminin çıkarları olduğunu vurgulamıştır. ABD ve İngiliz çıkarları için iki ülkenin insanları savaşa sürüklendiğini belirtmiştir.

Emperyalizmin amacının İsrail ile Arapları bir siyasi çatışmaya sürükleyerek, İsrail’i destekleyip Arapları yenilgiye uğratarak antiemperyalist ve devrimci Arap liderlerinin imajını sıfıra indirmek olduğunu belirtmiştir. Bunun sonunca Ortadoğu’da kapitalist çıkarlara hizmet edecek bir statüko kurulacağını ve Arap devletlerin böyle bir statükonun kurulacağını anladıklarında sosyalist ve antiemperyalist mücadeleye katılacaklarını belirtmiştir.²⁴⁰

İsrail’in Batı emperyalizmi ile birleşerek Arap halklarına karşı çıkmak değil, Arap halkı ile birleşip Batı emperyalizmine karşı çıkması gerektiği savunulmaktadır.²⁴¹ Fakat bu mümkün değildir. İsrail zaten ABD emperyalizmi ile ortak çalışıp bölgede yayılmacı bir politika izlemektedir.

Savaştan sonra Türkiye’nin kazançlı çıkabilmesi için görüşmeler sırasında; Arapların yanında yer alan Sovyetler Birliğinin Akdeniz’e inmesi Ortadoğu’da kurulmak istenen statükoda ABD ile SSCB’nin lider rol üstlenmesi ve yeni şekillenen Ortadoğu’da barış yolu ile bir batı ve doğu dengesi kurulmak istenmektedir. Bu dengede Türkiye’de

²³⁹ Çetin Altan, “Çok işaretler belirdi”, **Ant**, S. 23 (1967), s. 5.

²⁴⁰ Doğan Özgüden, “Kaybeden Kazanıyor”, **Ant**, S. 24 (1967), s. 3.

²⁴¹ Fethi Naci, “Ortadoğu ve Biz”, **Ant**, S. 24 (1967), s. 7.

yer almakta ve kazançlı çıkması için “Atatürkçü”, “Milli”, “Tarafsız” bir dış politika izlemesi zorunludur. Çok yönlü ve kademeli bir dış politika izlemelidir.²⁴²

Ant her zaman 1967 Arap–İsrail savaşını emperyalizmle mücadele olarak nitelendirmektedir. Bunu yaparken de Vietnam örneği üzerinden savaş, bağımsızlık, mücadele konularında taktikler vermektedir. Türkiye’de olduğu gibi Ortadoğu’da da emperyalizm ve kapitalizmden kurtulmanın yolu, Arap halklarının gerçekleştireceği sosyalizmde görmektedir.²⁴³ Türkiye’nin 1967’den sonra barışı sağlamak için bazı girişimlerde bulunduğunu ve tıpkı General De Gaulle ve Üçüncü dünya ülkeleri gibi dinamik bir biçimde katılmalı ve bu savaşta yeni saldırılara engel olması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁴⁴

Türkiye’deki öğrenci hareketlerinin neden Filistin’e destek verdiği noktasında Ant dergisinde Baş’ın şu değerlendirilmesinde yer almaktadır; 1968 yılında İsrail devletinde milliyetçi bir hareket olarak El-Fetih örgütü kurulduğunu ve İsrail’e karşı bir direniş başladığını belirtmiştir. El-Fetihi de bahane ederek hatta El-Fetihe kaynak sağlayıcı olarak Ürdün, Mısır, Suriye’yi göstererek bir savaş başlatmak istenildiğini vurgulamıştır.²⁴⁵ Bu noktada hem Ortadoğu’dan ülkemize okumaya gelen gençlik ve onunla etkileşimde olan Türk gençliği, İsrail’in yeniden böyle bir emperyalist yayılmacı politikasına karşı direnmiştir. Türkiye’de bir Ortadoğu ülkesi olarak bu konudaki tedbirlerini alması gerektiğini ve Türkiye’nin Amerikan emperyalizmine karşı bir savaş vermiş olduğunun unutulmamasını ifade etmiştir. Bu vesile ile Arap halklarının yanında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu mücadeleye işçi sınıfını da katmaktadır. İran’da, Lübnan’da, Irak’ta, Arabistan’da, Mısır’da ve Filistin’de emperyalizme karşı savaş verildiğini belirtmektedir.

Ortadoğu’da bir devrimci çember kurulmalıdır. Bu çember Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Aden, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Ürdün, Filistin, Kıbrıs, Irak ve Suriye’yi içine almaktadır. Bu çember Ortadoğu’da ki devrimcilerin emperyalizme karşı oluşturdukları çemberdir. Ortadoğu’da emperyalizme kesin darbe bu çemberin güçlülüğü oranında kurulabilecektir. İşte Gezmış ve arkadaşlarının Filistin mücadelesi,

²⁴² Haluk Tansuğ, “Zirvedeki Görüşme ve Türkiye”, **Ant**, S. 27 (1967), s. 12 vd.

²⁴³ H. Tansuğ, “Araplar Yeni Mücadeleye Hazırlanıyor”, **Ant**, S. 28 (1967), s. 12 vd.

²⁴⁴ H. Baş, “Dünyayı Sarsan Bir yıl Daha”, **Ant**, S. 54 (1968), s. 12,13.

²⁴⁵ H. Baş, “Ortadoğu’da Savaş Bulutları Birikiyor”, **Ant**, S. 107 (1969), s. 12,13.

Filistin'e gitmesi, Ortadoğu'da ki devrimci çember ideolojisi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. El-Fetih hareketine katılış noktasında El Fetih'e girmelerindeki ve kendileriyle nasıl bir ilişki kurdukları ise 1969'un son günlerinde Rabat İslam Konferansı ve dört hücum botunun İsrail tarafından kaçırılması ile başladığını ve Filistin komandolarının mücadelesi başladığı ve Filistin'de ki meselenin sadece Arap-İsrail meselesi olmadığını aynı zamanda tüm Ortadoğu'nun meselesi olduğu vurgulanmıştır. Emperyalist devletlerin Ortadoğu'da çıkarlarını elde etmeden Kıbrıs'taki üslerden ve Türkiye'den gitmeyeceklerini belirtmiştir. Filistin meselesini bir iç mesele olarak değil Ortadoğu çemberi içinde ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

Ortadoğu'da ki devrimciler, siyonizme ve kolonyalizme karşı savaşırken bir yandan da egemen sınıflara karşı savaşmaktadır. Bu noktada milli mücadele ile sınıf mücadelesi iç içe girmekte ve ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. FDHKC gibi Marksist, Leninist tutumun ortaya çıkışı bu durumun bir sonucudur. Ortadoğu'da savaş sonrası kurulacak birlik için ise; "Arap düzenleri arasında değil, Ortadoğu halklarının silahlı örgütleri ile Ortadoğu yığınlarının proleter öncüleri arasında kurulacaktır. Bu birliği sağlayacak olan ideolojide, küçük burjuva milliyetçiliği değil, proleter ideolojisi olacaktır" demiştir.

Bu çember içinde etnik meselelerde önem kazanmaktadır. Irak ve Suriye'de gelişen Kürt hareketlerini, Kıbrıs'taki Türk-Rum anlaşmazlığı çok dikkatle ele almakta ve şovenist, ırkçı eğilimler yüzünden bu halkların dağılmasının engellenmesi gerektiği belirtilmektedir. Kendi içlerinde şöyle bir tezata düşüyorlar; ulusların kendi kaderlerini tayin etme ana ilkesi etrafında, halkların kardeşçe ve özgürce bir arada yaşama ilkesini savunarak, azınlık meselesine devrimci birlik ve dayanışma içinde çözüm yolları aramak zorunda oldukları belirtiliyor. Tezatlık şurada hem ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunurken hem de kardeşçe bir arada yaşam düşüncesi birbiriyle uyuşmamaktadır.

Kendilerinin Ortadoğu'da ki ana düşünceleri şudur; "Bütün devrimciler hep birlikte emperyalizme karşı Ortadoğu devrimci çemberini oluşturalım. Ortadoğu devrimci çemberi içinde proleter ideolojisini öncü bulalım."²⁴⁶Ant Ortadoğu'da ki

²⁴⁶ "Türkiye'de, İran'da, Irak'ta, Lübnan'da, Filistin'de, Arabistan'da, Mısır'da emperyalizme karşı savaş verilmektedir. Bu ülkelerin bir kısmında ilerici antiemperyalist ülkeler başa geçmiş emperyalizmin nüfusuna tasfiye etme yolunda etkin bir çalışmaya girişmişlerdir. Ama bu ülkelerde dâhil, bütün Ortadoğu'da ki temel mesele yığınların aktif olarak kavgaya sokulması, işçi ve köylülerin örgütlenmesini

devrimci BAAS hareketini ve onun müttefiklerini desteklemenin bölgede barışı ve sosyalizmi getireceğini savunmaktadır. Genel olarak Yön olsun, Ant olsun ve diğer sosyalist yayınlar ve sosyalist düşünce olsun, gözden kaçırdıkları bir nokta var. Atatürk dönemi, Vietnam örneği, Çin, Sovyetler gibi ülkelerde meydana gelen sosyalizm düşüncesini, devrimleri örnek alarak hem Türkiye’de hem Ortadoğu’da devrim yapmak imkansızdır. Çünkü her ülkenin geçirdiği süreçler farklıdır, dönüşümler, ekonomik ve sosyal yapı, insan profilleri, inançlar vb. birçok şey farklıdır. Nasır’ın Mısır’da yaptığı devrim tüm Ortadoğu’da yapılması imkansızdır. Evet darbeler yapılmıştır. Ama Mısır’ın geçirdiği sürecin aynısını bir Suriye’nin ya da başka ülkenin geçirmesini bekleyemeyiz. Bu konuda Türk solu kör bakmaktadır. Bunun nedenide sadece devrim, sosyalizm, maksizim, leninizm ve solun fraksiyonel düşünceleriyle hareket etmeleridir.

3.4. Türkiye İşçi Partisinin Ortadoğu Bakışı (1960-1971)

TİP Atatürk Dönemi dış politikayı referans alarak, dış politika ve milli savunma politikasında şu esasları savunmaktadır; Dış politikada Atatürk’e, Kurtuluş savaşına vurgu yaparak Milli Misakla çizilmiş sınırların bütünlüğünü ve korunmasına vurgu yapar. Milletlerarası ilişkilerde eşitliği şart koşarak, BM’nin anayasası ışığında devletlerle karşılıklı saygı ve tam eşitliğe göre ilişkilerin kurulup geliştirilmesini hedefler. Bağımsızlık ve eşitliği tüm milletler için birer hak olarak görür. Türkiye’nin de sömürgecilik ve emperyalizm karşısında bağımsız bir savaş verdiği için sömürgeye maruz kalmış olan tüm halkların mücadelesini barışçıl yollarla destekler. Barışçıl oldukları için savaşı ancak meşru müdafaa halinde olursa destekler ve milletlerarası uyuşmazlıkların savaşıyla çözülmeyeceğini, savaş isteyen devlet adamlarının cezalandırılmasını, sorunların çözümünde uzlaşının uluslararası bir hukuk kuralı haline getirilmesini istemektedir. Nükleer silahlarla yapılacak olan bir savaşın halkımıza ve tüm insanlığa korkunç acılar getireceğinden milletlerarası bir denetim altında nükleer silah denemelerinin durdurulmasını ve klasik silahlarda dahil silahsızlanmaya gidilmesini vurgular. Bu noktada Türkiye’nin bu amaca yönelmesini ve kişiliği olan bağımsız barışçı bir dış politika izlemesini zorunlu görür. Emperyalizm yüzünden Yunanistanla bozulan ilişkilerin Atatürk dönemi seviyesine getirilmesini, Irak, Suriye ve bütün Arap

sağlayarak işçi sınıfı ideolojisi öncülüğünde halk savaşlarının gerçekleştirilmesidir. Bu nedenle Ortadoğu’da proleter ideolojisi, bugün öncü durumunda olan küçük burjuva ideolojisinin yerini almalı, etnik gruplar ve azınlık meseleleriyle, devrimci meseleler arasında bir birlik sağlanmalıdır.”, “Emp....., s. 12.

devletleriyle kardeşçe münasebetler kurulmasını zorunlu görmektedir. İran ve Pakistan ile olan münasebetlerimizin tam bağımsız, antiemperyalist dış politika mihveri etrafında yeniden ele alınmasını ve sağlam dostluklar halinde geliştirilmesini amaç bilmektedir. TİP özellikle Milli Kurtuluş Savaşını yapmış ve yapmakta olan milletlerle münasebetler kurulup geliştirilmesini dış politikanın temel hedefi sayar.²⁴⁷ TİP, dış politikaya barışçıl ve yasal zeminlerde bakmaktadır. Fakat sadece Milli Kurtuluş Savaşı yapmış milletlerle yakınlık kurmak dış politikaya uymamaktadır. Burada aslında kastettiği ABD, İngiltere, Fransa vb. zamanında sömürgecilik yapmış ülkelerle ilişki kurulmamasıdır.

Dış politikaya bu ilkeler çerçevesinde bakmakta ve emperyalizm vurgusu yapmaktadır. Ortadoğu'yu dünya petrol üretiminin önemli bir bölümünün sağlandığı bir coğrafi alan olmanın ötesinde, son derece çeşitli toplumsal kaynaklardan beslenen radikal değişim özelemlerinin ve tepkilerin büyük bir etkinliğe sahip olduğu bir bölge olarak tanımlamaktadır. Emperyalist merkezlerin yıllardır bölgedeki dini, etnik tepki ve çıkışları, küçük burjuva radikalizminin yönelişlerini inceden inceye araştırarak bunları kendi planlarına uygun bir çizgiye sokmaya, bilimsel sosyalist hareketin karşısına çıkartmaya, antikomünizme yöneltmeye çalıştığını belirterek bu politikanın iflas ettiğini söylemiştir.

ABD emperyalizmi başta olmak üzere emperyalizmin, tüm antiemperyalist, köklü dönüşümlerden yana güçlerin aynı safta toplanmasını ve büyük tehlikeyi önlemekte başarısızlığa uğradıklarını belirtmiştir. İsrail-Mısır anlaşmasına yönelen tepkileri hafifletme, Arap ülkelerinin bir bölümünün olsun bu ihanet belgesinden yana açık tutum almasını sağlama girişimlerinin başarısızlığa uğradığını belirterek Suriye'de BAAS partisini komünistlere karşı kışkırtma ve ilerici cepheyi bölme yönünde çalıştığını fakat emperyalizmin ve gericiliğin, beklediği kesin sonucu elde etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Lübnan'da Amerikan planının başarılı olmadığını, İran'da laik-liberal kanaat ile Müslüman radikallerin birbirine düşürülmesinin başarılı olmadığını, İran yönetimi ile TUDEH'in öncülüğünü yaptığı işçi sınıfı hareketi istenen ölçüde karşı karşıya getirilmediğini belirtmiştir. İran yönetiminin Kürt Ulusal hareketinin haklı taleplerini reddeden, devrimin kazanımlarını tehlikeye düşüren tutumundan uzaklaşmasının olumlu

²⁴⁷ **Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi**, İstanbul 1965, s. 6 vd.

bir süreci başlattığını ve öz olarak anti-emperyalist köklü dönüşümlerden yana olan güçleri birbirine düşürmeye yönelik operasyonların hedeflerini bulamadığını belirtmiştir.

Sömürücülerin ve zorbaların ne Ortadoğu’da ne de dünyanın öteki bölgelerinde anti-emperyalist, demokratik güçlerin birliğini kundaklamakta ve asıl düşmanı unutturamayacaklarını belirtmektedir. Halklar ve işçi sınıfı emperyalistlerden, onlarla iş birliği eden halk düşmanlarından, ne de vatan hainlerinden daha güçlüdür diyerek Türkiye’nin ulusal kurtuluş savaşından bu yana güçlü ve güvenilir bir dosta, dünya sosyalist sisteminin destek ve dayanışmasına sahip olduğunu belirtmiştir. Soğuk savaş politikalarına yeniden yönelmenin mümkün olmadığını ve halkların özlemi olan barış ve yumuşamanın etkisini sürdüreceğini belirtmektedir. Türkiye’nin, emperyalizmin doğrudan ilişki kurmakta güçlük çektiği Ortadoğu ülkeleri ile Batı kapitalist devletleri arasında bir köprü görevini “safсата” olarak nitelendirmektedir.²⁴⁸

Türk sol kesiminin “sosyalist sistemin destek dayanışması” olarak nitelendirdiği ve bu kadar Sovyet ve sosyalizm yanlısı olmasının temelini ve asıl sebebinin Kurtuluş Savaşı mücadelesinde Sovyet Rusya ile yapılan Moskova antlaşmasının²⁴⁹ 60’lardaki sol ideolojisine temel oluşturduğu görüşümdedir. Kurtuluş savaşından öncesinde Meşrutiyet ve Tanzimat dönemlerinde sosyalizm oluşumları görülmektedir. Fakat Sovyetlerin 1920’lerde Batı karşıtı olması, Türkiye’nin, Batılı ülkelerle savaş halinde olması ve iki ülkenin ortak bir noktada birleşmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle bu anlaşmada Osmanlı’nın yaptığı anlaşmaların geçersiz sayılıp, Misak-ı Milli hareketinin tanınması Türk solu temelinde 1960’lardaki Rusya hayranlığının temelini oluşturduğu kanaatindeyim.

Emperyalizmin soğuk savaş politikasını yeniden dönme isteğini, NATO’nun güçlendirilmesi ve Mısır, İsrail, Suudi Arabistan ve Türkiye’yi kapsayacak yeni bir askeri paktın oluşturulması planları ve özellikle Ortadoğu’da zedelenen emperyalist etkinliğin korunup geliştirilmesi yönündeki adımlar, Türkiye’nin emperyalizmin eskiden beri önem verdiği askeri ve politik konumuna daha da büyük bir değer kattığını belirtmiştir. Bölge

²⁴⁸ Türkiye İşçi Partisi, **Sorunlarımız Görevlerimiz Tek Parti Tek Cephe**, İstanbul 1980, s. 15-18

²⁴⁹ Dışişleri Bakanlığı, “*Traite Entre La Turquie Et La Russie, Kurucu Antlaşmalar/Moskova Anlaşması*”, http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/Kurucu_Anlaşmalar/1921-moskova-anlasmasi-rusca.pdf, 10.10.2020.

ile ilgili çıkan bazı haberlerin asılları olsun olmasın, emperyalizmin dünya çapındaki stratejisi bakımından Türkiye'nin askeri ve politik öneminin arttığını belirtmiştir.²⁵⁰

NATO ve ABD ilişkileri noktasında, ABD'nin emperyalist bir devlet olduğuna vurgu yaparak NATO'nun da bir barış ve savunma örgütü değil, ABD'nin dünya yüzündeki çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş bir saldırı paktı olduğunu ve Türkiye'yi NATO'ya sokanların, kendi iktidarlarını garantiye almak için yaptıklarını vurgulamıştır. ABD emperyalizmine karşı çıkmak, NATO'dan ayrılmak, mutlaka Rusya'nın kucağını düşmek olmadığı, tam bağımsızlık demek olduğu belirtilmiştir.

TİP'in el kitabında NATO'dan ayrılmanın bazı faydaları sıralanmıştır; ABD'ye bağımlı yaşamaktan kurtulmak, yerüstü ve yeraltı servetlerin bize kalması, emperyalistlerin pazarı olmaktan çıkmak, ABD'den destek gören hâkim sınıfları etkisiz hale getirmek, 34 milyon nüfusun 32 milyonunun rahat yaşam olanağına kavuşması, gibi bazı maddeler sıralanmıştır.

6. Filo'yu ABD'nin Ortadoğu'da ki çıkarlarının canlandırması olduğu ve ABD ile iş birliği yapmış olan geri kalmış ülkelerin, bu filonun ziyaretini baştan kabul ettikleri belirtilmiştir. İkili anlaşmalar ve üsler, filonun ziyaretlerini oldu-bittiye getirmiştir. Demirel'in 6. Filoya "Türkiye'ye gelme" sözünün ülkenin içinde bulunduğu açıklı durumu ortaya koyduğu belirtilerek TİP ve Türk gençliği 6. Filoya "Hayır" demiştir.²⁵¹ TİP, ABD emperyalizminin ağırlık merkezinin Uzak Doğu'dan Ortadoğu'ya kaydırıldığı ve Ortadoğu dünya barışını tehdit eden bir tehlikeli bölge haline geldiğinden beri, Türkiye'de durumun gün geçtikçe daha kritik olmaya başladığını belirtmektedir. ABD nüfuzunu sürdürmek, Türkiye'yi bir ileri karakol olarak muhafaza etmek istediğini belirtmektedir.²⁵² Bundan çıkacak sonuç bu teze göre ABD Türkiye'deki dayanak noktasını kuvvetlendirmek esastadır. Ortadoğu'nun bunalımlı koşullarında ABD, bölgeyi kontrol ve baskı altında tutmada ve gerekli gördüğünde askeri müdahaleleri gerçekleştirmede Türkiye'yi vazgeçemeyeceği bir köprü başı olarak gördüğünü belirtmektedir. ABD ile imzalanan Savunma İş Birliği anlaşmasının Türkiye'nin ABD

²⁵⁰ Türkiye İşçi Partisi, s. 15-18.

²⁵¹ Türkiye İşçi Partisi, **TİP Köylüğe Toprak Herkese İş El Kitabı**, Ankara 1969, s. 51-55.

²⁵² "Kongrelerden Sonra...", **TİP Haberleri**, S. 29-90 (1967), s. 16.

bağımlılığını pekiştirdiğini, ABD tarafından araç olarak kullanılması imkanını ve olasılığını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.²⁵³

Emperyalizmin hüküm sürdüğü bütün ülkelerde sömürüden kurtulmak için mücadele eden tüm emekçileri, NATO, CENTO gibi paktlar altında birleştirilen ordularıyla yıldırıma çalışmakta oldukları vurgulanmıştır. NATO, CENTO'ya, emperyalist dünya sistemine bağlanmak, büyük sermaye ve büyük toprak sahiplerini güçlendirmek ve işçilerin ve emekçilerin mücadelesini tehdit etmek amacıyla ülkeye sokulduğu düşünülmektedir. Ülkedeki ABD atom üsleri casusluk tesisler, ülkeyi komşularına karşı bir saldırı üssü haline getirmek ve sosyalist ülkeleri, İsrail işgaline karşı dövüşen Arap halklarını tehdit etmek için kurulduğu görüşündedir.²⁵⁴

Ortadoğu ülkeleri ve onların içinde bulunduğu Üçüncü Dünya devletleri Türkiye NATO üyesi oldukça ve Kıbrıs'ın bir NATO ve ABD üssü haline getirilme durumunda buldukça, bütün Müslümanlığın, kardeşlik edebiyatına rağmen Türkiye'den uzak kalacağını, Kıbrıs Rum yönetiminin yanında yer alacağını ve sosyalist ülkelerde Türkiye'ye karşıt ve uzak olacağını belirtmektedir. Sovyetler Birliği'nin "yumuşak karnı"na çevrilmiş silahlarla gerçekten iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine imkân olmadığı görüşündedir.²⁵⁵

Ortadoğu noktasında II. Dünya Savaşı ve sonrasında ABD, Avrupa ve Ortadoğu'ya öncelik tanınmış, Mao'nun zaferine, Kore Savaşına, Fransızların Vietnam'da ki yenilgisine kadar Asya ikinci planda tutulmuştur. Eisenhower doktrini ile Ortadoğu'yu ABD'nin nüfuz bölgesi içine alan ikili anlaşmalar yapılmıştır. Türkiye'yi nüfuzu altında bulduran devlet bütün Ortadoğu'yu kontrol edecek ve Türkiye'de ki üsleri ile Sovyet Rusya'yı tehdit edip gerektiğinde bu üslerden Sovyetlere karşı saldırıya geçecektir. ABD'nin sömürgeci politikası Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır. Truman doktrini, ABD'nin Avrupa ve Ortadoğu politikasının ilk adımıdır.²⁵⁶

Emperyalist devletlerin neden Ortadoğu'ya öneldiği noktasında TİP şöyle bir çıkarımda bulunmuştur; İngiltere'nin 1971 yılına kadar Aden'in doğusuna üslerini,

²⁵³ TİP, **Barış, Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizme Adanmış 75 Yaş, Behice Boran'dan Seçmelerle 10 Yıl**, Mayıs 1985, s. 62 vd.

²⁵⁴ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu, **Üçüncü Büyük Kongre**, 9-12 Kasım 1968, s. 1-6.

²⁵⁵ Türkiye İşçi Partisi, **Demokrasi Bildirgesi**, Ankara İstanbul 1975, s. 24 vd.

²⁵⁶ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu, s. 1-6.

çekeceğini açıklaması ABD'nin Vietnam'da uğradığı bozgun sonucu müzakerelere girişmesi, İsrail'in tutumu emperyalist ülkelerin Ortadoğu'ya doğru bir çekilme gösterdikleri görüşündedir. Bölgede çıkan son buhranların "petrol kaynakları yüzünden önem taşıyan" Ortadoğu'nun emperyalist politka için öneminin arttığını belirtmektedir. Ortadoğu'nun, Sovyet Rusya ile askeri ilişkiler dışında sebeplerle, önem kazanmasının Türkiye'yi tekrar emperyalizm için önemli bir kilit noktası haline getirebileceğini belirtmektedir. Bunun delili olarakta Türkiye'ye Ortadoğu'da yeni görevler verilmiş olmasını göstermektedir.²⁵⁷

Arap İsrail Savaşının ABD'nin desteklediği İsrail'in Arap devletlerinin çemberini yararak Ortadoğu'nun ilerici rejimlerini devirmek için yapıldığı vurgulanmıştır. Bunun sonucunda İsrail'in zaferi bölgede ABD'nin nüfuzuna yol açacaktır. Fakat sonuç böyle olmamış İsrail'in zaferinden sonra ABD'nin nüfuzunda olan bazı Arap hükümetleri bile, Amerika'ya karşı cephe almak zorunda kalmıştır. Ortadoğu'da Amerikan nüfuzu düşmüştür. Bu savaş Sovyet gemilerinin Akdeniz'e inmelerine ve Arap limanlarında üslenmelerine ve de Ortadoğu'da Sovyet nüfuzunun artmasına yol açmıştır. BAC'nin silahlı kuvvetleri Sovyetler tarafından donatılmış ve eğitilmiştir. Topraklardan geri çekilmeyen İsrail aldığı ganimetlerle ordusunu yenilemiş, Süveys'in öteki yakasına üs kurmuştur. BM tarafından sürdürülen arabuluculuk çalışmaları sonuç vermemiştir. Aksine savaşı körüklemiştir. Hem ABD'nin hem de Sovyet gemilerinin Akdeniz'de bulunmaları her birinin taraflardan birini tutması yüzünden, patlayacak savaş mahalli kalmayacaktır.²⁵⁸

TİP, Ortadoğu noktasında ABD ile Sovyetlerin bir uzlaşma zemini arayacağını belirterek, Avrupa'da statükonun muhafazasını hedef tutan ve Ortadoğu için nüfuz bölgeleri tespiti şeklinde tecelli edecek yeni bir "Yalta'ya" gidilmesini, kuvvetli bir ihtimal olarak görmektedir. Böyle bir pazarlıkta Türkiye'nin de durumunun ele alınacağını, ABD'nin, Türkiye'deki imtiyazlarını muhafazaya kararlı göründüğünü, bu şartlarda milli bağımsızlık ve sosyalizm için mücadelenin çetinleşeceğini belirtmektedir.²⁵⁹ Ama bir gerçek vardır ki Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki sükûnet

²⁵⁷ "Bilim Kurulu Raporu", **TİP Haberleri**, S. 14 (1967), s. 15.

²⁵⁸ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu, s. 1-6

²⁵⁹ M.A. Aybar, "Genel Yönetim Kurulu Toplandı: Aybar Açış Konuşmasında <<1969 yılı Partimiz için Başarılı Bir Yıl Olacaktır>> Dedi", **TİP Haberleri**, S. 29-30 (1967), s. 16 vd.

Ortadoğu savaşının kısa süreli ve mevzili kalmasına sebep olacaktır. Savaşın meseleye çözüm getirmediğini ve taraflardan birinin kesin yenilgisi ve dize gelişide söz konusu değildir. Aksine öfkelerinin bilendiğini ve Arap dünyasında emperyalizme karşı milli kurtuluş duygusunun alevlendiği düşüncesindedirler. Bu görüşlerinde halklıdır. Bu savaş Filistinde birçok örgütün kurulmasına sebep olmuştur. Bölgede silahlanma savaşı yeniden başlatmıştır.

TİP'in Ortadoğu'da özellikle bu savaşla birlikte gördüğü sorunlardan biri İsrail'in Kudüs'ü ilhakıyla birlikte işgali altındaki Suriye ve Mısır'a yerleşme gayretleri; diğer yandan tıkalı kanal ve sayıları 100 binleri aşan yeni mültecilerin olumsuz ekonomik etkisi ve yenilgiyi hazmedemeyen Arap efkarının baskısıyla "eğer siyasi anlamda birşeyler yapılmazsa" her an bölgedeki dengenin bozulabileceği görüşündedirler. Bir İsrail muhribinin Sovyet yapısının, Mısır füzeleri ile batırılışı ve İsrail'lilerin Mısır roket tesislerini tahribi ateşle oynamadır. Sınırlarımızın hemen ötesinde cereyan edecek muhtemel bir sıcak gelişmede yurdumuzdaki ABD üslerinin oynayabileceği ve bunun zorunlu sonuçları bakımından da bu karasız durum bizim için büyük önem taşımaktadır.²⁶⁰

Türkiye'yi tehdit eden tehlike nedir? Savaş ihtimalinin Türkiye'nin NATO üyesi olmasından ve ülkede ABD askeri üsleri bulunmasından dolayı doğrudan doğruya tehdit altındadır. Tehlikenin ortaya çıkmasıyla birlikte Amerika'ya taviz veren siyaset adamlarının Türkiye'yi muhtemel bir savaşın dışında tutabilmek için tek gerçek çareyi görmezden geldiklerini ve sözde tedbirler düşünerek itidal öğütleri verdikleri bahsedilmektedir. Siyasetçiler tarafından ABD ve Sovyetlere karşı düşmanca tavırlardan vazgeçilmesi ve dostluk ilişkileri sürdürülerek böyle bir savaştan kaçınılacağı görüşünde olduklarını belirtmektedirler. TİP böyle düşünmemektedir. İkili anlaşmalar ve NATO ittifakının bizi savaşa sürüklediğini Sovyetlerle-ABD arasında çıkacak bir savaşta Türkiye'nin yeri olmadığını ve savaşa ABD'nin ileri karakolu olarak katılmak durumunda kalan Türkiye'nin ilk hedefler arasında olduğunu ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Çözüm olarak Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını ve ülkeyi ABD'nin üslerinden arındırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

²⁶⁰ "Genel Sekreter Sargın'ın Genel Yönetim Kuruluna Sunduğu Rapor", **TİP Haberleri**, S. 1 (1967), Ankara 1967, s. 5 vd.

Ayrıca İsrail'in 5 Haziran 1967'de ki sınırlarına çekilmesini, BMGK'nun 22 Kasım 1967 tarihli kararına riayet etmesini ve 29 Şubat 1968'de, İsrail Dışişleri Bakanlığı Sina yarımadası, Gaza bölgesi, Ürdün Nehri'nin batı kıyısı ve Suriye'deki Golan bölgesinin "bundan böyle düşman toprağı sayılmayacağını" açıklaması ateşkes çizgisini devlet sınırı durumuna soktuğunu göstermektedir. BMGK kararı İsrail'in işgal ettiği toprakları terk etmelerini öngören karar Ortadoğu'da ki gerginliği azaltacak ilk etken olacağı görüşündedir. Ürdün topraklarını da ele geçiren İsrail Filistin ile ilgili BM kararına uymalıdır. ABD'nin, emperyalizmi için Ortadoğu'nun gittikçe daha büyük önem kazandığını ve buradaki çıkarlarını koruyabilmek için ABD'nin, gerektiğinde bir savaşı göze alacağı sonucundadır.²⁶¹

İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmemesi, bu topraklardan önemli bir kısmını ilhak etmesinin bölgede gerginliği arttırdığını, Arap milliyetçiliğinin antiemperyalist özünü daha belirgin bir hale getirerek mücadele azmini bilemediğini belirtmektedir. Dört Büyüklerin Ortadoğu buhranını çözmek için yaptıkları toplantılardan bir sonuç çıkmadığını, emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarlarını "bekçiliğini yapan İsrail'i savaşa kışkırtmış olan ABD'dir" şeklinde bir çıkarımda bulunmuştur. Bölgedeki buhran zamanla ABD için endişe kaynağı olduğunu ve bu endişelerin ABD'yi, Akdeniz'de, NATO'lu müttefiklerinden bazılarını, bir "Deniz Çağrı Kuvvetinde" toplamaya sevkettiğini belirtmiştir. Türkiye'yi Ortadoğu buhranında savaşa zorlayacak olan Deniz Çağrı Kuvveti'ne katılmasına karşı çıkmıştır. Ortadoğu buhranında İsrail'in saldırganlığını kabul etmiş ve bölgede barışın sağlanması için İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesinin şart olduğunu ileri sürmüştür.²⁶²

Diğer taraftanda Oratadoğu sorununun bir çözüme ulaşmaktan uzak olmakla birlikte, ABD'nin bölgede kendi politikasını sürdürmekle puan kazandığını belirtmektedir. TİP, bu kazancın başlıca amilinde Mısır olarak göstermektedir. Enver Sedat'ın yönetimi aldığından beri Mısır'ın içte devletçiliği tasfiye ettiğini ve burjuvaziye güçlendirecek bir uygulamaya giderek dış politikasında Sovyetler Birliğinden uzaklaşarak ABD ile yakınlaşmaya yönelmiştir. Mısır'ın, İsrail meselesinden uzaklaşmak istediğini ve bu mevzuyu kendi ulusal çıkarlarının gelişmesi için bir engel olarak

²⁶¹ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu, s. 1-7.

²⁶² "Merkez Yönetim Kurulu Raporu", **TİP Haberleri**, S. 1 (1967), s. 5 vd.

gördüğünü belirtmektedir. Mısır'ın Arap Milliyetçiliğine sırt çevirerek, kendi başının çaresine bakmaya yönelmesinin ABD'nin işini kolaylaştırdığını belirtmiştir. İsrail ile yapılan anlaşma sonucu Mısır İsrail'i bir devlet olarak tanıdığını ve belirli bir süre için silahlı savaşa başvurmamayı kabul etmiş olduğunu, Mısır Filistinli'lerin ulusal hakları ve Suriyenin Golan tepeleri sorunlarını bir yana bırakıp kendi derdine düştüğünü ayrı bir çözüm aradığını belirtmiştir. Bundan dolayı hiçbir zaman sağlam ve uyumlu bir bütün oluşturmamış olan Arap Ülkeleri Birliğinde önemli bir gedik açılarak, bir bölünme yaratıldığını, Arap dünyasında oldu olası ilerici ve gerici güçler ayrımı ve sürtüşmelerin var olduğunu ve bunun içinde Arap Birliğinin güçlü bir biçimde gerçekleşemediğini belirtmiştir. Mısır'ın bu gelişimi Mısır küçük burjuva radikalizminin iflasının kanıtı olarak görmektedir.

TİP, Arap Sosyalizmi konusunda; Arap sosyalizmi, şu sosyalizmi, bu sosyalizmi adı altında yeni sosyalizm türleri icat etmeye kalkışmanın, bir ülkeyi emperyalizm-kapitalizm boyunduruğundan kurtarıp sosyalizm doğrultusunda gerçek bir kalkınma ve bağımsızlaşma yoluna sağlayamadığını belirtmiştir. Her ülkenin sosyalizme geçişi ve sosyalizmi kuruşu kendi tarihsel şartlarına göre ve o şartların gerektirdiği biçimde olacaktır. Sistemin her ülkede uygulanması, özünde, içeriğinde, sosyalist biçiminde ulaşacağını, ama sosyalizmi sosyalizm yapan içeriğin evrensel olduğunu vurgulamıştır.

Ortadoğu sorunu, tek tek Arap ülkelerinin İsrail ile ayrı ayrı anlaşmalar yapması biçiminde çözümlenemeyeceğini, bunun İsrail'in ve arkasındaki ABD emperyalizminin yararına, Arap halklarının zararına olacağını belirtmektedir. İsrail'in bir devlet olarak varlığını kabul etmenin kaçınılmaz olduğunu, aslında mesele İsrail'in bir devlet olarak varlığı değil, Ortadoğuda ABD emperyalizminin sıçrama tahtası olması ve şoven bir genişleme politikası gütmesidir. TİP, bunun önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yapılan ara anlaşmaların İsrail'in bu niteliğini daha da güçlendirdiğini, ABD'den büyük askeri ve ekonomik yardımlar ve bazı haberlere göre çok uzun menzilli füzeler alması, geniş bir menzilde Arap ülkelerininide içine alması, Anadolu'nun doğu kesimini ve Ankara'yıda içine aldığını belirtmektedir.

TİP, İsrail'in bu genişleme politikasının anca Arap ülkelerinin birlik halinde hareketiyle önlebileceği görüşündedir. Çözüm için Cenevre Konferansının yeniden toplanmasını ve Ortadoğu sorununun tüm ilgili taraflarca birarada müzakere edilerek bir

çözümüne kavuşturulması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'nin yerinin, ilerici Arap ülkelerinin yanı olduğunu belirtmektedir.²⁶³

Dünya sol kesimde, Akdeniz'de barışı sağlamak ve bölgede ABD emperyalizmine karşı tedbirler almak amacıyla Akdeniz ülkeleri ilerici partilerinin 22-23 Ocak 1967'de bir konferans akdetmeleri kararlaştırıldı. Konferansta, Arap-İsrail ihtilafı ile Kıbrıs Buhranı ele alındı. Konferansı hazırlamak üzere Roma'da yapılan ön toplantıya Türkiye'den sadece TİP davet edildi. Toplantıya Akdenize kıyısı olan 11 memleketten 15 parti katıldı. Bunların 4'ü Komünist Partiydi. Fransız Komünist Partisi bir müşahit göndermiştir. Diğer 10 Parti, Arap devletlerinin Milli Kurtuluş Partileri ile Sosyalist Partilerdir. Toplantı "gizli" değil "kapalı" olmuştur. Kapalı olmasının nedeni "ihzarı mahiyette" olmasıydı. Özellikle Konferansa davet edilecek diğer kuruluşlar hakkında, üyelerin bu kuruluşları incitebilecek sözler söylemeleri ihtimalidir. İtalyan Sosyalist ve Merkez Yürütme Kurulu Proleter Birliği Partisi'nin davetini kabul eden TİP, Genel Sekreterlerden Rıza Kuas ve Merkez Yürütme Kurulu üyesi Profesör Sadun Aren'i hazırlık toplantısında Partiyi temsille görevlendirdi. Konferans sonrası Aren'in yapmış olduğu açıklamada; Akdeniz'i emperyalist üsler ve müdahalelerden arındırmak ve Akdeniz'i bir barış gölü haline getirme amacı güttüklerini belirtti. Özellikle NATO, Atlantik Paktı ve Kıbrıs konularında kararlar alındı. TİP, Konferansta Kıbrıs konusunda "üslerden ve askerlerden arınmış, tarafsızlaştırılmış, güvenliği milletlerarası garantiye bağlanmış "bağımsız ve fedaratif Kıbrıs" olacağını ifade etmiştir.

TİP, devlet olarak da parti olarakta yüzde yüz bağımsızlığı her şeyin üstünde tutuyor ve görüş ve fikirlerini yurt içinde ve yurt dışında da açıklıkla ve samimiyetle savunuyordu. Arap memleketlerine karşı yapılmış olan İsrail saldırısının sonuçlarını ortadan kaldırmak, işgal edilmiş topraklardan askerlerin çekilmesi, özellikle Filistin Haklarının haklarını garanti eden bir çözüm istemekteydi.²⁶⁴ Boran, Türkiye'nin sıcak savaş ihtimaliyle karşı karşıya getirilmekte olduğunu ve emperyalizmin Orta ve Yakındoğu'daki çıkarlarını koruyabilmek için imkan bulursa genişletip güçlendirebilmek

²⁶³ Türkiye İşçi Partisi, **Selam Türkiye'nin Aydınlik Geleceğine**, Ocak 1976, s. 10 vd.

²⁶⁴ "Akdeniz İlerici Parti Konferansı Gündemi", **TİP Haberleri**, S. 6 (1967), Ankara 1967, s. 1-10.

için Türkiye'yi Orta ve Yakınoğu bölgesinde bir sıçrama tahtası olarak kullanmak istediğini belirtmektedir.²⁶⁵

TİP, Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri noktasında ise Türkiye'nin Ortadoğu'nun petrol üreten ülkelerinden kaynak sağlamak, onlarla Türkiye'de ortak yatırımlar yapmak istemekte olduğunu ve Irak'la petrol borusu inşaatı anlaşması yapılmış, uzunca süren birtakım terddütlerden sonra nihayet uygulamasına geçilmiş, ama bunun ardı gelmediğini belirtmiştir. İran'a ümit bağlandığını, ümitlerin boşa çıktığını çünkü İran'ın fonlarını Batılı tekellere yatırdığını, silahlanmaya harcandığını belirtmiştir. Halen Türkiye, İran, Pakistan arasındaki Bölgesel Kalkınma için İş birliği Anlaşmasını canlandırmak istediklerini ancak bir sonuç vereceğinin şüpheli olduğu belirtmiştir. Bu konudaki ilginç nokta ise dış politikada iş adamlarının devreye girmiş olmasıdır.

Arap ülkelere yakınlaşmanın bir diğer amacı olarak da Kıbrıs konusunda Arap desteğini almak olarak gösterilmiştir. TİP, burda Türkiye'nin samimiyezsiz tavırlarından dolayı ciddiye alınmadığını belirtmektedir. Cidde İslam örgütleri toplantısında İsrail'in BM'den çıkarılmasının istenmesi kararını imzalayıp, sonra ABD'ye Türkiye'nin bu kararının kendi dış politikasına göre uygulayacağı yolunda teminat vermenin, FKÖ temsilcisini Örgütün Türkiye'de büro açması konusunu görüşmek üzere kabul edip sonra onu eli boş göndermenin ciddi bir politikanın uygulamaları olmadığını belirtmektedir. Açıkça, son defa BM'de siyonizmin ırkçılıkla bir olduğu kararına Türkiye'nin de katılmasını "miyop bir görüş" olarak adlandırıp Kıbrıs sorunu görüşmelerinde Arap ülkelerinin desteğini kazanmak olarak belirtmiştir. Fakat bu desteğin kazanılmadığını, Rauf Denktaş'ın BM'de konuşturulmadığını ve bloksuzların sunduğu karar tasarısının Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen büyük çoğunlukla kabul edildiğini belirtmiştir. Kısır görüşlü olarak nitelendirdiği Milletler Cemiyeti Hükümeti, Kıbrıs konusunda Arap ülkelerinin tutumunu belirleyip, İsrail sorunundan daha başka faktörlerin bulunduğunu ve bunların ağır bastığını anlayamadığını belirtmiştir.

TİP, Kıbrıs sorununu Doğu Akdeniz ülkelerini öncelikle ilgilendirdiğini ve Arap ülkeleri için hayati önem taşıdığını düşünmektedir. Çünkü adada üsler kurabilecek devlet veya askeri örgüt bu ülkelerin güvenliğini güçlü bir biçimde tehdit edebilecek, yeni bir

²⁶⁵ TİP, s. 62 vd.

Ortadoğu savaşında bu üslerden doğrudan askeri müdahalede bulunulabileceğini ve ABD'nin adada üsler edinmeye göz diktiklerinin bilindiğini, İngiliz üslerinin ABD'ye devrinin söz konusu olduğunu, bunun için Arap ülkelerinin Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsız, egemen toprak bütünlüğüne sahip ve tarafsız bir devlet olarak varlığını sürdürme konusunda çok duyarlı olduklarını ve Kıbrıs sorununda Türkiye'ye karşı tutumlarını esas itibarıyla bu kaygıların belirlediğini vurgulamaktadır. Türk dış politikasında ABD'nin “dümen suyundan” çıkılmadıkça, Kıbrıs sorununda ABD aracılığına yatkın oldukça Arap ülkelerinin desteğinin kazanılamayacağını belirtmiştir.

Emperyalizmin tahakküm politikasının, Kıbrıs'ta da ortaya çıktığı ve Kıbrıs Türkleriyle Rumların, Türkiye-Yunanistan'ı birbirlerine düşürerek, adayı parçalamayı ve bir NATO üssü haline getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Emperyalizmin Doğu Akdeniz'i ve Ortadoğu'yu, Türkiye ve Yunanistan'ı, kontrol altında tutmak ve tehdit etmek için Kıbrıs'ı ele geçirmek istemektedir.

Antiemperyalist bir dış politika izleyerek bu kurumlardan çıkılmalı, ABD ile yapılan ikili anlaşmalara son verilmeli, tüm yabancı üsler kaldırılmalı, Ortak Pazar ve Enerji Ajansından çıkılmalı, askeri bloklar dışı bağlantısız bir dış politika izlenmeli ve genel silahsızlanmayı sağlayacak, bölgede ve dünyada barışı güçlendirecek her onurlu girişim desteklenmelidir. Komşu ülkelerle, Sovyetlerle, Kurtuluş Savaşı sonrası olduğu gibi dostluk ve saldırmazlık paktı imzalanmalıdır.²⁶⁶

Kıbrıs meselesinde TİP Başkanı Aybar tutumunu şu şekilde belirtmiştir; Meselenin gerçekçi bir açıdan tarafların kuvvetleri iyi hesap edilerek, akıl ve mantık ölçülerine göre çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. “Tıpkı kâğıt oyunlarındaki gibi elini belli etmemesi, elinizdekini karşıdaki bilirse yapılacak çıkışlar kar değil zarar getireceği” belirtilmiştir. Hükümetin Kıbrıs konusunda bu çerçevede hareket etmediği ve hükümetin ittifaklarımızı, dostluklarımızı salt duygusal açıdan değerlendirmeğe kalkıştığını ya da değerlendirir görünmekte bir fayda umduğunu belirtmiştir. İnönü'nün “Time” dergisine verdiği demeçte “Türkler belki Makarios tarafından katledilecekler istiyoruz ki, bu

²⁶⁶ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, **TİP. İİ'nin El Kitabı**, Ankara 1969.

Amerika'nın tarihine yazılsın" diyerek duygulara seslenip sonuç almaya çalışmanın en açık örneği olduğu bildirilmiştir.

Hükümetin defalarca görüş ve davranışlarını değiştirdiğini ve meselenin BM'ye götürülmesine önce karşı koyduklarını sonra kabul ettiklerini, adaya milletlerarası bir polis kuvvetinin gönderilmesine önce razı olmadıkları sonra kabul ettiklerini söylemiştir. Bu kuvvetlerinin NATO'nun emrinde olmasını istediklerini sonra BM'ye bağlı olmasına razı olduklarını belirtmiştir. İnönü'nün Time'a verdiği demeçten 24 saat geçmeden bu görüşlerinden geri dönmüşlerdir.

Türkiye'nin Batı ittifakından çıkabileceğini ve Batı ittifakının Türkiye'nin çöküşü ile çökebileceğini kimsenin düşünmediği söylemiştir. Çünkü Batı ittifakının bağları yalnız hükümetleri birbirine bağlamakla kalmıyor; bu bağlar ekonomik, mali, ticari alanlarda büyük menfaat gruplarını da birbirine bağlıyor. Bu menfaat grupları hükümeti etkilemeğe devam ettikçe, Türkiye'nin Batı ittifakından ayrılması düşünülemez.

Kıbrıs davası, Misak'ı Milli ışığı altında yürütülen bir politika ile çözülmelidir demiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra Misak'ı Milli politikasının bırakıldığı ve Yunanistan'la dostluğumuzun bozulmasından sonra, bugün yalnızca İran'la dost olmamızın yanlış olduğu belirterek Türkiye'yi altı devletin çevrelediğini ve komşularıyla dostluk bağı kurmayan bir dış politikanın, ulusal varlığın devamı için Ana Yurdun bütünlüğü ve devamlılığını şart görmeyen bir politika anlamına gelebilir ki, böyle bir politikanın hüsrana sonuçlanacağı şüphesiz olduğu belirtilmiştir.

Kıbrıs'ta içine düştüğümüz çıkmazın temellerini Atatürk'ün attığı Kurtuluş Savaşı Türkiye'sinin Misak-ı Milli politikasından uzaklaşmış olmasının sonucudur. Kıbrıs'ta ki kanlı olayların derhal durdurulmasını, BM barış kuvvetlerinin bu olaylar karşısında pasif kalmamasını, Kıbrıslı Türklerin can, mal emniyetinin sağlanmasını, temel haklarına kavuşturulmasını ve bu statülerinin hakka dayanan bir nizam içinde güvenlik altına alınmasını enerjik bir şekilde talep etmiştir. Kıbrıs'taki olaylardan Enosisçi Rumları, faşist EOKA'yı ve baş papaz Makarios'u sorumlu tutmuştur.

Kıbrıs konusunun neden çıkarıldığı ve TİP'in gündemine girmesinin asıl sebebi; Süveyş'i bırakmak zorunda kalan İngiltere için, Kıbrıs birinci derecede önemli bir askeri üs haline gelmiş olmasıdır. Ortadoğu'da ki İngiliz çıkarları buradan kolayca kontrol edilir

ve İngiltere'nin Ortadoğu petroleri üzerindeki hakları buradan rahatça ve tesirli şekilde korunur. Oysa 1955 tarihlerinde Kıbrıslı Rumların devamlı ayaklanmaları ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a "Self-Determination" olarak tanınması için zor bir durum yaratmakta idi. Türkiye'nin de Kıbrıs üstünde hak sahibi olarak ortaya çıkması İngiltere'yi Yunanlılar ve Dünya kamuoyu karşısında yalnızlıktan kurtaracaktır. 1955'de Türkiye Londra Konferansına böyle bir hesap sonunda davet edilmiştir. Kıbrıs bu tarihten sonra Türkiye için ciddi buhranlar yaratan bir mesele haline geldi.²⁶⁷

Kıbrıs, TİP ve sol kesimde bu kadar önemli olmasının sebebi Ortadoğu ile alakalı olmasıdır. Kıbrıs'ı bütün Ortadoğuyu kontrol ve tehdit eden "müstesna bir üs, kocaman bir uçak gemisi" olarak tanımlamaktadır. Kıbrıs'ı kim ele geçirirse Doğu Akdeniz'i, Ortadoğu'nun petrol kaynaklarını ve Türkiye'yi rahatça kontrol edeceği düşüncesindedirler.²⁶⁸ Kıbrıs'ın Ortadoğu'da barışı tehdit edecek bir hareket üssü olarak kullanılmasına karşıdır.²⁶⁹

Kıbrıs stratejisi konusunda Teknik Üniversite Öğrenci Birliği ve Ege Üniversitesi Öğrenci Birliği tarafından 18-23 Aralık'ta İstanbul ve İzmirde düzenlenen "Kıbrıs stratejisi ne olmalıdır?" konulu açık oturumlarda, TİP Merkez Yürütme Kurulu Üyesi ve Urfa Milletvekili Boran temsil etti. İstanbuldaki açık oturuma, AP ve GP temsilcileri katılmamıştır. Boran bu oturumda Kıbrıs konusunda "TİP görüşünü açıklayarak, Kıbrıs sorununu, Türkiye'nin NATO içinde çözümleyemeyeceği bir sorun olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır.²⁷⁰ Kıbrıs ve NATO konusunda mitingler, kampanyalar düzenlenmektedirler.

TİP, Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına bilimsel ve tam bir muhalefet partisi olma görünümüyle, barışçıl yollarla yaklaşmıştır. Ortadoğu politikasında hiçbir zaman savaşı desteklememektedir. Sadece dış politikada NATO vb. kuruluşlara güvenmemekte ve bunların bölge halkına emperyalist diye nitelendirdiği devletlerin çıkarı doğrultusunda zarar verdiği görüşündedir. TİP'in yasal zemindeki bu barışçıl politikası sol kesimde kopmalara yol açmıştır.

²⁶⁷ **Boş Bardakta Koparılan Fırtına Kıbrıs Meselesinde Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıkıyoruz**, Bornova 1964, s. 7-14.

²⁶⁸ M.A. Aybar, "Antiemperyalist Savaş Çizgisidir", **TİP Haberleri**, S. 3 (1967), Ankara 1967, s. 1.

²⁶⁹ "Kıbrıs Konusunda Genel Görüşme", **TİP Haberleri**, S. 26 (1967), s. 4.

²⁷⁰ "Kıbrıs stratejisi ne olmalı?", **TİP Haberleri**, S. 4 (1967), s. 6.

BÖLÜM 4. 12 MART MUHTIRASI İLE TÜRKİYE’NİN VE TÜRK SOLUNUN DEĞİŞEN ORTADOĞU BAKIŞI

4.1. 12 Mart Muhtırası

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu’nun imzasını taşımaktadır. Muhtıra Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanına verilerek hükümetin istifa etmesi istenmektedir.²⁷¹ Bu muhtıra ile “kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin” kurulmasını, “bu husus sür’atla tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri(nin), kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almağa kararlı” olduğunu açıklamıştır. Demirel’in istifa etmesi üzerine, Cumhurbaşkanı yeni partilerüstü hükümeti kurmakla, CHP’den istifa eden Nihat Erim’i görevlendirmiştir.²⁷²

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası, aslında devlete el koyma değil, muhtıra maddelerindeki şartlar kabul edilmediği takdirde yönetime el koymak adına bir tehdit unsurudur. TSK adeta hükümeti kendine çeki düzen vermeye çağırmakta ve siyasileri partiler üstü hareket etmeye davet ettiğine dair bir nota görevi taşımaktadır. Yoksa yönetime el koyarız demektedir.

Türk solundaki örgütler çeşitli gazetelerde muhtırayı desteklediklerine dair görüşlerde bulundular. “DİSK Ordunun Muhtırasını Destekledi”, “Muhtıra ve İstifa Hukuka Uygun”, “Devrimci Kuruluşlar Muhtırayı Destekliyor”, gibi bildirimleri ve gazete manşetleri bulunmaktadır. Türkiye Öğretmen Sendikası gibi pek çok örgüt muhtıra bildirisinde reformist olarak tanınan Gürler ve Batur’un imzası olduğu için kendilerinden yana darbenin kazandığını sanmaktadırlar.²⁷³ Fakat işin aslı öyle değildi. Kendilerinden yana olarak düşündükleri muhtıra aslında kendilerinin aleyhine dönecekti.

16 Mart 1971’e gelindiğinde Gezmiş ve Yusuf Aslan yakalandı. Gezmiş, Kayseri Valisi Abdullah Asım İğneciler’in karşısına çıkarıldı. İğneciler’in ifadesine göre

²⁷¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi 64, Top.10, 51.Birleşim, 13.03.1971, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t10/c064/cs_10064051.pdf, s. 373.

²⁷² M. Gönlübol, s. 538.

²⁷³ M. A. Birand, “12 Mart Belgeseli Rövanş 10”, 32. Gün Arşivi, <http://www.32gun.com/12-mart-10-bolum>, Şubat 2016, 10.03.2019.

Gezmiş'e "Darbe oldu. Memnun musunuz? Hükümetin İstifası siz gençleri tatmin etti mi? Maksudunuz, amacınız bu muydu?" diye sorulunca Gezmiş şu yanıtı verdi; "Hayır! Hükümetle bizim işimiz yok. Biz yeni bir rejim, yeni bir devlet kuracağız. Onunla ilgiliyiz" dedi.²⁷⁴ Mahkemede sanıkların, THKO Örgütü ve Dev-Genç üyeliği müşterek vasıf olarak belirtildi. Bir kısmının Filistin'e giderek Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ne katıldığı ve El Fetih gerilla örgütünde eğitim gördükleri, yine müşterek vasıfla profesyonel devrimcilik, Marksizm-Leninizm olduğu belirtildi. Devrimcilik anlayışlarının F. Castro ve Che Guevera usulü olduğu, silahlanmakta oldukları belirtildi. Küçük çaplı silah kullandıkları, silahlarının otomatik ve son safhada P. tüfeği'ne dönüşmekte olduğu, patlayıcı maddeler de kullandıkları, bir kısmının fakülte ve okulları ve hatta aileleri ile ilgileri kesilmiş, hiçbir hakları olmadığı halde SBF ve ODTÜ yurtlarında barındıkları, bilhassa ODTÜ 2. yurt binasındaki 201 ve 202 numaralı odaları hareket üssü haline getirdikleri ve geçim kaynaklarının karanlık olduğu belirtildi. Kıra intikal ettikten sonra idarenin kırdan şehre doğru olduğu belirtildi.²⁷⁵ Buradaki önemli nokta şu THKO'nun Filistin'de gerilla eğitimi aldığı, yurda dönünce burada silahlı bir eylem yapacakları noktasında mahkemede belirtilmiştir. Buda Filistin'de gerilla eğitimini neden aldıklarını doğrulamakta ve bir nevi silahlı bir terör örgütü durumuna gelmişlerdir. Bu sadece THKO için değil o dönem silahlı mücadeleyi savunan örgütler içinde geçerlidir.

12 Mart muhtırası evet devlete bir uyarıydı. Ama bu uyarı aslında anarşiyi bitirme noktasında bir uyarıydı. Çünkü hem bir taraftan muhalefet, diğer taraftan yanlı üniversiteler tarafından yönlendirilen bir gençlik vardı. Bir kargaşa ortamı vardı. Hükümetten beklenen aslında bu kaosu bitirmesiydi. Gezmiş'inde yukarıdaki ifadesine bakarsak; Hükümetle alakalı bir dertleri yoktu. Karşı oldukları nokta, sistem, rejim, devlet düzeni idi. Onlar, Demirel'in düşürülmesiyle ilgilenmiyorlardı. Ordunun bu muhtıra ile aslında bozuk sistemi, devlet düzenini değiştireceğine inanıyorlardı. Buradaki dert iktidarın devrilmesi, kişi hak ve özgürlükleri değil, Türkiye'nin devlet düzeninin ve devlet iç ve dış politikalarında kapitalizme hizmet ettiği fikrinde olduklarından, kişilerin değil bu kapitalist sistemin değişmesinden yanlardı.

²⁷⁴ "Gezmiş ve Aslan Gece Yakalandı", **Hürriyet**, 16.03.1971, s. 1; M. A. Birand, 10.03.2019.

²⁷⁵ H. Çelenk, s. 70 vd.

Asker devlet politikalarında, yönetimde söz sahibi olmak istiyordu. Bu amaçla da öğrenci hareketleri kullanılıyordu. Öğrencilerde 27 Mayıs Askeri Darbesindeki gibi her zaman kendi ideolojilerini hayata geçirme konusunda Türk ordusuna güveniyorlardı. O yüzden “Ordu millet el ele sloganları söyleniyor”du. Eğer hükümeti devirmeye yönelik bir muhtıra olsaydı bu bir darbe olurdu ve hemen 1960 ve 1980 darbelerinde olduğu gibi bir cunta yönetimi kurulurdu. Burada bir cunta yönetimi de yok. Çaresiz kalmış bir Cumhurbaşkanı, belli belirsiz bir Başbakan ve bıçak sırtında bir parlamento, siyasetin ne tam içinde nede tam dışında bir asker ve Meclisin kapatılma korkusu...

Erim’e yeni kabineyi kurma görevinin verilmesi ile Demirel ve İnönü’den de destek görmesi, CHP’yi ikiye böldü. Çünkü Erim’in partinin içinde Ortanın solu hareketi muhalif olarak tanınıyordu. Ortanın solunun temsilcisi ise Bülent Ecevit’ti. Ecevit ifadelerinde bu olayı şöyle anlatıyor; “Bu olayı ilk duyduğunda ortanın solu hareketine bir darbe getireceği kaygısı ile İnönü’ye danışmadan karşı bir hareket oluşturmak için CHP Genel Sekreterliğinden istifa ettiğini” açıkladı. “12 Mart’ın Hükümete karşı değil, CHP’ye ve ortanın solu hareketine karşı yapıldığını” söyledi. İnönü’ye giderek şu açıklamada bulundu; “Oyun bitti ve ben yenildim”. İnönü ise yazık ettiğini ve bu yüzden ortanın solu hareketinin %50 gerileceğini söyledi. Buradan Ecevit’in anladığı İsmet İnönü’nün de bu hareketi sürdürmeyeceği idi.²⁷⁶ Ecevit istifasını sundu.²⁷⁷

26 Mart 1971’de Nihat Erim reform kabinesini açıkladı. AP’den 5, CHP’den 3 bakan olarak teknisyenlerin ağırlıkta olduğu bir hükümet kurdu. Erim, bu umutla Nisan başında programını meclise sundu. Ecevit’in tüm muhalefetine rağmen güvenoyu verildi.²⁷⁸

4.2. 12 Mart Öncesinde ve Sonrasında Ortadoğu Kapsamında Türkiye’de Öğrenci Eylemleri

Nisan 1971’de sol kesim 12 Mart havasını çabuk atlattı. Nisandan itibaren öğrenci eylemleri yeniden başladı. Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan edildi.²⁷⁹ Buna rağmen eylemlere engel olunamadı. Nisan ayı ortalarında eylemler iyice tırmandı. Erim Hükümeti

²⁷⁶ M. A. Birand, 10.03.2019.

²⁷⁷ “Ecevit istifa etti”. *Milliyet*, 22.03.1971, s. 1.

²⁷⁸ İ. Neziroğlu, T. Yılmaz, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (26 Mart 1971-17 Kasım 1974)**, C. 5, Ankara 2013, s. 3265-3453.

²⁷⁹ İ. Neziroğlu, İ. T. Yılmaz, **TBMM Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (26 Mart 1971-17 Kasım 1974)**, C. 7, Ankara 2013, s.31-35.

“Tedbirler Balyoz gibi kafalarına inecek” dedi.²⁸⁰ Bu yüzden acil önlemler alındı. 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi.²⁸¹ Ülkeyi Genelkurmay Başkanı Tağmaç ve Cumhurbaşkanı Sunay yönetmeye başladı. Erim hükümeti 1 ay sonra devre dışı kaldı.²⁸² Dev- Genç ve Ülkü Ocakları kapatıldı. Grev ve lokavt yasaklandı. Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri kapatıldı. Gözaltılar başladı. İlk olarak İlhan Selçuk ve Çetin Altan gözaltına alındı.²⁸³

İkinci önlem olarak Anayasanın değiştirilmesi gündeme geldi. Tağmaç, sosyal uyanışın ekonomik kalkınmayı aştığı görüşündeydi. O yüzden bu uyanış engellenmeliydi. Askerin bastırmasıyla direnemeyeceğini anlayan Erim şu demeci verdi; “Bu anayasa bize lüktür.”²⁸⁴ Bunun üzerine 1961 Anayasasında, 1971- 1973 yılları arasında 35 madde ve 9 geçici madde değiştirildi. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlama gerekçeleri arttırıldı.²⁸⁵ Genel olarak iç politikada muhtırada bunlar yaşandı. Bu muhtıra ile araştırdığımız nokta Türk solunun Ortadoğu bakışında ne gibi değişmelere neden olduğudur.

Öğrenci eylemleri çerçevesinde iki önemli olay bulunmaktadır; Birincisi Gezmiş ve arkadaşlarının eylem, boykot noktasından neden gerilla savaşı için tamda 1967 Arap-İsrail savaşının çıkmasıyla Filistin’deki kamplara gidip gerilla eğitimi aldığı ve bu kampların bu öğrencileri neden kabul ettiği. İkinci önemli olayda Mahir Çayan, Filistin’e gitmemesine rağmen hatta buna karşı olmasına rağmen neden İsrail Konsolosu Elrom’u kaçırp öldürdüğüdür? Türk Solunda bunun nasıl yankılandığıdır? Türk Solu bu olayı neden kendi içinde görmezden geldiğidir? Bu çerçeveler noktasında bu öğrenci eylemlerini ele alıp inceleyeceğiz.

27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra Çin, Latin Amerika, Sovyet Rusya, Afrika, Avrupa, Uzak Doğu, Ortadoğu’da ki solculuğun bütün fikirleri, çeşitli gruplarda Türkiye’de temsil ediliyordu. Öyle ki ODTÜ’de SFK’lar dünyada gelişen olayları

²⁸⁰ “Tedbirler Balyoz gibi kafalarına inecek”, **Milliyet**, 23.04.1971, s. 1.

²⁸¹ “11 İlde sıkıyönetim ilan edildi”, **Milliyet**, 27.04.1971, s. 1-9.

²⁸² M.A. Birand, 10.03.2019.

²⁸³ “Dev-Genç ve Ülkü Ocakları kapatıldı”, **Milliyet**, 28.04.1971, s. 1; “İstanbulda 6 dernek, 2 gazete kapatıldı. 83 Kişi gözaltına alındı.”, **Milliyet**, 29.04.1971, s. 1.

²⁸⁴ M. A. Birand, 10.03.2019.

²⁸⁵ Hayati Tek, **Darbeler ve Türk Basını**, Ankara 2007, s. 131.

gösterdikleri haftalık bir panoları bulunmaktaydı. Bu şekilde dünyadaki olayları, devrimci eylemleri takip ediyorlardı.²⁸⁶

1965 yılında Muammer Soysal, Vahap Erdoğan ve arkadaşları ODTÜ Sosyalist Fikir grubunu kurdular ve²⁸⁷ 1 Ekim 1965’ te üniversitenin açılış töreninde yaptığı konuşmada üniversiteye dışarıdan gelmiş öğrencilerle ortak birçok acılarının olduğunu belirtirken, zengin kaynaklarına rağmen fakirlik içinde olan Arap ülkelerinin Batı egemenliğinden kurtulmasını ve Batının çıkarında hareket eden diktatörlerin idaresinden bir İranlı’nın bile kurtuluşunun kendilerini sevindireceğini belirtmiştir.²⁸⁸ 12 Mart’tan sonra Gezmiş Mahkeme savunmasında “Asya Kıtası’nda, Vietnam, Laos, Kamboç, Tayland, Birmanya, Filipinler, Filistin, Bengal ve daha birçok halkların emperyalizmi ve onların emrindeki uşaklarını alt etmeleri an meselesidir.”²⁸⁹ diyerek devrimci mücadeleye Filistini’de katmıştır.

Dönemin sağ ve sol kesiminden verilen röportajda; 1960’lı yıllarda sömürgecilik karşıtı bağımsızlık mücadeleleri verilirken çözüm sosyalist ideolojilerde aranıyordu. Filistin’deki sol tandanslı hareketlerin İsrail karşısında verdiği bağımsızlık mücadelesi de dünyada bu antiemperyalist çerçevede destekleniyordu. Türkiye’den Filistin direnişine de her görüşten solcular gönüllü olarak gitti. Silah kullanma, bomba kullanma, yapma eğitimleri, gerilla eğitimleri aldılar. Amaçları Filistinliler gibi İsrail’le savaşmak değil, gerilla eğitimi alıp Türkiye’ye dönerek gerilla savaşını başlatmaktı. Ortadoğu’ya mücadeleye giden militanların Türkiye’de silahlı mücadeleyi savunan sol örgüt üyeleridir. TKP(B), TKEP, Kurtuluş, Acilciler, MLSPB, Dev-Sol gibi örgütlerin mensupları, Türkiye’deki faaliyetleri nedeniyle arandıkları ve bir sığınak bulmak istedikleri için, bir kısmı ise askeri eğitim olarak tekrar Türkiye’ye dönmek ve burada

²⁸⁶ A. Akyar, s. 190.

²⁸⁷ Nurettin Çalışkan, **ODTÜ Tarihçe 1956-1980**, Ankara 2002, s. 17.

²⁸⁸ “Üniversitemiz, Türkiye'nin dışında; bayrakları ayrı ama dertleri, problemleri bizimle aynı olan memleketlerden gelmiş arkadaşlarımızı da çatısı altında toplaması bakımından büyük anlam taşımaktadır. Onların ve bizim ortak olan birçok acımız vardır. Örneğin haksız bir saldırıya uğrayan Pakistan karşısında, en az Pakistanlı arkadaşlarımız kadar heyecanlandık. En az onlar kadar haksızlığa uğrayan Pakistanlı’ya yardım etmek istedik. Onları haklı davalarında sonuna kadar destekleyeceğiz. Geniş doğal kaynaklarına rağmen sefalet içinde yaşayan Arap ülkelerinin ve Afrika'nın Batı egemenliğinden kurtulması, bir Afrikalı, bir Iraklı kadar bizi de etkileyecektir. Zira onların sorunlarının çözümü, bizim sorunlarımızın çözümü demektir. Bizim problemlerimizin çözümü, onların problemlerinin çözümü demektir. Çünkü hepimiz aynı gayeler için kullanılmaya çalışılan bir tek kitleye mensubuz. Bugün Batılılarla birleşip kendi çıkarı uğruna memleketini satmaktan çekinmeyen bir diktatörün idaresinde, ilkçağ insanının hayat koşullarında yaşayan İranlının da kurtuluşu bizi de sevindirir.”, T. Feyizoğlu, s. 4-7.

²⁸⁹ H. Çelenk, s. 317.

silahlı mücadele ile devrimi gerçekleştirmek için gidiyorlardı. Zamanla Filistin'e gerilla eğitimi görmek amacıyla yurtdışından özellikle Almanya, İsviçre ve Fransa'dan uçakla bazı Türk öğrenciler de gelmeye başladı. Bunların amacı da askeri eğitimden sonra Türkiye'ye girerek mücadele etmektir. FDHKC de Türkiye devrimci gençliğiyle ilişki kurmak istiyordu.

Dönemin sağcılarında Hamza Türkmen laik devrimci, Kemalist, Batıcılık gibi ilkesel devrimlerden sonra Türkiye'deki dindar insanların İslamla bağlarının koptuğunu ortak dilin değiştiği için Filistinle, İslam dünyasıyla bir bağlarının kalmadığını belirtmektedir. Türkiye'deki Müslümanların kendi varlıkları da bir nevi Filistin gibi olduğunu söylemiştir. O dönemde baskılardan dolayı kendi içlerine kapandıklarını belirtmektedir. Bundan dolayı da sol kesimin ilerlemeci Kemalist söyleminin serbestçe büyüdüğünü belirtmiştir.

Solun Dev-Genç kolu antiemperyalizm düşüncesinden hareketle İsrail olayını biliyor ve Filistin halkıyla sosyalist bir dille ilgileniyordu. Bölgedeki en örgütlü direniş o dönem Nasır'ında arka çıkmasıyla 1950 ve 1960'lı yıllarda bu sol içerikli direnişti. Kudüs ve Filistin Müftüsü Emin el-Hüseyn'in ise o dönem siyonist çetelere karşı direnişi süreklilik kazanmamıştır. Sol kesimde kurulan örgütler 1960'larda Afrika'da nasıl yayıldılarsa Filistin'de de o şekilde yayılmışlardır. Filistin mücadelesinde birçok sol örgüt vardır: Maoçu, Leninci, Marksist, Gueveracı vb. birçok örgüt vardır. Filistin mücadelesi için Türkiye'deki öğrenci hareketlerinden Lübnan'a her görüşten solcular gönüllü olarak gitti. Orada eğitim alıp silah kullanmasını, askeri tatbikatı, gerilla faaliyetini öğrenmiş olarak Türkiye'ye geri dönüp burada kalkışmaya başlayacaklardı. Onların Filistin davasına ilgileri hem kendileri pratik kazansın diye hem de antiemperyalizm içindi. Kendi ideolojileri içindi.²⁹⁰ Gezmış'ın THKO mahkeme savunmalarında da amaçlarının silah zoru ile Marksist-Leninist bir rejim getirmek olduğunu belirtmektedir. "Bunun için de müesses nizamların yıkılması gerekir. Anayasa bunlar içerisindedir. Anayasa, yine Anayasa'nın öngördüğü esaslara sadık kalınarak her zaman değiştirilebilir" demiştir.²⁹¹

²⁹⁰ Emeti Saruhan, "Solcular Filistin'e Gerilla olmaya gitti", <http://www.gercekhayat.com.tr/dosya/solcular-filistine-gerilla-olmaya-gitti/>, 03.09.2018, İstanbul 2018.

²⁹¹ H. Çelenk, s. 65.

1960'lı yıllardan itibaren Dünya genelinde bir antiemperyalist kurtuluş savaşı akımı var. Özellikle bunda ABD ve Vietnam arasındaki savaş çok etkili olmuştur. Sol kesimlerde buradan oldukça çok beslenmiştir. Filistindeki ABD emperyalizmini bile değerlendirirken Vietnam'ı temel almaktadır. Bu sadece sol kesimi değil İslam dünyasında etkilemiştir. Cezayir, Vietnam, Küba, Afrika gibi ülkelerdeki antiemperyalist söylemler ve direnişler hem dünya halklarını hemde Türk solcularını etkilemiştir. Filistinde direnişler başlayıp örgütler kurulmaya başladığı sırada Türkiye'de de öğrenci hareketleri başlamıştı ve dışarıdan ülkemize gelen öğrenciler vasıtasıyla birbirlerini besleyip geliyordu. Artık söylemlerle bir yere varamayacağını düşünen Türk solu içindeki bir grup silahlı mücadeleye yönelme kararı aldı.

Filistin-İsrail mücadelesinde Türkiye'deki üniversitelerde okuyan çoğu Filistinli, Pakistanlı, Iraklı, Afrikalı, Ürdünlü öğrencilerin kurdukları öğrenci örgütleri üzerinden tepkilerini göstermeye başladılar. Arap Devletleri Talebe Derneği üyelerinden 6 öğrenci, 5 Haziran 1967'de Ortadoğu'nun simge isimlerinden Nasır lehine Mısır konsoloslukunda yapılan gösteriye katılan öğrenciler gözaltına alındı. Bu dernekte Türk öğrencilerde bulunmaktaydı. 6 Haziran 1967'de İstanbul'da ki öğrenci ve gençlik kuruluşları Ortadoğu'da gelişmelerle ilgili bir bildiri yayımladı. "Bütün yurttaşların dikkatine!" diye başlayan bildiride; Arap-İsrail çatışmasında Arapları desteklediklerini ve bu savaşın bir bağımsızlık savaşı olduğunu söylemektedirler. Savaşın Ortadoğu'yu sömürmek isteyen devletlerin yararına olduğunu belirtmektedirler. NATO üslerinin, Türkiye'de ki üs ve tesislerin Araplara karşı kullanılmasının engellenmesini ve İsrail'e silah yardımı yapılmamasını çünkü Kıbrıs'ta Türk halkının ezilmesi için kullanılan 6. Filonun Araplara karşı kullanılmasına engel olunmasını istemektedirler. Bildirinin altındaki imzalar şöyledir: TMTF İkinci Başkanı Faruk Yalnız, İTÜTB Başkanı Hasan Yalçın, İTÜTOTB Başkanı Taner Çakıroğlu ile İYTOTB Başkanı Sait Bülbül. Robert Koleji Öğrenci Birliği Başkanı Engin Deniz Akarlı'nın da katılımıyla, 7 Haziran 1967 Çarşamba günü bir basın toplantısı düzenlendi. Toplantıda, aynı konu hakkında şu açıklama yapılır: Türk gençliğinin emperyalizme karşı savaş veren Arapların yanında olduklarını ve desteklemeye devam edeceklerini söyleyerek Türkiye'nin elinde tarihi bir fırsat olduğunu ve Türk hükümetinin antiemperyalist cephe içinde yerini almasını, Üçüncü Dünya ülkelerinin lideri olma imkânını kaçırmamasını vurgulamaktadır. Bu bildirinin 67 ilde duyurulacağı belirtilmiştir.

Savaşın başlaması üzerine İÜTF'nin Filistin, Irak, Suriye, Ürdünlü öğrenci ve stajyer doktorlar gönüllü olarak memleketlerine dönüp yardımcı olmak istedi. Teşvikiye'de ki Suriye Arap Cumhuriyeti Başkonsolosu tarafından da desteklendiler. TMGT Merkez Yürütme Kurulu, İsrail-Arap çatışması ile ilgili 15 Haziran'da yayınladığı bildiri; Bu çatışmada İsrail'i destekleyen ABD ve İngiliz hükümetlerini eleştirdi. Bildiride, İsrail devletinin Ortadoğu'daki Anglo-Amerikan petrol şirketlerinin çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş yapay bir devlet olduğu vurgulanır: Kökleri Amerika ve Amerika'nın milyarlarca Yahudilerine dayanan İsrail devleti Ortadoğu'da vurucu kuvvet haline geldiği ve son yıllarda gelişen Arap milliyetçiliğinin, Anglo-Amerikan çıkarlar için tehlike halinde gelişmesi, İsrail-Amerika birliğini perçinlemiştir. "ABD ve İngiltere'nin, İsrail'i en modern silahlarla donatıp Arap ülkelerinin üzerine saldırımlarının nedenini, "Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden bu yana Arap ülkelerinin kendi ulusları yararına tedbirler alması neticesinde bu emperyalist ülkelerin menfaatlerinin tehlikeye girmesi" olarak açıklayan bildiride aynı zamanda bölgedeki petrol kaynaklarının şeyh, prens ve kralların Anglo Amerikan kapitalistlerle ortaklaşa sömürdüklerini, Arap halklarının bir gün buna karşı birleşip milli bilinçle harekete geçecekleri düşünülmektedir. Türk hükümetinin bu süreçte başlarda susmasını ve savaş sonucunda sırf seçimlerde oy almak için açıklamalarını kabul etmemektedirler. İktidar partisini tutan bazı gazetecilerin İsrail'in lehinde Arapların aleyhinde propaganda yapmalarının kamuoyunu yanlış yola sevk ettiği belirtilmektedir. TMGT Genel Başkanı Alp Kuran'ın dünyadaki çeşitli gençlik örgütlerine yolladığı bildiride İki süper devletten biri haline gelen Rusya'nın, son istekleriyle kendi sınırları içinde kalmaya niyetli olmadığı ve emperyalist gayeler güttüğü kesinlikle anlaşılmıştır," diyerek, "Türk boğazları üzerindeki Rus isteklerini" kınar.

Ortadoğu'da İsrail ile Arap ülkeleri arasında patlak veren son savaş, bir ülkenin savunmasında ne Amerika'ya ne de Rusya'ya güvenilemeyeceğini bir kere daha bütün çıplaklığı ile gözler önüne serdiğini ve Anglo-Amerikan emperyalizminin bir aleti olan saldırgan İsrail karşısında Sovyet Rusya, önceki bütün kışkırtmalarına rağmen Arap âlemini yalnız bıraktığı gibi; barış için oturlan BM müzakere masasını da kendi çıkarları için bir vasıta haline soktuğunu belirtmiştir.²⁹²

²⁹² T. Feyizoğlu, s. 10-14.

Akabe Körfezi ve Süveyş Kanalı'nın bütün denizci ülkelere açık tutulmasını isteyen Batılı emperyalistlerin tekliflerini fırsat bilerek, dünyadaki belli başlı su geçitlerinin, bu arada Türkiye'nin ayrılmaz parçası olan boğazların uluslararası denetime bağlanmasını istemişlerdir. Böylece Sovyet Rusya, Çar Deli Petro tarafından çizilen Boğazların ele geçirilip Akdeniz'e çıkmak için emperyalist politikanın bir takipçisi olmakta ve Çarlık'tan çok daha geniş emperyalist amaçlar güttüğünü, ABD ile birlikte dünya hegemonyasını paylaşarak az gelişmiş ülkeleri nüfuzu altına almaya çalıştığı belirtmektedir. Dünyanın iki süper gücü haline gelen Sovyetlerin, son istekleriyle, kendi sınırlarıyla kalmayarak emperyalist amaçlar güttüğünün anlaşılmasıdır.

Tüm emperyalist devletler tarih boyunca denizlere ve başlıca su kaynaklarına hâkim olmaya çalıştıkları ve uluslararası ulaşımın kilit noktası olan su geçitlerini, gerekirse silah yoluyla denetim altına almak ve sadece kendilerine açık bulundurmak suretiyle, az gelişmiş ülkeleri sömürme ve yutma yolunda olduklarını belirtmişlerdir. Herhangi bir yabancı ülkeyle sınırı olmayan ve "tamamen Türkiye'ye ait olan Boğazlar üzerinde, yabancıların tek tek ya da uluslararası kuruluşlar kılıfı altında besleyecekleri egemenlik emellerinin bedeli kandır". Bu kanın, önce yabancıların daha sonra da son ferdine kadar bütün Türklerin kanı olduğu vurgulanmıştır.²⁹³

²⁹³ "Türk Yüksek Öğrenim Gençliği temsilcileri olarak, Arap-İsrail çatışmasında Arap ülkelerini desteklediğimizi açıklarız. Çünkü: Bu savaş, yoksul Arap ülkelerinin saldırgan İsrail'e karşı yaptığı bağımsızlık savaşıdır. Çünkü: Bu savaşın kısa zamanda barışa ulaşması, haklıların saldırganlar karşısında haklarını elde etmesine bağlıdır. Çünkü: Bu savaşın uzaması, Ortadoğu ülkelerinin değil, petrol sömürsünü sürdürmek isteyen ve iki tarafa da silah satan emperyalistlerin yararınaadır. Çünkü: Kıbrıs meselesi de Arap ülkelerinin desteğine bağlıdır. Bu sebeple, NATO üslerinin Arap ülkelere karşı kullanılmaması gereklidir. Hiçbir ülke İsrail'e silah ve harp aracı yardımıyla bulunmamalıdır. Kıbrıs'ta Türk halkının ezilmesi için kullanılan 6. Filo'ya, bu kez de Arap ülkelere karşı kullanılması için Türk limanlarından ikmal yaptırılmamalıdır. Türkiye'deki üs ve tesisler, Arap ülkelere karşı kullanılmamalıdır. Ancak böyle bir davranış bağımsızlık politikamızın belgesi olacaktır. Bütün bunlardan dolayı, Yurtta sulh cihanda sulh ana ilkelik Türk Yüksek Öğrenim Gençliği adına bütün yurttaşların ve Millet Meclisi üyelerinin Arap ülkelerini desteklemelerini dileriz. Mutlu ve güzel günler Türk ulusundur." TMGT Alp Kuran Konuşma Metni; "Arap ülkelerinin zengin petrol kaynaklarına Anglo- Amerikan kapitalistleri el koymuşlardır. Birtakım gerici şeyh, kral ve prenslerle ortaklaşa sömürdükleri Arap halkları milli bilince kavuşup yeraltı zenginliklerine sahip çıkmak istediği gün, Anglo-Amerikalıların Ortadoğu'daki çıkarlarına en büyük darbe indirilmiş olacaktır. Bu açık durum karşısında Türkiye'deki siyasi iktidar başlangıçtan itibaren savaş suçlularını lanetleyecek ve barışın kurulması için gerekli kesin tavır alacak yerde susmuş, bu arada Arap ülkelere ait toprakların saldırgan İsrail tarafından ahlaksızca ele geçirilmesinden sonra, seçimlerde vatandaşların oylarını almak ve sonra da kendi zevk âlemlerine dalıp, Yahudilere hizmet edip, daha çok para kazanmak için hareket etmektedirler. Büyük Türk ulusu, dünya barışını tehlikeye atan emperyalist saldırganları lanetleyen bir tarih bilincine ve milli uyanıklığa sahiptir. İktidar partisine mensup bazı gazetelerin İsrail lehindeki ve Arap ülkeleri aleyhindeki devamlı propagandaları ile Türk kamuoyunun yanlış istikametlere sevk edilmek istendiği ileri sürülür.", T. Feyizoğlu, s. 10-14.

6 Ekim 1967’de Amerikan emperyalizmine karşı 6. Filo protestosu gerçekleştirildi. Bu protestonun altında yatan sebep ise 7 Ekim’de Amerika’nın ulusal ekonomimizi her kesimde baltalamakta olduğu, yerli ortaklarıyla beraber yer altı ve yer üstü bütün kaynaklarımızı sömürüp geri kalmamıza yol açtığı, Türkiye’nin bir saygon’a benzetilmek istendiği vurgulanmıştır. 6. Filo gösterilerine İTÜ, İTÜTK, İYTOTB, ortak olarak katılmıştır.²⁹⁴

31 Mart 1968 Pazar günü, ODTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Cengiz Haksever imzasıyla, Ürdün Kralı Hüseyin’e çekilen bir telgrafta, İsrail saldırısına karşı Ürdün’ün sonuna kadar desteklendiği bildirilir. Kral Hüseyin’e çekilen telgrafta şöyle denilir; “Ekselans, uzun süredir emperyalist İsrail karşısında kahramanca savaşan Ürdünlü Arap kardeşlerimizi, bu haklı ve mutlaka zaferle sonuçlanacak antiemperyalist kavgalarında, ODTÜ’nün Arap ve Türk bütün öğrencileri olarak sonuna kadar destekleriz.” Bu bildirilerin ve eylemlerin bu çekilen telgrafla da aslında uluslararası bir boyuttan yapılan bildiriler ve eylemler olduğunu görmekteyiz.²⁹⁵

Filistin Kurtuluş Örgütleri içindeki bazı örgütler özellikle Demokratik Cephe yaptığı askeri hareketlerden sonra bildiriler yayımlar. “Hürriyet” adlı teorik meseleleri, Ortadoğu ve dünyadaki sosyalist hareketleri vs. anlatan haftalık dergi çıkartırlar. “Kıvılcım” adlı ufak bir gazeteside vardır. Halk emperyalizmin Ortadoğu ve dünyadaki olayları, İsrail hükmeti ve onunla iş birliği yapan Arap hükümetleri arasındaki ilişkiyi burda anlatırlar.²⁹⁶ Türk solu içindeki öğrenci hareketleride bu yayınları dışardan gelen öğrenciler vasıtasıyla öğrenmektedirler. Emperyalizmle ancak silahlı mücadele ile baş edebileceklerini düşünmektedirler.1960’lı yılların sonundan itibaren TDGH, gerilla eğitimi almak amacıyla Filistin kamplarına gitmeye başladılar. İlk gidenler ise Abdülkadir Yaşargün, Mustafa Çeliktir. Bunlar 1 Ekim 1968’de kaçak yollarla giden TİP Gençlik Kolları üyeleridir. Moskovadaki, Lumumba Üniversitesinde okumak istemektedirler. Fakat Suriye’de ki SSCB Büyükelçiliği’nden gerekli ilgiyi göremeyince, Filistin’de de İsrail’e karşı bir direniş olduğu için bu bölgedeki kamplarda gerilla eğitimi almak maksadıyla El-Fetihle ilişkiye geçerek Filistin’e gitmeye karar verirler. Çelik, 8 Haziran 1969’da Filistin’de ki bir çatışmada ölür. Yaşargün ise defalarca bu kamplara

²⁹⁴ Hasan Yalçın, “*Basın Bülteni*”, 6 Ekim 1967, H. Karadeniz, s.184.

²⁹⁵ T. Feyizoğlu, s. 10-14.

²⁹⁶ “*Ortadoğu’da Fedayi.....*”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, S. 19 (1970), s. 92.

gidip gelir. Oda bir çatışma sonucunda ölür. Tüm bu olaylar ışığında sormamız gereken bazı sorular var. Neden Filistin? Küba, Vietnam gibi ülkelerde de antiemperyalizmle mücadele var. Bunun sebebi Filistin'in yakın olması ve gitmenin daha kolay olması.

Özellikle Türkiye'de daha çok Ankara ve İstanbul üniversiteleri temelinde üniversite içi reformlarla başlayıp siyasallaşan hareketler²⁹⁷, boykot, işgallerin yanı sıra şiddeti ve kitleselliği gittikçe artan anti-Amerikan gösterilerinin temel gücünü oluşturan üniversite gençliği olmuştur²⁹⁸. Zaman geçtikçe bir gerilla harekâtına dönüşüp, yurtdışında özellikle Filistin'e gidip eğitim alıp ülkedeki devlet sisteminde köklü bir değişiklik yapma noktasında gelişmiştir. Burada da örnek aldıkları isim Nasır'ın Mısır'da yaptığı devrimdir. Hatta Üçüncü Dünya ülkeleri bu dönemlerde bağımsızlıklarını elde etmeye başladıkları için Nasır'ın devrimini tüm dünyaya örnek olarak göstermekte, Nasır'ın sosyalizmi denilmektedir. Ortadoğu devrimci çemberi içinde emperyalizme karşı mücadeleye çağırmaktadırlar dünyayı. Üniversite gençliği ilk olarak 12 Ocak 1968'de üniversite içi reform talepleri AÜDTCF işgali ile başlayan eylemler bütün üniversitelere yayılmıştır. 1967-1968 arası eylemlerin 33'ü eğitim sistemine karşı, 7'si öğrencilik koşullarının düzeltilmesi, 1'ide siyasi boykot niteliğinde olmuştur. 1969 yılına gelindiğinde eylemler siyasallaşmaya başlamıştır. Bunun nedeni de üniversite içi sorunların sebebi olarak var olan düzeni görmeleridir. Hükümet bu eylemlerde ilk olarak sola karşı bir tavır takınıyor ve ilerleyen zamanlarda sol görüşlü öğrencilere karşı sağ görüşlü öğrencilerin tepkileri ortaya çıkmaya başladı. Hükümet ve polisin aşırı şiddet tavırlarından dolayı sol öğrenciler silahlanmaya başladı. Başta savunma amaçlı olan bu silahlanma zamanla saldırı amacı ile de kullanıldı. Bu öğrencilerin arasına o dönem birbirlerine karşı kışkırtma amaçlı provokatörlerinde sızdığı bilinmektedir. Son derece demokratik taleplerle başlayan bu eylemler bu provokatörlerinde kışkırtmalarıyla çok büyük şiddet eylemlerine ulaşmıştır²⁹⁹

1967'deki Amerikan 6. Filosunun Türkiye'ye gelmesi önemliydi. 1965 yılındaki Kıbrıs meselesinde Jhonson mektupları yüzünden ABD'ye karşı tavırlı bir gençlik vardı. Bu eylemlerde önemli olan nokta ilk sağ ve solun karşı karşıya gelişi ve 1968'de 6. Filo'nun Dolmabahçe rıhtımına gelmesi üzerine olmuştur. ABD'ni 6. Filo'sunun

²⁹⁷ M. Koca, s.87-109.

²⁹⁸ A. Toprak, s. 46.

²⁹⁹ M. Koca, s. 87-109.

İstanbul'a gelişini protesto eden Ankara, İzmir, Trabzon ve İstanbul'daki küçük çaplı gösterilerin ardından, öğrenci ve işçi örgütleri 16 Şubat'ta İstanbul'da emperyalizm ve sömürüye karşı bir yürüyüş ve miting yapma kararı aldı. Gençlik örgütlerinin katılacağı gösteri için valilikten gereken izin de alındı. Gösteri yapılmadan önceki günlerdeyse gerilim artmıştı. Çünkü 14 Şubat'taki Cuma namazından sonra Komünizmle Mücadele Derneği ile Milli Türk Talebe Birliği'nin öncülüğünde "Bayrağa saygı" mitingi düzenlendi. Bu mitingde komünistlere karşı savaş açıldığı ilan edilerek halka iki gün sonra düzenlenecek olan 6. Filo'yu Protesto Yürüyüşünde komünistlere gereken dersi vermek üzere toplanma çağrısı yapıldı. 16 Şubat günü, göstericiler Taksim'e doğru yürüyüşe geçmek üzere Beyazıt'ta toplanırken, "komünistlere gereken dersi verme" çağrısına uyan sağ görüşlü kişiler de Taksim Meydanı'na geldiler. Burada toplu kılınan namazın ardından taşlı ve sopalı bir biçimde beklemeye koyuldular. Beyazıt Meydanı'nda toplanan sol örgütler yürüyüşe geçtiler. Sultanahmet, Sirkeci, Eminönü, Karaköy ve Dolmabahçe üzerinden Taksim Meydanı'na ulaşan göstericilerin önünü kesen polis, alana küçük gruplar halinde girmelerini sağladı. İki grup arasında taşlı sopalı çatışmalar başladı.³⁰⁰ Yukarıda da belirttiğim gibi sağ ve solun çatışmasında polisinde içinde olduğu bir provokatör gruplarında etkisi bulunmaktadır. Bu olaylar 12 Eylül'e kadar uzanacak ve sağ-sol çatışmalarının da temelini oluşturacaktır. 20 Temmuz'da Ataparkta düzenlenen "Amerika'yı Tel'in Mitinginde", Konya'daki "Emperyalizmi Tel'in Mitinginde" sağ ve sol öğrenciler karşı karşıya gelmiştir³⁰¹

1968'de Robert W. Kommer, Türkiye'ye ABD Büyükelçisi olarak atanınca Kommer'e karşı eylemler düzenlendi. Çünkü Vietnam'da CIA adına pasifikasyon hareketine karışmıştı. FKF, SBF Öğrenci Derneği, ODTÜ öğrenci derneği bir kampanya düzenleyip, Cumhurbaşkanı'ndan Vietnam'ı sindirme eyleminde bulunup, Vietnam halkına işkence eden bu adamı kabul etmemesini istediler. Bunun üzerine 27 Kasım 1968'de ODTÜ Makine Mühendisliği Öğrenci Derneği tarafından bir bildiri dağıtıldı. 28 Kasım'da Türkiye'ye gelmesiyle protesto gösterileri düzenlendi. 6 Ocak 1969'da ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş elçiyi yemeğe davet ettiği gün öğrenciler tarafından arabası ateşe verildi. "Halk savaşının ilk meşalesi" olarak nitelendirildi³⁰² Amerika ve NATO

³⁰⁰ N. Çalışkan, s. 75 vd.

³⁰¹ A. Kabacalı, s. 199.

³⁰² N. Çalışkan, s.199.

karşıtlığını tırmandıran bu eylem, siyasi partilerde tepkiler doğurdu ve Başbakan Demirel, bu eylemin Türk-Amerikan dostluğunu bozmak isteyenlerce gerçekleştirildiğini söyledi. İnönü ise, CHP parti meclisinin 16 Ocak'taki toplantısında bu tehlikeli gidişin Türkiye'nin dış siyasasına ve güvenliğini etkileyebileceğine dikkat çekti. CIA'ya ait bir kuruluşta bu olayla ilgili "ODTÜ olayı bence siyaset bilimi açısından yeni bir gelişmenin göstergesiydi. ABD'nin meselenin siyasi boyutunu göremeyip başarısızlığa uğramasının göstergesi olduğunu belirtmiştir. Biz o yıllar müfredatı teknik alanlara oturtmak suretiyle ODTÜ öğrencilerini politika dışında tutabileceğimizi sanmıştık, elektriğin ve fiziğin ağır konsantrasyon gerektiren dersleri, o günkü kafamıza göre öğrencilerin politize olmasını önleyecekti. Üniversiteye giderek politize olan gençleri tutabilmek olanaksızdı. Bu olaylardan sonra ODTÜ bir ay süreyle kapatıldı³⁰³ ODTÜ olayları ile ilgili Münir Aktolgalı amacımız; "Amerikan emperyalizmine ve başta Demirel hükümeti olmak üzere onların yerli işbirlikçilerine" karşı "ikinci bir kurtuluş savaşını" başlatmaya çalıştıklarını ve amaçlarının ODTÜ gibi, kuruluşunda Amerika'nın da katkısı bulunan ve öğrenim dilinin İngilizce olduğu bir mekânı işgal edip, bunu örnek göstererek bir kıvılcım rolü oynayabilmektir" dedi. Görünüşte her şeyi yapan kendileriydi. Fakat beyinlerindeki o ikinci kurtuluş savaşı ideolojisi onları yönetmekteydi. Aktolgalı bu ikinci Kurtuluş Savaşı ideolojisinin beyinlerini işgal ettiğini ve bazı gerçekleri göremediklerini belirtmiştir. "Sen tutuyorsun Amerika'yla arası bozulmaya başlayan, bu yüzden de Sovyetler'le iyi ilişkiler geliştirme çabası içinde olan bir Demirel'i "Morisson Süleyman", "Amerika'nın işbirlikçisi, gerici faşist" diye suçlayarak ona karşı "ikinci bir kurtuluş savaşı" vermeye çalışıyorsun." Buda bazı gerçekleri göremediklerinin kanıtıdır. Öğrenci sorunları, demokratik üniversite talepleri, artık sözde kalmıştır. ODTÜ rektörlüğü işgal edildikten sonra tepesine "Beyaz Saray" ifadesi yazıldı. "ODTÜ Halk Cumhuriyeti"ni ilan ediverdik! denildi. Buradaki amaç "tam bağımsız ve gerçekten demokratik" bir Türkiye'yi kurmanın mümkün olduğunu göstermek ve ABD emperyalizmine, işbirlikçilerine karşı verilen mücadeleyi somutlaştırmaktır. ODTÜ işgalini ikinci Kurtuluş Savaşını başlatmanın bir kıvılcımı olarak görmektedirler. Bu eylemler, boykotlar, işgaller, çatışmalar 12 Mart 1971 tarihi kadar devam etti.³⁰⁴

³⁰³ M. Koca, s.87-109.

³⁰⁴ Münir R. Aktolga, 09.11.2019.

İÜHF Öğrencisi Ömer Erim Süerkan, Filistin'e gitme noktasında bazı ifadelerde bulunmuştur. Filistin'e gitme meselesinde, 9-10 Haziran 1969'daki polisle yapılan sokak savaşları Filistin'e gitme kararını etkilemiştir. Başta Üniversite içi reform çağrılılarıyla başlayıp olayın devam ettiği günlerde "Bağımsız Türkiye", "Gerçekten Demokratik Türkiye", "Halka Dönük Üniversite" sloganlarına dönüşmüştür. Bu dönemde çeşitli fotoğrafların gösterildiği toplantılarda, öğrenci kuruluşlarının yayınladıkları bildirilerde 1961 Anayasası'nın tatbiki istenir. Amerikan emperyalizmine ve TCK'nın 141 ve 142. maddelerindeki düşünce özgürlüğünü engelleyen hükümlerin kaldırılması için bir manifesto yayınlanır. Tamda bu sırada FDHKC'nin, TDG ile ilişki kurma girişimleri ve Filistin'e daveti söz konusudur. Bunu değerlendirmek istemektedirler. 9-10 Haziran olaylarından sonra hareketi bir adım ileriye götürüp Filistin'den gelen teklifle de Türkiye'de bir gerilla savaşı başlatabilmek için bu kamplara gidip eğitim almışlardır. Filistin'e gitme noktasında sol içerisinde bir tartışmada vardır. Bu tartışma devrimin kırsaldamı yoksa kenttemi başlayacağı tartışmasıdır. Bu öğrenciler Filistin'e giderek silahlı eğitim alıp öncü olacaklar halk arkalarından gelecektir. Castro ve Che Guevara'nın yaptığı gibi yapmak istemektedirler. Çayan neden gitmedi sorusuna ise FKF Genel Başkanı Yusuf Küpeli "Mahir geldi ve bize Filistin'e gitmek istediğini söyledi. Fakat gideceğimiz zamanda onu bulamadık." demiştir.

Neden gittikleri noktasında birçok farklı sebep vardır. Bunlar şunlardır; ilk olarak, Marksist ve gerilla eğitimi almak amacıyla Sovyetler Birliği'ne, Küba'ya, Vietnam'a, Latin Amerika ülkelerine gitmek isterler. Fakat enternasyonal dayanışma için Türkiye'de ki devrimciler açısından en yakın olan yer Ortadoğu ülkeleridir.

İkinci olarak Hüseyin İnan Filistin'e gideceği zaman, Türkiye'nin bağımsız olacağını, bunun için önce toprak reformunun yapılmasını, petrolün, milli kaynakların, bankaların, fabrikaların millileştirilmesi ve milli bir sanayinin kurulması gerektiğini, buna "Milli Demokratik Devrim" denildiğini belirtmektedir. Bunun için önce köylere okul, elektrik, su, hastane getirilerek halk bilinçlendirilecek ve MDD tamamlandıktan sonra halk kendi temsilcilerini kendisinin seçeceği bir parlamento kuracaktır. Devrim böyle devam edecek ve proletarya ile burjuva arasında bir sınıf mücadelesi başlayacaktır. Bu seferde sosyalist devrim yapılarak proletarya başa geçecektir. İşçi ve köylü idaresi kurularak sınıflar ortadan kalkmış olacaktır. O günün anayasasının MDD yapmaya uygun

olduğunu söylemiştir. Buradaki amaç o kamplarda eğitim alıp Türkiye’de bir devrim yapmaktır.

Üçüncü olarak Yusuf Aslan Filistin’e gitme konusunda Ortadoğu’da Amerikan emperyalizminin ileri bir karakolu olan İsrail’e karşı Arap halklarının antiemperyalist savaş verdiklerini ve bu savaşın Asya, Afrika, Latin Amerika’da ve bütün dünyada emperyalizmin baskısı altında ezilen halkların savaşının bir parçası olduğunu belirtmiştir. Emperyalizme karşı savaşın, bütün dünya halklarının ortak savaşı olduğunu belirtmiştir. Bu ülkelerde emperyalizme karşı sıkılan her kuruluşunun aynı zaman da Türk halkının kurtuluşu için sıkıldığını belirtmiştir. “Dünya Halklarının Mücadelesinin Bir Parçasıyız” demiştir.

Dördüncü olarak 26 Nisan 1971’de TİİKP kadrosu parti kararıyla Naif Havatme’nin FDHKC’si ile Yaser Arafat’ın El-Fetih örgütünde siyasi ve askeri eğitim görmeleri amacıyla Filistin’e gönderilir. Almanya, İsviçre Fransa’dan da Türk öğrenciler Filistin’e giderler. Amaçları askeri eğitimden sonra Türkiye’ye giderek mücadeleye katılmaktır. Bunu da “Kur’an Kursuna adam göndermek” olarak nitelerler. Atıl Ant, Şahin Alpay, Cengiz Çandar ve Müfit Özdeş, “Ofllu Hoca” diye anılan Ayhan Özer, Ali Mercan, Abdülhat Muhittin, Cem Somel, Ali Turan, AÜHFÖDB’den İsmet Tufan Yazıcı, Sabetay Varol, Fuat Karasu, Mümtaz Çeltik, İrfan Çelik, Muzaffer Oruçoğlu, Haşan Sakarya, Kerim Öztürk, Filistin’e gidenler arasındadır. Sabetay Varol’un Yahudi olduğu ise, Filistinlilerden gizlenir. Bu arada, Eyüp Cüneyt Akalın, Filistin’e giderken, 14 Aralık 1971’de, Viranşehir’de jandarmalar tarafından yakalanmıştır.

Beşinci olarak ise THKO’dan Teslim Töre, Türkiye’de kedilerine büyük bir darbe vurduklarını, arkadaşlarının bir kısmının öldüğünü bir kısmının yaralandığını ve hayatları tehlikede olduğu için Filistin kamplarına gittiklerini söylemiştir.³⁰⁵ Aslında gitmelerinin

³⁰⁵ Hüseyin İnan ve arkadaşları, Diyarbakır Cezaevi’nde, "Türkiye Halklarına" başlığıyla bir açıklama yaparlar. Hem tutukluluk nedenlerinin hem de Ortadoğu’da sürmekte olan direnişle ilgili görüşlerinin açıklandığı açıklama şöyledir: "Bizler günlerdir, 'Diyarbakır Tıp Fakültesi’ne sabotaj yapmak isterken yakalandı', 'Türkiye’de sabotaj yapmak için El-Fetih’de yetiştirilen sabotajcılar yakalandı' gibi kasıtlı, sansasyonel haberlerle kamuoyuna yansıtılan olaydan dolayı Diyarbakır Cezaevi’nde tutuklu bulunan devrimcileriz. "Bu manşetler işbirlikçi iktidar yetkililerinin ve polislin kamuoyundaki maksatlı, asılsız suçlamaları, tertipleridir. Hiç şüphe yoktur ki, bu tertipler de diğerleri gibi er geç iflas edecektir. "Suçsuzluğumuz, ezilmişliğimiz kadar meşru, alın terimiz kadar kutsaldır. Tek suçumuz geri kalmış bir ülkenin çocukları olmamız ve emperyalizmin ne olduğunu bilmemizdir. Türkiye’nin gerçeklerinden haberdar olmamız ve emperyalizmin bütün dünyada tezgâhladığı oyunları bilmemiz, emperyalizme karşı mücadele etmemiz, geri kalmış bir ülke olan Türkiye’de suçmuş gibi gösterilmek isteniyor. "Biz, dünya

temel sebebi Mihri Belli'ninde belirttiği gibi Filistin devrimi ile direk bağlantının dünyaya açılış kapısı olduğu ve bu kapının açılmasıyla Türkiye'de de bir harekete büyük olanaklar sağlayacağıdır.³⁰⁶

Bu öğrencilerin FKÖ ile bağlantısını ise İÜ'den tanıdıkları FDHKC üyesi olan Abu Süleyman isimli kişi sağlamaktadır. Aynı zamanda Filistin'e gitmelerinde kılavuzluk etmiştir. Şamdan Amman'a yola çıkmadan önce Demokratik Cephenin adamları ile bir askeri birliğe gitmişlerdir ve bunun nedeni de yola çıktıklarında Şam'daki bir kontrolde 12 gün kadar tutuklu kalmalarıydı. Gezmiş, ulusal bir örgüt olduklarını Naif Havatme ile görüşmek istediklerini bildirdi. Çok büyük ve gizli bir örgütün misyonu olan temsilcisi olarak kendini tanıttı. Havatme, zaten enternasyonal bir tugay kurmak istediklerini ve buna katılmalarını hatta diğer arkadaşlarını da getirmelerinin yararlı

halklarının başbelası emperyalizme karşı çarpışan Ortadoğu halklarının haklı mücadelesini desteklemek için Filistin'e gittik. Amacımız bir taraftan Arap halklarının kurtuluşunu desteklemek, diğer taraftan Türkiyeli devrimciler olarak bize düşen görevlerin bir kısmını yerine getirmektir. "Fakat biz, dünya halklarının dayanışmasına ve kurtuluş mücadelesinin gelişmesine emperyalizmin tahammül edemediğini biliyorduk. Çıkarlarını devam ettirmek için emperyalizmin her türlü insanlık dışı metottan tatbik etmekten geri kalmayacağını da biliyorduk. Artık bütün Türkiye halkları da son olarak bize karşı girişilen tertip dolayısıyla emperyalizmi ve işbirlikçilerini bir kez daha tanımalı ve bilmelidirler. "İşbirlikçi iktidar, Arap halklarının haklı mücadelesi için gittiğimiz Filistin'e ardımızdan ajanlarını göndermiştir. İleride tatbik edeceği oyunlarının planlarını hazırlamıştır. Yurda dönüşümüzde bizleri ustaca hazırlanmış tertiplerle yakalayıp bizi kamuoyuna 'sabotajcı', 'kiralık ajanlar' olarak tanıtmak için TRT'yi ve basını da aynı tertip içine sokmaya çalışmıştır. "Yüz elli saatten fazla işkenceye tabi tutulduk. Önceden hazırlanmış ifadeler bize imzalatılarak suç dosyaları haline getirildi. Güdülen amaç, Türkiye'de tüm devrimci hareketi bu tertibin içine sokmak ve kitlevi tutuklamalarla bir faşist terör ortamı yaratmaya çalışmaktır. "Günlerce süren işkenceler ve insanlık dışı uygulamalar, adli makamlara 'tahkikatı derinleştiriyoruz' şeklinde yansıtıldı. Bütün bunlar, altı günlük işkence, binlerce cop, sopa, küfür ve sayısız ifadeler, işbirlikçilerin ve ortaklarının çıkarlarını korumak içindi. "Türkiye halklarına şu noktayı kesinlikle açıklamak isteriz: Bizim şurayı ya da burayı bombalayacağımız, sabotaj yapacağımız iddiaları yalandır, kasıtlıdır, tertiptir. "Biz devrimciyiz. Türkiye'nin devrimci mücadelenin neresinde olduğunu biliyoruz. Hepimizden kuruş kuruş toplanarak, hepimizin parasıyla, emeğiyle, çilekeş Doğu Anadolu halkına binbir güçlükte açılan bir üniversiteyi bombalamak hiçbir devrimcinin düşünebileceği bir şey değildir. Bu tertipleri ancak, bütün dünya halklarını olduğu gibi Türkiye halklarını da inleyen emperyalizm ve işbirlikçileri düşünebilir. "Bu yalanlar; emperyalizme ve onun Ortadoğu'daki ileri karakolu saldırgan İsrail'e karşı savaşan Arap halklarının devrimci mücadelesini bütün yüreğiyle destekleyen Türkiye halklarının, bu devrimci mücadele ile bağlarını gevşetmek, onları kuşkuya düşürmek için hazırlanan tertiplerdir. "İsnat edilen suç ne kadar ağır olursa olsun, zulüm ne kadar artarsa artsın, devrimci kavgamızdan asla dönmeyeceğiz. "Kavgamız dünya halklarının devrimci mücadelesinin bir parçasıdır. Emperyalizmin ve işbirlikçilerinin bu planı da suya düşecektir. Biz devrimci yolumuzda azimle, inançla, inatla sonuna kadar yürüyeceğiz. "Zafer mutlaka devrimci dünya halklarındır. Yaşasın bağımsızlık kavgamızın yılmaz militanları! Kahrolsun emperyalizm ve bütün uşakları! Yaşasın Ortadoğu Halklarının Devrimci Kurtuluş Dayanışması! Yaşasın halkımızın ve tüm dünya halklarının zafere yönelmiş devrimci mücadelesi! Emperyalizme ve Siyonizme Karşı Mücadelede Arap Halklarıyla Beraberiz!", T. Feyizoğlu, s. 39-117.

³⁰⁶ M. Belli, İnsanlar....., s. 149.

olacağını söyledi. Gezmiş ise Havatme'ye neler yapması gerektiğini Che Guevara'dan örnekler vererek anlattı.³⁰⁷

Melek Ulagay ise Filistin konusunda kendi örgütlerinin, çeşitli Filistin örgütleri arasında o dönemde en solda ve en Marksist olarak bilinen Hristiyan bir Filistinli olan Naif Havatme'nin kurduğu FKDC ile ilişki içinde olduklarını belirtmektedir. Kendilerinden önce Beyrut ve Bekaa Vadisi'ndeki kamplara giden arkadaşlarının FKDC ile temas kurup, onların yönlendirdikleri yerlere dağılmış olduklarını ve Şam'a gittikleri sırada onlarında Gezmişler gibi Şam'da bir süre gözaltında tutulduklarını bunun nedeni olarak da Suriye ile FKÖ'nün ilişkilerinin inişli çıkışlı olduğundan dolayı olduğunu belirtmektedir.³⁰⁸

Bu Filistin macerasından dolayı Türkiye'den akın akın Filistin'e öğrenciler gitti. Filistin Ulusal Kurtuluş kamplarına katılıp burada gerilla eğitimi almak hevesindeydiler. Aslında bu eğitim için Ortadoğu'yu tercih etmemişlerdi. Marksist eğitim ve gerilla eğitimi için Sovyetler birliği, Küba, Vietnam. Latin Amerika gibi ülkelere de gitmek istediler. Fakat buralara gitmenin tehlikeli olması, uzak olması gibi sebeplerden dolayı Ortadoğu yakın olduğu için burayı tercih ettiler. Gezmiş'in, Filistin'e gitmesi o zamanki gençler arasında bir akım yarattı adeta. Türk solu gençliğinin amacı Filistin'e gidip, orada silahlı eğitim almak ve Türkiye'ye gelip burada planladıkları o yeni devlet düzenini kurmak için darbe yapmaktı. Bunun içinde bu "silahlı gerilla eğitimini" şart olarak görüyorlardı. Zaten Türkiye'de kendi tabirleri ile bir kır gerillası başlatmışlardı. Enternasyonal dayanışma için Türkiye'deki devrimciler açısından en yakın olan yer Ortadoğu ülkeleriydi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencisi Demir Küçükaydın, Filistin'e gitme konusunda İbrahim Kaypakkaya ve Cihan Alptekin,

³⁰⁷ "Süerkan, bundan sonra ne yaptıklarını konusunda; Gençlerle birlikte FDHKC'nin düzenlemiş olduğu konferanslara katıldık. Bu konferanslarda Filistin sorunu, yürütülen savaşın, FDHKC'nin amacı gibi konular anlatıldı. Daha sonra zaman buldukça bizi gerilla eğitimlerine kattılar. Silah kullanmasını, silahların nasıl sökülüp takıldığını, bakımını, korumasını öğrendik. Gerillaların yaşamına uygun olarak günlük yaşantımızı düzenledik. Gerillalar gibi üzerimizdeki elbiselerle, botlarımızla yatıp kalkarak yaşamasını öğrendik. Yaklaşık bir aylık sürenin sonunda, yine Amman'daki FDHKC'nin Siyasi Bürosuna uğrayıp Havatme ile görüştük. Aynı yollardan geçerek Türkiye'ye giriş yaptık. Ürdün'de kaldığımız sırada bizim aramızda bazı tartışmalar çıktı. Bu tartışmalar daha sonra ayrılıkların iyice ortaya çıkmasına neden oldu. Deniz, hemen dağa çıkıp gerilla faaliyetlerine başlamak istiyordu. Öyle hemen dağa çıkılır, gerillacılık yapılır mı? Neyse, Türkiye'ye girdikten sonra Ankara'ya gittik. Orada ben birkaç gün kaldım. Ardından İstanbul'a geçtim. Deniz, bir süre daha Ankara'da kaldı. Filistin'e Haziran ayının sonunda gidilmiş, Ağustos ayında ise geri dönmüştür.", T. Feyizoğlu, s. 7-18.

³⁰⁸ Oya Baydar, Melek Ulagay, **Bir Dönem İki Kadın Birbirimizin Aynasında**, İstanbul 2011, s. 149-217.

konuştuğunu yeni bir ekip kurup Filistin'e gitmek istediklerini belirttiler. Fakat Cihan, İstanbul'da kalacak, İbrahim Kaypakkaya ile ben, Filistin'e gideceğiz. O sıra, Zihni Çetiner ile İbrahim Kaypakkaya arasında bir kavga oldu. Küçükaydın, Kaypakkaya'nın gelmeyeceğini söyledi. Çetiner ile Küçükaydın Ankara'ya gitti Fehmi Erbaş, bu sıra hapisten çıktı. O ve ODTÜ'den İbrahim Seven'de Filistin'e gitmek istediğini belirtti. Daha sonra, 30 Kasım 1969 Pazar akşamı bir otobüs bularak, sabaha karşı Adana'ya gidip oradan da Filistin'e geçtiler.³⁰⁹

24 Haziran 1967'de Amerika'nın geri kalmış ülkelerdeki sömürge politikalarını bildirmek amacıyla Amerika'yı protesto mitingi düzenlendi. Bu protestoda Amerika'nın 6. Filoyu ülkemize bağımsızlık haklarımızı çiğnemek için soktuğu gerekçesiyle 6. Filo kumandanının Atatürk anıtına koyduğu çelenk Milliyetçi gençlik tarafından yakılmıştır. Gerekçe olarak ta 6. Filonun Kıbrıslı Halk katledilirken yardıma koşan Türk donanmasının önüne çıkması gösterilmiştir. Kalkınma ve bağımsızlık yolundaki her memleketin karşısında Amerika'yı bulduğu belirtilmiştir. Bu protesto aynı zamanda "Milli Bağımsızlığı" temin etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.³¹⁰1968 Mayıs ayında "NATO'ya Hayır haftası" düzenlendi ve basın bildiri yayınlandı. Bildirde; Yoksul ülkeleri sömüren emperyalist Amerika'nın çıkarları için askeri güç olan NATO'yu kurduğunu, NATO'nun hep aleyhimize çalıştığını ve Kıbrıs meselesi gösterilerek NATO'ya karşı çıktıklarını bildirmişlerdir. 14-19 Mayıs Haftası "NATO'ya Hayır Haftası" olarak ilan edildi. Bu bildiriye yayınlayanlar ise; İTÜÖB, İÜ. İktisat Fakültesi, Talebe Cemiyeti, İstanbul Yıldız Tekniker Öğrenci Talebe Birliği, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, T.C. ODTÜ, İdari Bilimler Fakültesi, İTÜOTB FKF İst. Sek., İÜ. Orman Fakültesi, T.C. İÜ. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Öğrenci Cemiyeti. ODTÜ Mühendislik Fakültesi, Elk. Öğrenci Derneği, İYTOTB, İAYTOTB İÜ. Diş Hekimliği Fakültesi, T.C.

³⁰⁹ T. Feyizoğlu, s. 27,28, "Deniz Gezmiş'in emperyalizm açıklaması; Çağımız, devrimcilerin Amerikan emperyalizmini adım adım kovaladığı çağdır. Çağımız, gençliğin Çekoslovakya'da ve diğer revizyonist ülkelerde devrimci olduğu çağdır. Çağımız, biz yaşakilerin Vietnam'da, Dominik'te, Meksika'da Amerikan emperyalizmine karşı dövüşerek öldüğü çağdır. Az gelişmiş dünya halkları emperyalizme karşı bir savaş verirken gençlik bunun dışında kalmaz. Biz daima ezilenlerden yana çıkmak zorundayız. Eğer bizim kavgamız antiemperyalist kavganın paralelinde yürümezse, ayaklarımız havada kalır. Devrimci gençlik, Amerikan emperyalizmine ve oportünizmine karşı duran gençliktir. Onların görevi, sayısının azlığına, düşmanın çokluğuna bakmadan, Amerikan emperyalizmine karşı sonuna kadar dövüşmektir. O, en iyi biçimde karar veren ve uygulayandır. O, boş gecelerini değil, boylu boyunca ömrünü bu kavgaya verendir. Yaşasın Bağımsızlık Savaşı Veren Dünya Halkları! Yaşasın Tam Bağımsız Türkiye", Gezmiş, Deniz, "Gençlik ve Antiemperyalist Kavga", **Türk Solu Dergisi**, S. 53, s.13.

³¹⁰ H. Karadeniz, s. 185

Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ö.D. Halk Ozanlar Derneği, ODTÜ Makine Mühendisleri Ö.D.³¹¹

Türkiye’de Filistinli öğrenciler eylemler yapmaya başladı. 23 Ağustos 1969’da İzmir fuarında İsrail pavyonuna bombalı saldırı girişiminde bulunan ve El-Fetih komandosu sanılan ve MTTB’li iki Ürdünlü gencin gösteri düzenlemesi nedeniyle sıkı güvenlik tedbirlerinden bombayı patlamamış ve geri dönüşte yolda patlamıştır.³¹² İsrail elçiliğinin önünde 50 kadar genç Mescidi Aksa yangınından ötürü kınama eylemi yaptı.

1969 yılının Ağustos ayında Gezmiş ve Yaşargün birbirlerinden habersiz Türkiye’ye dönerler ve ODTÜ Öğrenci Birliği Genel Kurulu’nda, FKF Olağanüstü Genel Kurulu’nda arkadaşlarına, El-Fetih kamplarında yaşadıklarını anlatırlar. Yaşargün, yeniden bu kamplara gideceğini, gitmek isteyen olursa da yardım etmek istediğini söyler. Yaşargün daha çok Hüseyin İnan’la temasa geçerek Filistin’e gitme konusunda anlaşır. 10 Ekim 1969’da, Hüseyin İnan, Abdülkadir Yaşargün, Yusuf Tunbay Aslan, Celal Özcan, Ahmet Tuncer Sümer, Mustafa Yalçiner, Alpaslan Özdoğan, Halil Çelimli, İbrahim Seven, Fevzi Yaşar, Cemal Bağcı, Recep Alpay ve Ercan Kanar Suriye’yi geçip Halep’e giderler. Halep’te ki El-Fetih örgütü ile olan ilişkiyi ise Yaşargün kurar. Ürdün–Amman’a geçen bu kişiler, El-Fetih Lideri Ebu Cihad ile görüşüp, El-Fetih kamplarında askeri ve teorik eğitim alırlar. Bu kişiler arasında zamanla oluşan yerel kültürel anlaşmazlıklardan ötürü İnan, arkadaşlarından ayrılır ve başka bir kamp kurar. İnanla, Kanar yeni kadrolar getirmek için Türkiye’ye dönerler. Onlarda önce Seven ve Çelimli

³¹¹ “Varlığını yoksul ülkeleri sömürmekle sürdürebilen emperyalist Amerika bu çıkar düzenini devam ettirmek amacıyla askeri bir garanti aradı ve NATO’yu kurdu. Bir umacı yaratarak soyduğu ülkeleri “komünizm” tehlikesiyle korkuttu. Ve yandaş birer güç olarak bu örgüte kattı. Nitekim yeryüzünde emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşını vermiş olan Türkiyemiz, ne gariptir ki, bu oyuna düşerek, kurtuluş savaşlarının baş düşmanı ve emperyalizmin sömürü aracı NATO’ya girdi. O günden bu yana NATO hep aleyhimize çalıştı. Emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşını veren ordumuz, sonradan NATO’ya girmemiz nedeniyle Kıbrıs’ta bile kendi öz çıkarlarımızı korumaktan alıkondu. Emperyalistlerin tepesine kurulduğu merkezîyetçi NATO kumanda zincirinden dolayı Türkiye’nin NATO içinde kalıp yeni statüler arama olanağı yoktur. Bu nedenlerden, emperyalist Amerika’nın hasta ekonomik yapısının askeri uzantısı olan NATO’ya hayır demek şarttır. NATO’ya hayır diyoruz, çünkü, Amerika’ya karşıyız. NATO’ya hayır diyoruz, çünkü, emperyalizme karşıyız. NATO’ya hayır diyoruz, çünkü, emekçi halk yığınlarının yani Türkiye’nin çoğunluğunun çıkarlarından yanayız. 14-19 Mayıs tarihleri arasında “NATO’ya Hayır Haftası” olarak ilan eden aşağıdaki örgütler bugün bağımsızlık kahramanı Mustafa Kemal’in anıtı önünde bizi bağımlı kılan NATO’nun amblemini yakarak haftayı açıyoruz. Amacımız bağımsızlık sorununu, yalnızca biz gençlerin ve aydınların sorunu olmaktan çıkarıp emekçi halkımıza mal etmektir. Çünkü, her zaman halklar galip gelmiştir. Vietnam’da da böyle olmuştur, Türkiye’de de olacaktır.”, H. Karadeniz, s. 61 vd.

³¹² Özel İzmir, “Fuardaki İsrail Pavyonunu Dinamitlemek İsteyen İki Ürdünlü’den Biri Öldü.”, **Milliyet**, 24.08.1969.

Türkiye'ye dönmüşlerdir. İnan, bu kamplara katılmak isteyen Ahmet Müfit Özdeş, Ercan Enç, Hamid Yakup, Teoman Ermete, Bahtiyar Emanet, Ali Tenk, Hüseyin Elmacı, Halis Özkan ve Yavuz Kaçar 1970 de Filistin'e götürür. İnan ve on beş arkadaşı 1 Şubat 1970'te Türkiye'ye geldikten sonra ihbar edilirler ve Filistin'e geri döneceklerken yakalanırlar ve birkaç gün gözetiminde tutulduktan sonra serbest bırakılırlar.

TDGF'nin düzenlediği "Bağımsızlık Haftası" etkinliklerinde bir forum düzenlediler. 18 Mart 1970 Çarşamba günü, İTÜ Maçka Maden Fakültesi'nde gerçekleştirilen forumda, öğrenciler, "Emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı savaştıklarını ve savaşmayı sürdüreceklerini" belirtirler. Forumdan sonra Gümüşsuyu'na doğru yürüyüşe geçerler. İTÜ Rektörlüğü'nün bulunduğu Taşkışla binası önüne gelindiğinde, protesto Rektör ve Üniversite Senatosu'na yönelir. İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi Ömer Güven'in burada yaptığı konuşmadan sonra öğrenciler, Şişli'deki Atatürk Müzesi'ne doğru tekrar yürüyüşe geçerler. Yürüyüş sırasında, Pan Amerikan Hava Yolları'nın binası ile Türk-ABD Dış Ticaret Bankasının, Alman Lufthansa Hava Şirketi'nin ve İsrail El-Al Hava Şirketi bürosunun camları öğrencilerce tahrip edilir. Saat 13.00'te Şişli'deki Atatürk Müzesi önüne gelen öğrenciler, binaya Türk bayrağı çekerler ve sol yumruklarını havaya kaldırarak saygı duruşunda bulunup İstiklal Marşı'nı söylerler. Burada bir konuşma yapan İÜHF öğrencisi Mustafa İlker Gürkan, "Arkadaşlar! Bu bina, birinci Kurtuluş Savaşı'nın planlarının yapıldığı bir evdir. Ve bu çağ, halkların emperyalizme karşı kurtuluş çağıdır," der; üç yüze yakın genç, hep bir ağızdan, "Yaşasın halk savaşı!" diye slogan atar.

ODTÜ'deki Filistinli öğrenciler 15 Mayıs 1970'te Filistin günü dolayısıyla ODTÜ' de bir protesto gerçekleştirdiler. Ho Chi Minh, Che Guevara şarkıları ve sloganlarıyla, Amerikan karşıtı marşlar söyleyerek yürüyüşe geçtiler. ABD, İsrail bayraklarını yaktılar ve İsrail'in ABD emperyalizminin Ortadoğu'daki bir sıçrama tahtası olduğunu belirtirler ve Yahudiler tarafından işgal edilen Arap topraklarını geri almak için Arap halklarıyla birlikte mücadele edeceklerini açıklarlar. ODTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Erhan Erdoğan ile Sinan Cemgil, yaptıkları konuşmalarda, "ABD'nin dünya ve Ortadoğu halklarına karşı emperyalist amaçlar güttüğünü" söylerler. Elllerinde, "Yaşasın halk savaşı", "Filistin halkının savaşı, dünya halklarının antiemperyalist savaşının bir

parçasıdır!” yazılı pankartlar taşıyan öğrenciler, daha sonra dağılırlar.³¹³ Sonuç olarak Filistin’den Türkiye’ye gelen gençler, Türkiye’de sabotajlar yapmaya teşebbüs ettikleri iddiasıyla tutuklandılar. Şu bildiriye yayınladılar; DÖB Bildirisi Şubat ayının başında Diyarbakır Tıp Fakültesi’ne sabotaj yapacakları kamuoyuna açıklanan çoğunluğu ODTÜ öğrencisi olan 11 kişi tutuklanmasıyla ortaya çıkmıştır. Fakat İnan bu konuda kesinlikle bir sabotaj yapma gibi bir düşüncelerinin olmadığını söylemiştir. Bildiride El Fetih’in çalışmalarını izlemek için Filistin’e gidildiğini belirtilmiştir. TRT’nin ve basının olayları abarttığı belirtilmiştir.³¹⁴

6 Nisan’da İstanbul Üniversitesi merkez binasında meydana gelen olaylar nedeniyle gıyabi tutuklama kararıyla aranan öğrenciler arasındaki Mehmet Zihni Çetiner, Mustafa İlker Gürkan, Mustafa Zülkadiroğlu, Kürşat İstanbullu, Taner Kutlay, Süleyman Aslan, Kenan Rıfkı Ertuğrul, Ahmet Çetiner, Engin Mert (Sarı Engin), Ahmet Cem Yücesoy ve Tarhan Özgür, gerilla eğitimi almak amacıyla Filistin’e gitmeye karar verirler. Ankara’dan yola çıkan grup, ilk önce İÜHF öğrenci temsilcisi İbrahim Özlen’in, Mardin’deki evinde bir gece kalırlar. Burada kendilerine rehberlik yapan bir kişinin aracılığıyla Nusaybin’den sınırı geçerler. Suriye Kamışlı’da BAAS yetkilileriyle görüşükten sonra, kendilerine verilen bir ciple Şam’a doğru yola çıkarlar. Şam’ın biraz dışında, El-Saika örgütünün yerleştiği alana götürülen grup, burada bir eve yerleştirilirler.

1970’de Eylül’ün ilk haftasında Ürdün ve Suriye’de iç savaşın başlaması ile buraya giden öğrenci grubu sınırdan gizlice geçerek Türkiye’ye dönerler. 23 Eylül 1970’de bu savaşla ilgili tepkilerini dile getirmek için Ankara’daki Ürdün elçiliğinin önünde toplanıp, Ürdün bayrağını indirip Filistin bayrağını çekerek “Yaşasın Arap Gerillaları” sloganını atarlar. 6 Haziran’da TDGF, İstanbul Üniversitesi Merkez binasına bir pankart asar; “Emperyalizme ve Siyonizme Karşı Mücadelede Arap Halklarıyla Beraberiz” yazmaktadır. 11 Haziran 1970’te Ankara’da, Ürdün’de savaşın

³¹³ T. Feyizoğlu, s. 27-35.

³¹⁴ “Gerek ciddi diyebileceğimiz basın gerekse bağımsız yapması gereken TRT kamuoyuna bu 11 genci sabotajcı olarak ilan etmişlerdir. Gençlerin Diyarbakır Tıp Fakültesi’ne karşı sabotaj yapacakları iddiası ileri sürülerek kamuoyu gerçeklerden uzak tutulmuştur ve Diyarbakır’daki olayla kamuoyu arasında bir duvar örülmüştür. 11 genç Arap halklarının kurtuluş örgütü El Fetih’in eğitim ve çalışmalarını izlemek üzere sınırı geçtiklerini söylemişlerdir. Gerek tevkif müzekkeresinde gerekse tahkikatın yürütülmesinde sabotaj yapmaya ilişkin bir suçlama söz konusu değildir. Eldeki delil ve ifadelerde de Fakülte’ye sabotaj yapmak söz konusu olmamıştır. Bu gerçeklere rağmen kamuoyuna karşı ciddi görev görmesi gereken basının ve TRT’nin olayları yanlış aktarması üzücüdür. Bir kamu görevlisi olarak ciddi basını ve TRT’yi uyarıyorum”, A. Akyar, s. 207-211.

durdurulmasını isteyen 50 Ürdünlü öğrenci Ürdün Büyükelçiliğini işgal ederler. Öğrenciler, ülkelerinde sürdürülen kardeş kavgasını kınadıklarını, kuvvetlerinin bölünmeden ortak düşmana karşı yönelmesini istediklerini belirtirler. Öğrenciler, ayrıca büyükelçilik binasında bir forum düzenleyerek Ürdün'e iletmek istedikleri metni hazırlarlar. Ürdün Büyükelçiliğini işgal eden öğrenciler, gece yarısı işgali bitirdiler.

FKÖ vb. birçok örgütün Filistin'de kurulmasıyla birlikte birçok terör eylemleri ortaya çıkmaktadır. Bu terör eylemlerinin o dönemde Türk solu ve öğrencileri üzerindeki etkisi ne olmuştur ve nasıl değerlendirilmiştir? Proleter Aydınlik Dergisinde, Fatima Mohammed Bernaoui adındaki El-Fetihe bağlı olan bir kızdan bahsediyor. Bu kız Kudüs'teki Sahione sinemasına patlayıcı madde koymak ve Kudüs yakınlarındaki BM kontrol Merkezi'ne karşı sabotaj harekâtına katılmaktan yargılanıyor. Onun tutuklanmasını "mücevheratını ve bileziklerini atıp, yerine şerefle ve gururla kelepçe takınan ilk mücahide" olarak görüyor. Fatima burada sadece bir örnek bunu başka eylemlerde izlemektedir. Burada önemli olan şu Türk solu gençliği bu tür eylemleri bütün dünyaya tanıma ve seslerini duyurma olarak görüyor. Bu terör eylemleri ileriki zamanlarda Türk solunun suçlanmasında neden oluyor.³¹⁵

Bir başka nokta ise terörist suçlamalarıydı. "Biz solcular Filistin için ölürken, İslamcılar bize 'terörist' diyordu" Türk solcularının sık sık dile getirdiği bir cümle oldu. İsrail'in yaptığı baskınlarda kamplarda birçok Türk solcudan hayatını kaybetmiştir. Zamanla bu sol sosyalist düşünce bölgede İslamcı hareketlerin öne çıkmasıyla körelmektedir. Sovyetler birliğinin dağılmasıyla da yok olma derecesine gelmiştir. Türk solu "Filistin davasına en başta ve en çok kendilerinin destek verdiklerini, İslamcıların ise Filistin davasını hiç sahiplenmediklerini" belirtmektedir.

El-Fetih kamplarına giden öğrencilere, İsrail devleti tarafından baskınlar yapıldı. Buradaki kamplardaki TDH'de ki gençliğin bir kısmı hayatını kaybetti. Birçoğu esir alındı. Filistin kamplarının çoğu kapatıldı. Buradaki gençlerin bir kısmı Avrupa'ya, bir kısmı da Türkiye'ye döndü. 68 Gençlik Hareketinin öğrenci liderlerinden Taner Kutlay, 1977-1978 yılları arasında "Özgür Filistin" adında bir dergi de yayınladı.³¹⁶

³¹⁵ "Filistin İhtilali.....", **Proleter Devrimci Aydınlik**, s. 417-428.

³¹⁶ T. Feyizoğlu, s. 37- 45.

Savaşın neden kaybedildiğini ise sol kesim şu şekilde açıklamaktadır: yenilginin esas sorumluları olarak halkları arasında antiemperyalist bilinci kökleştiremeyen; doğru çizgideki marksist-leninist örgütlerin kurulmasını engelleyerek devrimin gerçekleşmesine set çekmeye çalışan, emekçi halk kitlelerini emperyalizme karşı silahlandırmaktan korkan, emperyalizmi klasik ordularla ve yıldırım savaşı taktikleriyle yenebileceğini zanneden küçük burjuva diktaları olduğunu belirtmiştir. Bir yere kadar emperyalizme karşı çıkıp, “kaypak sınıfsal nitelikleri gereği” olarak adlandırdığı emperyalist dünya ile bağlarını kesinlikle koparamayan ve feodal kalıntıları tam anlamıyla tasfiye edemeyen, bir türlü ileriye atılım yapamadığı için “dış şırınga ile ağır aksak emperyalizmin karşısında tutunmaya çalışan” Arap burjuvalarının bu son yenilgiden, Arap-İsrail savaşında gereken dersi almadığı görüşündeler. İsrail’e karşı savaşa giren Arap devletlerine kızmaktalar çünkü savaşı neden kaybettiklerini araştırmadıklarını, hava kuvvetlerini kaybetmek ve birkaç generalin ihanetini savaşı kaybetmenin bahanesi olarak demogojik bir izaha gittikleri için tepki göstermektedir. İşbirlikçi Arap rejimlerinde yenilgide paylarının olduğunda kabul etmektedirler.³¹⁷

12 Mart öncesinde ve sonrasında Türk solu Ortadoğu vb. diğer eylemlerinde silahlı mücadele kararı aldı. Neden silahlı mücadele kararı aldıkları noktasında ise Ulagay, İsrail Ordusunun dünyanın beşinci büyük ordusu haline getirildiğini ve 1967 Savaşında İsrail’in Arap orduları karşısındaki zaferi, yeni toprak işgalleri Filistin direniş harekâtını doğurduğunu ve ordulara karşı silahsız mücadele vermenin mümkün olmadığını düşünerek bu durumun gerilla harekâtını doğurduğunu belirtmektedir. Militarizm bu şekilde tırmanmış ve silahlı mücadeleyi savunanlarda militarist olmuştur. Büyük ordular karşısında kalan çaresiz halk için başka bir yolun kalmadığını belirtmektedir. Bu çerçevede Elrom olayına ve diğer olaylara bakılması gerektiğini belirtmiştir. Bu silahlı mücadeleyi savunanlara; THKO şehir gerillası, THKO dışındakilerin ise kır gerillası, kırlardan şehre kuşatma dediğini belirtmiştir. Oya Baydar ise TİP kökenli prosovyet bir çizgi izlediklerini, silahlı mücadelenin Türkiye’de geçerli bir yöntem olmayacağını belirtmektedir ve bu mücadele yöntemini kabul etmedikleri içinde devrime ihanetle suçlandıklarını belirtmektedir³¹⁸

³¹⁷ “*Filistin İhtilali.....*”, **Proleter Devrimci Aydınlık**, s. 514 vd.

³¹⁸ O. Baydar, M. Ulagay, s. 149 vd.

4.3. İsrail Başkonsolosu Elrom'un Öldürülmesi

İsrail Konsolosu Elrom'un öldürülmesi Türk solunda neden tartışılmadı? Türk solu neden suskun kaldı? 17 Mayıs 1971, 12 Mart'ın dönüm noktası oldu. 1971 Muhtırasından sonra THKP-C örgütü İsrail Başkonsolosunu kaçırmak için bir eylem düzenledi. Çayan, Dev-Genç ve THKO'dan bağımsız bir illegal örgüt kurmak, bu örgütün tüzüğünü, bildirisini hiç yapılmamış bir siyasi eylemle duyurma yoluna gitti. Bunun içinde ABD, İran, İspanya, İsrail konsoloslarını kaçırmak fikri üzerinde durdular.

Böyle bir eylemi THKO'da gerçekleştirme peşindeydi. Çünkü o ana kadar yapılan eylemler, Denizlerinde hapse atılmasıyla sonuçsuz kalmıştı. O yüzden duyulmamış bir eylem yapılmalıydı. İşte yabancı bir ülkenin elçisini kaçırmak fikri burada oluştu. İspanya Başkonsolosu ciddi bir ses getirmeyeceği için ikinci planda kalıyordu. ABD'nin konsolosunu kaçırmak riskli olduğunu düşündükleri için vazgeçmişlerdi. Her iki örgütte İsrail elçisinin peşine düşmüştü. Ancak THKO yukarıdan aldığı bir emirle bu eylemden vazgeçti. Yukarıdan kimden emir aldığı ise hala bilinmemektedir. Ama bu örgütlerin içinde subay, astsubay, yüzbaşı kişiler olduğu için acaba ordu kesiminden mi geldiği konusunda düşünmekteyim.

Konsolosun öldürülmesinden önce Çayan, Kadir Has'ın yeğeni Mete Has'ı kaçırmıştır. Bunun sonucunda da büyük bir fidye aldığı için Konsolosun kaçırmak da hapishanedeki devrimcilerin serbest bırakılacağını düşünmüş olabilir. İsrail elçisinin seçilmesindeki diğer bir nedende Türkiye'deki devrimci hareketle, FKH arasında bir dayanışma sağlama girişimi idi.³¹⁹ Kaçırılmasının diğer bir sebebi Şalom Gazetesinde iddialara göre Ephraim Elrom'la ilgili hem Gezmiş'in THKO'suna hem de Mahir Çayan'ın THKP-C'sine istihbarat veren kişi İstanbul'da tıp okuyan Suriyeli Eşref Abaza'ydı. Abaza, Elrom suikastı soruşturmasında gözaltına alınmıştır. Çünkü Suriyeli öğrenci Sovyetler ve Suriye için casusluk yapmaktadır. 1978 yılında bir takasla Suriye'ye iade edildiği haberleri çıktı.

Dönemin Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi Roderick Sarell'in Londra'ya gönderdiği raporda da Elrom'un 1969 ve 1970 yazlarında Filistin Kamplarına silahlı eğitime giden solcu Türk öğrencileri takip ettiği, onun hedef seçilmesinin arkasında bu

³¹⁹ T. Feyizoğlu, **Mahir**, İstanbul 1996, 373 vd.

görevinin olabileceği yazılıydı. Kudüs'te görevli Amerikan Başkonsolosu'nun raporunda ise Kudüs'teki Türk başkonsolosun kendisine “Elrom'un İstanbul'a aşırı sağ ve sol teröristleri takip için gönderildiğini, Arap teröristlerle yakın teması olan Türk teröristler tarafından onların talebi üzerine öldürüldüğünü” söylediğini yazmıştı.³²⁰ Ortadoğu'daki Devrimci Çemberi anlayışı ile İsrail-Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'daki temsilcisi olarak görülmekteydi.

Kaçırılmasının diğer bir nedeni ise Londrapost gazetesine göre dünya'nın en gizli İstihbarat örgütü olan GCHQ hakkında en önemli açıklamaları içeren Prof. Richard J. Aldrich'nın ifadelerine göre 1968-1972 arasında Türkiye'de yükselen anti-emperyalist hareket hakkında da sürekli izleme, dinleme faaliyeti yürüten en önemli istihbarat örgütü olduğunu ve ağırlıklı olarak Gezmiş ve arkadaşları tarafından Ankara'da sürdürülen ABD askeri kadrolarına karşı faaliyeti de ABD-İsrail istihbaratı ile birlikte onlar götürürler. Ankara'daki İngiliz Büyükelçi Roderick Sarell, Türkiye Hükümeti ile tüm temasları yürüten adamdır. Yine THKP-C tarafından kaçırılan ve öldürülen İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom olayı ile yakından ilgili olan Roderick Sarell, Elrom'un diplomatik kişiliği nedeniyle değil, istihbaratçı kişiliği nedeniyle THKP-C ye hedef olduğunu söyler. Öldürülmesinden iki yıl önce diplomatlığa başlayan Elrom'un daha önce Nazi Savaş suçlarını araştıran ve ünlü Eichmann'ı İsrail'e getirerek sorgulayan ekibin önemli bir adamı olduğunu belirtir. Dönemin İsrail Hükümeti ile arası pek iyi olmayan Elromun, Türkiye'ye daha çok Filistin- El Fetih örgütü ve Türk sol örgütleri arasındaki bağlantıları iyi bildiği ve Türkiye'de MİT ile kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle gönderildiğini belirtmiştir. İngiliz Büyükelçisi Sarell'e göre; Elrom bir rehine olmaktan çok, El Fetih'e giden ve geri dönen sol militanları MİT'e ihbar ettiği ve bu alanda bazı operasyonlara imza attığı için kaçırıldı.³²¹ Bu kadar istihbarat temelli bir olayda bir öğrenci kesiminin sırf örgüt adlarını ve arkadaşlarını kurtarmak için kaçırdıkları görüşü zayıf kalmaktadır. İstihbarat örgütleri temelli bir hareket olduğu görüşündeyim. Tamam bir elçiyi kaçırmak istiyorlar ama hangi örgütün kaçırması gerektiğine başkaları karar veriyor. Bu kaçırma

³²⁰ Yıldray Ogur, “Elçiye nasıl zeval olduğunun kısa tarihi”, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/yildiray-ogur/594744.aspx>, 25.12.2016, 28.09.2020.

³²¹ Mahir Tan, “GCHQ ve Kızıldere Felaketi”, <http://www.londraposta.com/gchq-ve-kizildere/>, 29.09.2020.

güvenebilecek bir örgüt arıyorlar. Buda Türk solu içinde ne kadar bölünmeler olsada tek bir merkezden yönetildiklerinin kanıtıdır.

İsrail Başkonsolosu Elrom'un kaçırılmasından sonra THKP-C lideri Çayan bir bildiri yayınladı. Çayan'ın yayınladığı bildiri; Ortadoğu halklarının baş düşmanı ABD emperyalizminin maşası Siyonist İsrail'in Türkiye Başkonsolosu olan ve de ülkemizdeki siyonist hareketlerin organizasyonunda önemli rolü olan Elrom'u kaçırdıklarını ve tutuklu bulunan bütün devrimciler serbest bırakılmazsa konsolosun öldürüleceğini belirtmiştir. Bu bildirin 3 gün boyunca belirli saatlerde TRT'de okunmasını istemiştir.³²² İsrail Konsolosu kaçırıldıktan sonra dönemin Başbakanı Erim yardımcısı Sadi Koçuş'a bir bildiri yazdırdı. Koçuş tarafından bildiri radyoda 22.45'te okundu. Bildiri özetle şöyledir; Konsolos serbest bırakılmazsa örgütle (TKHP-C) ile uzak yakın ilişkisi olan herkes ve gençleri kışkırtanlar derhal gözaltına alınacaktır. Kaçırılma olayına karışan ve/veya yardım edenler idam cezası ile yargılanacaktır. Eğer cinayet gerçekleşirse bu kanun geçmişe dönük olacaktır.

Sıkıyönetim Komutanlığı ise şu bildiri yayınladı; 16 No'lu bildiri suçlulara ihtar niteliğindedir. Konsolosun derhal serbest bırakılıp hiçbir suretle silaha davranılmamasını, aksi takdirde ele geçirilecek olan tüm suçluların tümünün aslı fail olarak yargılanacaklarını ihtar etti ve Orgeneral Faik Türün, 1. Ordu ve sıkıyönetim komutanlığı. 17 No'lu sıkıyönetim komutanlığının bildirisinde ise; İstanbul, Kocaeli, Zonguldak illeri sıkıyönetim bölgelerinde yapılmakta olan arama ve kontrollerde güvenlik kuvvetlerine kolaylık olması için ergin çağda bulunan bölge sakinlerinin kendilerini tanıtacak bir belgeyi yanlarında buldurmaları gerektiğini ve genel güvenlik ve suçluların meydana çıkarılması yönünde bu ve benzeri tedbirlerin anlayışla karşılamalarını rica etti.³²³

Örgütün talepleri yerine getirilmedi. Devlet diğer yapılan kaçırma eylemlerindeki gibi örneğin Amerikan askerlerinin kaçırılıp serbest bırakılması gibi İsrail konsolosunun da bu vb. çağrılardan sonra serbest bırakacaklarını düşünmüş olabilir. Söz konusu olan hangi millettense olsun bir ülkenin elçisi, buna cesaret edemeyeceklerini de

³²² **Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) Dava Dosyası Yazılı Belgeler**, İstanbul 1976, s. 447.

³²³ "Konsolosu serbest bırakın ve sakın silaha sarılmayın", **Milliyet**, 18.05.1971, s. 1.

düşünmüş olabilir. Üstelik ülkede 12 Mart Muhtırası olmuş ve herkes diken üstünde, bir elçiyi öldürmeye kimse cesaret edemez. Bunun üzerine süre doldu ve elçi öldürüldü.

İsrail Konsolosunun kaçırılıp öldürülmesinden sonra devletin sanki muhtıradan sonra sola darbe vurmak için böyle bir eylemi bekliyormuşçasına yapılan tutuklamalar ve binlerce kişinin yargılanması ile sonuçlandı. Koçaş, bu tutuklamalarla ilgili şunları belirtmektedir;

“Bir sürü insan tutuklandı. Peki, bu bildiri ile tutuklamanın ne ilgisi var? Bunları daha evvelden MİT tespit etmiş. Kim bu tutuklamaları yaptırıyor diye sorduk. MİT Müsteşarlığı vermiş bu emri. MİT Müsteşarı da bir gün evvel benim yanımda Bakanlar varken yanıma geldi ve giderken “Paşam siz bu işe karışmayın. Bu işin sizinle ilgisi yok” demişiz. Konya ve İskenderun’da ki MİT temsilcilerine emir vermiş”.³²⁴

İşte 12 Marttaki tutuklamalar bu şekilde başladı ve 48 saat içinde 500 kişiye ulaşan ülkedeki yazar, aydın, gazeteci, politikacı, hukukçu, sendikacılar gözaltına alındı. Şahinler duruma el koymuş gözaltı harekâtı başlamıştı.³²⁵ Ertuğrul Kürkçü’nün ifadeleri de bu görüşümü doğrulamaktadır. Kürkçü, İsrail elçisinin kaçırılacağından haberinin olmadığını belirterek bu bildirimlerden sonra ertesi gün farklı düşünmeye başladığını çünkü arkasında muazzam bir tevkifat dalgasının geldiğini ve THKP-C ile hiçbir ilişkisi olmayan çok geniş bir aydın kesime ödetmeye başladıklarını söyledi.

30 Mayıs 1971’de Konsolosu öldürmekle suçlu bir grup Feriköy’de yakalandı. Olayla ilgili olduğu düşünülen iki eylemci Maltepe’de bir evde kısırıldı. Çayan ve Hüseyin Cevahir, Sibel adındaki bir kızını bir evde rehin tuttular. Yapılan bir operasyonla Cevahir öldü. Çayan ağır yaralandı. Bu sırada şehir ve kır gerillasına da ağır darbe vuruldu. Gezmiş ve arkadaşlarını kurtarmak için hazırlık yapan Cemgil, THKO eylemcileri Adıyaman’ın İnekli Köyü civarında öldürüldü.

Haziran 1971’e gelindiğinde Türk Solu 1971 yazını gözaltında ve mahkemelerde geçirdi. Sadece o yıl bine yakın dava dosyası işlendi. 10 bine aşkın siyasi tutuklu tasfiye harekâtında sanık sandalyesine oturdu. Dönemin en önemli silahlı örgütü sayılan THKPC İstanbul Selimiye Kışlasında yargılandı. 25 sanıklı ilk davanın ismi Çayandı. İdamları istendi. Bir başka idamlık sanık ise 27 Mayıs’ın milli birlikçilerinden İrfan Solmazerdi.

³²⁴ M. A. Birand, 10.03.2019.

³²⁵ M.A. Birand, 10.03.2019.

Çoğu asker 84 sanık gizli örgüt kurmaktan yargılandı. Aynı mahkemede TİP, TKP yöneticileri de yargılandı.

Türk solunun bu olaya bakışı nasıldı? CHP Genel Başkanı İnönü, bu olayla ilgili şunları söylemiştir;

“İsrail Başkonsolosu faciası acısının bütün Türkiye’yi kaplamış olduğunu görüyorsunuz. Bu facianın insan aklı ve haysiyeti ile izah olunacak hiçbir yeri yoktur. Tarih boyunca Türk milletinde antisemitizm hastalığı olmadı olmayacaktır. Başkonsolosun ailesine mensup olduğu şerefli milletine taziyet hislerimiz derin ve samimidir.

Suçlular hakkında kanun yolunda ve millet duygusuyla tesirli tepkiler görülecektir. Sözlerim derin üzüntülerimin derin ifadesidir.”³²⁶

İnönü bu açıklamalarıyla Türkiye’de bu olay üzerine başlama ihtimali olan antisemitizm duygusunu ortadan kaldırmıştır. İsrail olan ilişkileri germemek için suçluların yargılanacağını belirtmektedir. CHP eski Genel Sekreteri Ecevit, MGP Genel Başkanı Feyzioğlu, AP Genel Başkanı Demirel, DP Genel Sekreteri Talat Asal, Ankara Üniversitesi Rektörü Tahsin Özgüç, ODTÜ Rektör Vekili Prof. Orhan Alsaç, İÜHF Dekanı, İstanbul Üniversitesi Rektörü, Hacettepe Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Yüksel Bozer, İTÜ Rektörü, muhtelif fakültelerin dekanları, Türkiye Barolar Başkanı, Diyanet İşleri Başkan Vekili bu olayı kınamışlardır.

Koçaş, THKP-C’nin yaptığı bu eylem karşısında, THKP-C’nin istedikleri doğrultusunda neden müzakere yapılmadığı ve bunun sonucunda konsolosun neden hayatının kurtarılmadığı yolundaki tenkitlere şu cevabı vermiştir; “yüz kere iktidara gelsem, yüz bin kere aynı suçlamalara muhatap olsam bile tutacağım yol aynıdır. Eşkıya ile pazarlık yoktur bizim devlet anlayışımızda.” dedi. İsraili bir diplomat “Elrom’un ölümünden sonra Türkiye’de herkes sizi suçladı. Ama İsrail’de kimse suçlamadı. Başbakanımız, Dışişleri Bakanımız bu konuda özel demeçler verdiler. Bu konuda gerçekten bir devlet adamının tutacağı yolu tutmuşsunuz” demiştir.

Türk basını bu olayı kınamıştır. Kınayanlar arasında; Akşam Gazetesi Başyazarı, Milliyet Gazetesi Başyazarı Abdi İpekçi, Tercüman Gazetesi Yazarı Rauf Tamer, Tercüman Gazetesi Yazarı Ahmet Kabaklı, Hürriyet Gazetesi, Yeni Gazete Yazarı

³²⁶ “Erim: Kanunlar Göz Kırpmadan Değişecek”, **Milliyet**, 24.05.1971, s. 1.

Hikmet Bil, Son Havadis Gazetesi Yazarı Orhan Seyfi, Olaylarla Yeni gün Gazetesi Sahibi ve Başyazarı Akkan Suver, Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Mehmet Barlas, Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, Babıalide Sabah Gazetesi Yayın Müdürü İsmail Oğuz, Yeni İstanbul Gazetesi Yazarı Nezihe Araz, Tercüman Gazetesi Yazarı Ergun Göze, Adalet Gazetesi Yazarı Fatin Fuat Törer'di. Elrom'un kaçırılmasıyla ilgili gazetesinde en geniş yer veren Daily News'dir. Daily News Türkiye'de yaşayan yabancı diplomatlara, iş dünyasına seslendi.

Abdi İpekçi'nin Milliyet Gazetesindeki şu yazısı Türk solunun bu olay karşısındaki tutumunu ortaya koymaktadır;

“Öldürdünüz... Ne oldu? Ülkemiz tam bağımlıydı da tam bağımsız mı oldu? Demokrasi sahte idi de gerçeğe mi kavuştu? İç ve dış sömürülerimi önlediniz? Sosyal adaletimi gerçekleştirdiniz? Türkiye'nin şanını, şerefini mi yükselttiniz?

Tam tersine 1961 Anayasasının getirdiği hakların ve özgürlüklerin ışığında olumlu hedeflere yönelmiş bir ulusun geleceği ile oyuncak gibi oynadınız. O yöndeki umutları yitirdiniz. Yıllarca giderilemeyecek zararlar verdiniz. Her hareketiniz o zararları arttırmaktan başka bir şeye yaramıyor. Halkı bilinçlendireceğini sandığınız eylemlerinizi sürdürdükçe halkın nefretini lanetini çekiyorsunuz.

Ülkücüydünüz... Daha mutlu bir Türkiye için her şeyinizi adanmıştınız ve dinamizminiz ile büyük yararlar sağlayabilirdiniz. Ama yanlış fikirlerle şartlandırıldınız. Ters yola saptırıldınız. Uyarmalara inanmadınız. O ters yola kendinizle birlikte herkesi sürüklüyorsunuz. Geriye dönmedikçe içine girdiğiniz çukur derinleşecek. Bakın şimdi elleriniz kana bulandı. Hunharca işlenmiş bir cinayetin failleri oldunuz. Bu kanlı macera sona erdiğinde gerinizde bıraktığınız Türkiye daha mutlu bir Türkiye olmayacak... Ve o sonucun başlıca sorumlusu olarak anılacaksınız. Anlayın artık bunu.”³²⁷

Abdi İpekçi bu yazısı ile bu konudaki görüş ve tutumunu gözler önüne sermektedir. 1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlüklerin ışığında Türk solu amaçlarına ulaşmaya başlamışken bu eylemin ortaya çıkması ile aydınlık bir geleceği düşleyen Türk solunun fikirlerine, umutlarına darbe vuruldu. Hem ülkeye hem de Türk soluna yıllarca giderilemeyecek zararlar verdi. Bu zamana kadar yapılan boykotlar, eylemler, işgaller, hep halk için halkın menfaati için, halkı bilinçlendirmek amacı ile

³²⁷ Abdi İpekçi, “Anlayın Artık”, **Milliyet**, 24.05.1971.

yapılmışken “elçiye zeval olmaz” düsturu ile bu eylemin olması, Türk solunun halkın nefretini kazanmasına neden oldu. En büyük destekçisi olabilecek bir kesimi kaybetti.

Bu yazıda dikkat çeken bir diğer noktada; “Ama yanlış fikirlerle şartlandırıldınız. Ters yollara saptırıldınız. Uyarılara inanmadınız.” diyerek aslında bu eylemin sanki daha önceden THKO, THKP-C arasında değil, Türk solu cephesinde bilindiği, tartışıldığı, gençleri bu eylemi yapmaları konusunda yukarıdan bir emir verildiği gibi bir izlenim uyandırmaktadır.

Hürriyet Gazetesi de bu konuda; “Memleketin güvenlik kuvvetleri, Türkiye’imizin bölmek için çalışan dışarıdan beslediği aşikâr olan, gözünü kan bürümüş bir yer altı örgütü ile savaş halindedir” dedi. Hürriyet gazetesi burada aslında bu emrin dışarıdan verildiğini belirterek bir nevi FKÖ vb. örgüt eylemleri olabileceği düşüncesinde akla getirmektedir.

Adalet Gazetesi Yazarı Fatin Fuat Törer, Konsolosun öldürülmesinin sürpriz olmadığını bunun beklendiğini belirterek “ihamet ecel terleri dökmektedir. Son yaklaşmıştır. Öyle de böyle de bu son bellidir. Bir can çekişme çırpınışı içinde her yana saldıracaklardır. ‘Ya devlet başa ya kuzgun leşe’ formülünün gereğini yerine getirmekten kaybedecekleri hiçbir şeyleri kalmamıştır” diyerek aslında devletin itibarı ve uluslararası bir krize mahal vermemek için ilişkisi olan olmayan herkesin tutuklandığı anlaşılmaktadır. Aslında böyle bir eylemi beklediklerini belirtmiştir. Türk solu genel olarak bundan ötürü bu konuda susarak kabuğuna çekilmiştir. Ardından gelen büyük tutuklama dalgaları Türk solunun susması için yeterli olmuştur.

1971’de ki tutuklamaların ardından bu olayla ilgili Türk solu bir susma görevi üstlenmiştir. Ancak 1990’lı yıllardan THKP-C’nin önderleri tarafından bu olayın değerlendirilmesi şu şekilde yapıldı; Necati Sağır, Çayan yakalanmadan önce yaptığı bir toplantı sırasında “Elrom olayı bir taktik hata idi” dedi. Çayan ise “Denizlerde, biz de oligarşinin gücünü küçümsedik, artık ricat taktiği izlemeliyiz. Ricat taktiği silahlı mücadeleden vazgeçmek değildir, ama bir süre eylem yapmamalıyız” dedi. THKP-C’li İsmet Öztürk ise; Elrom olayından sonra THKP-C adeta bozguna uğradığını ve dağıldığını söylemenin yanlış olmayacağını, “THKP-C, bırakın adına layık bir illegal parti olmayı, yeterince illegallik kurallarına uygun bir gerilla olmayı bile

tamamlayamadan, sonun başlangıcı olan ilk darbeyi Elrom olayıyla yedi.” “Elrom olayından sonra tam bir çözülme, dağılma oldu ve bir daha toparlandığını söylemek mümkün değildir.” dedi.

Gazeteci Nezih Tavlaş 1992’de Türk İstihbarat yetkilisi ile yaptığı bir röportaj sonucunda “sol, Elromu öldürerek hayatının hatasını yaptı. Bu hem fiziksel bir darbe yemelerine hem de dünya medyasını elinde tutan Yahudi cemaatinin sempatisini yitirmelerini yol açtı.” dedi. Bu olaydan sonra MOSSAD, silahlı Türk solu ve THKP-C’yi incelemeye başladı. Bu kurulan örgütle ilgili toplandığı tüm bilgileri MİT’e aktaracaktı. Türk solunun neden sustuğunun bir kanıtı burdadır. Çünkü hiç kimse uluslararası bir istihbarat örgütünün ve Türk istihbarat örgütünün aramalarına takılmak istemez. Dönemin gençlik liderlerinden Dev-Genç Genel Sekreteri Ruhi Koç, DÖB Kurucusu Mustafa Celil Gürkan, THKP-C üyesi Kâmil Dede, Gün Zileli, Yusuf Küpeli gibi isimlerin ortak değerlendirmesi; bunun bir insanlık suçu olduğu, böyle bir eylemin yapılmaması gerektiği, bunun halkın gözündeki itibarı zedelediği, devrimciliğe yakışmadığı, Türk soluna büyük bir darbe indirdiğini belirtmektedirler.³²⁸ Aslında bir kesiminde suskun kalmadığını kınadığını görmekteyiz. Bu kınama samimi değildir. Çünkü Türk halkı Elrom’un öldürülmesine üzüldüğü dönemin gazetelerinde görülmektedir. Halkı kaybetmek istemedikleri ve bu konuda tutklanma tevkifatına yakalanmamak için bazı isimlerin kınadığı görüşündeğim.

Türk solunun ve Türkiye aslında bu konuda yukarıda görüldüğü gibi sessiz kalmamış bir tepki dile getirilmiştir. Türk solunun kendi içerisinde bu konuyu konuşmalarının 2 ana sebebi bulunmaktadır. İlki yukarıdaki açıklamalar ve elçi kaçırıldıktan sonra yayınlanan sıkı yönetim bildirimleri, 12 Mart Muhtırasının arkasından sola esas darbenin vurulmasıyla, sol partilerin kapatılması, sol örgütlerin ve yöneticilerinin etkisiz hale getirilmesi bu olayda kınamanın yanında bir mecburi bir suskunluk getirmiştir. Elrom’un öldürülmesinde Gezmiş ve Çayan’ın örgütleri arasında bir mücadele yaşanması ile yukardan gelen bir emirle Çayan’ın örgütünün eylemi yapması da düşündürücüdür.

³²⁸ Rıfat N. Bali, **İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom’un İnfazı “Çok Cesur Bir Adamdı. Sonuna Kadar Direndi.”**, İstanbul 2018, s. 180-207.

İkinci olarak 1970'lerden 2000'li yıllarda da olduğu gibi İsrail ve Siyonizm kavramlarının toplumsal bellekte kötü bir intibası olmasıdır. İsrail devletinin temsilcisinin öldürülmüş olması toplumda çok fazla bir pişmanlık yaratmasını beklememek lazım. İsrail ve Filistin arasındaki anlaşmazlığın halen devam etmesi ise solun İsrail'e karşı ön yargılı tavrını kuvvetlendirmiştir. Filistin lideri Arafat ve FKÖ Türk toplumunda hem empati hem de sempati duyulmaktadır.³²⁹ 2000'li yıllarda bile Türk solunda THKP-C geleneğini devam ettiren kesim ("Halk Cephesi" ve "Halklar ve Özgürlükler Cephesi"), siyonizmin konsolosu niteliğindeki Elrom'un infazını iftiharla belirtir.

Bütün ailesini Nazilerin katlettiği Ephraim Hofstaetter Elrom, İsrail polis teşkilatının Tel Aviv bölge sorumlusuydu. 1960'da Shin Bet ajanlarının Arjantin'den kaçırıp İsrail'e getirdikleri Nazi savaş suçlusunu SS yarbayı Adolf Eichman'ın dosyasını hazırlayan 'Büro 06'nın komutan vekilliğini yapmasıyla tanınmıştı.³³⁰ Şalom Gazetesi Türk Solu ile Nazi bağlantısı öne sürmektedir. Bu iddiasının temel sebeplerinden birisi 22 Mayıs'da Nazi canisi, altı milyon Yahudi'nin katledildiği Holokost'un gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü olan Adolf Eichmann'ın Arjantin'de yakalanıp İsrail'e uçakla kaçırılmasından tam bir gün sonra Elrom olayının olması ve DHKPC üyelerinin bir diğer Nazi canisi, 140.000 Yahudi'nin ölümünden sorumlu Drancy Kampı komutanı ve Eichmann'ın asistanı Alois Brunner'den aldıkları yardım karşılığı bu suikastı düzenledikleridir. Buna göre Alois Brunner Suriye'ye kaçmadan evvel uzunca bir süre İstanbul'da Almanya Konsoloslugu karşısında Gümüşsuyu'nda bir evde saklanmış ve suikast sonrasında da yakalanma riskine karşılık Suriye'ye yerleşmiştir. İki kez kendisine gönderilen bombalı mektuplardan yaralı kurtulmayı başarmış ve ancak şu an hayatta olmadığı tahmin edilmektedir. Fakat Şalom'un bu değerlendirmesi gerçeği yansıtmamaktadır. Türk Solu Naziye'de karşıdır. Nazilerin Almanlara yaptığı zulüm ve katliamda yahudilerin yanında yer almıştır. Filistin topraklarında İsrail'le, Filistinlerin kardeşçe yaşayacağı bağımsız demokratik bir Filistin öngörüsü vardır. Aydınlik dergisinde İsrail ve siyonizme karşı bu görüşlerini detaylı bir şekilde vermektedir. Türk

³²⁹ Ahmet Tulgar, "Bizim Yaser'imiz", **Akşam**, 13.11.2004; Berat Günçikan, "Biz Filistin'i Çok Sevmiştik" **Cumhuriyet Pazar Dergisi**, S.973, 14.10.2004, s. 2 vd.

³³⁰ Şeyda Demirdirek, "Türkiye'de solun tarihinde önemli bir kesit: Ephraim Elrom'un öldürülmesi ve hafızalardaki yeri", <https://www.avlaremoz.com/2016/05/17/turkiyede-solun-tarihinde-onemli-bir-kesit-ephraim-elromun-oldurulmesi-ve-hafizalardaki-yeri-seyda-demirdirek/>, 28.09.2020.

solu ve sol cenahtaki öğrenci hareketlerinin bu kadar bağımsızlık, demokrasi, halkların kardeşliği vurgusu yaparken Nazilerden para alarak böyle bir suikast yapacağı gerçeği kesinlikle yansıtmamaktadır. Şalom'un burda yaptığı bu suikastın altında bir devlet bağlantısı aramaktır.

Şalom gazetesi, Elrom'un cenazesinin nakil işlemleri sırasında ve suikastın faillerinin arama sürecinde Türk yetkililerinin gösterdiği hassasiyetin ve vatandaşların masum bir kişinin ölümüne gösterdiği tepkinin bu olayın iki ülke ilişkileri açısından tüm halka var edilemeyecek bireysel bir saldırı algısında kalmasını Türkiye'nin sağladığı iddiasında olduğunu belirtmiştir. Türkiye her dönemde olduğu gibi Elrom olayı öncesi ve sonrasında da İsrail ile ilişkilerinde Arap dünyasının baskısı ve kendi çıkarları arasında karar vermekte zorlandığını belirtmiştir. Türkiye'de böyle bir algı yaratılmamıştır. Bu insan hayatına, bir ülke elçisine ve Türk algısındaki "elçiye zeval olmaz" ilkesinden kaynaklanan bir duygusal davranıştır. Bu konuda Türk yetkililerine karşı bir Arap baskısı bulunmamaktadır. Çünkü mevzu bahis olan bir ülkenin elçisinin hayatıdır.³³¹

Türk solunun neden suskun kaldığı noktasında sonuç; Timetürk gazetesinin haberidir. Timetürk'e göre İngiliz Büyükelçiliği'nin Dışişleri'ne gönderdiği Maltepe baskınıyla ilgili bilgi notunda olayla ilgili şu bilgiler yer aldı: İsrail Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Laor, militanların aile üyeleriyle bağlantı kurulması, mesajların yayınlanması için olağanüstü hâl komutanı ve TRT'yle anlaşılmasını bizzat organize ettiğini söyledi. Burdan İsrail istihbaratının olaya müdahil olduğu sonucunu çıkmakta. İsrail istihbaratı, Başkonsolos Elrom'un öldürülme planının bir yıl önce Irak ya da Ürdün'deki bir kampta yapıldığını düşünüyor. Elrom'un öldürülmesi ve daha sonra Sibel adlı kızın rehin alınması olayları halkı ordu ve hükümetin arkasında olmaya yönlendirdi.³³² Elrom hadisesi Gezmış ve arkadaşlarının kurduğu THKO ve Çayan'ın THKP-C örgüt üyelerinin Filistin kamplarında eğitim alarak Türkiye'de silaha sarılması, MİT ile Mossad arasında yaklaşık 15 yılı bulan ilişkinin başka bir teması haline gelecekti. Elrom hadisesinden sonra Hiram Abas ve Mehmet Eymür gibi istihbaratçılar şüpheli

³³¹ Ş. Demirdirek, "Efraim Elrom Suikasti ve Az Bilinen Gerçekler: Medyanın bize hatırlatmadıkları...", [https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi-91402-efraim-elrom-suikasti-ve-az-bilinen-gercekler_medyanin_bize_hatirlatmadiklari_.html](https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi-91402-efraim-elrom-suikasti-ve-az-bilinen-gercekler-medyanin-bize-hatirlatmadiklari_.html), 28.09.2020,

³³² "Mahir Çayan'a MOSSAD operasyonu", <https://www.timeturk.com/tr/2010/03/13/mahir-cayan-a-mossad-operasyonu.html>, 28.09.2020.

evlere baskınlar gerçekleştirerek gözaltına aldıkları kişileri “Ziverbey Köşkü”nde sorgulamaya almaya başlamışlardı. MİT, cezaevinden kaçan Çayan ve arkadaşlarının peşindeydi. Onlar ise Sinop’ta görevli 3 İngiliz teknisyeni kaçırıp rehin almış ve hükümetten taleplerde bulunan bir bildiri yayınlamışlardı. (Bu İngilizlerin yıllar sonra İngiliz istihbarat örgütünün üyeleri olduğu tespit edilecekti.) Çayan ve arkadaşları Niksar’ın Kızıldere köyünde saklandıkları tespit edilmişti. Çayan’ların silahla mukavemet göstermeleri üzerine 30 Mart 1972 tarihinde operasyon yapılmış, rehinelere eylemciler tarafından infaz edilmiş, örgüt üyeleri ise Ertuğrul Kürkçü hariç öldürülmüştü.

Çayan ile THKP-C mensuplarından “Prenses” kod adlı İlyas Aydın idi. İlyas Aydın bir yüzbaşı idi ve THKP-C’ye sempati duyuyordu. Tüm bunların yanında Mahir Çayan’ın kayınbiraderi Orhan Savaşçı’nın Hava Harp Okulu’ndan devre arkadaşıydı. Mehmet Eymür, İlyas Aydın’ın Kızıldere’ye kadar arkadaşlarından habersiz bir şekilde geldiği ve operasyondan hemen önce oradan ayrıldığı bilgisini aldıklarını ve Türkiye-İsrail İstihbarat iş birliği MİT ajanı olmakla suçlanmıştı. Eymür ve Aydın’ın MİT’le bir alakası olmadığını bildiğini, ancak Aydın’ın kendisi için de bir şüphe olduğunu ifade ediyordu. Eymür’e göre Aydın MİT değil ama herhangi başka bir örgütün THKP-C içindeki ajanı olabilirdi. Aydın, Çayan’ları takip için Kızıldere’ye kadar geldiği ve operasyondan kısa bir süre önce olay yerinden ayrılmıştır. Kızıldere olayından yaklaşık bir yıl sonra Aydın’ın Filistin kamplarına sığındığı bilgisi ulaşması üzerine Çayan’ın eşi Gülten Çayan, THKP-C’nin Kızıldere sonrası yeniden teşkilatlandırılmasında görev alan Hasan Ercan Erciyes’i Beyrut’a göndermiş, daha sonra kendisi Beyrut’a uçmuştur. Gülten Çayan Beyrut’a vardığında onu karşılayan Erciyes, Aydın’ın Filistin kamplarında eğitim alan ve THKO’lu bir grup tarafından sorguya alındığı ve sorgu sırasında öldürüldüğü bilgisini almıştır. Burada bir tezatlık vardır. Kendisinden şüphelenilen birinin Filistin kamplarına sığınması pek akla yatmamaktadır. Aydın’ın öldürüldüğüne dair bir kanıt da bulunmamaktadır. Aydın’ın bir casus olma ihtimali gerek faaliyetlerinden gerekse Eymür’ün sunduğu bilgiler ışığında güçlenmektedir. Doğrudan hangi haber alma servisiyle irtibatlı olduğunu tespit etmek güçtür. Zira o dönem dünyanın birçok yerinden devrimci silahlı gençleri takip etmek için ilgili ülkeler kamplara ajanlar sokmuştur. Ancak Elrom’un ölümü, MİT’ten olmadığına dair Eymür’ün bilgi paylaşımı, Filistin kamplarıyla bağlantılı Türk sol örgütleriyle ilintisi göz önüne alındığında MOSSAD ile ilişkisi kuvvetle muhtemeldir. Türk solunun suskunluğunun temelidir bu olay. MİT ve MOSSAD

gibi istihbarat örgütlerine yansması Türk solu içindeki kişilerin kendi başlamaları yanmasın diyede bu olayı kendi içlerinde konuşmalarını engellemiştir. Diğer bir nedende Aydın vb. kişilerin bu şekilde ajan olarak nitelendirilmeleri bu konunun gündeme getirilip konuşulmasında bir güven problemi yaratmaktadır.³³³ O dönemin aydınları, gazetecileri, öğretmenleri, öğrenciler ve Filistin kamplarına İsrail'in baskınları, o dönemde çoğunun yurt dışına kaçması vb. nedenlerden dolayı Türk solunda bir kendi kabuğuna çekilme vardır ve suskun kalmıştır.

4.4. Türk Solunun Ortadoğu'yu Yeniden Değerlendirmesi

Solun Ortadoğu mücadelesinde bakış açısı neden değişti? 1970'lerde sol neden bölündü? Ömer Laçiner, "1965'e kadar bir bütün olarak yola devam eden solun 1970 ortalarına doğru bölündüğünü söylüyor ve bunu özellikle şu iki maddeyle açıklıyor: Sol askeri darbe ihtimaline yaklaşımda ayrışmalar, 15-16 Haziran işçi eylemleridir diyor."³³⁴

Baydar ve Ulagay, "Bir Dönem İki Kadın Birbirinin Aynasında" adlı kitabında neden Filistin mücadelesinden vazgeçtiklerini anlatmaktadırlar. Ulagay, silahlı mücadeleye başladıklarında silahın kendilerine hükmetmeye başladığı yerde yarı kavramını ve uzun vadeli projeler düşünemediklerini belirtmektedir. Bu işin silahla nasıl başarılacağını, örgüt yapısı ile ilgili soruları kendilerine sorduklarını söylemektedir. Baydar ise Perinçek, Hasan Yalçın, Gün Zileli, Nuri Çolakoğlu, Şahin Alpay, Çengiz Candar, Halil Berktaş, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar, Bora Gözen, İbrahim Kaypakkaya gibi isimlerin Kaypakkaya bir yana, çoğu akademisyen, aydın olan bu kadroyla silahlı mücadeleyi bağdaştıramadığını belirtmektedir. Bu noktada Kaypakkaya'nın, partideki pasifizme karşı sert bir eleştiriden sonra ayrılıp TKP-ML ve TİKKO'yu kurmuştur. Bunun nedenini Ulagay, Filistin siyasi hareketinin önderlerinden George Habash'ın doktor, Arafat'ın mühendis, okumuş yazmış aydın kişiler olduklarını ve bu nedenle Türkiye'de silahlı mücadeleyi savunanların da köken olarak burjuva veya küçük burjuva aydını olmalarına bağlamaktadır.

³³³ Yusuf Süha, "Periferi Doktrini Bağlamında Türkiye- İsrail İstihbarat İşbirliği." **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, S. 3 (2018), s. 12-60.

³³⁴ Hazal Özvarış, "Mustafa Kaçaroğlu anlatıyor: Sol içi şiddette, biz dâhil, kimse günahsız değil!", <https://t24.com.tr/haber/mustafa-kacaroglu-anlatiyor-sol-ici-siddette-biz-dahil-kimse-gunahsiz-degil,295499>, 28.09.2020.

Baydar, silahlı mücadelede önemli bir sorunun ortaya çıktığını belirtmektedir. “Silahlı hareketlerde devrim kavramı ve o devrimin amacının başlangıçta açık ve belli olsa da bir süre sonra muğlaklaştığını, kitle tabanı olmayan, silahla devrimciliğe eşitlenmiş küçük grupların bir süre sonra terörist yuvalarına dönüştüğünü belirtmektedir. “Hangi hedefe yönelik, nasıl bir devrim?” sorusunun bile artık sorulmadığını belirterek, “Yıktığının yerine ne koyacaksın?” sorusunun cevapsız kaldığını söylemektedir. Geçmişte demokratik devrim, sosyalist devrim denince, bunun dünyada ve yaşamda bir karşılığı olduğunu, yolu, yordamı, programı olduğunu söylemektedir.

Ulagay, sosyalizm ve sosyalizm düzeni kurma tahayyülünde ise sosyalizmin, Batı kaynaklı toplumsal bir tahayyül olduğunu ve bizim gibi toplumlarda sosyal demokrat hareketi içindeki o toplumsal tahayyüllerin dayanaklarının bulunmadığı belirtmektedir. Cemaat, tarikat, aşiret gibi farklı sosyal ve kültürel yapıların bulunduğu, Filistin direniş hareketinin de bu yapılar içinden çıktığı, ilginç olanın ise Batı’nın geliştirdiği model ya da düşüncelerle Batı’ya karşı direnme başladığını belirtmektedir. Batıya karşı böyle bir hareket başladığında, Ortadoğu halkları kendi kültürlerine, kendi tarihlerine, kendi direnme biçimlerine başladıklarını, İslamcı hareketlerin doğması ve gelişmesinin böyle ortaya çıktığını, siyasal İslam’ın sadece ABD ve İsrail tarafından yaratıldığı savının sığ bir yorum olduğu belirtilmektedir. ABD’nin yeşil kuşak projesinin hiçbir politikada verimli toprak bulamazsa yeşeremeyeceğinden bahsetmektedir. Türkiye koşullarında sosyalist bir parti kurmaya çalışırken sosyalizm için silahlı mücadelenin geçerli olmadığı savunulmaktadır.³³⁵

12 Mart döneminde Filistinlilerin kamplarına sığınan Türklere azdı. Yığınsal mülteci güç 12 Eylül 1980’den sonra başlayacaktı.³³⁶ 12 Mart’tan sonra Türkiye’de ki öğrenci örgütleri dağılmış, Türkiye’de kalmış hemen herkesin içeride ya da kaçak olması, Filistin’deki kamplardakilerin ise kafasında örgütle, yapıp ettikleriyle, neden orada olduklarıyla ilgili sorular belirmiştir. Ulagay, Türkiye’de silahlı mücadele ile devrim olamayacağını, olsa bile bunun ancak Kürt bölgeleri için geçerli bir strateji olduğuna inanmaktadır. Filistin’de silah eğitimi yerine Avrupa’da işçilerin yoğun olduğu ülkelerde çalışabileceklerini düşünmektedir. Ama Lübnan’dan çıkmak için gerekli pasaport, para

³³⁵ R. N. Bali, s. 227-257.

³³⁶ M. Belli, **İnsanlar.....**, s. 615.

gibi olanaklar Avrupa biriminin, yani Ömer Özerturgut'un elindedir. Beyrut'taki uzun tartışmalardan sonra, Merkez Komite'nin kararlarına uymayanlara pasaport ya da kimlik verilmeyeceği bildirilmiştir. Zamanla örgüt içerisinde Lübnan'daki Filistin kamplarında silahlı eğitim almalı noktasında tartışmalar çıktı. Ulagay, yapılacak en doğru şeyin Almanya veya Türk işçilerinin bulunduğu bir Avrupa ülkesine giderek orada çalışmak olduğunu belirtti. Arkadaşlarının bir bölümü de aynı fikirdeydi. Fakat buradaki sorun hiç kimsenin pasaportu ve kimliği yoktu. Her şey Almanya'daki örgütün bürosunun elindeydi.

Filistin hareketi içindeki ayrılıklar noktasında; "Filistin Kurtuluş Hareketi içinde Filistin Halkının bütün kesimlerini kapsayan uzun soluklu mücadeleyi savunanlarla, terör yöntemlerini kullanmak isteyen Kara Eylül gibi örgütler arasında ciddi fikir ayrılıkları vardı." Habash tarafından kurulan FKHC'nin 1967'deki yenilgisinden sonra dünyanın ilgisini çekmek için uçak kaçırma eylemleri başlatılmıştı. Bu eylemlerin olumlu olumsuz yanları tartışılmıştır. Olumlu tarafı; tüm dünyada Filistin halkı diye, yurtlarından kovulmuş bir halk olduğu duyuldu. Uçak kaçırma eylemleri Filistinli direnişçilerin halklarına yapılan haksızlığı duyurabilmek için başvurdukları bir yöntem olmuştu.

Başlangıçta bu eylemlerde kimseye zarar vermemeye özen gösteriliyordu. Zamanla şiddet ve kan devreye girmeye başladı. Filistin Direniş örgütlerine uzun yıllar üzerinden atamayacakları "terörist" damgası vuruldu. Bu eylemlerden sonra çıkan dedikodular, ortaya çıkan Kara Eylül hareketinin gizliden gizliye Arafat ve El-Fetih hareketi tarafından kurulduydu. Böyle eylemlerin Filistin davasına zarar getirdiğini anlayan Arafat ve arkadaşları 1973'ten sonra Kara Eylül gibi örgütlere karşı oldular. El-Fetih Hareketinin kurucuları Arafat ve arkadaşları Filistin halkının Arap devletlerine bağımlı olmayacağına, kendi silahlı güçlerinin kurulması gerektiğine karar verdiler. Bütün dünyanın "fedaiyin" olarak tanıyacağı Filistin gerilla güçleri bu dönem kuruldu. Ürdün'de kurulan kamplarda eğitim görüldü. Ulagay'ı tedirgin eden bu kamplara gitme kararının verilmiş biçimi, örgütün işleyişi ve kampın güvenli olmamasıydı.³³⁷

Filistin'de ki kamplara İsrail tarafından saldırılar düzenlendi. Türkiyeli devrimcilerin bir kısmı öldü, bir kısmı esir alındı, bir kısmı da tutuklandı. Bu saldırıların

³³⁷ R. N. Bali, s. 227-257.

en büyüğü 1982 yılında oldu. Mustafa Çetiner, İmam Ateş öldürüldü. Yine İsrail'in 1986'da Lübnan'a yaptığı başka bir saldırıda Cevat Sait Çelen öldürüldü. Filistin'deki kampların büyük çoğunluğu kapatıldı. Türkiyeli devrimcilerin bir kısmı orada kaldı, bir kısmı da Avrupa'ya gitti ya da Türkiye'ye geri dönmek zorunda kaldı. 1968'de döneminin devrimci gençlik liderlerinden Taner Kutlay, 1977-1978 yılları arasında "Özgür Filistin" adında bir dergi de yayınladı.

FKÖ Yürütme Kurulu Başkan ve Filistin Devrim Konseyi Başkomutanı Yaser Arafat 1 Nisan 1978'de yaptığı konuşmada Türk solundan şöyle bahsetmektedir; Türkiye solunun, Filistinli direniş örgütleriyle ve Filistin halkının kurtuluş mücadelesiyle kurduğu ilişkilere daha yakından bir bakışın önemli olduğunu düşündüğünü ve iki halkın devrimcilerinin kurduğu bu ilişkilerin yoğunlaştığı dönemleri (1968 ve sonrası) incelemenin, bizi, bu yılların karakteristiğini gösterecek gerekli verilere ulaştıracağını sanmadığını belirtmektedir.³³⁸ Türk solu 12 Mart'ta sonra hem Filistinden hemde Ortadoğudan bir kopma yaşadı ama bu kopma tamamen bir kopuş değil, ikinci plana alınmasıydı.

1970'li yıllardan itibaren İslam dünyasıyla irtibat sağ kesime kaydı. Bu kayış 1970'li yıllardaki çeviri faaliyetlerinin etkisidir. Özellikle sağ kesimin önem verdiği Seyyid Kutub'un Filistin davası ile ilgili bir kitabı Türkçeye çevrilmesi, bazı makalelerin gelmesiydi. Gölge dergisi, Yeni Ölçü dergisi, Talebe dergisi 70'li yılların ikinci yarısında çıkan bu dergilerle Müslümanlar ilk defa olarak Filistin mücadelesinde her şeyin altında Yahudi vardır anlayışıyla değil siyasi analiz içeren bir pozisyonla olaya bakmaya başladı. Daha sonra İslami duyarlılık ifade eden MSP kitlesi ve Akıncı hareketine hitap eden Şura, Tevhid, Hicret, İslami Hareket gibi kitle dergileri Filistin meselesini daha çok gündeme getirmeye başladı. 12 Eylül'e doğru İslami kesimde Filistin davası gündem olarak oturdu.

İslamcı kesime doğru kayışın nedenleri olarak Filistin halkı çoğunlukla Müslüman kökenli bir halk olaması, bölgedeki antisyonist sol hareketlerin marjinal kalmasıydı. Müslüman kökenli hareketler mücadeledeki yöntem tartışmalarını halledince konu yavaş yavaş sola olan ilgisini kaybetti. Solcularda "Müslümanlar varsa biz yokuz" gibi bir psikoloji doğdu. Sol güçler Müslümanlara karşı kıskırtılıyordu. İkinci neden ise 1991'de

³³⁸ T. Feyizoğlu, s. 45,13.

SSCB dağılınca ilerlemeci tarih anlayışları tamamen yıkıldı. SSCB yıkıldıktan sonra onlar da büyük bir moral bozukluğu içine girdiler ve ancak kendileri ile haşır neşir olmaya başladılar. Filistin halkıyla dayanışma için Lübnan'a giden Dr. Cüneyt Kafkas, bu hayal kırıklığını şu ifadelerle anlatıyor: "Filistinliler deyince günlük basından edindiğimiz bilgilerin dışında fazla bir şey bilmiyorduk. Bu da tabii bizi amatör bir romantizmin sınırlarında tutuyordu. Çok iyi hatırlıyorum, 1976 iç savaşı döneminde, Tel-Al Zaatar katliamından sonra ODTÜ'de Filistinli bir folklor grubu gelip gösteri yapmıştı. Gösteri sonrası sohbetimiz sırasında folklorcuların çoğunun 'dini bütün birer Müslüman' olduğunu şaşkınlıkla görmüş, 'hayal kırıklığına' uğramıştık." diyor.

1980'li yıllardan itibaren 12 Eylül darbesinde olunca Türkiye'de sol hareket zayıflamaya başladı. Filistin direnişide 80'li yıllardan İslami bir dengeye bürünmesiyle birlikte solun bazı kesimleri Filistine destek verdiğini belirtsede çok sınırlıdır. Bunun neeni ise hem 12 Mart dönemindeki tutuklanmalar, hemde 12 Eylül'de Türk solunun kendi derdine düşmesidir.

Genel anlamda Filistin hareketi, Filistin içinde olduğu gibi, dünyada da İslami hareketlerin sahiplendiği ve taşıdığı bir bayrağa dönüşüyor. Genel hatlarıyla bugün de baktığımızda hem dünya solunda hem Türkiye solundaki hareketlerin bir kısmının Filistin'deki direnişe destek vermeye devam ettiğini görüyoruz. Ama bu 70'li yıllardaki sahiplenme düzeyinin çok çok gerisinde çünkü sol hareketin dünya ve Türkiye ölçeğinde gerilemesi ve Filistin'deki direnişin giderek daha İslami bir biçime bürünmesi, Hamas gibi İslami örgütlerin öne çıkması etkili oldu.

Cengiz Çandar verdiği bir röportajda, o sırada Türkiye'deki sol gençlik hareketinden gelen unsurlar olduklarını, Marksist ideolojiye bağlı ya da kendini öyle zanneden bir grup olduklarını belirtmiştir. Hizipleşmeler, kopuşlar, parçalanmaların zaten başladığını, 12 Mart geldiğinde Türkiye'deki bütün sol hareket yer altına çekildiğini belirtmiştir. Bir grup arkadaşlarıyla birlikte Filistin'e gittiklerinde ve orada yaşamaya başladıklarında hareketlerinin çok yapay, zayıf olduğunu, iddialarıyla örtüşmediğini belirtmektedir.

Türkiye'de silahlı mücadeleyi başlatıp, Amerikan emperyalizmini yenecek, uzun süreli halk savaşı başlatılacak, köylüler örgütlenecek, işçi sınıfı mücadele verecek, Vietnam'da Çin'de olduğu türden bir gelişmeyle iktidara el koyulacak, Amerika'yla onun ortağı kapitalist rejim,

kırsal alanlardaki feodal rejim yıkılacak, yerine sosyalist düzen kurulacak... Kim yapacak bunları? Biz. Biz kimiz? Şunlar, şunlar... Sonra biz Filistin hareketinde silahlı mücadelenin içindeyiz. Hareketin örgütlenme yapısını gördük. En önemlisi Filistin halkı var. Örgüt halkın evlatları, halkın kendisi orada. Devrimci ve Müslüman. Kendimize baktığımızda iddialamızla örtüşen bir halimiz yoktu. Bunu dile getirirseniz örgüt yönetimi o tartışmayı yok edip size etiketler yapıştırmaya başlıyor. Stalinist bir sistemle çalışan teşkilatın insanları heder etmekten başka bir sonuca ulaşmayacağını gördük. Ayrıca başta şu anda Ergenekon'dan tutuklu olan örgütün lideri olmak üzere, içinde ciddi ahlaki sorunlar vardı.³³⁹

Aydın Engin ise solun Filistin'i terketmesini solun ayıbı olarak görmektedir. "Filistin davası "Siyasal İslam'a terk edildi" dedi. Bunun nedeninin ise bir zamanlar FKÖ içerisinde sol örgütlerin güçlü olduğunu, devrimcilerin mücadele yöntemlerinin zamanla terk edilmesinin de bunda etkisi olduğunu belirtti.³⁴⁰

Türk solunun Ortadoğu bakışını ve mücadelesini değiştiren sebep, 12 Mart muhtırasından sonra devlet içindeki iç politika olaylarından dolayı dış politikada bir duraklama yaşanmasıdır. Türk solunda da hem iç politika gelişmeleri, tutuklanmalar vb. gelişmeler hem de Türk solunda örgüt içinde kopmalar ve çatışmalar, İsrail devletinin Filistin kamplarına yaptığı baskınlar Ortadoğu mücadelesini bitirmiştir. Artık İsrail Filistin meselesi kendine İslami tabanda yer bularak, Türk sağında tamamen kaymıştır.

Aynı zamanda da 12 Mart koşullarıyla, Türkiye'de siyasi anlamda muhalif kesimleri Türkiye dışına süren süpüren bir süreç de vardı. İkisi çakıştı. Özellikle Demokratik Cephe daha uluslararası katılıma açıldı. Sadece Türkiye değil Japonya'dan Afrika'daki hareketlere, Avrupalı solculara kadar çok çeşitli unsurlara kapılarını açmıştı. Türkiye'de de bir takım sol örgütler buna yakın duruyorlar. O döneme baktığımızda hem Türkiye'de hem dünyada yükselen bir sol hareket var. Filistin davasının sadece solcular tarafından değil, bütün dünyada antiemperyalistler tarafından, sömürgecilere karşı çıkan hareketler tarafından sahiplenilen bir hareket olarak öne çıktığını görüyoruz. Burada da sol hareket Filistin davasıyla hem duygusal hem de örgütsel ilişki kuruyor.

³³⁹ Emeti Saruhan, 03.09.2018.

³⁴⁰ Hatice Kübra, <https://www.internethaber.com/filistin-davasi-siyasal-islama-terkedildi-1892650y.htm>, 07.10.2020.

SONUÇ

Türk siyasal hayatı boyunca gençlik siyasete farklı bakış açıları, farklı amaç ve söylemlerle dâhil olmuştur. 1960'lara kadar genellikle üniversite öğrenci örgütleri, etkisiz ve güdüm altında bulunan herhangi bir itici gücü olmayan kuruluşlardı. DP'nin iktidara geliştinden itibaren gençliğin rolü değişmeye başlamıştır. Dönemin gençliği ilk kez siyasal özne olarak DP iktidarı karşısında kısa sürede örgütlenip o güne kadarki en radikal öğrenci eylemlerine imza attıkları 1960 yılında kendini göstermiştir. 1950'li yılların başlarında DP iktidarıyla ideolojik bir çatışma içine girmeyen üniversite öğrencilerinin, söz konusu on yılın ortalarından itibaren iktidarın üniversite özerkliği, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve muhalefet partilerinin haklarına getirdiği kısıtlamalar nedeniyle siyasal iktidara karşı olumsuz tutumu gittikçe güçlenmiş ve 1960 yılının bahar aylarında zirveye ulaşmıştır. 1960 darbesine yaklaşırken ekonomik ve siyasal alanda baş gösteren bozulmalar, sivil-askeri bürokrasi ve öğrenci çevreleri arasında da hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Siyasi partilerin, üniversitelerinde desteğini alan gençlik çeşitli muhalif dernekler adı altında DP Hükümetine karşı büyük bir mücadele içerisine girmişlerdir.

27 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi'nde başlayarak kısa sürede, başta Ankara olmak üzere diğer illere yansıyan öğrenci gösterileri sonucunda oluşan siyasi istikrarsızlık ortamı bahane edilerek 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir. 1960 Askeri darbesine adım adım giderken meydana gelen öğrenci olayları, DP'nin iktidarı kaybetmesine neden olmuştur. Öğrenciler seçimle gelmiş siyasal iktidarı devrilmesinde bir basamak olarak kullanılmıştır. Ancak 1960'dan sonraki gelişmelere baktığımız zaman gençler siyasi iktidardan beklediği ilgiyi görememişlerdir. 1961'den sonra yayılan sol hareket hem üniversitelerde hemde Türk siyasal hayatında iç ve dış politikada etkili olmuştur. Dolayısıyla da üniversitelerde bir takım fikir kulüplerinin görüldüğünü, Kıbrıs konusu nedeniyle de MTTB vb. kuruluşlarla sağ ve soldaki öğrenciler siyasetle daha fazla ilgilenmeye başladıkları görülmüştür.

Türk siyasi tarihi boyunca gençliği zihniyetine, profiline baktığımızda dönemin siyasi ve ideolojik eğilimlerinden etkilendiği görülmektedir. 1960 darbesinden sonra 1961 Anayasasının getirdiği temel hak ve özgürlüklere geniş haklar verilmesi ve anayasa ile güvence altına alınması, yıllarca ağza alınmayacak sol düşüncelerin açıklanması olanağını yaratmıştır. Bu dönem sağ ve solda özellikle sol kesimde çıkarılan yayınlarla

öğrenciler, gazeteciler, aydınlar siyasete yön verecek fikirlerini beyan etmeye başlamışlardır.

Yön dergisinde Kurtuluş Savaşı sürecinden alınan referanslarla dış politikayı değerlendirmektedir. ABD ve NATO gibi kuruluşlardan bağımsız bir devlet kurabilme tasavvurunda bir görüşü vardır. Bu bağımsızlık yalnızca ülke içinde değil, komşu coğrafyalarda da yankı bulan bir kavram olmuş ve sömürgeciliğe karşı verilen mücadelede Atatürk, önemli bir antiemperyalist figür olarak ortaya çıkmıştır. Yön daha çok Nasır'a, Nasır'ın Mısır Sosyalizmine vurgu yaparak, Türkiye'yi ve Kıbrıs'ı da içine alarak bir Mısır Sosyalizm'ini savunmaktadır. Yön dergisinde Nasır güzellemeleri yapmaktadır. Bunun nedeni ise Nasır'ın halktan oluşan bir meclis kurması, marksist/leninist partilere, aydınlara izin vermesi ve bazı sosyalist politikalarıdır. Yön Nasır'a sadece sosyalizm yönüyle bakmakta ve Nasır propogandası yapmaktadır. Nasır'ı yanlış değerlendirmektedir. Ant ise Ortadoğu devrimci çemberi içinde dış politikayı değerlendirmektedir. Ortadoğu'daki meselelerin çözümünde ise Ortadoğu'da ki devrimcilerin zaman zaman birleşerek, milli unsurları da göz önüne alarak, emperyalizmi yenilgiye uğratmak ve bölgesel hedef ve yöntemlerin görüşülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. NATO, CENTO gibi kurumlardan çıkılmasını ve NATO üslerinin kapatılmasını dergisinde sık sık vurgulamaktadır. Çünkü Türk solu NATO, CENTO gibi kuruluşları daima emperyalizme hizmet eden aracı kuruluşlar olarak nitelendirmektedir. Türkiye İşçi Partisi ise dış politika ve dönemin olaylarını yasal bir çerçevede ele alarak silahlı mücadeleden yana olmamıştır. Türk sol kesimini sokaklarda eylem ve söylemlerden ziyade yasal zeminde parlamentoda temsil etmek istemektedir. Bu yüzdende bir kesim öğrenciyle arası açılmıştır.

Türk solu İsrail'e, siyonizme ve Arap-İsrail savaşına bakışının ana felsefesi şudur; Türk solu İsrail'i emperyalist büyük devletlere bağlı kapitalist bir devlet olarak görmektedir. Savaşın çıkma nedeni olarak ekonomik çıkarları göstermektedir. Esas sebep İsrail'in bölgedeki yayılmacı politikasıdır. Türk solu İsrailsiz bir Ortadoğu düşünmemektedir. Sadece İsrail'e karşı çıktığı nokta İsrail'in ABD emperyalizmiyle birlikte hareket ederek bölgede Filistin halkını yok sayması ve onun topraklarını işgal etmesidir. Türk solunun Arap-İsrail savaşında bölgedeki hedefi İsrail-Filistin kardeşliğinde bağımsız bir devlet kurulmasıdır. Fakat bu şartlar altında bölgede mümkün

değildir. Bölgedeki örgütlerle birlikte hareket etmesinin sebepleri ise; FKÖ vb. örgütlerin, Filistin hareketinin Mao, Marksist, Leninist, vb sol ideolojilerle hareket ettikleri için kendilerine yakın görmeleridir. Burada gerilla eğitimi alarak Türkiye'ye dönüp burda bir devrim başlatmaktır. Türk solu, Türkiye'nin savaşta bir fiil taraf olmasını istemiştir. Fakat Türkiye aynı yardım dışında sorunu BM ile halletme yoluna gitmiştir. Türk Solu bölgede barış planlarını da kabul etmemektedir. Bu barış planlarını Ortadoğu halklarının teslim alma planlarının tezgahlanması olarak yorumlamıştır. Rogers-Gromiko barış planını geliştiren halk savaşını durdurmayı ve Filistin halkını silahsızlandırarak sindirmeyi amaçladıklarını, Arap halklarının mücadelesini yok etmek için tasarlanan plan olarak görmektedir.

Türk solu Türkiye'de söylem yoluyla bir şey elde edemeyeceğini anlayınca gerilla eğitimi almak için Filistin'e gitmiştir. Filistin'e ilk gitme fikri ülkemize okumaya gelen yabancı öğrencilerin eylem ve söylemleri olmuştur. Burada Türk solu içinde kopmalar başlamıştır. Bir kısmı gerilla mücadelesini desteklerken bir kısmı parti ve söylem boyutuyla devam etmeye karar vermiştir. Türkiye'den Filistin direnişine de her görüşten solcular gönüllü olarak gitmiştir. Silah kullanma, bomba kullanma, yapma eğitimleri, gerilla eğitimleri aldılar. Solun Dev-Genç kolu antiemperyalizm düşüncesinden hareketle İsrail olayını biliyor ve Filistin halkıyla sosyalist bir dille ilgileniyordu. 1960'lı yıllardan itibaren dünya genelinde bir antiemperyalist kurtuluş savaşı akımı var. Özellikle bunda ABD ve Vietnam arasındaki savaş çok etkili olmuştur. Türk solu FKÖ'yü marjinal bir örgüt olarak görmektedir. FKÖ'nün içinde savaşanların sloganları ise; Allah, Guevera, Lenin, Mao, Marksizm ve Hitler'dir. Bu yüzden bu örgütü kendilerine yakın görmektedirler. Fakat bu gençler sadece bir ideolojiyle hareket eden devrimci, ütöpik, romantik gençlerdir. Bir ülkenin bağımsızlığı için bir ideolojiden daha fazlasına ihtiyaç vardır.

Türk Solu içindeki en büyük eylem Mahir Çayan'ın İsrail Elçisi Elrom'u öldürmesidir. Burada sorguladığımız Türk solunun bu eylem karşısında neden sessiz kaldığıdır. Sessiz kalmalarının sebebi 12 Mart muhtırasından sonra Türk Solunun kendi derdine düşmesinden bu olaya tepkisiz kalmalarıdır. Hem Elrom olayı hem de muhtıradan sonra Filistin kamplarında baskınlar düzenlenmesi solun Filistinden kopmasına neden olmuştur. İlk önce sol içince bölünmeler görünmüştür. Bunun nedenide askeri darbe

ihtimaline karşı ayrışmalar ve 15-16 Haziran işçi eylemleridir. Diğer bir sebepte solun bir bölümünün gerilla mücadelesine katılmasıdır. Filistin mücadelesinden vazgeçmelerinin sebebi ise silahlı mücadeleye başladıklarında silahın kendilerine hükmetmeye başladığı yerde yarın kavramını ve uzun vadeli projeler düşünemedikleridir. Sonuç olarak Türk Solunun Ortadoğu bakışını, Ortadoğuyla ilgili fikirlerini, eylemlerini boykotlarını ele alıp değerlendirdiğimizde öğrenci kesiminde Ortadoğu, Türkiye’de bir devrim, yeni bir düzen kurmak için büyük bir adım olarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Kongreler, Çalışma Raporları, Tezler

AHMAD, Feroz, AHMAD, Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, (1. Baskı), Bilgi Yayınevi, Temmuz 1976.

AKYAR, Aslan, **Deniz Gezmiş**, (3. Basım), İlya Yayınları, İzmir 2013.

ANIL, Hüseyin, **Türk Solu**, (1. Baskı), İlya Yayınları, İzmir 2013.

AREN, Sadun, **TİP Olayı 1961-1971**, (1.Baskı), Cem Yayınevi, İstanbul 1993.

ATILGAN, Gökhan, **Yön Devrim Hareketi: Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, (2. Baskı), Yordam Yayınları, İstanbul 2008.

ATILGAN, Gökhan, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Antiemperyalizm ve Bağımsızlık (1920-1970)", *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol*, C. 8, (2. Baskı), ed. Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 661-668.

AYBAR, Mehmet, Ali, **TİP 2. Büyük Kongresi’ni Açış Konuşması**, KUTU 7 / KART 622, Rasih Nuri İleri Arşivi, TÜSTAV Arşivi, 10.02.2019.

AYBAR, Mehmet ALİ, **TİP Mecliste Türkiyeyi Adalet Partisi Kalkındıramaz**, TÜSTAV Arşivi, İstanbul 1966.

AYBAR, Mehmet Ali, **TİP Tarihi (Türkiye İşçi Partisi) 1**, BDS Yayınları, İstanbul.

BALİ, Rıfat N., **İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom’un İnfazı “Çok Cesur Bir Adamdı. Sonuna Kadar Direndi.”**, (2. Baskı), Libra Yayınları, İstanbul 2018.

BAYDAR, Oya ve ULUGAY, Melek, **Bir Dönem İki Kadın Birbirimizin Aynasında**, (2. baskı), Can Yayınları, İstanbul 2011.

BELLİ, Mihri, **Esas Hadise O Kiraz Ağaçları**, (1. Baskı), Chiviyazıları Yayınları, İstanbul 2002.

BELLİ, Mihri, **İnsanlar Tanıdım Mihri Belli’nin Anıları**, (4.Baskı), Doğan Kitap, İstanbul 2002.

BORAN, Behice, **Savunma**, (1. Baskı), Sosyalist Yayınları, İstanbul 1992.

BORAN, Behice, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, (1.Baskı), Yordam Kitap Yayınları, Türkiye’de Sosyalizm Düşüncesinin Klasikleri 1, İstanbul 2016.

Boş Bardakta Koparılan Fırtına Kıbrıs Meselesinde Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıkıyoruz, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Yayınları, TÜSTAV Arşivi, Nebil Varuy Koleksiyonu, Bornova 1964.

BOZARSLAN, Hamit, “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol* , (ed. Murat Gültekingil), C. 8, (2. Baskı), İletişim Yayınları, 2008 İstanbul, 1169-1207.

BURROWS, Bernard Alexander Brocas, “T.N.A, FO 371. 160212/1960 Yıllık Rapor”, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye (1950-1960) Turkey in the UK Reports (1950-1960)*, (1. Baskı), ed. Murat Kasapsaraçoğlu, Libra Yayınevi, İstanbul 2015.

CUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem 1946-1950**, C. 1, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2012 Ankara.

ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri, **Anılarım**, (3. Baskı), Yılmaz Yayınları, İstanbul 1990.

ÇALIŞKAN, Nurettin, **ODTÜ Tarihçe 1956-1980**, Arayış Yayınları, Ankara 2002.

ÇALIŞLAR, Oral, **Portreler**, (2.Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1999.

ÇELENK, Halit, **THKO Davası – Mahkeme Dosyası 1**, (1. Baskı), Yöntem Yayınları, İstanbul 1974.

DUMAN, Sabit, **Modern Ortadoğunun Oluşumu**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2010.

DUMAN, Sabit, **Osmanlıdan Günümüze Türk Siyasal Tarihi**, Öz Serhat Matbaası, 2012 Malatya.

EKİCİ, Tarık Ziya, **Doğu'nun Dramı**, TİP Mecliste:5, Ankara Basım ve Ciltevi, TÜSTAV Arşivi.

FEYİZOĞLU, Turhan, **Denizler ve Filistin**, (1. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul 2011.

FEYİZOĞLU, Turhan, **Mahir**, (2. Baskı), Gökkuşığı Yayınları, İstanbul 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 1996.

KABACALI, Alpay, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, (2. Basım), Güner Yayınları, İstanbul 2007.

KARACA, Ahmet, **İki Askeri Darbe Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları (1960-1980)**, T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2010.

KARADENİZ, Harun, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, (9. Basım), Literatür Yayınları, İstanbul 2015.

KIVILCIMLI, Hikmet, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Eleştirisi**, Köxüz Yayınları.

KIVILCIMLI, Hikmet, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi**, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

KOCA, Mehmet, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", *Birey ve Toplum Dergisi*, 2018/8, (15), s. 87-109.

KOÇ, Malike Bileydi, **İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)**, Günizi Yayıncılık, Aralık 2006.

KOÇAK, Cemil, **Çağdaş Türkiye Tarihi 4 1908-1980**, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İzmir.

LENİN, Vladimir İlyiç, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, (12. Baskı), Sol Yayınları, İstanbul 2009.

MUMCU, Uğur, **Aybar İle Söyleşi Sosyalizm ve Bağımsızlık**, (6. Baskı), Tekin Yayınevi, Ankara 1986.

NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ, Tuncer, **TBMM Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (26 Mart 1971-17 Kasım 1974)**, C. 5, TBMM Yayınları, Ankara 2013.

NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ Tuncer, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (26 Mart 1971-17 Kasım 1974)**, C.7, TBMM Yayınları, Ankara 2013.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

ÖZTÜRK, Emine, **1960-1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2016.

SARGIN, Nihat, **TİP’li Yıllar 1961/1971 Anılar-Belgeler**, C.I, (1. Baskı), Felis Yayınevi, İstanbul 2001.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, (4. Baskı), Ekim 2000, Remzi Kitabevi Yayınları.

TEK, Hayati, **Darbeler ve Türk Basını**, (1. Baskı), Bilgeoğuz Yayınları, Ankara 2007.

TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, (4. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara 2013.

TİP, **Barış, Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizme Adanmış 75 Yaş Behice Boran’dan Seçmelerle 10 yıl**, TİP Yayınları, TÜSTAV Arşivi, Mayıs 1985.

TOPRAK, Akif, **Mahir ve İbrahim**, Kod Yayıncılık, (1.Baskı), İzmir 2013.

TUNÇAY Mete, **Türkiye’de Sol Akımlar 1**, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi (THKP-C) Dava Dosyası Yazılı Belgeler, Yar Yayınları, İstanbul 1976.

Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu, **Üçüncü Büyük Kongre**, TÜSTAV Arşivi, 9-12 Kasım 1968, Ankara.

Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, **TİP. İİ'nin El Kitabı**, TÜSTAV Arşivi, İbrahim Çetkin Koleksiyonu, TİP Bilim Araştırma Kurulu, Ankara 1969.

Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları, **Yurt Sorunları ve Çözüm Yolu**, TÜSTAV Arşivi.

Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, Yenilik Basımevi, TÜSTAV Arşivi, İstanbul 1965.

Türkiye İşçi Partisi, **Demokrasi Bildirgesi**, Türkiye İşçi Partisi Merkez Yönetim Kurulu Toplantısı, TÜSTAV Arşivi, Ankara İstanbul 1975.

Türkiye İşçi Partisi, **Selam Türkiye'nin Aydınlik Geleceğine**, TİP Yayınları, TÜSTAV Arşivi, Ocak 1976.

Türkiye İşçi Partisi, **Sorunlarımız Görevlerimiz Tek Parti Tek Cephe**, Türkiye İşçi Partisi Yayınları 29, TÜSTAV Arşivi, İstanbul 1980.

Türkiye İşçi Partisi, **TİP Köylüğe Toprak Herkese İş El Kitabı**, TİP Bilim ve Araştırma Kurulu, TÜSTAV Arşivi İbrahim Çetkin Koleksiyonu, Ankara 1969.

UYGUR, Günay Dumrul, **Türkiye İşçi Partisi 1961-1971**, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi bilimi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.

ÜNSAL, Artun, **Umuttan Yalnızlığa TİP 1961-1971**, (1. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

VARUY, Nebil, **Türkiye İşçi Partisi Olaylar-Belgeler- Yorumlar 1961-1971**, (2. Baskı), Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2012.

YÜCEL, Can, “Can Yücel’in Konuşması 1965”, KUTU 2 / KART 308, **TÜSTAV Görsel-İşitsel Arşivi**, 10.02.2019.

Arşiv Belgeleri:

“27,28,29 Kasım 1966 tarihlerinde yapılan A. P. Üçüncü Büyük Kongresi Tarafından Kabul Edilmiş ve Yürürlüğe Girmiştir”, **Adalet Partisi Program ve Tüzük**, T.B.M.M. Kütüphanesi.

T.C. Başbakanlık Hususi Kalem Müdürlüğü, “0300113764”, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1961.

T.C. Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü, “0300116869”, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1961.

T.C. Cumhuriyet Arşivi, “010001203772”, No; 4/13103, **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi**, Ankara 1960.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “600.131-D-IV/3-434, 030016338712/Milli Talebe Federasyonu Tarafından 1 Kasım 1960 Gününün Cezayir Günü İlan edilmesi”, **T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 27.10.1960.

“DP Parti Programı Umumi Prensipler 1946”, Yer: 2008-56, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında İş Birliği Anlaşmasının tasdikine dair Kanun, S. 10506, No. 7480, 16 .V. 1960., https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207480.pdf.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi 64, Top.10, 51.Birleşim, 13.03.1971, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t10/c064/cs_10064051.pdf, s. 373.

Gazeteler, Dergiler ve Makaleler:

“1961 Anayasası”, **T.C. Resmî Gazete**, 20.07.1961, Sayı: 10859, Kanun no: 334.

“Akdeniz İlerici Parti Konferansı Gündemi”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (6), TÜSTAV Arşivi, s. 1-10.

“Arap Halklarının Kurtuluş Mücadelesini Hiçbir Güç Durduramayacaktır”, *Proleter Devrimci Aydınlik*, 9/1970, (23), S. 9/23, s. 369-377.

“Aydınlık Dünya ve Türkiye”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 1970, (24), s. 496-504.

“Aydınlık Dünya ve Türkiye”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 9/1970, (23), s. 407-432.

“Aydınlık ve Türkiye”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 1969, (4), TÜSTAV Arşivi, s. 261-279.

“AYDINLIK'ta Dünya ve Türkiye”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, S.5, Mart 1969, s. 337 vd.

“Çiftçiye Topraklandırma Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, Kanun No: 4753, S. 6032, 15 Haziran 1945.

“Dış Durum”, *Yön*, 1/1962, (6), TÜSTAV Arşivi, s. 18.

“Emperyalizme karşı Ortadoğu çemberi kurulmalı”, *Ant*, 1970, (158), s. 12.

“Genel Sekreter Sargın'ın Genel Yönetim Kuruluna Sunduğu Rapor”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (1), TÜSTAV Arşivi, s. 5-7.

“İş Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, Kanun No : 3008, S. 3330, 7 Teşrinievvel 1336.

“Kıbrıs Konusunda Genel Görüşme”, *TİP Haberleri*, 2/1967, (26), TÜSTAV Arşivi, s.3-8.

“Kıbrıs stratejisi ne olmalı?”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (4), TÜSTAV Arşivi, s.6.

“Kongrelerden Sonra...”, *TİP Haberleri*, 1967, (29-30), TÜSTAV Arşivi, s. 1-6.

“Merkez Yönetim Kurulu Raporu”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (16), TÜSTAV Arşivi, s.2-6 vd.

“Ortadoğu'da Fedayi Harekâtı ve Filistin Demokratik Halk Kutuluş Cephesi”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, S. 19, Mayıs 1970, s. 92.

“Filistin İhtilalini kimse durduramaz”, *Proleter Devrimci Aydınlık*, TÜSTAV Arşivi, Orhan Silier Bağışı, 1970/10-24(10), s. 417-428.

AKKUŞ, Bülent, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm: Türkiye Komünist Partisi’nin Cumhuriyet Halk Partisi’ne Bakışı ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015/8, (40), s.240-260.

Akşam, 13.11.2004.

ALTAN, Ç., “Çok işaretler belirdi”, *Ant*,1/1967, (23), s. 5.

ATACAN, Şahin, **Türkiye’nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları**, TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü, 14.10.2020, s. 1.

ATAGENÇ, Ö., “Yön Dergisi’nde Anti-Emperyalist Söylem ve Ortadoğu”, *Mülkiye Dergisi*, 3/2012, (36), 33-59.

AVCIOĞLU, D., “Milli Kurtuluş Savaşları ve Amerika “, *Yön*, 4/1965, (142), 3.

AVCIOĞLU, D., “Türkiye’deki Amerikan Üsleri”, *Yön*, 4/1965, (139), 8-9.

AVCIOĞLU, Doğan, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi Mısır Örneği”, *Yön*, 10/1966, (189), TÜSTAV Arşivi, s. 8-10.

AYAN, Sezer, “Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8 (2), s. 1-24.

AYBAR, M. A., “Antiemperyalist Savaş Çizgisidir”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (3), TÜSTAV Arşivi, s.1.

AYBAR, M. A., “Genel Yönetim Kurulu Toplandı: Aybar Açış Konuşmasında <<1969 yılı Partimiz için Başarılı Bir Yıl Olacaktır>> Dedi”, *TİP Haberleri*, 2/1969, (29-30), TÜSTAV Arşivi, Ankara 1967, s. 16-20.

AYBAR, Mehmet Ali, “Genel Başkan Aybar’ın Genel Yönetim Kurulunda Yaptığı Konuşma”, *TİP Haberleri*, 1/1967, (1), TÜSTAV Arşivi, s. 3.

AYDEMİR, S., “27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte Üniversitenin Etkisi”, *International Journal Of Eurasian And Culture*, 1/2016, s. 1-14.

BAŞ, H., “Bonn Doğuya Açılıyor”, *Ant*, 1/1967, (4), 12-13.

BAŞ, H., “Dünyayı Sarsan Bir yıl Daha”, *Ant*, 3/1968, (54), 12-13.

BAŞ, H., “Kurtuluşun İkinci Süveys’ine Doğru”, *Ant*, 1/1967, (22), 12-13.

BAŞ, H., “Ortadoğu’da Savaş Bulutları Birikiyor”, *Ant*, 5/1969, (107), 12-13.

BERKES, N., “Bir Gezi İzlenimleri Arap Dünyası Uyanıyor mu?”, *Yön*, 4/1966, (157), 10-11.

Bilim Kurulu Raporu”, *TİP Haberleri*, 1967, (14), TÜSTAV Arşivi, s. 15.

Cumhuriyet Pazar Dergisi, S.973, 14.10.2004.

ÇAYAN, Mahir, “Demokratik Öğrenci Hareketleri C.H.P. ve FKF”, *Türk Solu Dergisi*, 1969, (77), s.14.

Dışişleri Belleteni, S.2, Ekim 1964.

Dışişleri Belleteni, S.3, Ekim-Aralık 1964.

Dışişleri Belleteni, S.4, Ocak 1965.

Dışişleri Belleteni, S.6, Mart 1965.

Dışişleri Belleteni, S.7, Nisan 1965.

Dışişleri Belleteni, S.9, Haziran 1965.

Dışişleri Belleteni, S.14, Kasım 1965.

Dışişleri Belleteni, S.13, Aralık 1965.

Dışişleri Belleteni, S.14, 31 Ocak 1966.

Dışişleri Belleteni, S.18, Mart 1966.

Dışişleri Belleteni, S.20, Mayıs 1966.

Dışışleri Belleteni, S.29, Şubat 1967.

Dışışleri Belleteni, S.30, Mart 1967.

Dışışleri Belleteni, S. 33, Haziran 1967

Dışışleri Belleteni, S.34, Temmuz 1967.

Dışışleri Belleteni, S. 38, Kasım 1967.

Dışışleri Belleteni, S.41, Şubat 1968.

Dışışleri Belleteni, S.42, Mart 1968.

Dışışleri Belleteni, S. 44, Mayıs 1968.

Dışışleri Belleteni, S.51, Aralık 1968.

Dışışleri Belleteni, S.57, Haziran 1969.

Dışışleri Belleteni, S.59, Ağustos 1969.

Dışışleri Belleteni, S.60, Eylül 1969.

Dışışleri Belleteni, S.65, Şubat 1970.

Dışışleri Belleteni, S.71, Ağustos 1970.

Dışışleri Belleteni, S.72, Eylül 1970.

Dışışleri Belleteni, S.75, Aralık 1970.

GEZMİŞ, Deniz, “Gençlik ve Antiemperyalist Kavga”, *Türk Solu Dergisi*, 2/1968, (53), s.13.

GÜÇBİLBEZ, Erdoğan, “Filistin Arapların Milli Kurtuluş Savaşı”, *Aydınlık Sosyalist Dergisi*, 1/1969, (3), TÜSTAV Arşivi, s. 227-245.

GÜRPINAR, Bulut, “Türk Dış Politikasında Değişimin Bir Örneği: 1967 Arapİsrail Savaşı”, *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, C. 229, ed. Ersin Embel, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Hürriyet, 16.03.1971.

KINGSLEY, M., “Nasır Mısır Sosyalizmini Anlatıyor.”, *Yön*, 1/1962, (7), 19.

Milliyet (29.09.1961 – 24.05.1971).

NACI, Fethi, “Ortadoğu ve Biz”, *Ant*, 1/1967, (24), 7.

ÖZGÜDEN, Doğan, “Kaybeden Kazanıyor”, *Ant*, 1/1967, (24), 3.

SELÇUK, İ., “Nasır’a Övgü”, *Yön*, 1/1962, (28), 6.

SOMER, Kenan, **Paris Komünü ve Marksizm, Aralık 2017.**

SOYSAL, M., “Yalnızlık”, *Yön*, 4/1965, (143), 3.

SÜHA, Yusuf, “Periferi Doktrini Bağlamında Türkiye- İsrail İstihbarat İşbirliği.” *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kış 2018/3, s. 12-60.

TANSUĞ, H., “Araplar Yeni Mücadeleye Hazırlanıyor”, *Ant*, 2/1967, (28), 12.

TANSUĞ, H., “Zirvedeki Görüşme ve Türkiye”, *Ant*, 2/1967, (27), 12-13.

TÜİK, Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 15.10.2020.

TÜMER, M., “Nasır’ın Sosyalizmi”, *Yön*, 1/1961, (1), 19.

Vatan Gazetesi, 14.02.1961

İnternet Kaynakları:

“Mahir Çayan'a MOSSAD operasyonu”, <https://www.timeturk.com/tr/2010/03/13/mahir-cayan-a-mossad-operasyonu.html>, 28.09.2020.

“Türkeş 55 yıl önce Cezayir'e silah göndermiş!”, <https://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/03/turkes-55-yil-once-cezayire-silahgondermis>, 03.06.2015, 04.03.2019.

1950 - 1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları, ysk.gov.tr, 10.10.2020.

Aktolga, Münir R., “HATIRALAR NEREDEN BAŞLAMAMIŞTIK NERELEERE GİTTİ İŞİN UCU 68’den Bu Yana İdeolojik, Teorik Bir Arkeoloji Çalışması”, <http://www.aktolga.de/m63.pdf>, 09.11.2019.

BİRAND, Mehmet Ali, “Demirkırat Belgeseli 8. Bölüm Darbe”, <http://www.32gun.com/demirkirat-8-bolum>, *32.Gün Arşivi*, Ocak 2016, 04.03.2019.

BİRAND, Mehmet Ali, “Rövanş” 12 Mart Belgeseli 10, <http://www.32gun.com/12-mart-10-bolum>, *Şubat 2016*, 10.03.2019.

DEMİR, Yeşim, “Türkiye’nin, İslam İşbirliği Teşkilatına Katılma Süreci”, <http://ankaenstitusu.com/turkiyenin-islam-isbirligi-teskilatina-katilma-sureci/>, 09.03.2019.

DEMİRDİREK, Şeyda, “Efraim Elrom Suikasti ve Az Bilinen Gerçekler: Medyanın bize hatırlatmadıkları...”, https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi-91402-efraim-elrom-suikasti-ve-az-bilinen-gercekler-medyanin-bize-hatirlatmadiklari_.html, 28.09.2020

DEMİRDİREK, Şeyda, Türkiye’de solun tarihinde önemli bir kesit: Ephraim Elrom’un öldürülmesi ve hafızalardaki yeri”, <https://www.avlaremoz.com/2016/05/17/turkiyede-solun-tarihinde-onemli-bir-kesit-ephraim-elromun-oldurulmesi-ve-hafizalardaki-yeri-seyda-demirdirek/>, 28.09.2020.

Dışişleri Bakanlığı, “Traite Entre La Turquie Et La Russie”, Kurucu Andlaşmalar/Moskova Anlaşması”, http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/Kurucu_Anlaşmalar/1921-moskova-anlasmasi-rusca.pdf, 10.10.2020.

DİKİCİ, Ali, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Ali-D%4%B0K%4%B0C%4%B0-27-May%4%B1s-1960-Asker%3%AE-Darbesi-ve-T%3%BCrk-Polisi.pdf>, 13.10.2020.

Görgün, Hilal, “Sosyalizm”, *İslam Ansiklopedisi* 37, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sosyalizm>, İstanbul 2007, s. 384 vd.

GÖZLER, Kemal, “1961 Anayasası”, www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm, Ankara 2019.

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2007_0000_0140_0000/0042.pdf, 14.10.2020.

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, 15.10.2020.

KÜBRA, Hatice, “Mahir Çayan'a MOSSAD operasyonu” <https://www.internethaber.com/filistin-davasi-siyasal-islama-terkedildi-1892650y.htm>, 07.10.2020.

OGUR, Yıldırım, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/yildiray-ogur/594744.aspx>, 25.12.2016

Örmeci Ozan, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Karşılaşılan Sorunlar”, <http://www.tuicakademi.org/turkiyede-cok-partili-hayata-gecis-ve-karsilasilan-sorunlar/>, 15.08.2011.

Özgürlük Meydanı, “Sosyalist Hareket İçinde MDD-SD Ayrışması”, <https://www.aydinlik.com.tr/sosyalist-hareket-icinde-mdd-sd-ayrismasi-ozgurluk-meydani-agustos-2019-1#2>, 26. 08. 2019.

ÖZVARIŞ, Hazal, “Mustafa Kaçaroglu anlatıyor: Sol içi şiddette, biz dâhil, kimse günahsız değil!”, <https://t24.com.tr/haber/mustafa-kacaroglu-anlatiyor-sol-ici-siddette-biz-dahil-kimse-gunahsiz-degil,295499>, 28.09.2020.

SARUHAN, Emeti, “Solcular Filistin’e Gerilla olmaya gitti”, <http://www.gercek hayat.com.tr/dosya/solcular-filistine-gerilla-olmaya-gitti/>, 03.09.2018, İstanbul 2018.

SELEK, Cemal Hakkı, “Cemal Hakkı Selek TİP’i Anlatıyor”, Kutu 1 / Kart 428-432, <https://www.tustav.org/gorsel-isitsel/cemal-hakki-selek-tipi-anlatiyor/>, 10.02.2019.

TAN, Mahir, “GCHQ ve Kızıldere Felaketi”, <http://www.londraposta.com/gchq-ve-kizildere/>, 29.09.2020.

Tarihte Bugün, <http://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-28-nisan/>, İsmet İnönü Vakfı, 13.10.2020.

ULUER, Bülent, <https://www.haberturk.com/video/haber/izle/turk-solu-ve-ortadogu/97031>, 28.08.2013.

